

ชีวประวัติและกระบวนทำรำลึกของทองเจือ โสภิตศิลป์

นางสาวนิรมล เจริญหลาย

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2547

ISBN 974-17-6853-2

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

LIFE AND LIKAY PERFORMANCE OF THONGJURE SOPITSIN

MISS NIRAMOL CHAROENLAI

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Thai Dance

Department of Dance

Faculty of Fine and Applied Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2004

ISBN 974-17-6853-2

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ชีวประวัติและกระบวนการทำรำลึกของทองเจือ โสภิตศิลป์
โดย นางสาวนิรมล เจริญหลาย
ภาควิชา นาฏยศิลป์
อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ ดร.สวภา เวชสุรภัย์
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม อาจารย์อนุกุล โจรนสุขสมบูรณ์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

.....คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ ดร.สวภา เวชสุรภัย์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(อาจารย์อนุกุล โจรนสุขสมบูรณ์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อมรา กล้าเจริญ)

นิรมล เจริญหลาย : ชีวิตประวัติและกระบวนการทำรำลึกของทองเจือ โสภิตศิลป์. (LIFE AND LIKAY PERFORMANCE OF THONGJURE SOPITSIN) อ.ที่ปรึกษา : อาจารย์ ดร.สวภา เวชสุภักษ์,
อ.ที่ปรึกษาร่วม : อาจารย์อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์ 435 หน้า. ISBN 974-17-6853-2.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาชีวิตประวัติ และกระบวนการทำรำของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ เพื่อให้เห็นถึงประวัติผลงานรวมถึงกระบวนการทำรำลึกที่มีความสมบูรณ์แบบที่ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากครูเถาว์โส อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตามแบบของครูทองเจือ โสภิตศิลป์โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ การสัมภาษณ์ครูทองเจือ โสภิตศิลป์และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ลูกศิษย์ ผู้ร่วมแสดงในคณะ

ผลการวิจัยพบว่าครูทองเจือ โสภิตศิลป์เป็นศิลปินที่มีความสามารถในด้านศิลปะการแสดงลิเกทั้งตัวพระเอก ตัวนางเอก ตัวกษัตริย์ และยังสามารถขับร้องเพลงไทยเดิม และเพลงออกภาษาที่ใช้ในการแสดงลิเกได้หลายเพลง ซึ่งเป็นเพลงที่หาฟังได้ยากในปัจจุบัน รวมทั้งผลงานด้านการประพันธ์ทั้งบทลิเกที่ใช้แสดง 68 เรื่อง และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการแสดงลิเกอีกมากมาย

จากการศึกษากระบวนการทำรำพบว่า ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ เป็นศิลปินลิเกที่อนุรักษ์กระบวนการทำรำที่สืบทอดมาจากศิลปินเถาว์โสหลายท่าน ได้แก่ 1) กระบวนการทำรำเพลงเชิดตัวพระและตัวนาง ถือได้ว่าเป็นกระบวนการทำรำที่มีความสำคัญสำหรับตัวแสดงที่เป็นกษัตริย์ ใช้แสดงเป็นเพลงแรกเมื่อตัวละครขึ้นเวที 2) กระบวนการทำรำเพลงเสมอ ตัวพระและตัวนาง เป็นกระบวนการทำรำที่มีความสำคัญเช่นเดียวกับเพลงเชิด แต่ใช้ประกอบการเดินทางในระยะทางไกล 3) กระบวนการทำรำเพลงโอด ตัวพระและตัวนาง ศึกษาพบลักษณะการรำที่เรียกว่า ดอกไม้ไหว เป็นลักษณะการรำสะอื้นตัว ถือเป็นลักษณะเฉพาะที่สืบทอดจากครูเต็ก เสือสง่า 4) กระบวนการทำรำไม้รบไทย หรือไม้รบดาบ 5 ไม้ 5) กระบวนการทำรำไม้รบจีน หรือไม้รบทวน 7 ไม้ ซึ่งพบว่ากระบวนการทำรำบางท่า ลักษณะอื่นๆ ยังคงใช้แสดงอยู่ ส่วนลักษณะการแสดงกระบวนการทำรำไม้รบไทยและไม้รบจีนของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ จะแสดงต่อเนื่องกันตั้งแต่ไม้รบที่ 1 ถึงไม้รบสุดท้าย ในแต่ละไม้รบจะมีกระบวนการทำรำหลัก 1 ท่าที่แตกต่างกันในแต่ละไม้และมีท่ารำเชื่อมที่เหมือนกันทุกไม้ ซึ่งกระบวนการทำรำเหล่านี้ไม่พบในการแสดงลิเกในปัจจุบัน

ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ เป็นทั้งนาฏศิลปินและนักวิชาการที่มีบทบาทสำคัญอีกท่านหนึ่งต่อวงการลิเกในการอนุรักษ์และสืบทอดการแสดงพื้นบ้าน และสร้างสรรค์งานวรรณกรรมนาฏศิลป์ให้เป็นที่ประจักษ์ในสังคมไทย

ภาควิชา _____ นาฏศิลป์ _____

ลายมือชื่อนิสิต _____

สาขาวิชา _____ นาฏศิลป์ไทย _____

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา _____

ปีการศึกษา _____ 2547 _____

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม _____

##4586558735 : MAJOR THAI DANCE

KEY WORD : LIFE AND LIKAY PERFORMANCE OF THONGJURE SOPITSIN

NIRAMOL CHAROENLAI : LIFE AND LIKAY PERFORMANCE OF THONGJURE SOPITSIN.

THESIS ADVISOR : DR. SAWAPA VEJSURAK, THESIS COADVISOR : ANUKOON

ROTJANASUKSOMBOON , 435 pp. ISBN 974-17-6853-2.

This thesis aims at studying Life and Likay performance of Thongjure Sopitsin. In order to find out the history of his performance and Likay dance postures, which is completely perfect and unique style of Likay performance that Thongjure has received from older performers. The research methodology is based upon the documents, interviewing of Thongjure and others concerned which are his students and co-performers.

The research found out that Thongjure Sopitsin is the capable artist in Likay performance. He is able to performed as a leading man, a leading lady and a king, not only that, he can sing traditional Thai songs and many wording songs that use when performing Likay, which the songs are now, hardly find to listening. Also, Including his article of Likay's stage play 68 chapters and a lot of issues that concerns with Likay performance.

From the studying of Likay dance postures, Thongjure Sopitsin is a conservative artist which he received from older Likay artists such as 1) The dance posture of Cherd song, for male and female, is very important for the performer who performs as a king, it is the first song to use performance when the dance perform on stage. 2) The dance posture of Sa-mer song, also, is important as well as Cherd song but use in performance as traveling in short distance. 3) The dance posture of Oad song, found that performance called a "flower move", which dance posture is to shake body. This dance posture can indicate that descended from Tek Saer-sa-nga. 4) The dance posture of Thai fight stick or fighting sword 5 sets. 5) The dance posture of Chinese fight stick or fighting lances 7 sets, which found out that some of his Likay dance styles still use in some other groups of Likay performance. Here, Thongjure Sopitsin's performance character of dance posture of Thai fight stick and Chinese fight stick is to perform continuously from first set to the last. In each set there will be a main posture which is different from others and joining postures are the same in every set. These dance postures style have disappeared from the Likay performance, nowadays.

Thongjure Sopitsin is an artist of dramatics, theatricals and expertise who is one of very important person for the Likay performance that conserves, descends the traditional performance and creates dramatics issues for Thai people and society.

Department _____ Dance _____

Student's signature _____

Field of study _____ Thai Dance _____

Advisor's signature _____

Academic year _____ 2004 _____

Co-advisor's signature _____

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากครูทองเจือ โสภิตศิลป์ ศิลปินพื้นบ้านดีเด่น (ลิเก) เจ้าของผลงานที่ผู้วิจัยทำการศึกษา ซึ่งท่านได้กรุณาให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ สาทิตท่าแร่ อนุเคราะห์ภาพถ่าย ตลอดจนร่วมเป็นแบบถ่ายวิดีโอทัศนียภาพหนึ่ง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ประธานในการสอบ ซึ่งท่านได้กรุณาให้คำแนะนำ ให้ข้อคิดเห็นต่างๆ เกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงานวิจัยฉบับนี้ รวมทั้งได้ตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ตลอดมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร. สวภา เวชสุรภัย ซึ่งท่านได้ให้ความกรุณาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้ ซึ่งท่านได้แนะนำและแก้ไขวิทยานิพนธ์เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์ ที่ได้ให้ความกรุณาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ซึ่งอาจารย์ได้ให้คำปรึกษา แนะนำแนวทาง และกรุณาเป็นแบบในการบันทึกท่าแร่เป็นวิดีโอทัศนียภาพหนึ่งเป็นอย่างดี

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อมรา กล้าเจริญ ที่สละเวลามาเป็นกรรมการในการสอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ท่านได้ให้คำแนะนำแนวทางในการแก้ไขวิทยานิพนธ์

ผู้วิจัยใคร่ขอกราบขอบพระคุณบุคคลหลายท่านที่ได้กรุณาให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ได้แก่ อาจารย์ประดิษฐ์ ประสาททอง ที่ได้กรุณาเป็นแบบในการถ่ายวิดีโอทัศนียภาพหนึ่งให้ ท่านอาจารย์สุวรรณีย์ ชลานุเคราะห์ (ศิลปินแห่งชาติ) ที่ได้ให้คำแนะนำในเรื่องต่างๆ

อนึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ บิดา มารดา คุณวงศ์วิวรรธน์ ศุภอักษร และบรรดาเพื่อนๆ ที่ได้ช่วยสนับสนุนด้านทุนทรัพย์และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยในการศึกษา

ท้ายนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ครูบาอาจารย์ รวมทั้งผู้สืบสานงานนาฏศิลป์ไทยทุกท่าน และมีอุปการะคุณทุกท่านที่ให้กำลังใจแก่ผู้วิจัย ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญภาพ	ฌ
สารบัญตาราง	ฐ

บทที่

1	บทนำ.....	1
1.1	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2	วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
1.3	ขอบเขตของการวิจัย	3
1.4	คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	4
1.5	วิธีดำเนินการวิจัย	4
1.6	ลำดับขั้นตอนในการเสนอผลการวิจัย	5
1.7	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
2	ประวัติครุทองเจือ โสภิตศิลป์.....	8
2.1	ช่วงที่ 1 รับการถ่ายทอดกระบวนการทำรำและการแสดงลิเกพ.ศ.2470 – 2497	9
2.2	ช่วงที่ 2 เข้าวงการลิเกวิทยุและประกวดลิเกชิงถ้วยทองคำ.....	17
2.3	ช่วงที่ 3 การแสดงลิเกและการถ่ายทอดความรู้.....	33
2.4	สรุป	35
3	ผลงานของครุทองเจือ โสภิตศิลป์.....	37
3.1	ผลงานการแสดง	37
3.2	ผลงานการขับร้องเพลงไทยและเพลงออกภาษาที่ใช้ในการแสดงลิเก	48

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3.3 ผลงานการประพันธ์.....	65
3.4 ผลงานการถ่ายทอด.....	75
3.5 สรุป.....	79
4 กระบวนทำรำลึกของครูทองเจือ โสภิตศิลป์	81
4.1 กระบวนทำรำเพลงเชิดตัวพระ	81
4.2 กระบวนทำรำเพลงเชิดตัวนาง.....	96
4.3 กระบวนทำรำเพลงเสมอตัวพระ	109
4.4 กระบวนทำรำเพลงเสมอตัวนาง.....	119
4.5 กระบวนทำรำเพลงโอดตัวพระ	129
4.6 กระบวนทำรำเพลงโอดตัวนาง.....	135
4.7 กระบวนทำรำไม้รบดาบ	142
4.8 กระบวนทำรำรบไม้ทวน.....	209
4.9 สรุปบทที่ 4.....	347
5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	349
รายการอ้างอิง	356
ภาคผนวก	357
ภาคผนวก ก ประวัติการแสดงลิเกในประเทศไทย	358
ภาคผนวก ข ผลงานการเขียนสารคดีเรื่องลิเก ของนายทองเจือ โสภิตศิลป์.....	389
ภาคผนวก ค ประมวลภาพวิธีการดำเนินการวิจัย.....	392
ภาคผนวก ง เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการแสดงลิเก	399
ประวัติผู้วิจัย	435

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
1	ครูทองเจือ โสภิตศิลป์และถ้วยทองคำจากการประกวดลิเกครั้งที่ 3..... 8
2	ครูทองเจือ โสภิตศิลป์แต่งกายลิเกลูกบท..... 12
3	บัตรเทียบเท่าศิลปินของครูทองเจือ โสภิตศิลป์..... 13
4	ครูทองเจือ โสภิตศิลป์แต่งกายลิเกทรงเครื่องตัวนาง..... 15
5	ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ อุปสมบท ที่วัดพระพิเรนทร์..... 15
6	ครูทองเจือ โสภิตศิลป์แสดงลิเกลูกบทกับคณะนายทองพูน บ้านขมิ้น 16
7	ครูทองเจือ โสภิตศิลป์แสดงลิเกลูกบทกับคณะนายทองพูน บ้านขมิ้น 17
8	ครูทองเจือ โสภิตศิลป์บันทึกเสียงในการแสดงลิเกวิทยุ..... 18
9	พลเอกสุรจิต จารุเสถณีมอบถ้วยรางวัลชมเชย.....21
10	ครูทองเจือ โสภิตศิลป์แสดงเรื่องสละชีพเพื่อชาติ..... 24
11	ครูทองเจือ โสภิตศิลป์แสดงเป็นพระเจ้าธรรมรัตน์..... 25
12	นางจรรยาลักษณ์ ทองแสนดี แสดงเป็นพระนางจำรัสฉาย..... 25
13	คณะลิเกของครูทองเจือ โสภิตศิลป์แสดงที่ ช่อง 4 บางขุนพรหม..... 26
14	ส่วนหนึ่งของการประกวดลิเกเรื่องสละชีพเพื่อชาติ 26
15	นางสาวสุรรัตน์ เรื่องรอง แสดงเป็นเรณู (นางเอก)..... 27
16	คณะครูทองเจือ โสภิตศิลป์แสดงเรื่องรักแผ่นดินไทย 29
17	ครูทองเจือ โสภิตศิลป์แสดงเป็นพระเจ้าสันติธรรม 29
18	นางสาวสุรรัตน์ เรื่องรอง แสดงเป็นอมอร (นางเอก)..... 30
19	นายสุวรรณ ติมานพแสดงเป็นศักดา..... 30
20	พลตรีประกอบ จารุมนีมอบถ้วยรางวัล..... 31
21	บรรยากาศพิธีมอบถ้วยรางวัล 32
22	ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ถ่ายรูปร่วมกับเจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์..... 32
23	หนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับวันที่ 13 เมษายน พ.ศ. 2516 33
24	รับโล่ศิลปินดีเด่น 34
25	หนังสือพิมพ์สยามรัฐ 35
26	การแสดงลิเกเรื่องสละชีพเพื่อชาติ 38
27	การแสดงลิเกเรื่องรักแผ่นดินไทย 38

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
28	แสดงลิเกเรื่องสังข์ทอง วันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2526..... 39
29	การแสดงลิเก ณ หอประชุมกรมประชาสัมพันธ์..... 40
30	คณะครูทองเจือ โสภิตศิลป์แสดงลิเกเรื่องราชาธิราช ณ ศูนย์สังคีตศิลป์..... 41
31	การแสดงลิเกทรงเครื่องเรื่องโกมินทร์ ณ สวนสันติชัยปราการ 41
32	ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ รำเพลงเชิดตัวพระ 42
33	ครูทองเจือ โสภิตศิลป์แสดงเป็นพระเจ้าทรงบตี..... 42
34	การแสดงลิเกเรื่องลักษณะวงศ์ ณ ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ..... 43
35	ครูทองเจือกำลังฝึกซ้อมการแสดงลิเกที่บ้านมะขามป้อม..... 43
36	เป็นผู้ฝึกซ้อมลิเกเรื่องอิเหนา ตอนรบระตูปุสสีนา..... 44
37	รับของที่ระลึกในงานเทศกาลละครกรุงเทพ 2003 44
38	ร่วมถ่ายรูปร่วมกับผู้แสดงที่พุทธสมาคม..... 45
39	ครูทองเจือ รำเพลงช้า-เพลงเร็วในงานไหว้ครูลิเก..... 45
40	ครูทองเจือเป็นผู้ประกอบพิธีทำขวัญ..... 46
41	ครูทองเจือเป็นประธานในพิธีไหว้ครูลิเก 46
42	ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ถ่ายรูปร่วมกับผู้วิจัย 47
43	แผ่นป้ายประวัติครูทองเจือ โสภิตศิลป์ในงานเทศกาลละครกรุงเทพ 2004..... 59
44	การอวดเสียงลิเกวิทยุเรื่องหน้าฉากทองคำ 69
45	บทประพันธ์ลิเกวิทยุที่ใช้แสดงอยู่ในปัจจุบัน 70
46	ลักษณะการเก็บบทลิเกวิทยุ..... 70
47	วารสารวัฒนธรรมไทย..... 72
48	สารคดีบายศรีสู่ขวัญ..... 73
49	หนังสือกลอนแห่เฉลิมพระเกียรติ 73
50	กลอนแห่เฉลิมพระเกียรติ..... 74
51	วารสารวัฒนธรรมไทยเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2539 74
52	แผ่นป้ายประวัติโดยย่อของครูทองเจือ..... 75
53	ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติลิเกวิกิตลาดทุเรียน..... 76
54	สาธิตการแสดงลิเกเรื่องจันทร โครพ..... 76

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
55	ผู้วิจัยกับครุทองเจือในงานเทศกาลละครกรุงเทพ 2004..... 77
56	สอนเยาวชนที่สนใจ ฃบ้านพักของครุทองเจือ โสภิตศิลป์..... 78
57	ถ่ายทอดทำรำที่ใช้ในงานไหว้ครุโลก..... 78
58-69	กระบวนทำรำเพลงเชิดตัวพระ 82
70-80	กระบวนทำรำเพลงเชิดตัวนาง 96
81-88	กระบวนทำรำเพลงเสมอตัวพระ..... 109
89-96	กระบวนทำรำเพลงเสมอตัวนาง 119
97-100	กระบวนทำรำเพลงโอดตัวพระ 129
101-105	กระบวนทำรำเพลงโอดตัวนาง 135
106	ผู้ปฏิบัติคนที่ 1 142
107	ผู้ปฏิบัติคนที่ 2..... 142
108-115	กระบวนทำรำไม้รบดาบ ที่ 1 (ฉายดาบ)..... 143
116-126	กระบวนทำรำไม้รบดาบ ที่ 2 (ต่อสอก) 153
127-139	กระบวนทำรำไม้รบดาบ ที่ 3 (จับดาบ)..... 166
140-149	กระบวนทำรำไม้รบดาบ ที่ 4 (แทงมือ) 182
150-162	กระบวนทำรำไม้รบดาบ ที่ 5 (โคมเวียน) 194
163	แสดงทำขึ้นม้า 209
164	ผู้ปฏิบัติคนที่ 1 210
165	ผู้ปฏิบัติคนที่ 2..... 210
166-178	กระบวนทำรำไม้รบทวน ที่ 1 (ตั้งด)..... 211
179-194	กระบวนทำรำไม้รบทวน ที่ 2 (ตีสอง) 226
195-212	กระบวนไม้รบทวนที่ 3 (ตีปลาย) 244
213-228	กระบวนไม้รบทวนที่ 4 (ตีสี่)..... 264
229-250	กระบวนไม้รบทวนที่ 5 (ตีไหล)..... 282
251-277	กระบวนไม้รบทวนที่ 6 (นั่งพื้น) 306
278-309	กระบวนไม้รบทวนที่ 7 (นั่งตี)..... 335
310	ครุทองเจือเตรียมความเรียบร้อยก่อนถ่ายวิดีโอ..... 427

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
311	การแสดงกระบวนไม้รับทวน ในงานเทศกาลละครกรุงเทพ 2003	428
312	ผู้วิจัยกับอาจารย์อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์.....	428
313	ครูทองเจือกำลังเตรียมตัวก่อนที่จะถ่ายวิดีโอทัศนั้วนาง	429
314	ผู้วิจัยถ่ายรูปร่วมกับครูทองเจือ โสภิตศิลป์	429
315	บรรยากาศการเตรียมตัว.....	430
316	อาจารย์สุวรรณี ชลานุเคราะห์ขอต่อทำรำไม้จิ้น.....	430
317	อาจารย์สุวรรณี ชลานุเคราะห์กำลังต่อทำรำกับครูทองเจือ	431
318	บรรยากาศการฝึกซ้อม	431
319	การเตรียมตัวของผู้แสดง.....	432
320	ครูทองเจือสาริตทำรำ.....	432
321	ปันจุหรีดยอดเงิน ของครูทองเจือ โสภิตศิลป์	433
322	เครื่องแต่งกายลิเกทรงเครื่องฉ้วนาง	434

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	รายนามผู้แสดงในการประกวดลิเกเรื่อง สละชีพเพื่อชาติ	23
2	รายนามผู้แสดงในการประกวดลิเกเรื่องรักแผ่นดินไทย	28
3	หมวดของเพลงขับร้องที่ใช้ในการแสดงลิเก.....	57
4	รูปแบบของบทประพันธ์ลิเกวิทยุ.....	65
5	ลักษณะเด่นของบทประพันธ์ลิเกของครูทองเจือ โสภิตศิลป์.....	69

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทย เป็นประเทศที่มีความโดดเด่นทางศิลปวัฒนธรรม ด้านต่างๆ โดยเฉพาะทาง นาฏศิลป์ เช่น โขน ละคร ระบำรำฟ้อน เพลงพื้นบ้าน หุ่นและลิเก เป็นต้น การที่ศิลปะการแสดง เหล่านี้มีความโดดเด่นได้นั้น ต้องประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ ทั้งด้านการสนับสนุนจากรัฐบาล สภาพสังคมและเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แต่ปัจจัยที่สำคัญที่สุดต่อ ศิลปะการแสดงคือศิลปินที่มีบทบาทในการอนุรักษ์สืบสาน และพัฒนางานศิลปะของไทย

ศิลปินราชสำนักและศิลปินพื้นบ้าน เป็นบุคคลสำคัญสำหรับการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ ศิลปินพื้นบ้าน เป็นศิลปินที่ใกล้ชิดกับประชาชนมาแต่อดีตกาล แต่มาระยะหลังเมื่อสังคมเกิดความเปลี่ยนแปลง ศิลปินพื้นบ้านต้องปรับตัวเพื่อให้อาชีพลิเกดำรงอยู่ในปัจจุบันไม่เสื่อมสูญไป แม้ว่า ภาครัฐจะให้ความสนับสนุนทุนเพื่อการวิจัย หรือให้สวัสดิการ แก่ศิลปินพื้นบ้านก็ยังไม่ เพียงพอ ถึงแม้ว่าในปัจจุบัน จะได้มีผลงานทางวิชาการหลายเล่มที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการแสดง ลิเกไว้เป็นจำนวนมากก็ตาม แต่ก็ยังมีศิลปินลิเกอีกหลายท่าน ที่เป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญและหา ได้ยาก สมควรศึกษาเพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านนี้ให้ชัดเจนและครบถ้วนยิ่งขึ้นต่อไป ศิลปินลิเกที่ น่าสนใจคือ ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ ท่านเป็นศิลปินพื้นบ้าน (ลิเก) ดีเด่น ปีพ.ศ.2529

ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ เกิดเมื่อ พ.ศ. 2469 (รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว) ที่กรุงเทพมหานคร บริเวณวัดสุนทรธรรมทาน (วัดแคนางเลิง) เป็นบุตรชายลำดับที่ 2 ของนายจิ้น และนางทองใบ โสภิตศิลป์ บิดาของท่านเป็นศิษย์เอกทางการแสดงลิเกของนายดอกดิน เสือสง่า (ซึ่งอาจเป็นเพราะพ่อของครูทองเจือคือ นายจิ้น โสภิตศิลป์ เป็นศิษย์เอกของนายดอกดิน เสือสง่า บรมครูลิเกแห่งวงการลิเก ผู้ริเริ่มการร้องเพลงรำนีเกิลซึ่งเป็นเพลงที่นิยมร้องและแสดงมากที่สุด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน) ครูทองเจือมีพี่น้องจำนวน 5 คน หลังจากเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนประชาบาลวัดโสมนัสวิหาร ในปี พ.ศ. 2480 ซึ่งในขณะนั้นครูทองเจืออายุได้ 11 ปี บิดาได้นำครูทองเจือออกมาหัดลิเกที่วัดตลาดทุเรียน (วิกบำรุงมิตร บางลำภู เชียงสะพานนรรัตน์) โดยบิดาได้นำมาฝากกับหัวหน้าคณะคือพ่อครูเต็ก เสือสง่า โดยรับบทบาทเป็นตัวเสนาอยู่สองปี และด้วยความสามารถทั้งทางด้านการรำและการร้องลิเก จึงทำให้ครูทองเจือได้รับบทเป็นตัวกุมาร

ออกแสดงพร้อมกับลิเกรุ่นใหญ่ และในที่สุดจึงได้เล่นเป็นตัวพระเอก และนางเอก นอกจากคณะของพ่อครูเต็ก เสือสง่า แล้วครูทองเจ็ยยังได้ฝึกหัดการรำและการร้องลิเกจากครูลิเกอีกหลายท่าน ได้แก่แม่ครูชื่น พ่อครูปู้ยืม พ่อครูประดับ พ่อครูสนิท ประยูรเรือง พ่อครูจำรัส ประยูรโต นอกจากนี้ครูทองเจ็ยยังแสดงลิเกเป็นตัวแทนอีกด้วยเหตุผลเพราะว่าครูทองเจ็ยมีรูปร่างผอมบางและไม่ค่อยสูงมากนักประกอบกับในสมัยก่อนลิเกมีผู้แสดงเป็นชายทั้งหมด

ต่อมาในปี พ.ศ. 2486 ครูทองเจ็ยได้เข้าอบรมและได้บัตรศิลปินของกรมศิลปากร ในขณะที่กำลังเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นผลให้ผู้ชมลิเกและผู้แสดงลิเกพากันอพยพหลบภัยไปอยู่ตามจังหวัดในชนบท ครูทองเจ็ยได้ย้ายมาแสดงที่วิกศรีพระจันทร์ เชียงสะพานจตุรภักตร์ กรุงเทพมหานคร โดยมีนายปรีชา พวงประยงค์ เป็นหัวหน้าคณะ จากนั้นก็ย้ายไปแสดงตามต่างจังหวัดกับคณะของพ่อครูเต็ก เสือสง่า โดยในบางครั้งก็รับบทเป็นตัวพระเอก และในบางครั้งก็รับบทเป็นตัวแทนเอก จังหวัดที่ไปแสดงได้แก่ นครสวรรค์ โคราช สมุทรสงคราม ปราจีนบุรี จนเมื่อ พ.ศ. 2491 จึงกลับเข้ากรุงเทพมหานคร มาแสดงอยู่วิกชวนชม ซึ่งคนคุ้นเคยเรียกว่าวิกเมรุปูลู ชื่อคณะ ทองเจ็ย โสภิตศิลป์

การที่ครูทองเจ็ยได้มีโอกาสเข้ามาอยู่กับคณะของพ่อครูเต็ก เสือสง่า ทำให้มีโอกาสดำเนินการคลุกคลีกับศิลปินลิเกที่มีชื่อเสียงในคณะของพ่อครูเต็กอีกหลายคน ครูทองเจ็ยจึงได้มีโอกาสสะสมความรู้ทั้งในเรื่องของการรำลิเกทั้งตัวพระ การรำลิเกตัวนาง การร้องเพลง การด้นกลอนสด หรือแม้กระทั่งการประพันธ์บทลิเกเรื่องต่างๆ

คณะลิเกของครูทองเจ็ย ยังได้เข้าประกวดลิเกชิงถ้วยทองคำครั้งที่ ๒ ในปีพ.ศ. 2500 ได้รับรางวัลชมเชย รับรางวัลถ้วยเงินของกรมประชาสัมพันธ์ โดยพลเอกสุรจิตร์ จารุเสถณี เป็นผู้มอบรางวัล จากนั้นสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จึงจัดให้ลิเกคณะทองเจ็ย โสภิตศิลป์ เป็นลิเกวิทยุคณะเดียวที่เข้าแสดงอยู่เป็นประจำเดือนละหนึ่งครั้ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2501 และแสดงติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ เป็นผลให้ครูทองเจ็ยได้ประพันธ์บทลิเกวิทยุไว้มากมายซึ่งบทลิเกหลายๆ เรื่องก็ได้นำมาใช้ในการแสดงออกตัวอีกด้วย ลิเกคณะของครูทองเจ็ยได้เข้าประกวดประกวดลิเกชิงถ้วยทองคำของ ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรี (ฯพณฯจอมพลถนอม กิตติขจร) ครั้งที่ 3 ปีพ.ศ. 2515 ทางไทยทีวี ช่อง 4 บางขุนพรหม ได้รับรางวัลชนะเลิศถ้วยทองคำของ ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรี จอมพลถนอม กิตติขจร

จากการศึกษาพบว่าครูทองเจ็ย โสภิตศิลป์ เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อวงการลิเกไทย ทั้งในด้านการแสดง การสอน และการประพันธ์บทลิเก ในด้านการแสดงท่านเป็นผู้ที่มีความรอบรู้และเชี่ยวชาญในการแสดงลิเกลูกบท ลิเกทรงเครื่อง การขับร้องเพลงไทยเดิม เพลงออกภาษาที่ใช้ในการแสดงลิเก ซึ่งในปัจจุบันลิเกหลายๆคณะไม่นิยมร้อง ในด้านการสอนท่านได้ถ่ายทอด

กระบวนทำรำตัวพระ ตัวนาง และกระบวนทำรำรบให้แก่ลูกศิษย์หลายคน ในด้านการประพันธ์บท ท่านได้ประพันธ์ลิเกเรื่องต่าง ๆ ที่ใช้ในการแสดงลิเกโทรทัศน์ ลิเกแสดงออกตัว และลิเกวิทยุ ซึ่งในปัจจุบันเป็นลิเกคณะเดียว ที่แสดงลิเกวิทยุของกรมประชาสัมพันธ์

ปัจจุบันครูทองเจือ โสภิตศิลป์ เป็นคลังความรู้เกี่ยวกับลิเกไทยในฐานะบรมครูอาวุโสแห่งวงการลิเกไทย

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประวัติชีวิต ผลงานการแสดงลิเก รวมถึงกระบวนทำรำลิเก ของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีกระบวนทำรำที่สวยงามและเป็นที่ยอมรับของผู้แสดงลิเกในปัจจุบัน การวิจัยครั้งนี้จะเป็นแหล่งความรู้อ้างอิงทางนาฏยศิลป์พื้นบ้านที่หายากแก่สถาบันและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในโอกาสต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาประวัติชีวิตและรวบรวมผลงานของครูทองเจือ โสภิตศิลป์
- 1.2.2 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ ลักษณะ รูปแบบ และกระบวนทำรำลิเกของครูทองเจือ โสภิตศิลป์

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาประวัติความเป็นมาและผลงานของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2469 - 2546 รวมทั้งศึกษากระบวนทำรำของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ในช่วงปีพ.ศ. 2546 อันได้แก่ทำรำในเพลงเซ็ด เพลงเสมอ เพลงโอด ทั้งตัวพระและตัวนาง การรำไม้รบไทย หรือไม้รบดาบ และการรำไม้รบจีนหรือไม้รบทวนตัวพระ

1.4 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ศิลปินพื้นบ้านดีเด่น หมายถึง ศิลปินในสาขาต่าง ๆ ที่ได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติให้ได้รับการยกย่องและเชิดชูเกียรติในด้านการอนุรักษ์ สืบสาน ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของไทย

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.5.1 การวิจัยเอกสาร เป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ ได้แก่ หนังสือตำรา จดหมายเหตุ งานวิจัย ตลอดจนเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติและกระบวนการทำรำลึกของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ โดยค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลดังนี้

- สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย
- หอสมุดแห่งชาติ
- พิพิธภัณฑ์กรมประชาสัมพันธ์

ศึกษาค้นคว้าจากหนังสืออัน ได้แก่

- ลิเก โดย ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ กล่าวถึงประวัติความเป็นมาและลักษณะการแสดงลิเก
- ลิเก โดยนงคัมภุช ไพโรพิบูลยกิจ กล่าวถึง ประวัติความเป็นมาของลิเก
- ลิเกไทย โดยพลาดิษฐ์ สิทธิชัยกิจ กล่าวถึง ลักษณะลิเกแต่ละประเภท
- รากเหง้าแห่งแผ่นดิน โดย ถวัลย์ มาศจรัส กล่าวถึงประวัติและผลงานโดยย่อของครูทองเจือ โสภิตศิลป์
- วรรณกรรมการแสดงของไทย โดย สุวรรณิ อุดมผล กล่าวถึง ลักษณะของลิเก
- แต่งองค์ทรงเครื่อง"ลิเก"ในวัฒนธรรมประเทศไทย โดย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี กล่าวถึงการแสดงลิเกกับวัฒนธรรมของไทย
- วารสารวัฒนธรรมไทย "ลิเก"โดยทองเจือ โสภิตศิลป์ กล่าวถึงประวัติการประกวดลิเก และ ผลงานของครูทองเจือ โสภิตศิลป์

ศึกษาค้นคว้าจากบทความได้แก่

- ลิเกทรงเครื่องเรื่องโกมินทร์ โดย อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์ กล่าวถึงผลงานการร่วมแสดงและฝึกซ้อมลิเกของครูทองเจือ โสภิตศิลป์

1.5.2 การวิจัยภาคสนาม ได้แก่

- สังเกตการณ์วิธีการแสดงตลอดจนกระบวนการท่ารำของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ และบันทึกข้อมูลด้วยการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์ บันทึกลายเสียง บันทึกภาพนิ่ง และบันทึกด้วยวิดีโอ
- จากการสัมภาษณ์ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ และบุคคลที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่บรรดาลูกศิษย์และผู้ร่วมงาน
- อาจารย์สุวรรณี ชลานุเคราะห์ ศิลปินแห่งชาติ สัมภาษณ์เกี่ยวกับความแตกต่างของกระบวนการรำไม้รบรรพระหว่างลากับละคร
- คุณประดิษฐ ประสาททอง หัวหน้ากลุ่มละครมะขามป้อม และศิษย์ของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ สัมภาษณ์เกี่ยวกับการถ่ายทอดท่ารำลเก และบทลเก
- คุณพยอม พวงมณี ผู้ร่วมแสดงคณะลเกวิฑูที่กรมประชาสัมพันธ์ สัมภาษณ์เกี่ยวกับการแสดงลเกวิฑู
- คุณเอนก ทองวนิช ลูกศิษย์ของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ สัมภาษณ์เกี่ยวกับการถ่ายทอดท่ารำในพิธีไหว้ครูลเก
- คุณสินทร์ ปทุมมาศ เพื่อนศิลปินลเกที่เคยร่วมแสดงลเกกับครูทองเจือ สัมภาษณ์เกี่ยวกับการแสดงลเกในช่วงก่อนที่ครูทองเจือเข้าประกวดลเกโทรทัศน์

1.5.3 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยทางเอกสารและการวิจัยภาคสนามมาวิเคราะห์สรุปผล และเรียบเรียงเป็นวิทยานิพนธ์

1.6 ลำดับขั้นตอนในการเสนอผลการวิจัย

บทที่ 1 บทนำ

- 1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา
- 1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 1.3 ขอบเขตของการวิจัย
- 1.4 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย
- 1.5 วิธีดำเนินการวิจัย
- 1.6 ลำดับขั้นตอนในการเสนอผลการวิจัย
- 1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

2. ประวัติของครูทองเจือ โสภิตศิลป์
 - 2.1 ช่วงที่ 1 การได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านการแสดงลิเก พ.ศ.2470 - 2497
 - 2.2 ช่วงที่ 2 ชีวิตการประกวดลิเกชิงถ้วยทองคำ พ.ศ. 2498 – 2515
 - 2.3 ช่วงที่ 3 ได้รับการยกย่องเป็นศิลปินพื้นบ้านดีเด่น พ.ศ. 2516 – ปัจจุบัน(2547)
 - 2.4 สรุป

- 3 ผลงานของครูทองเจือ โสภิตศิลป์
 - 3.1 ผลงานการแสดง
 - 3.2 การขับร้องเพลงไทยและเพลงออกภาษาที่ใช้ในการแสดงลิเก
 - 3.3 ผลงานการประพันธ์
 - 3.4 ผลงานการถ่ายทอด
 - 3.5 สรุป

- 4 กระบวนทำรำลึเกของครูทองเจือ โสภิตศิลป์
 - 4.1 กระบวนทำรำเพลงเชิดตัวพระ
 - 4.2 กระบวนทำรำเพลงเชิดตัวนาง
 - 4.3 กระบวนทำรำเพลงเสมอตัวพระ
 - 4.4 กระบวนทำรำเพลงเสมอตัวนาง
 - 4.5 กระบวนทำรำเพลงโอดตัวพระ
 - 4.6 กระบวนทำรำเพลงโอดตัวนาง
 - 4.7 กระบวนทำรำไม้รบดาบตัวพระ
 - 4.8 กระบวนทำรำไม้รบทวนตัวพระ
 - 4.9 สรุป

- 5 สรุปและข้อเสนอแนะ
 - 5.1 สรุปผลการวิจัย
 - 5.2 ข้อเสนอแนะ

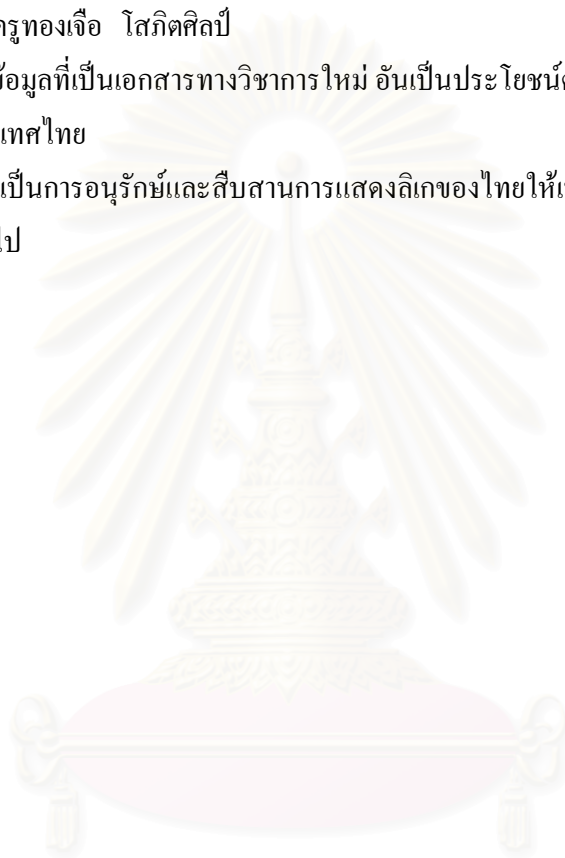
รายการอ้างอิง

ภาคผนวก

ประวัติผู้วิจัย

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงประวัติและผลงานของครูทองเจือ โสภิตศิลป์
2. ทราบถึงกระบวนการทำรำเพลงเชิด เสมอ โอดและไม่รับดาบซึ่งเป็นกระบวนการรำ
ลิเกโบราณ ของครูทองเจือ โสภิตศิลป์
3. ได้ข้อมูลที่เป็นเอกสารทางวิชาการใหม่ อันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องการ
แสดงลิเกในประเทศไทย
4. เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบสานการแสดงลิเกของไทยให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของ
ประเทศชาติสืบไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

ประวัติของครูทองเจือ โสภิตศิลป์

จากการศึกษา และรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติของ ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ เพื่อ
การนำเสนอในบทนี้ ผู้วิจัยจะแบ่งออกเป็น 3 ช่วงได้แก่

- ช่วงที่ 1 ปีพ.ศ. 2470 – 2497 ชีวิตประวัติและการได้รับการถ่ายทอดศิลปะ
- ช่วงที่ 2 ปีพ.ศ. 2498 - 2515 เข้าวงการลิเกวิทยุและประกวดลิเกชิงถ้วยทองคำ
- ช่วงที่ 3 ปีพ.ศ.2516 – ปัจจุบัน (2546) การได้รับยกย่องเป็นศิลปินพื้นบ้านดีเด่น

ภาพที่ 1 : ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ และถ้วยรางวัลทองคำจากการ
ประกวดลิเกชิงถ้วยทองคำของ ฯพณฯท่านนายกรัฐมนตรีกั้งที่ 3
ถ่ายเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2546

2.1 ช่วงที่ 1 ชีวิตประวัติและการได้รับการถ่ายทอดลิเกพ.ศ.2470 - 2497

ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ เกิดวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2470 ตรงกับวันจันทร์ขึ้น 5 ค่ำ เดือน 11 ปีชวด เป็นบุตรชายของนายจิ้น และนางทองใบ โสภิตศิลป์ อาศัยอยู่ใกล้กับวัดสุนทรธรรมทาน (วัดแคนางเลิ้ง) ถนนพะเนียง เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร ครูทองเจือมีพี่น้องทั้งสิ้น 5 คน ครูทองเจือ เป็นบุตรคนที่ 2 และเป็นบุตรคนเดียวที่ได้สืบทอดอาชีพลิเกมาจากบิดา

ปัจจุบันครูทองเจือ โสภิตศิลป์ สถานะภาพโสด อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 53 ซอยประชาชื่น 11 ถนนประชาชื่น แขวงบางซื่อ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร มีคณะลิเกชื่อ คณะทองเจือ โสภิตศิลป์ และไม่มีบุตรหลานที่สืบทอดความรู้ทางด้านลิเก

บิดาของครูทองเจือมีอาชีพแสดงลิเก อยู่กับคณะ ดอกดิน เสือสง่า ซึ่งเป็นคณะที่มีชื่อเสียงมากในขณะนั้น โดยเฉพาะหัวหน้าคณะคือ ดอกดิน เสือสง่า เป็นผู้ประพันธ์ทำนอง เพลงรำนีเกริง ซึ่งเป็นเพลงที่ลิเกในปัจจุบันนิยมแสดงกัน บิดาต้องการให้ครูทองเจือสืบทอดอาชีพลิเก เมื่อปีพ.ศ. 2480 บิดาจึงนำครูทองเจือไปศึกษาเล่าเรียนจากครูลิเกอาวุโส ที่มีความสามารถและ ชำนาญเรื่องของลิเก ทั้งหมด 8 ท่าน ดังนี้

1 .ครูเต็ก เสือสง่า ประมาณปี พ.ศ. 2480

ซึ่งขณะนั้นครูเต็กเป็นหัวหน้าคณะ และแสดงอยู่ที่วิกตลาดทุเรียน วิกนี้อยู่บริเวณบางลำพู (ปัจจุบันอยู่เชิงสะพานนเรศวร) ด้วยวัยเพียง 11 ปี จึงได้รับบทบาทเป็นตัวเสนา ต่อมาจึงได้รับบทเป็นตัวกุมาร และมีหน้าที่ซื้อของให้กับผู้แสดงในคณะลิเก เวลาที่แสดงจะเป็นเวลากลางคืน ดังนั้นในเวลากลางวัน ครูทองเจือโสภิตศิลป์จึงได้มีโอกาสหัดร้องเพลงไทยต่างๆที่ครูเต็กสอนได้แก่ เพลงฟ้าคะนอง เพลงมาลัยลอย เพลงเกสรสำอาง เพลงกล่อมนารี เพลงโนเน เพลงโลมพม่า เพลงญี่ปุ่นเกล้า เพลงยี่ปุ่นละอ่อน

จากการสัมภาษณ์ครูทองเจือ ได้เล่าให้ฟังเกี่ยวกับการแสดงที่วิกตลาดทุเรียนดังนี้ “ โดยส่วนมาก ลิเกจะเริ่มแสดงเวลาประมาณ 20.30 น. โดยปีพาทย์จะโหมโรง จากนั้นได้โຈจะ สั่นกระดิ่งในฉาก 3 ครั้ง เรียกว่ากระดิ่งหนึ่ง แล้ววงปีพาทย์ก็จะบรรเลงต่อไปแล้วหยุดบรรเลงอีก ได้โຈจะ สั่นกระดิ่งในฉาก 3 ครั้ง เรียกว่ากระดิ่งสอง แล้ววงปีพาทย์ก็จะบรรเลงต่อไปแล้วหยุด บรรเลงอีก ได้โຈจะ สั่นกระดิ่งในฉาก 3 ครั้ง เรียกว่ากระดิ่งสาม ผู้ชมก็จะทราบดีว่าลิเกจะเริ่มแสดง ปีพาทย์ก็บรรเลงเพลงแขก พวกลิเกจะร้องเพลงแขกปีพาทย์รับสามครั้ง จากนั้นลิเกที่แสดงเป็นตัวแขกจะเดินแขกออกมาจากฉาก พอเพลงหยุดตัวแขกก็จะประกาศว่าลิเกคณะอะไรแสดงเรื่องอะไร มีใครมาแสดงบ้าง และเล่าเรื่องย่อของคืนที่แสดงให้ฟัง เสร็จแล้วร้องเพลงแขกปีพาทย์รับ

แขกเดินเข้ามาจากไป จากนั้นปีพาทย์บรรเลงเพลงเสมอ ลีเกคนแรกจึงออกมาแสดง โดยส่วนมาก การแสดงของแต่ละคืนจะดำเนินไปจนถึงเวลาประมาณ 5 ทุ่ม จากนั้นพระเอกลีเกหรือบางที่โต้โผ จะออกมาประกาศว่าคืนต่อไปจะเป็นการแสดงอะไร น่าติดตามชมขนาดไหน เพื่อเป็นการโน้มน้าวให้ผู้ชมมาชมในคืนต่อไปอีก

ลีเกสมัยนั้นยกหนึ่งมี เจ็ดคืน ผู้แสดงได้ค่าตัวหกคืน ส่วนคืนที่เจ็ดต้องยกให้โต้โผ เช่น ใครได้ค่าตัวแปดสิบสตางค์ก็จะหักไว้คืนละสิบสตางค์ และเงินที่เหลือก็จะนำมาหมุนเวียนให้ค่าเช่าวิก ค่าน้ำ ค่าไฟ (สมัยนั้นไฟฟ้าเป็นดวง) หลอดไฟเสียบ่อยๆ โต้โผต้องซื้อตะเกียงเจ้าพายุไว้ สิบกว่าดวง พอไฟฟ้าดับก็จะจุดตะเกียงแทนไฟฟ้า

ในระหว่างเจ็ดคืนโต้โผก็จะแสดงเรื่องจรรจวงศ์ๆคืนหนึ่ง หรือไม่ก็จัดฉากพิสดาร คือ ฉากถ้ำ ฉากทะเล ฉากหายตัว หรือฉากเหาะเป็นต้น โต้โผจะพิมพ์ใบปลิวแจกเพื่อที่จะไปแจกตาม ตลาดต่างๆที่อยู่ใกล้ๆ เพื่อเป็นการโฆษณา โดยเด็กที่แจกใบปลิวก็จะได้เงินค่าจ้างวันละยี่สิบ สตางค์ ¹

จากการศึกษาพบว่า จากการที่ได้คลุกคลีอยู่กับคณะลีเกของครูเด็ก เสือสง่าตั้งแต่เด็กทำให้ ครูทองเจือ ได้เรียนรู้วิธีการแสดงลีเก การคัดเลือกผู้แสดง การเลือกเพลงที่ใช้ในการร้อง ตลอดจนท่ารำ (ตีบท) ที่ใช้ในการแสดงลีเก ซึ่งนอกเหนือไปจาก ได้รับการถ่ายทอดความรู้ในด้านการร้อง และการรำลีเก

2. แม่ครูชื่น (ไม่สามารถสืบค้นชื่อ- นามสกุลจริงได้) ประมาณปีพ.ศ. 2482

หลังจากที่ครูทองเจือได้เข้ามาแสดงอยู่ที่คณะของครูเด็ก เสือสง่า อยู่ 2 ปี ในเวลากลางวัน บิดาพาไปฝากตัวเป็นศิษย์กับครูชื่น (เป็นละครรำ) โดยครูชื่นหัดให้รำเป็นตัวกุมาร กริสุริยา จินดาสมุทร สอนร้องเพลงมอญโยนดาบ แต่เนื่องจากบ้านอยู่ไกล และขณะนั้นครูทองเจือยังมีอายุน้อย บิดาจึงต้องพาไปฝากกับครูเถกท่านอื่น การที่ครูทองเจือได้มีโอกาสเรียนกับครูชื่นทำให้ ครูทองเจือได้เรียนรู้ลักษณะการรำแบบละครรำ

¹ ทองเจือ โสภิตศิลป์, สัมภาษณ์ , (20 มิถุนายน, 2546).

3. ครูประดับ ทังสกุติ ประมาณปีพ.ศ. 2483

บิดาได้พาครูทองเจือไปฝากเป็นศิษย์ของครูประดับ ทังสกุติ หรือกุหลาบน้อย (คำว่า กุหลาบน้อยเป็นชื่อที่ผู้ชมลิเกในสมัยนั้นตั้งชื่อให้) ครูประดับสอนร้องเพลงไทยน้อยและหัดลิเกเป็นตัวพลายชุมพล ตอนหนีย่าทองประศรี แต่เนื่องจากครูประดับต้องเดินทางไปแสดงลิเกตามต่างจังหวัดบ่อย ครูทองเจือจึงไม่สามารถเรียนต่อได้ และจากการที่บิดาได้นำครูทองเจือไปฝากกับครูประดับ นอกจากครูทองเจือจะได้รับการถ่ายทอดการรำเดี่ยว (รำพลายชุมพล) ซึ่งถือว่าสำคัญสำหรับผู้แสดงลิเกและเป็นการเสริมอาชีพลิเกให้เด่นขึ้น ครูทองเจือรู้จักการรำแบบลิเก(ตัวพระเอก) ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของครูประดับ

4. ครูละออง เสือสง่า ประมาณปลายปีพ.ศ. 2483

บิดานำครูทองเจือไปฝากเป็นศิษย์ของครูละออง เสือสง่า (น้องสาวของครูเต็ก เสือสง่า) ได้หัดรำเป็นตัวนางเกษสุริยงค์ ตอนแปลงองค์เป็นพราหมณ์ เหตุผลที่บิดาได้นำครูทองเจือไปเรียนรำพราหมณ์กับครูละอองเพราะลักษณะของการรำพราหมณ์ เป็นการรำแบบผู้-เมีย นอกจากการรำแล้วครูละอองสอนให้ร้องเพลงมอญแปลง เพลงสมิงทอง เพลงแขกต๋อยหม้อ ซึ่งเป็นเพลงที่ใช้ในการแสดงลิเก ไม่นานนักครูละอองก็ย้ายบ้านไปอยู่ไกล

5. ครูสนิท ประยูรเรือง ประมาณ ปีพ.ศ. 2484

บิดาได้นำครูทองเจือไปฝากเป็นศิษย์กับครูสนิท ประยูรเรือง เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการร้องการรำลิเก และยังมีความรอบรู้ในการประพันธ์เรื่องลิเก ครูทองเจือได้หัดรำกราวหอก รำไม้รบไทย และไม้จีนซึ่งในปัจจุบันนี้เป็นไม้รบที่หายาก ซึ่งครูสนิทได้รับการถ่ายทอดกระบวรท่ารำไม้รบเหล่านี้ มาจากครูดอกดิน เสือสง่า ครูสนิทสอนให้หัดรำลิเกเป็นตัวนาง เช่นนางวันทอง ตอนห้ามทัพ ด้วยเหตุนี้ครูทองเจือจึงสามารถรำลิเกได้ทั้งตัวพระและตัวนาง และถือได้ว่าครูสนิทเป็นครูลิเกคนแรกที่สอนลักษณะการรำลิเกตัวนางให้แก่ครูทองเจือ เพราะในสมัยนั้นลิเกใช้ผู้ชายแสดงล้วน สอนให้ร้องเพลงสามเส้า เพลงมอญชมดาว เพลงสิงโตเล่นหางเพลงยานี เพลงสรงมอญ และได้เรียนรู้กลวิธีการประพันธ์บทลิเกอีกด้วย

6. ครูจำรัส ประยูรโต ประมาณปีพ.ศ. 2484

ต่อมาบิดาได้นำมาฝากตัวเป็นศิษย์กับครูจำรัส ประยูรโต ครูทองเจือได้เรียนทั้งตัวพระและตัวนาง ได้แสดงรจนาเสียงพวงมาลัย ซึ่งเป็นการรำเดี่ยวนาง เป็นเป็นชุดรำที่วัดความสามารถของผู้แสดง

7. หลวงชาญเชิงระนาด ประมาณปีพ.ศ. 2484

ในวันอาทิตย์บิดาได้นำครูทองเจือ ไปบ้านหลวงชาญเชิงระนาด ซึ่งเป็นผู้บรรเลงระนาดเอกของละครบรรมศิลป์ หรือปัจจุบันเรียกว่าบ้านพิษณุโลก ได้เรียนร้องเพลงไทยอยู่หลายเพลง เช่น แยกมอญ แยกบรเทศเถา เพลงตุ๊กตา เป็นต้น ทำให้ครูทองเจือสามารถขับร้องเพลงไทยได้ไพเราะมากขึ้น

8. นายพจน์ สายสุวรรณ ประมาณปี 2490

ประมาณปีพ.ศ. 2490 ครูทองเจือได้กลับเข้าแสดงลิเกที่วิชนวม ขณะที่แสดงอยู่นั้นก็มีลิเกรุ่นพี่ชื่อนายพจน์ สายสุวรรณ สอนเพลงขับร้องให้คือ เพลงแขกสาหร่าย เพลงจินแส เพลงกุหลาบเชียงใหม่ และระหว่งที่ร่วมคณะอยู่นั้น

จากการศึกษาพบว่า การที่บิดานำครูทองเจือ ไปหัดรำและร้องลิเกกับครูลิเกหลายท่าน อาจเป็นเพราะครูลิเกแต่ละท่านมีความสามารถที่โดดเด่นที่แตกต่างกันออกไป จึงทำให้ครูทองเจือเป็นผู้ที่สามารถแสดงลิเกได้ดี เพราะได้เรียนรู้และนำข้อดีของครูลิเกแต่ละท่านมาปรับใช้กับตนเอง

ภาพที่ 2 : ภาพครูทองเจือ โสภิตศิลป์ แต่งกายลิเกลูกบร แสดงเป็นพระรอง
ถ่ายเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2484 ที่ร้านถ่ายรูปบริเวณ บ้านหม้อ

นอกจากนี้ ในปีพ.ศ. 2485 มีพระราชกฤษฎีกากำหนดศิลปการแสดง เช่น โขน ละครรำ ละครชาตรี ละครรื่อง จำววด ลำตัด ลิเก โดยแบ่งประเภท เช่นวิพิธทัศนา วิจิตรทัศนา นาฏดนตรี เป็นต้น ให้อยู่ในประเภทนาฏดนตรี พระราชกฤษฎีกานี้ฉบับนี้ออกใช้ในสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี

ทางกรมศิลปากร ได้ประกาศให้ศิลปินนักแสดงทุกประเภทเข้าอบรมศิลปการแสดงและวัฒนธรรมโดยใช้ระยะเวลา 6 เดือนจากนั้นจะได้รับบัตรเทียบเท่าศิลปินและสามารถแสดงงานต่างๆได้ ครูทองเจือซึ่งขณะนั้นครูเต็กพาไปฝากกับคณะของนายปรีชา พวงประยงค์ (นายหลี่) วิศิษฐ์พระจันทร์ เริงสะพานจตุรพักตร์ (สะพานขาว) ก็ได้เข้าอบรมและได้รับใบเทียบเท่าศิลปิน เลขที่ 362/2486

ภาพที่ 3 : ภาพบัตรเทียบเท่าศิลปินของครูทองเจือ โสภิตศิลป์

การแสดงลิเกในสมัยนั้นเริ่มมีผู้หญิงเข้ามาแสดงด้วยบ้าง หัวหน้าคณะจะต้องส่งชื่อเรื่องที่จะแสดงมีบทรื่องและบทเจรจา รายนามผู้แสดงทั้งหมดพร้อมด้วยบัตรเทียบเท่าศิลปินส่งให้เลขานุการกรมศิลปากรตรวจ เมื่อลงลายมือชื่ออนุญาตแล้วจึงจะแสดงได้ ซึ่งในขณะที่แสดงอยู่ 10 หรือ 15 วันก็จะมีเจ้าหน้าที่มาตรวจ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ครูทองเจือได้ออกไปแสดงลิเกตามต่างจังหวัดบ่อยครั้งเนื่องจากศิลปินลิเกในต่างจังหวัดไม่มีบัตรเทียบเท่าศิลปิน

ปลายปี พ.ศ. 2489 ครูเต็ก เสือสง่า ได้ให้ครูทองเจือและบิดาไปแสดงที่โรงลิเกบพิตร จังหวัดนครราชสีมาแสดงอยู่เป็นเวลา 8 เดือน การแสดงในครั้งนี้ใช้ผู้ชายแสดงล้วน ครูทองเจือแสดงเป็นนางเอก โดยมีครูจำรัส ประยูรโตเป็นผู้ประพันธ์เรื่องและกำกับการแสดง การแสดงลิเก จะเริ่มเวลาประมาณ 19.00 น.โดยปีพาทย์ทำเพลงโหมโรง การแสดงจบเวลาประมาณ 24.00 น. เพราะว่าฟ้าจะดับในเวลา 01.00 น. ส่วนในตอนกลางวันจะเป็นเวลาที่ครูทองเจือได้มีโอกาสหัดร้องเพลงไทยต่างๆและฝึกซ้อมทำรำ

ต้นปี พ.ศ. 2490 ครูทองเจือได้ร่วมแสดงกับลิเกอีกหลายคณะ เช่นคณะของพ่อครูปิ่น ทับผล ที่โรงภาพยนตร์เฉลิมธานี (ให้ลิเกเช่าแสดงเป็นเวลา 2 เดือน) จากนั้นนายบุญ สืบสมบัติได้ตามครูทองเจือไปแสดงเป็นนางเอกที่คณะภักดีบันเทิง จังหวัดนครปฐม โดยมีนายสวัสดิ์ พันธุ์ภักดี เป็นหัวหน้าคณะ แสดงอยู่เป็นเวลา 3 เดือน

ปลายปีพ.ศ. 2490 นายสวาท พุ่มยี่สุ่น (เป็นหัวหน้าคณะละครร้อง) มาตามครูทองเจือและบิดาไปแสดงลิเกที่จังหวัดนครสวรรค์ โดยใช้ชื่อคณะว่า ทองเจือ โสภิตศิลป์ มีผู้แสดงชายจริงหญิงแท้ ครูทองเจือแสดงเป็นพระเอก แสดงอยู่ประมาณ 4 เดือนจึงกลับกรุงเทพมหานคร จากนั้นครูทองเจือได้ตระเวนแสดงลิเกตามที่ต่างๆ เช่น จังหวัดปทุมธานี สมุทรปราการ จังหวัดเพชรบุรี ที่วิกตลาดคลองสวน เป็นต้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2492 ครูทองเจือกับบิดา ได้แสดงลิเกที่โรงลิเกชวนชม หรือวิกเมรุปูน วัดสระเกษ ถนนบำรุงเมือง เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย แสดงร่วมกับคณะเฉลิมนาฏดนตรี โดยใช้ผู้แสดงชายทั้งหมด เนื่องจากว่าผู้ชมไม่นิยมลิเกที่ใช้ผู้หญิงมาร่วมแสดง ครูทองเจือจึงแสดงเป็นนาง ในการแสดงลิเกครั้งนั้นมีรายการแสดงลิเกพิเศษเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนพระว้ายรับอาสาตีมอญใหม่ นางวันทองห้ามทัพ และครูทองเจือแสดงเป็นพลายชุมพล ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมเป็นอย่างยิ่ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 4 : ภาพครูทองเจือ โสภิตศิลป์ แต่งกายลิเกทรงเครื่อง (ตัวนางเอก)
ถ่ายเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2491 ที่ร้านถ่ายรูปบริเวณ บ้านหม้อ

เดือนมิถุนายน ปีพ.ศ. 2493 ครูทองเจือได้อุปสมบทที่วัดพระพิเรนทร์ เขตป้อมปราบศัตรู
พ่าย และลาสิกขาจากสมณะเพศ ในเดือนพฤศจิกายน 2493

ภาพที่ 5 : ภาพครูทองเจือตอนอุปสมบท ที่วัดพระพิเรนทร์
เดือนมิถุนายน – เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2493

เนื่องจากวิชาวชนมีศิลปปินลีเกอยู่ประมาณ 30 คน ทำให้ศิลปปินลีเกออกไปหางานปลีก
แสดงเพราะได้รายได้มากกว่าค่าตัวที่แสดงประจำอยู่ที่วิก ซึ่งทางผู้จัดการของคณะก็อนุญาต
ต่อมาศิลปปินลีเกก็ขัดแย้งกันจึงแบ่งเป็นสองกลุ่ม และแยกคณะไปแสดงที่โรงลิเกท่าใหม่ ไกลถนน
ตก ลิเกคณะเฉลิมนาฏดนตรีจึงเปลี่ยนชื่อใหม่ว่าลิเกคณะรวมศิษย์ ว.พ.ร (รวมศิษย์วัดพระพิเรนทร์)
ปลายปี 2496 ครูทองเจือและบิดาจึงออกจากการแสดงที่วิชาวชน

ในปีพ.ศ. 2497 ลิเกคณะ นายสังวาล เสียงทอง
ลิเกคณะนายทองพูน บ้านขมิ้น
ลิเกคณะนายประยงค์ ศิลารักษ์
ลิเกคณะนายเพิ่ม ศรีนวลน้อย

ลิเกทั้งห้าคณะนี้ม้งานปลีกบ่อยๆ จึงมาตามครูทองเจือไปร่วมแสดงด้วย ใครมาตามก่อนก็
รับงานไว้และไปแสดงด้วย

ปลายปี 2497 ลิเกคณะนายเผือก สุดสงวน ตามครูทองเจือ โสภิตศิลป์ แสดงเป็นพระเอกคู่
กับบัวผัน สมโภชน์ (นางเอก) แสดงที่โรงลิเกบางซื่อ (เดิมเป็นโรงภาพยนตร์) มีคนมาชมน้อยจึง
เลิกเช่าและย้ายไปแสดงที่โรงลิเกตลาดใหม่ดอนเมือง หน้าโรงลิเกมีคลองใหญ่ จึงมีผู้มาชมลิเกทาง
เรือบ้าง ทางรถบ้าง แสดงอยู่ประมาณ 3 เดือนจึงย้ายไปแสดงที่โรงลิเกตลาดปากเกร็ด อยู่ประมาณ
2 เดือน จากนั้นก็หยุดการแสดง

ภาพที่ 6 : ภาพครูทองเจือ แสดงลิเกคู่กับคณะนายทองพูนบ้านขมิ้น
(คนที่ยืนลำดับที่ 1 จากด้านซ้าย)

ภาพที่ 7 : ภาพครุทองเจือ แสดงลิเกลูกบทกับคณะนายทองพูลบ้านขมิ้น
(คนที่นั่งลำดับที่ 3 จากด้านซ้าย)

2.2 ช่วงที่ 2 ช่วงการลิเกวิทยุและประกวดลิเกชิงถ้วยทองคำ พ.ศ. 2498 - 2515

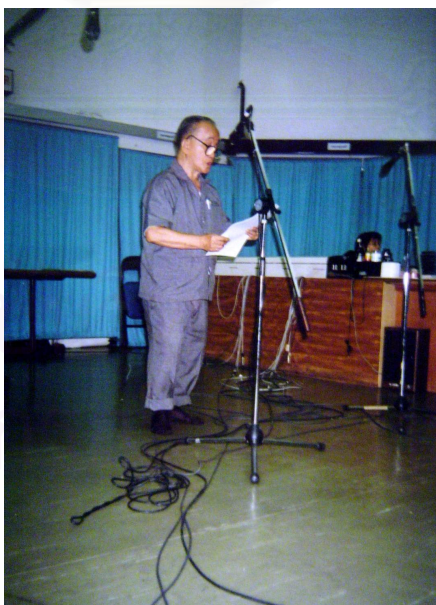
ในปีพ.ศ. 2498 ครุทองเจือเริ่มคิดที่จะแสดงลิเกทางวิทยุเพราะว่า การเป็นหัวหน้าคณะที่ ออกอากาศทางวิทยุจะมีคนรู้จักมีชื่อเสียงจะมีรายได้มากกว่าและมีคนนิยมว่าจ้างไปแสดงมากขึ้น คณะลิเกที่แสดงสถานที่วิทยุกรมการรักษาดินแดนมีอยู่หลายคณะได้แก่ ลิเกคณะทองใบรุ่งเรือง ลิเก คณะบุญเชิด ท่วมสิริ ลิเกคณะเสนาะน้อย เสียงทอง ลิเกคณะบุญส่ง จารุวิจิตร ลิเกคณะบุญยัง กลั่นจิตร ลิเกคณะศรีสว่างศิลป์ ครุทองเจือจึงขอติดตามนายสว่าง (ศิวดล) เขียนประเสริฐ เข้าไป ดูการแสดงลิเกวิทยุ

ในเดือนสิงหาคม ปีพ.ศ. 2498 ครุทองเจือ ได้ประพันธ์บทลิเกวิทยุเรื่องหนุ่มน้อยเข้ากรุง และได้ขึ้นคำร้องและบทแสดงที่ร.ต.อ.ประจวบ ศรีจร คณะลิเกของครุทองเจือแสดงในวันที่ 6 กันยายน 2498 เวลา 16.00 น.- 16.30 น. ซึ่งเป็นการแสดงสดครั้งนั้นครุทองเจือและคณะจึงทำการ ฝึกซ้อมกันอย่างหนัก การแสดงจึงเป็นไปอย่างเรียบร้อย จึงได้รับการบรรจุรายการให้แสดงเดือน ละ 2 ครั้ง ครั้งละครึ่งชั่วโมง ปัญหาในการแสดงลิเกวิทยุก็คือเรื่องค่าใช้จ่ายที่คณะลิเกจะต้องออก หาโฆษณาซึ่งโดยมากเป็นห้างขายยา รับเงินครั้งละ 400 บาท ให้ค่าเช่าสถานีวิทยุครั้งละ 200 บาท คณะของครุทองเจือแสดงอยู่ที่สถานีวิทยุพิทักษ์สันติราษฎร์ ตลอดเป็นเวลาหลายปีและมีผู้ฟังมา ว่าจ้างไปแสดงลิเกตามงานปฐักต่างๆมากขึ้น

ปีพ.ศ.2499 คณะของครูทองเจือได้ไปสอบเข้าแสดงลิเกวิทยุ สถานีวิทยุกรมประชาสัมพันธ์ (ป.ช.ศ.2) เวลา 14.00 – 14.30 น. การสอบเหมือนกับการแสดงจริงคือ มีคณะกรรมการนั่งฟัง หัวหน้าคณะกรรมการซึ่งในขณะนั้นคือ นายคงศักดิ์ คำสิริ ในการสอบครั้งนี้คณะของครูทองเจือ สอบผ่านและได้รับการบรรจุรายการเข้าแสดงที่สถานีวิทยุกรมประชาสัมพันธ์ภาคบ่าย

ครูทองเจือได้อธิบายเกี่ยวกับการแสดงลิเกวิทยุไว้ดังนี้ “ การแสดงลิเกออกอากาศทางวิทยุ นั้น ผู้ประพันธ์ต้องเขียนบทแล้วส่งให้หัวหน้าคณะเพื่อไปส่งให้เจ้าหน้าที่ของสถานีวิทยุตรวจบทแสดง เมื่อฝ่ายตรวจบทเห็นว่าเค้าโครงเรื่องและบทร้อง บทเจรจาไม่ลบลู่หรือเสียคีย์ผู้อื่น ไม่หยาบคาย ไม่ผิดศีลธรรม และวัฒนธรรม ก็ลงลายมือชื่ออนุญาตให้ออกอากาศได้ ดังนั้นบทลิเกที่ประพันธ์ถึงแม้ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรัก โศก รบ ตลก ต้องเน้นบทประพันธ์ที่มีเนื้อหาเทอดทูลชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ส่งเสริมความสามัคคี ส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีงาม”

นี่คือเหตุผลอีกประการหนึ่งที่คณะลิเกมีโอกาสดังกล่าวคือครูทองเจือ โสภิตศิลป์ มีความสามารถในการประพันธ์บทลิเกวิทยุเป็นอย่างดี ลักษณะบทประพันธ์ของท่านมีเนื้อหาจะ กระชับ และตามกฎเกณฑ์ที่สถานีวิทยุตั้งไว้ บรรจุบทเพลงที่ไพเราะ ผู้แสดงขับร้องได้ไพเราะ ดังนั้นจึงเป็นเหตุผลที่ครูทองเจือสนใจที่จะแสดงลิเกออกอากาศทางวิทยุ โดยเริ่มหาผู้สนับสนุน ตามห้างขายยาต่างๆไป ซึ่งการแสดงลิเกทางวิทยุนี้ทำให้ครูทองเจือและคณะมีชื่อเสียงมากขึ้น

ภาพที่ 8 : ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ กำลังบันทึกเสียงในการแสดงทางวิทยุ โดยบันทึกเสียงที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์

ปี พ.ศ. 2500 ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ และคณะ ได้เข้าประกวดลิเกชิงถ้วยทองคำของ ฯพณฯท่านนายกรัฐมนตรี จอมพลแปลก พิบูลสงครามทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ โดยมีพลโท หม่อมหลวงขาบ กุญชร เป็นอธิบดี ครูทองเจือได้เล่าว่า ลิเกที่เข้ามาสมัครประกวดครั้งที่ 2 นี้ มีเก้าสิบกว่าคณะ ซึ่งในขณะนั้นครูทองเจืออายุได้ประมาณ 30 ปี จึงตัดสินใจสมัครประกวดและจับฉลากได้เบอร์ 3 คือแสดงเป็นคณะที่ 3

คณะกรรมการมีมติกันว่าบทประพันธ์ให้อยู่ในแนวส่งเสริมความสามัคคี ความรักชาติ เทิดทูนศาสนา เทิดทูนพระมหากษัตริย์ และต้องแสดงให้จบเรื่องในเวลาหนึ่งชั่วโมง ผู้แสดงคณะใดแล้ว จะไปร่วมแสดงกับคณะอื่นอีกไม่ได้ เพราะก่อนการแสดงคณะกรรมการให้ช่างถ่ายภาพผู้แสดงลิเกไว้ทุกคณะ ทางคณะกรรมการจัดเครื่องดนตรีปี่พาทย์ไว้ให้ยืมบรรเลงในเวลาแสดงและตามกติกา ผู้บรรเลงระนาดเอก ผู้บรรเลงระนาดทุ้ม และผู้บรรเลงฆ้องวงใหญ่ ทั้งสามคนนี้ บรรเลงรับร้องลิเกคณะใดแล้ว จะไปบรรเลงกับคณะอื่นอีกไม่ได้ คณะกรรมการให้ช่างถ่ายภาพผู้บรรเลงทั้งสามคนไว้เหมือนกับถ่ายภาพผู้แสดงลิเก

ลิเกคณะใดนำผู้แสดงคนอื่นที่มาแสดงประกวดไปแล้วเข้ามาแสดงร่วมคณะด้วย หรือนำเอาผู้บรรเลงระนาดเอก ผู้บรรเลงระนาดทุ้ม และผู้บรรเลงฆ้องวงใหญ่ที่เข้าประกวดแล้วมาร่วมคณะ ก็จะถูกตัดออกจากการพิจารณา หรือแสดงไม่จบเรื่องภายในหนึ่งชั่วโมงก็จะตัดออกจากการพิจารณาเช่นกัน

ครูทองเจือจึงมอบให้นายเอื้อน สมบูรณ์ศิลป์ เป็นนักประพันธ์บทลิเกที่แสดงประกวด เรื่องที่แสดง เรื่อง ลั่นกลองรบ และจัดหาผู้แสดงที่เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง รวมทั้งผู้บรรเลงรับร้องผู้ร่วมแสดงมีดังนี้ นายเจริญ เวชเกษม นายสุภาพ ศิลป์ประเสริฐ นายเอื้อน สมบูรณ์ศิลป์ นายพนม สุขเจริญ นางจำเรียง ทองประกาย นางทองใบ พงษ์พ่วง นางจินดนา ทองประกาย ชายห้าหญิงสามรวมเป็นแปดคน ได้มอบหมายให้นายเอื้อน หมอนวดดี เป็นผู้ควบคุมวงบรรเลงดนตรีปี่พาทย์ และจัดหาผู้บรรเลง จึงได้นายจำรัส อุ่นวงศ์ บรรเลงระนาดเอก นายเอื้อน หมอนวดดี บรรเลงระนาดทุ้ม นายเลื่อน เขียวโมรา บรรเลงฆ้องวงใหญ่ ทั้งสามคนนี้ที่คณะกรรมการถ่ายภาพไว้และห้ามไม่ได้ไปร่วมบรรเลงคณะอื่น หัวหน้าวงปี่พาทย์จึงว่าจ้างผู้มาร่วมวงอีกสี่คนคือ นายบุญยง เกตุคง ดีฉิ่ง นายจำเนียน ศรีไทยพันธ์ เป่าปี่ นายสมพงษ์ (เล็ก) ดีตะโพนและกลองแขก นายสมานทองสุโชติ ดีกลองเซเรท(ขณะนั้นทั้งสี่ท่านทำงานอยู่แผนกดนตรีไทยกรมประชาสัมพันธ์ แต่ปัจจุบันนี้ทั้งสี่ท่านได้พ้นหน้าที่จากการทำงานไปหมดแล้ว) รวมผู้บรรเลงปี่พาทย์เจ็ดคน

ทางคณะกรรมการจัดให้ลิเกประกวดเข้าแสดงทุกคืนวันพุธ เวลา 21.30 น. ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ ครูทองเจือจับฉลากได้เบอร์ 3 จึงเข้าแสดงเป็นคณะที่ 3 วันพุธที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 เวลา 21.30 น. เมื่อเริ่มแสดงออกอากาศ วงปี่พาทย์บรรเลงเพลงแขก จี๊ซึ้งที่ติดถ่วงผืนระนาดก็หลุดล่องลงมาหนึ่งก่อน และเมื่อลิเกร้องพร้อมทั้งเจรจาและร้อง วงปี่พาทย์ทำเพลงเซด จี๊ซึ้งที่ติดผืนระนาดก็หลุดล่องลงมาอีกหนึ่งก่อน ทั้งจี๊ซึ้งที่ติดถ่วงฆ้องวงใหญ่ก็หลุดล่องลงมาอีกหนึ่งก่อนเช่นกัน ทำความลำบากยุ่งยากใจให้ผู้บรรเลงเป็นอย่างมาก ช่วงขณะที่ผู้แสดงหยุดร้องมาเจรจา ผู้บรรเลงระนาดเอกจึงถอดเชือกเกี่ยวขอที่หัวรางระนาดออก และพลิกผืนระนาดขึ้นเอาไม้ขีดไฟจุดรนาให้เกิดความร้อนที่จี๊ซึ้งแล้วรีบติดไว้พออยู่ เพราะกลัวจะไม่ทัน หากเข้าไปผู้แสดงเจรจาหมดตามบทที่ส่งคณะกรรมการตรวจแล้วจะพูดนอกบทต่อไปก็ไม่ได้ เมื่อหมดบทเจรจาหรือพูดก็ต้องร้อง เมื่อพลิกผืนระนาดจะมีเสียงดังกร๊อกแกร๊กออกอากาศทำให้เสียคะแนนเพราะกรรมการคะแนนดนตรีปี่พาทย์ด้วย เป็นที่ลำบากใจทั้งผู้บรรเลงและผู้แสดงเป็นอย่างมาก ผู้บรรเลงฆ้องวงใหญ่เมื่อจี๊ซึ้งถ่วงฆ้องหลุดจะแก้เส้นหนังที่ผูกผูกฆ้องออกเพื่อติดจี๊ซึ้งถ่วงก็ไม่ทัน บังเอิญมีผ้าเช็ดหน้าขนหนูสีขาวผืนเล็กจึงพับวางทับลงไปบนปุมฆ้องลูกที่หลุดและบรรเลงประคับประคองไป

การประกวดลิเกสิ้นสุดลง พลโทหม่อมหลวงขาบ กุญชร อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ และประธานกรรมการตัดสินลิเกประกวดซึ่งด้วยทองคำครั้งที่ ๒ จึงตัดสินให้ ลิเกคณะเกตุคง ดำรงค์ ศิลป์ชนะเลิศ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์และประธานกรรมการตัดสินลิเกประกวด วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2500 มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็เข้ามาดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี พลเอกสุรจิตร์ จารุเศรณี ก็เข้ารับตำแหน่งอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์คนใหม่ ก็จัดมอบรางวัลด้วยทองคำลิเกชนะเลิศทางวิทยุแห่งประเทศไทย (ที่ห้องส่งเก่า) กรมประชาสัมพันธ์ ในวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2501 ลิเกชนะเลิศ แสดงเรื่อง ปฐพีขวานทอง พระเอกที่แสดงชื่อ บุญสม อยุธยา เป็นผู้ประพันธ์บทและกำกับการแสดงครั้งนั้นครูทองเจือซึ่งนำคณะเข้าประกวดก็ได้รับรางวัลชมเชย จึงรับรางวัลด้วยเงินของกรมประชาสัมพันธ์ โดยพลเอกสุรจิตร์ จารุเศรณี มอบให้

ภาพที่ 9 : พลเอกสุรจิต จารุเศรณี อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ มอบถ้วยรางวัลชมเชยของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยให้ลิเก คณะทองเจือ โสภิตศิลป์ เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2501

จากนั้นสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จึงจัดให้ลิเกคณะทองเจือ โสภิตศิลป์ เข้าแสดงอยู่เป็นประจำเดือนละหนึ่งครั้ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2501 และแสดงติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้โดยจัดให้ลิเกคณะทองเจือ โสภิตศิลป์ เข้าแสดงอยู่เป็นประจำเดือนละหนึ่งครั้ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2501 และแสดงติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ หลังจากได้รับรางวัลชมเชย คณะของครูทองเจือก็เริ่มมีชื่อเสียงและมีงานแสดงมากขึ้นเรื่อยๆ

ต่อมาในปีพ.ศ. 2514 ได้มีการจัดประกวดลิเกชิงถ้วยทองคำ ครั้งที่ 3 ของ ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรี จอมพลถนอม กิตติขจร ทางไทยทีวีช่อง 9 สี ช่อง 4 ขาวดำ บางขุนพรหม คณะลิเกในกรุงเทพฯและคณะลิเกต่างจังหวัดได้เข้าสมัครประกวดครั้งรวมทั้ง 42 คณะ

การประกวดลิเกชิงถ้วยทองคำของ ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 3 นี้ ต่างกับการประกวดสองครั้งข้างต้น เพราะการประกวดสองครั้งข้างต้นผู้ชมไม่เห็นการแสดง ได้ฟังแต่เสียงทางสถานีวิทยุ แต่การประกวดลิเกครั้งที่ 3 นี้ ประกวดทางทีวี ผู้ชมได้เห็นภาพการแสดงในจอทีวี และได้ยินเสียงของการแสดงด้วย คณะทองเจือ โสภิตศิลป์ แสดงเรื่องสละชีพเพื่อชาติ

หลักเกณฑ์การตัดสินประกวดลิเก ซึ่งคณะกรรมการได้วางระเบียบไว้คือ ให้คะแนนเต็ม 100 คะแนน แบ่งออกดังนี้

- เนื้อเรื่อง 20 คะแนน
- กลอน 20 คะแนน
- การรำรำ 20 คะแนน
- การร้องเพลง 10 คะแนน
- การพูด (เจรจา) 10 คะแนน
- เครื่องแต่งกาย 10 คะแนน
- ความพร้อมเพียง ความเรียบร้อย 10 คะแนน

เกี่วข้องในการพิจารณาคือ

1. แต่ละคณะต้องไม่ซ้ำตัวแสดง
2. ตัวแสดงต้องไม่น้อยกว่าคณะละสิบคน
3. ไม่มีการขับเสภาร้องทำนองหุ่นหรือเพลงสากล
4. คำพูด (เจรจา) และกลอนที่ร้องต้องไม่หยาบโลน ไม่เสียดสีสังคม และไม่โฆษณาตนเอง หรือ สินค้าใดๆ
5. แต่ละคณะต้องแสดงสดทั้งหมด ไม่มีภาพยนตร์ประกอบการแสดง
6. แต่งกายแบบลิเกให้เหมาะสมและให้เป็นไปตามเนื้อเรื่อง
7. แนวของเรื่องจะเป็นเรื่องอะไรก็ได้ แต่ขอให้เป็นไปในแนวรักชาติ
8. วงดนตรีใช้ของไทยที่วิซ่งสี่
9. ส่งเรื่องล่วงหน้าเจ็ดวันก่อนการแสดงครั้งแรกของทุกคณะ
- 10 คณะกรรมการ จะไม่พิจารณาตัดสินการประกวด ถ้าคณะใดแสดงไม่จบเนื้อเรื่องตามเวลาที่กำหนดไว้ให้
10. การตัดสินของคณะกรรมการถือว่าเป็นเด็ดขาด

การประกวดแบ่งออกเป็นสองรอบ รอบหนึ่งแสดงหมดทุกคณะ คณะทองเจือ โสภิตศิลป์ แสดงเรื่องสลະชีพ เพื่อชาติ ตรงกับวันอาทิตย์ที่ 14 และ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2514 เวลา 17.00 น.

พระนามและรายนาม คณะกรรมการตัดสินลิเกประกวดชิงถ้วยทองคำของ ฯพณฯ ท่าน นายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 3 ณ สถานีไทยทีวี ช่อง 4 มีรายนามดังต่อไปนี้

1. พันเอก พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมพล ทิฆัมพร ประธานกรรมการ

2. พลโท หม่อมหลวงขาบ กุญชร รองประธานคณะกรรมการ
3. ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทยและขับร้อง
4. นายโชติ คุริยะปราณีต ผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทย
5. นายเจือ นาคะมาลัย ศิลปินผู้เชี่ยวชาญลิเก นักร้องและให้คะแนนอยู่ในห้องการแสดง
6. สุรางค์ คุริยะพันธุ์ เลขานุการ
7. นายวิศิษฐ์ อำไพพร ผู้อำนวยการไทยทีวีช่อง 4 และผู้อำนวยการกองข่าวกรมประชาสัมพันธ์ เป็นประธานในที่ประชุม

ในการประกวดลิเกครั้งที่ 3 นี้ คณะของครูทองเจือได้แสดงเรื่อง สละชีพเพื่อชาติ แสดงที่ไทยทีวีช่อง 4 วันอาทิตย์ที่ 14-21 กุมภาพันธ์ 2514 เวลา 17.00 - 18.00 น. โดยมีรายนามผู้แสดงดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1: รายนามผู้แสดงในการประกวดลิเกครั้งที่ 3 เรื่อง สละชีพเพื่อชาติ

ลำดับที่	รายนามผู้แสดง	รายนามในเรื่อง
1	นายทองเจือ โสภิตศิลป์	พระเจ้าธรรมรัตน์
2	นางจรรยาลักษณ์ ทองแสนดี	พระนางจรัสฉาย
3	นายช่อม ศรีวิบูลย์ศิลป์	แม่ทัพขจรเดช
4	นายสมพร คาราน้อย	เฉลิมชัย
5	นายณรงค์ ขอเจริญ	ขุนด่าน
6	นายสวาท รุ่งโรจน์ลูกเมืองหลวง	ชาญณรงค์
7	นายพนม สุขเจริญ	โกคา
8	นางสาวนวลน้อย ศรีสุวรรณ	ผกา
9	นางสาวอรษา รุ่งศิลป์	มลิวัลย์
10	นางสาวมาเรียม ศิษย์นารายณ์	อัญชัญ
11	นางสาววรรณมา บุญเสริม	ดอกไม้
12	นายเล็ก สวัสดิ์	ทะนง
13	นายทวีทรัพย์ ศรีนารายณ์	กำแหง
14	นายสุภาพ เสียงพิน	พนา

ลำดับที่	รายนามผู้แสดง	รายนามในเรื่อง
15	นายสุวรรณ คีมานพ	บุญเต็ม
16	นางสาวสุริย์รัตน์ เรืองรอง	เรณู
17	นางสมสกุล โป่งน้ำใจ	น้อย
18	นางสาวกาหลง นฤภัย	พิกุล
19	นายเอื้อน สมบูรณ์ศิลป์	พ่อเต่า
20	นายปทุม เขยวงค์	ทหาร
21	นายจินดา ทองวนิช	ทหาร
22	นายสำเภา เขยวงค์	ออกแขก

ภาพที่ 10: ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ (คนที่ 3 จากด้านซ้าย)

และคณะแสดงลิเกเรื่อง สละชีพเพื่อชาติ

วันอาทิตย์ที่ 14-21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2514

ภาพที่ 11 ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ (คนที่ 3 จากด้านซ้าย)
แสดงเป็นพระเจ้าบรมมรรัตน

ภาพที่ 12: นางจรูญลักษณ์ ทองแสนดี (คนที่ 4 จากด้านซ้าย)
แสดงเป็น พระนางจำรัสฉาย

ภาพที่ 13: ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ และคณะแสดงลิเกเรื่อง สละชีพเพื่อชาติ โดยแสดงที่ไทยทีวี ช่อง 4 บางขุนพรหม (เป็นการถ่ายทอดสด) วันอาทิตย์ที่ 14-21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2514

ภาพที่ 14 ส่วนหนึ่งของการแสดงลิเกเรื่อง สละชีพเพื่อชาติ

ภาพที่ 15: นางสาว สุวีรัตน์ เรื่องรอง (คนที่ 2 จากด้านซ้ายมือ)
แสดงเป็นเรณู นางเอกของเรื่อง

นอกจากนี้ ครูทองเจือ ได้ประพันธ์บทร้องไหว้ครูลเกเพื่อเป็นการรำลึกถึงพระคุณของครู
ลเกต่าง ๆ โดยมีเนื้อความดังนี้

“ท่านคุณครู อยู่ไหน โปรดได้ทราบ	ศิษย์ขอกราบ น้อมนิก ระลึกถึง
พระคุณครู มากล้น พันรำพึง	ศิษย์ทราบซึ่ง ถึงพระคุณ ออบอุ้ม
เพราะได้ครู ศิษย์จึงสู้ เวทีศิลป์	เป็นศิลปิน อนาคต ได้สดไส
ไม่ได้ครู ศิษย์จะรู้ ได้อย่างไร	ศิษย์ดีได้ ก็เพราะครู ขอบูชา”

คณะกรรมการได้คัดเลือกไว้แสดงรอบสองคือ รองชิงชนะเลิศหกคณะ และคณะทองเจือ
โสภิตศิลป์ ได้รับคัดเลือกอยู่ในรอบชิงชนะเลิศครั้งนี้ด้วย ครูทองเจือจึงนำคณะเข้าแสดงเรื่อง รัก
แผ่นดินไทย ในวันอาทิตย์ที่ 1 และ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2515 เวลา 17.00 น.

ในการประกวดลเกครั้งที่ 3 นี้ คณะของนครทองเจือได้แสดงเรื่อง รักแผ่นดินไทย แสดงที่
ไทยทีวีช่อง 4 วันอาทิตย์ที่ 1-8 ตุลาคม 2515 เวลา 17.00 - 18.00 น. โดยมีรายนามผู้แสดง
ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 : รายนามผู้แสดงในการประกวดละครครั้งที่ 3 เรื่อง รักแผ่นดินไทย

ลำดับที่	รายนามผู้แสดง	รายนามในเรื่อง
1	นายทองเจือ โสภิตศิลป์	พระเจ้าสันติธรรม
2	นางเทียมจันทร์ เกษะปกรณ์	พระนางเลิศล้ำวิไล
3	นายสุภาพ เสียงพิน	ศรายุทธ
4	นายสำเนาวิ สมประเสริฐ	ถือส้าน
5	นายณรงค์ ขอเจริญ	อริกชัย
6	นางจรรยาลักษณ์ ทองแสนดี	มลิซ้อน
7	นายทวีทรัพย์ ศรีนารายณ์	สิงหราช
8	นายเล็ก สวัสดิ์	กำแหง
9	นายชออม ศรีวิบูลย์ศิลป์	ณรงค์ศึก
10	นายสุวรรณ คีมานพ	ศักดิ์
11	นางสาวสุรีย์รัตน์ เรืองรอง	เอมอร
12	นางสาวสมสกุล โปร่งน้ำใจ	แจ้วแหวน
13	นายสำเนา เขยวงค์	ออกแขก
14	นายสุริยน บันเทิง	ร่วมแสดงในเรื่อง
15	นางจินดา ทองวนิช	ร่วมแสดงในเรื่อง
16	นางสาวปทุม เขยวงค์	ร่วมแสดงในเรื่อง
17	นายดอกกรัก สวัสดิ์	ร่วมแสดงในเรื่อง
18	นางสาวมาเรียม ศิษย์นารายณ์	ร่วมแสดงในเรื่อง
19	นางสาวนารี ขอเจริญ	ร่วมแสดงในเรื่อง
20	นายเจตน์ สวัสดิ์พึ้ง	ผู้ช่วยดำเนินงาน

ภาพที่ 16 : ภาพครุทองเจือ(คนที่นั่งเตียง) และคณะแสดงลิเกทรงเครื่อง เรื่อง รักแผ่นดินไทย
แสดงที่ไทยทีวีช่อง 4 บางขุนพรหม ประทศดิเกษณะเลิศ วันอาทิตย์ที่ 1 และ 8 ตุลาคม
พ.ศ.2515 ได้รับรางวัลถ้วยทองคำของ ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรี จอมพลถนอม
กิตติขจร

ภาพที่ 17 : ครุทองเจือ โสภิตศิลป์ (คนยืนลำดับที่ 2 จากด้านซ้าย)
แสดงเป็นพระเจ้าสันติธรรม

ภาพที่ 18 : นางสาวสุริย์รัตน์ เรื่องรอง(ผู้หญิงที่นั่งคุกเข่า)
นางเอกลิเกแสดงเป็นเอมอร

ภาพที่ 19 : นายสุวรรณ ดีมานพ (คนที่นอนราบที่พื้น)
พระเอกของเรื่องแสดงเป็นสักดา

คณะกรรมการตัดสินลิเกประกวดชิงถ้วยทองคำของ ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 3 จึงร่วมกันตัดสินให้ลิเกคณะทองเจือ โสภิตศิลป์ ชนะเลิศได้รับรางวัลถ้วยทองคำของ ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรีจอมพลถนอม กิตติขจร คณะกรรมการตัดสินให้ ลิเกคณะทองเจือ โสภิตศิลป์ ชนะเลิศ ได้รับรางวัลถ้วยทองคำของ ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรี จอมพลถนอม กิตติขจร

หลังจากการตัดสินผ่านไปหนึ่งปีครูทองเจือ โสภิตศิลป์ได้เข้ารับรางวัลที่หอประชุมเล็ก กรมประชาสัมพันธ์ วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2516 พลตรีประกอบ จารุมณี อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ และประธานกรรมการบริษัทไทยโทรทัศน์ มอบรางวัลถ้วยทองคำลิเกประกวด ชนะเลิศให้หัวหน้าคณะทองเจือ โสภิตศิลป์

ผลการศึกษาพบว่าลักษณะนิสัยของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ มีผลต่อลักษณะและคุณภาพ การแสดงของคณะ เนื่องจากครูทองเจือ เป็นผู้ที่มีความละเอียดอ่อนและใส่ใจกับรายละเอียด เล็กน้อยของการแสดง และเป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายกระบวนท่ารำ เพลงขับร้องลิเกจากครูลิเกอาวุโส หลายท่าน ทำให้ลิเกคณะของครูทองเจือเป็นลิเกที่ได้รับรางวัลชนะเลิศจากการประกวดลิเก และ ได้รับความนิยมนจากผู้ชมเนื่องจาก เป็นคณะที่ร้องเพลงเพราะ และกระบวนท่ารำที่สวยงาม

ภาพที่ 20 : ภาพพลตรีประกอบ จารุมณี อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ มอบรางวัลถ้วยทองคำของ ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรี ให้ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2516

ภาพที่ 21 : ภาพบรรยากาศพิธีมอบรางวัลถ้วยทองคำของ ๔พลฯ ท่านนายกรัฐมนตรี
ให้ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2516

ภาพที่ 22 : ภาพครูทองเจือ โสภิตศิลป์ถ่ายรูปพร้อมกับ เจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์

ภาพที่ 23 : ภาพข่าวผลการประกวดลิเกชิงถ้วยทองคำครั้งที่ 3

จากหนังสือพิมพ์ สยามรัฐ ฉบับวันที่ 3 เมษายน 2516 หน้า 13

2.3 ช่วงที่ 3 ได้รับการยกย่องเป็นศิลปินพื้นบ้านดีเด่น พ.ศ. 2516 – ปัจจุบัน (2546)

หลังจากชนะเลิศการประกวดลิเกชิงถ้วยทองคำครั้งที่ 3 ทำให้คณะของครูทองเจี๋ยเป็นที่รู้จักและมีผู้นิยมว่าจ้างไปแสดง ประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2529 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติให้เป็นศิลปินดีเด่น ได้มีหนังสือแจ้งให้ทราบว่า ครูทองเจี๋ยได้รับคัดเลือกเป็นศิลปินดีเด่น สาขาลิเก และเข้ารับพระราชทานรางวัลโล่เชิดชูเกียรติโดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีพระราชทานรางวัลโล่เชิดชูเกียรติศิลปินดีเด่น ที่หอวิชาสุทธาสน์ ในวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2529 เวลา 10.00 น. จากนั้น เวลา 18.00 น. ได้มีการจัดงานเลี้ยงแสดงความยินดีแก่ศิลปินพื้นบ้านดีเด่นในโอกาสที่ได้รับพระราชทานโล่เชิดชูเกียรติ ก็จัดขึ้นที่ห้องกิ่งเพชร ชั้น 3 โรงแรมเอเชีย โดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด เป็นผู้จัด

เมื่อศิลปินดีเด่นและตัวแทนของศิลปินดีเด่นและผู้ติดตาม พร้อมทั้งคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและบรรดาแขกผู้มีเกียรติมาพร้อมกัน นายสัมพันธ์ ทองสมัคร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ก็กล่าวนำถวายพระพร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และกล่าวแสดงความยินดีกับศิลปินพื้นบ้านดีเด่น และมอบของที่ระลึกให้ศิลปินพื้นบ้านดีเด่นโดยทั่วกัน

ต่อจากนั้น นายอำนวย จันเงิน พิธีกรของงานก็กล่าวเชิญศิลปินพื้นบ้านดีเด่นทุกท่านให้แสดงความรู้ความสามารถของศิลปการแสดงตามสาขาที่ตนได้รับพระราชทานรางวัล ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ ศิลปินเอกได้รับเชิญเป็นคนแรก ซึ่งเป็นโอกาสที่ดีที่ท่านได้แสดงความสามารถในการร้องเพลงโดยได้กล่าวคำขอบคุณทุก ๆ และเล่าความเป็นมาของลูก ได้ร้องเพลง ทำนอง รำนิเกลิง เป็นกลอนสด แนะนำตนเองและให้เกียรติกับงาน

(ร้องเพลง ทำนอง รำนิเกริง)

กระหม่อมายทองเจือ โสภิตศิลป์	เป็นศิลปินพื้นบ้าน
แสดงลิเกมานมนาน	ไปหลายย่านหลายตำบล
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ	ท่านได้ประกาศผลงาน
ว่าศิลปินพื้นบ้าน	มีผลงานเข้มข้น
จึงตั้งคณะอนุกรรมการ	ประสานงานตัดสิน
คัดเลือกหาศิลปิน	ที่มีศิลป์เลิศล้ำ
หลายสาขาหลายจังหวัด	กรรมการท่านจัดสรรหา
รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษา	ท่านทราบดีมาตั้งแต่ต้น
คือคุณสัมพันธ์ ทองสมัคร	ท่านก็รักศิลปิน

ภาพที่ 24: สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานโล่เชิดชูเกียรติ - ศิลปินเอกดีเด่นให้ นายทองเจือ โสภิตศิลป์ ในวันที่ 8 สิงหาคม 2529

ภาพที่ 25 : ภาพหัวข้อ “ตัวลิเกเก่าที่น่ากล่าวถึง” จากหนังสือพิมพ์สยามรัฐ
ฉบับวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2531

จากความสามารถของ ครูทองเจือ ทั้งในเรื่องของประวัติการได้รับถ่ายทอด
กระบวนการทำรำลอกจากครูลิเกอาวโส ขณะเลิกการประกวดลิเก และการได้รับยกย่องและเชิดชู
เกียรติเป็นศิลปินพื้นบ้านดีเด่น จึงทำให้ท่านเป็นที่เคารพ นับถือของบรรดาศิลปินลิเกทั่วไป
นอกจากการแสดงและการประพันธ์บทลิเกแล้ว ครูทองเจือยังมีความสามารถในการทำวิทยุการ
แพร่ และเป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครูลิเกอีกด้วย ครูทองเจือจึงมีงานปลีกและได้รับเชิญไปแสดงและ
ทำวิทยุจนกระทั่งปัจจุบัน ในการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นที่จะศึกษาประวัติและ
ความสามารถของครูทองเจือในการแสดงลิเกเพียงอย่างเดียว

2.5 สรุป

ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ เป็นบุตรชายคนโตของนายจิ้นต์ และนางทองใบ โสภิตศิลป์ ซึ่งบิดา
เป็นลิเกที่มีชื่อเสียงอยู่ในคณะของนายดอกคิน เสือสง่า ครูทองเจือเริ่มฝึกหัดลิเกตั้งแต่อายุ 11 ปี โดย
บิดาได้นำไปฝึกกับครูเต็ก เสือสง่า ที่วิกตลาดทุเรียน และครูลิเกอีกหลายท่านที่มีชื่อเสียงในยุคนั้น
ได้แก่ ครูชื่น ครูละออง เสือสง่า ครูสนิท ประยูรเรือง ครูประดับ ทั้งสกุติ ครูจรัส ประยูรโต

หลวงชาญชิงระนาด ตัวละครแรกที่ครูทองเจือได้แสดงคือเสนา และเลื่อนขึ้นไปเป็นตัวละครที่สำคัญเช่น พระราชโอรสและพระเอกในที่สุด นอกจากนี้ครูทองเจือยังมีความสามารถในการรำลิเก ตัวนางและได้แสดงเป็นนางเอกอยู่หลายครั้ง เนื่องจากครูทองเจือมีรูปร่างเล็กและมีใบหน้าที่สวยงามแบบผู้หญิง

เมื่อครูทองเจืออายุได้ 16 ปีก็ผ่านการอบรมและได้รับใบสำคัญเทียบเท่าศิลปิน ต่อมาในปี พ.ศ. 2498 ครูทองเจือได้จัดตั้งคณะลิเกชื่อ คณะทองเจือ (เล็ก) โสภิตศิลป์ และได้แสดงลิเกวิทยุ ออกอากาศทางสถานีวิทยุพิทักษ์สันติราษฎร์ และสถานีวิทยุกรมรักษาดินแดน

ในปี พ.ศ. 2515 ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ และคณะ เข้าประกวดลิเกชิงถ้วยทองคำของจอมพลถนอม กิตติขจร ในการประกวดครั้งนั้น คณะลิเกของครูทองเจือได้รับรางวัลชนะเลิศ

ต่อมาในวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2529 ครูทองเจือได้มีโอกาสเข้าเฝ้าฯสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และได้รับพระราชทานรางวัลโล่เชิดชูเกียรติศิลปินพื้นบ้านดีเด่น (ลิเก) ประจำปี 2528

จากการศึกษาพบว่า ลักษณะการเรียนรู้ในเรื่องของกระบวนการทำรำและเพลงขับร้องของครูทองเจือมีวิธีการเรียนดังนี้

1. เรียนตัวต่อตัวจากครูลิเกอาวุโส ทั้งหมด 8 ท่าน แต่ละท่านจะมีความชำนาญและความสามารถเฉพาะทางได้แก่การต่อกระบวนการทำรำเพลงชุดเช่นรำพลายชุมพล กระบวนทำรำไม้รบ กระบวนทำรำเพลงเชิด เพลงเสมอ และการขับร้องเพลงไทยเดิม เช่น เพลง กุหลาบดำ เพลงบัวบังใบ เป็นต้น

2. เรียนแบบลักจำจากผู้แสดงในคณะ เช่นลักษณะการรำประกอบบทร้อง และวิธีการด้นกลอนลิเก รวมถึงลักษณะการดำเนินเรื่อง และการใช้พื้นที่บนเวที

3. เรียนจากระบบการศึกษาของกรมศิลปากร เนื่องจากครูทองเจือเข้าอบรมบัตรศิลปินจากกรมศิลปากร ได้แก่กระบวนทำรำเพลงช้า เพลงเร็ว เป็นต้น

ครูทองเจือเป็นผู้ที่มีความสามารถทางด้านศิลปะชั้นสูง โดยเฉพาะบทลิเกวิทยุ(ปัจจุบันเป็นลิเกคณะเดี่ยวที่แสดงออกอากาศทางวิทยุของกรมประชาสัมพันธ์) และสามารถขับร้องเพลงไทยเดิมซึ่งบางเพลงนั้นในปัจจุบันนี้ไม่ได้นำมาร้องเวลาแสดง นอกจากผลงานทางการแสดงลิเกแล้ว นายทองเจือยังมีความสามารถในการทำขวัญนาคน และเป็นประธานผู้ประกอบพิธีไหว้ครูลิเก ดังจะเห็นได้ว่าครูทองเจือเป็นผู้ที่มีความสามารถหลายประการทั้งด้านการเป็นนาฏยศิลปิน นาฏยอาจารย์ นาฏยวรรณกรรม รวมทั้งความชำนาญในการเป็นผู้กำกับการแสดงและผู้อำนวยการฝึกซ้อมลิเกในรายการแสดงของสถานีวิทยุและรายการแสดงบนเวทีตามงานต่างๆ

บทที่ 3

ผลงานของครูทองเจือ โสภิตศิลป์

ในบทที่ 3 นี้ ผู้วิจัยศึกษาผลงานการแสดงของครูทองเจือ โสภิตศิลป์โดยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เป็นหลัก แล้วจำแนกผลงานตามบทบาทของท่าน เช่นหัวหน้าคณะลูกเสือ ผู้กำกับการแสดง (คัดเลือกบทให้เหมาะสมกับผู้แสดง) ให้คำแนะนำและฝึกซ้อมการแสดง เป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครูลูกเสือ เป็นผู้ประพันธ์บทลูกเสือ เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่บรรดาผู้ที่สนใจลูกเสือ โดยจำแนกผลงานของท่านออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

3.1 ผลงานการแสดง

ผลงานทางด้านการแสดงของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ และคณะมีเป็นจำนวนมาก แต่พอจะสรุปผลงานที่สำคัญและโดดเด่นของครูทองเจือได้ดังนี้

ผลงานการประกวดลูกเสือ

บทบาทที่สำคัญครูทองเจือในการประกวดลูกเสือคือ การเป็นหัวหน้าคณะ ซึ่งท่านดูแลในเรื่องของบทลูกเสือที่ใช้ประกวด คัดเลือกผู้แสดง ฝึกซ้อมการแสดงและเป็นผู้ร่วมแสดง รวมถึงการจัดการบริหารค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการประกวด

ครูทองเจือและคณะ ได้เข้าประกวดลูกเสือชิงถ้วยรางวัลทองคำถึง 2 ครั้ง และได้รับรางวัลชมเชยในการประกวดครั้งที่ 2 และรางวัลชนะเลิศในการประกวดครั้งที่ 3 ถือได้ว่าเป็นคณะที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างยิ่งในการประกวด เนื่องจากเข้าประกวด 2 ครั้ง ได้รับรางวัล 2 ครั้ง จึงทำให้คณะลูกเสือของครูทองเจือ โสภิตศิลป์มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักมากขึ้น

ภาพที่ 26 :การแสดงลิเกเรื่อง สละชีพเพื่อชาติ ได้รับรางวัลชมเชย
(ตั้งแต่ภาพที่ 26 - 41 ในบทนี้ได้รับความอนุเคราะห์จากครูทองเจือ โสภิตศิลป์)

ภาพที่ 27 :ภาพการแสดงลิเกเรื่องรักแผ่นดินไทย ได้รับรางวัลชนะเลิศด้วยทองคำ

ผลงานด้านการแสดงที่สำคัญ ได้แก่

1. งานแสดงลิเกทรงเครื่อง วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ครูทองเจือเป็นผู้ร่วมแสดง เป็นผู้กำกับและฝึกซ้อมการแสดง โดยส่วนให้ท่านจะแสดงเป็นตัวกษัตริย์

ภาพที่ 28 : ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ นำคณะลิเกแสดงลิเกทรงเครื่องเรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์เลียบเมือง เนื่องในงาน 5 ธันวาคมหาราช วันเฉลิมพระชนมพรรษาถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2526 โดยไม่ได้รับค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. งานแสดงรับจ้างทั่วไป เช่น งานแสดงที่กรมประชาสัมพันธ์ งานแสดงที่ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ งานเทศกาลละครกรุงเทพ และงานแสดงตามต่างจังหวัด เป็นต้น

ภาพที่ 29 : ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ แสดงลิเกทรงเครื่อง ณ หอประชุมใหญ่
กรมประชาสัมพันธ์เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2529

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 30 : คณะทองเจือ โสภิตศิลป์ แสดงลิเกเรื่องราชาธิราช ณ ศูนย์สังคีตศิลป์
ในวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2536

ภาพที่ 31 : ภาพจากการแสดงลิเกทรงเครื่องเรื่องโกมินทร์
ณ สวนสันติชัยปราการ วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2544

ภาพที่ 32: ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ กำลังรำเชิด
ซึ่งเป็นการรำที่แสดงการไป-มาของตัวละครในเรื่อง

ภาพที่ 33: ภาพครูทองเจือ โสภิตศิลป์ แสดงลิเกทรงเครื่องเรื่อง โกมินทร์ ตอนรบศึกสังวาลย์เพชร
โดยแสดงเป็นพระเจ้าทรงบดี พ่อของสังวาลย์เพชร ณ สวนสันติชัยปราการ วันที่ 20
ตุลาคม พ.ศ. 2544

ภาพที่ 34 : ลิเกคณะทองเจือ โสภิตศิลป์ ได้แสดงลิเกทรงเครื่อง เรื่องลักษณวงศ์ ตอน นางยี่ซุ่นหึงหวง เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2541 ณ ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ

3. การแสดง และกำกับการแสดง โดยการคัดเลือกและมอบบทที่เหมาะสมให้กับผู้แสดง กำหนดเวลาฝึกซ้อม ฝึกซ้อมโดยแจกบทให้นักแสดง ฝึกซ้อมรวมที่ละฉากและฝึกซ้อมเป็นรายบุคคลในงานต่างๆ ที่ เช่น ภัทราวดีเธียเตอร์ สวนสันติชัยปราการ เป็นต้น เนื่องจากในระยะหลังนี้ ท่านอายุมากขึ้นจึงเน้นบทบาทเป็นผู้กำกับการแสดงและผู้ฝึกซ้อมเป็นส่วนใหญ่ในระยะหลัง

ภาพที่ 35 : ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ กำลังฝึกซ้อมการแสดงลิเกทรงเครื่อง เรื่อง โกมินทร์ ที่บ้านมะขามป้อม เดือนตุลาคม พ.ศ. 2544

ภาพที่ 36: การแสดงลิเกเรื่องอิเหนา ตอนศึกระตูบุศลีหนา ณ ภัทราวดีเธียเตอร์
เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2544 โดยมีครูทองเจือ โสภิตศิลป์ เป็นผู้ประพันธ์บท
และฝึกซ้อมการแสดงแสดงเวลา 19.20 – 20.00 น.

ภาพที่ 37: ภาพครูทองเจือรับของที่ระลึกจากผู้แสดงลิเก คณะมะขามป้อม
ในงานเทศกาลละครกรุงเทพ 2003 เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2546

ภาพที่ 38 : ภาพครุทองเจือ ถ่ายร่วมกับผู้แสดงลิเกคณะมะขามป้อม
แสดงเรื่อง ผู้ชนะสิบทิศ ตอนพิชิตเมืองแปร

4. การเป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครุโลก และหมอทำขวัญ ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะท่านได้อุปสมบท จึงทำให้ท่านได้ใกล้ชิดกับพิธีในศาสนา จึงทำให้ท่านมีความสามารถในการทำขวัญนาค

ภาพที่ 39: ครุทองเจือ โสภิตศิลป์ (ผู้รำด้านขวา) รำเพลงช้าเพลงเร็วในงานไหว้ครุของสมาคมสงเคราะห์สหทัยศิลป์ เมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2532

ภาพที่ 40 : คณะทองเจือ โสภิตศิลป์ นำหมอขวัญแก้วคนเหล่าทำขวัญนาควชหมู่ประมาณ 600 คน ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม พ.ศ. 2529 ณ ศาลาร้อยปี วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม โดยมีมูลนิธิชินพรัตน์ พร้อมผู้ร่วมบุญเป็นเจ้าของภาพ

ภาพที่ 41 : ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ เป็นประธานในการไหว้ครูลึงก์ เมื่อวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2534 ที่จังหวัดสมุทรปราการ

ภาพที่ 42 : ผู้วิจัยถ่ายภาพร่วมกับครูทองเจือ ที่พุทธสมาคม
ซึ่งงานนี้ครูทองเจือได้มาทำพิธีไหว้ครูก่อนการแสดง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.2 ผลงานการขับร้องเพลงไทยเดิมและเพลงออกภาษาที่ใช้ในการแสดงลิเก

ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ เริ่มเข้าสู่วงการลิเกเมื่อปี พ.ศ. 2480 และได้เรียนขับร้องเพลงไทยเดิมและเพลงออกภาษาต่าง ๆ จากลิเกรุ่นใหญ่ จึงเป็นผลให้สามารถร้องเพลงได้ทั้งสิ้นประมาณ 219 เพลง อันได้แก่

3.2.1 หมวดเพลงไทยเดิม

1. เพลงครอบจักรวาล	25. เพลงตุ๊กตา
2. เพลงสิงห์โตเล่นหาง	26. เพลงนาคราช (ใส่พระจันทร์)
3. เพลงลีลากระท่อม	27. เพลงอาถรรพ์
4. เพลงพราหมณ์ดัดน้ำเต้า	28. เพลงสารถี
5. เพลงฟ้าคะนอง	29. เพลงนเรศชนช้าง
6. เพลงดวงพระธาตุ	30. เพลงชมตลาด
7. เพลงเวสสุกรรม	31. เพลงเต่าเห่
8. เพลงขึ้นพลับพลา	32. เพลงกล่อมมนรี
9. เพลงสะสม	33. เพลงจำปาทองเทศ
10. เพลงทุกตะ	34. เพลงเกสรสำอาง
11. เพลงต้นเพลงนึ่ง	35. เพลงมะลิซ้อน
12. เพลงพิศชา	36. เพลงกุหลาบดำ
13. เพลงทองย่อน	37. เพลงมาลีหวน
14. เพลงชมดวง	38. เพลงลมพัดชายเขา
15. เพลงเต่ากินผักบั้ง	39. เพลงนางนาค
16. เพลงกาเรียนทอง	40. เพลงม้าย่อง
17. เพลงหေး	41. เพลงโล้
18. เพลงช้างประสานงา	42. เพลงคลื่นกระทบฝั่ง
19. เพลงนกจาก	43. เพลงน้ำลอดใต้ทราย
20. เพลงมุล่ง	44. เพลงปิ่นตลิ่ง
21. เพลงกระบี่ลีลา	45. เพลงจระเข้ตัด
22. เพลงสาวเสรำ	46. เพลงตะนาว
23. เพลงเชื้อ	47. เพลงธรรมเนียมรแสง
24. เพลงสามไม้ใน	48. เพลงอนงค์สุชาดา

49. เพลงสร้อยเพลง	77. เพลงสาริกาแก้ว
50. เพลงบังใบ	78. เพลงลิ่งลาน
51. เพลงเพราะสำเนียง	79. เพลงคางคกปากสระ
52. เพลงไทยน้อย	80. เพลงบัวหลุด
53. เพลงลิ่งโลด	81. เพลงบุหรง
54. เพลงหนีเสือ	82. เพลงศรีสุดา
55. เพลงพญาสี่เสา	83. เพลงเข็ย
56. เพลงฉงน	84. เพลงสุดสงวน
57. เพลงศรีนวล	85. เพลงกล่อมพระยา
58. เพลงจำปานารี	86. เพลงดาวประसान
59. เพลงมาลัยลอย	87. เพลงโนเน
60. เพลงดาวเรือง	88. เพลงคั่นหงส์ทอง
61. เพลงพวงมาลัย	89. เพลงกระบอก
62. เพลงสร้อยสนตัด	90. เพลงหม่วยเกริง
63. เพลงสมิงทอง	91. เพลงก้านต่อดอก
64. เพลงนาคบริพัตร	92. เพลงเขนง
65. เพลงแผละ	93. เพลงบุหลันลอยเลื่อน
66. เพลงอกทะเล	94. เพลงเทพทอง (สุโขทัย)
67. เพลงคลื่นได้น้ำ	95. เพลงนางครวญ
68. เพลงถอยหลังเข้าคลอง	96. เพลงต้นตะนาว
69. เพลงจระเข้วางคลอง	97. เพลงเร็ว
70. เพลงสุริโยทัย	98. เพลงโนโนต่อยอด
71. เพลงโศกตัด	99. เพลงสองไม้
72. เพลงกบตัน	100. เพลงตุ้มโปง
73. เพลงยวนเกล้า	101. เพลงรำนิกเถลิง
74. เพลงขนานนาม	102. เพลงการะเวกเล็ก
75. เพลงบัวบังใบ	103. เพลงค่างควากินกล้วย
76. เพลงไทรช้อย	104. เพลงเหลื่อมแสงสี

3.2.2 หมวดเพลงไทยเดิมสำเนียงพม่า

1. เพลงพม่าเห่	9. เพลงพม่าดาวกระจาย
2. เพลงพม่าเปล่ง	10. เพลงพม่าดาวทอง
3. เพลงพม่ารำขวาน	11. เพลงพม่าเหาน้ำน้อย
4. เพลงพม่าไชรยาตัด	12. เพลงพม่าไชรยาเต็ม
5. เพลงพม่าทุ่งเร	13. เพลงพม่ากำซับ
6. เพลงพม่าฟ้อนม่าน	14. เพลงพม่าอาโก
7. เพลงโลมพม่า	15. เพลงพม่านกเขา
8. เพลงพม่าโค้งโค	16. เพลงพม่าชมเดือน

3.2.3 เพลงไทยเดิมสำเนียงมอญ

1. เพลงมอญโยนดาบ	10. เพลงมอญชมจันทร์
2. เพลงมอญรำดาบ	11. เพลงมอญคู่ดาว
3. เพลงมอญขว้างดาบ	12. เพลงมอญเปล่ง
4. เพลงสมีงทองมอญ	13. เพลงตะนาวมอญ
5. เพลงมอญกวาง	14. เพลงมอญร้องไห้
6. เพลงโลมมอญ	15. เพลงมอญตะเอย
7. เพลงมอญเอ๋ยเออ	16. เพลงหงส์ทองมอญ
8. เพลงรำมอญ	17. เพลงทะเลแยกคลองโยน
9. เพลงมอญอ้อยอิ่ง	18. เพลงมอญบางไส้ไก่

3.2.4 เพลงไทยเดิมสำเนียงลาว

1. เพลงลาวสมเด็จ	9. เพลงลาวจ้อย
2. เพลงลาวเสียงเทียน	10. เพลงลาวเจริญศรี
3. เพลงลาวล่องน่าน	11. เพลงลาวลอค่าย
4. เพลงลาวนกเขา	12. เพลงลาวเฉียง
5. เพลงลาวพุงคำ	13. เพลงลาวลงสร้ง
6. เพลงลาวดวงเดือน	14. เพลงลาวกุหลาบเชียงใหม่
7. เพลงลาวเจ้าสุ	15. เพลงลาวน้ำเต็มฝั่ง
8. เพลงลาวเอ๋ยเออ	16. เพลงหงส์ทองลาว

3.2.5 เพลงไทยเดิมสำเนียงเขมร

1. เพลงเขมรปากท่อ	7. เพลงเขมรเอวบาง
2. เพลงเขมรโพธิสัตว์	8. เพลงเขมรพระปทุม
3. เพลงเขมรสุคใจ	9. เพลงเขมรไล่ควาย
4. เพลงเขมรอมตึก	10. เพลงสาริกาเขมร
5. เพลงเขมรกำปอ	11. เพลงขอมกล่อมลูก
6. เพลงเขมรทรงเครื่อง	12. เพลงขอมใหญ่

3.2.6 เพลงไทยเดิมสำเนียงแขก

1. เพลงแขกคูสิต	16. เพลงแขกขาว
2. เพลงแขกอะหวัง	17. เพลงแขกแดง
3. เพลงแขกบรเทศ	18. เพลงแขกลพบุรี
4. เพลงแขกสะดาบงศ์	19. เพลงแขกตาเสือ
5. เพลงแขกบันตน	20. เพลงแขกต่อยหม้อ
6. เพลงแขกหม่ง	21. เพลงปัดตานี (ห้วงอาลัย)
7. เพลงแขกกล่อมสุหร่า	22. เพลงแขกข้าไทย
8. เพลงแขกรำพึง	23. เพลงแขกแกร
9. เพลงแขกนั่งเมือง	24. เพลงแขกสาหร่าย
10. เพลงแขกเจ้าเซ็น	25. เพลงแขกยะวา
11. เพลงแขกมอญบางขุนพรหม	26. เพลงแขกยโฮ
12. เพลงแขกมอญ	27. เพลงแขกยกัน
13. เพลงแขกไทร	28. เพลงแขกชามิลี
14. เพลงแขกกลันตันรันทต	29. เพลงแขกตั้ง
15. เพลงแขกกรรเชียง	

3.2.7 เพลงไทยเดิมสำเนียงจีน

1. เพลงจีนแสด	7. เพลงจีนขิมใหญ่
2. เพลงจีนขิมเล็ก	8. เพลงจีนขายอ้อย
3. เพลงจีนต้องเชียง	9. เพลงจีนขวัญอ่อน
4. เพลงจีนอาเฮีย	
5. เพลงจีนช้วน	
6. เพลงจีนพญาครุฑ	

3.2.8 เพลงไทยเดิมสำเนียงฝรั่ง

1. เพลงฝรั่งควง
2. เพลงพันซ์ฝรั่ง
3. เพลงวิลันดาโอด
4. เพลงวอซสโลมาซ
5. เพลงฝรั่งทุเรียน
6. เพลงฝรั่งตัดตั้ง
7. เพลงฝรั่งรำเท้า
8. เพลงหงส์ทองฝรั่ง
9. เพลงฝรั่งโยสลัม
10. เพลงฝรั่งคุณหลวง
11. เพลงฝรั่งสงคราม

3.2.9 เพลงไทยเดิมสำเนียงญวน

1. เพลงญวนทอดแห
2. เพลงทยอยญวน

3.2.10 เพลงไทยเดิมสำเนียงญี่ปุ่น

1. เพลงญี่ปุ่นละอ่อน
2. เพลงญี่ปุ่นเกล้า

3.2.11 เพลงขับร้องที่ครูทองเจือประพันธ์หรือไว้เป็นตัวอย่างบางเพลง

เพลงมุล่ง

มาหยุดยืนยับยั้งกลางดง	พัวกพะวง ครุ่นคิด จิตหวั่นไหว
แสงจันทร์แจ่มกระจ่างสว่างไพโร	เพลินจิตใจในเวลาราคี
จักกระจันเรไรร้องระงม	เสียงขรมอิงไปในไพรศรี
นึกรนึ่งถึงนิเวศเขตนานี	จากมานี้ก็นานเนิ่นเกินเวลา

เพลงสามไม้ใน

สามฤดูไม้ในไพรป่าดง	สูงระหงกิ่งก้านตระหง่านไสว
หนาวร้อนฝนทนแดดร้อนฝนผ่านไป	เหมือนจิตใจต้องอดทนเป็นคนดี

เพลงสุริโยทัย

เจ้าแม่ศรีสุริโยทัย
เกียรติประวัติขึ้นชื่อลือนาม

พระสอขาดพลาดไปในสนาม
เข้าศึกคร้ามยอดสตรีวีรชน

เพลงนางครวญ

คร่ำครวญหวลคนึงถึงชีวิต
รู้สึกตัวสายไปไม่ใคร่ตรอง

เดินทางผิดเพราะลืมตัวจึงมัวหมอง
สุดเรียกร้องรักเล็กร้างนางครวญ

เพลงต้นตะนาว

คิดสมอารมณ์คิดจิตปรารถนา
ออกจากบ้านพลันทันใด

จัดแจงแต่งกายหาข้าไม่
เพื่อจะไปที่มุ่งหวังดังจ่านง

เพลงโล้

โล้เลื่อนเคลื่อนนาวาจากท่าพลัน
คลื่นกะนองล่องน้ำเรื่อนำไป

มุ่งหมายมันผ่านท้องทะเลใหญ่
หมายจะให้ถึงยังฝั่งนที

เพลงถอนสมอ

สั่งให้ถอนสมอขึ้นเรือมา
ถอนสมอเสร็จพลันทันใด

วางไว้บนเกตราหาข้าไม่
เรือล่องล่อไปในสายชล

เพลงขอมกล่อมลูก

สั่งให้ลูกอยู่บ้านสำราญใจ
ขอให้ลูกมุ่งหวังดังใจคอย

แม่จะไปจากเจ้าอย่าเหงาหงอย
ไม่นานหนอยก็จะมาหาลูกตน

เพลงสิงลาน

เห็นศัตรูจู่โจมโถมเข้ามา
รีบเลาะลัดตัดทางระหว่างไพร

มีรูว่าจะหลบหนีวิธีไหน
หนีไปให้ไกลพวกไพร

เพลงนกกจาก

จำเป็นจำไปใจถึงเล
จะต้องพรากจากไปให้เสียตาย

คงไม่สมคะเนที่มันหมาย
คิดมิคลายขัดข้องหมองมล

เพลงพญาสีเสอา

จัดแจงแต่งองค์ทรงเครื่อง
ออกจากห้องสุวรรณพรณราย

อร่ามเรืองเนาวรัตน์จำรัสฉาย
มันมุ่งหมายพระโรงรัตน์ชัชวาล

เพลงบึงบัวบาน

ครั้นมาถึงยังซึ่งบึงบัวบาน
หอมเกสรขจรทั่วบัวใบบัง

เห็นดอกบัวชูก้านบานสะพรั่ง
คงหมดหวังจะคว้าไขว้ไกลดอกบัว

เพลงบัวบังใบ

บัวบังใบใครหลงก็คงช้า
เขาเด็ดดมชมชื่นทุกคืนวัน

เพราะรสล้ำเลิศกว่าบุปผาสวรรค์
ไม่ช้าพลันกลิ่นระเหยเลยจืดจาง

เพลงกรรเชียง

เรือกรรเชียงเอียงเอนเบนคลื่นลม
ประคองตัวเอาไว้อย่าใจลอย

เหมือนถูกคนทับถมอย่าให้อลอย
หากผลพลอยชีวิตล่มจมเหมือนเรือ

เพลงปัดดาเวีย

โอ้เจ้าดอกปัดดาเวียน่าเคลียเคล้า
ได้ดอมดมสมฤดีมิพลั้ง

หอมกลิ่นเจ้าชื่นอารมณ์ชวนสมหวัง
ไม่เพ็ญพลั้งพรากพลัดปัดดาเวีย

เพลงกุหลาบดำ

กุหลาบดำกล้าหอมองไม่ฟ้องใส
ใครไม่ยอมเข้าใกล้ใจระวาง

เหมือนจิตใจมัวมืดสลับแสง
คิดกลางแคลงไม่คบค้าสมาคม

เพลงขนานนาม

ขนานนามตามเผ่าพงศ์พันธุ์
สมประเสริฐเลิศยิ่งสิ่งนิยม

ให้สุขสันต์ล้ำเลิศประเสริฐสม
ชนชื่นชมตลอดกาลขนานนาม

เพลงบุหร่ง

คิดไปใจเสรำคราว่าเป็นทุกข์
โชคชะตาผันผวนชวนให้คิด

สิ้นความสุขโศกสลดครตหดจิต
คราชีวิตตกอับต้องกับแค้น

เพลงเทวดา

ต้องขอไปไม่ขออยู่ดูหน้าใคร
จะหนีไปให้พ้นจากคนพาล

ด้วยจริงใจไม่อยากจากถิ่นฐาน
ไม่ต้องการพบใครให้ลงเผล

เพลงจันทร์สะท้อน

จันทร์สะท้อนอ่อนแสงแผ่เมฆบัง
พอมเมฆน้อยคล้อยเคลื่อนเลื่อนออกไป

มีดฆาตหมดทั่วทั้งท้องฟ้าใหญ่
จันทร์สาดไฟสว่างกระจ่างนวล

เพลงดาวประสาน

ดาวประสานขนานแข่งกับแสงจันทร์
ดาวสว่างกระจ่างจ้าฟ้าอำไพ

แสงดาวพลันมีดหมดไม่สาดไส
เพราะดวงจันทร์อยู่ไกลกับดวงดาว

เพลงโนเนนต่อยอด

เสียงวังเวงโนเนนโนซ้ำ
โนเนนต่อยอดนี้ดีไม่เบา

โนเนนเทวดามีมาเก่า
เสียงคลุกเคล้าเก้โก้เพลงโนเนน

เพลงกระเรียนทอง

สาวรุ่นครุณวัยใจผูกฝ่อง
อยู่โดดเดี่ยวเปลี่ยวกายใจสบาย

ยังไม่มีคู่ครองที่ปองหมาย
ไม่เคยคิดชิตชายมีคู่ชม

เพลงสะสม

เกิดเป็นหญิงยิ่งยากลำบากนัก
ถ้ามีรักชีวิตต้องผิดไป

จะมีรักต้องครวญคิดวินิจัย
คงจะไม่มีใครมาเหลียวแล

เพลงกล่อมนารี

สาวโคดเคี้ยวเปลี่ยวเปลี่ยวเหงาอารมณ์
อยู่คนเดียวเปลี่ยวกายสบายอุรา

ไม่มีคู่เซซมเสน่ห์หา
ยังดีกว่ามีคู่ครองที่หมองใจ

เพลงนกจาก

จำพรากจากไปใจยังรัก
รักเรานี้มีมารผลาญดวงใจ

อุปสรรคยื้อยุคสุดวิสัย
จำจากไกลรักแท้มาแปรปวน

เพลงโศกตัด

รักเรานี้เหมือนมีกำแพงกัน
เหมือนขอบฟ้ามาป้อมป่าไม้บัง

ถึงหมายมันก็ไม่สมอารมณ์หวัง
รักทั้งๆแสนรักต้องหักใจ

เพลงกาเรียนทอง

ชีวิตสาวสดใสได้ความสุข
หากมีคู่แล้วต้องร้างห่างไกลกัน

ไม่มีทุกข์เพราะมีชายมาหมายมั่น
ชีวิตนั้นจะระทมตรอม

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเพลงร้องและได้แบ่งประเภทของเพลงร้องประกอบการแสดงลิเกตามแบบฉบับของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ ได้ทั้งหมด 10 หมวดด้วยกัน และในการแสดงยังแบ่งเพลงตามประเภทของการใช้หลักๆ 5 ประเภท ได้แก่

1. การร้องเพื่อเปิดตัวและบอกกล่าวเล่าเรื่อง
2. การเกี่ยวพาราสี
3. การแสดงอารมณ์โกรธและการรบ
4. การคั่นถึง หรือบรรยายความในใจ
5. การแสดงอารมณ์โศกเศร้า

ตารางที่ 3 : ประเภทของเพลงขับร้องประกอบการแสดงลิเก แบ่งได้ดังนี้

ลำดับที่	ประเภทของการใช้	ชื่อเพลง
1.	การร้องเพื่อเปิดตัวและบอกกล่าวเล่าเรื่องจะจะไป - นั่งเตียง - นั่งเตียง - นั่งเตียง - หะไป-มา - บวงสรวง - นั่งเตียง - เดินทาง ,ชมพูา - เดินทาง ,หะ - นั่งเตียง - นั่งเตียง ,ชมพูา - นั่งเตียง - บวงสรวง - บวงสรวง - นั่งเตียง ,ชมพูา - นั่งเตียง - แปลงกาย - จะไป-จะมา - เล่าเรื่อง - ขึ้นม้า - ลงเรือ,ออกเรือ - จะไป-จะมา - จะไป-จะมา - จะไป-จะมา - สงสัย - แต่งตัว	เพลงครอบจักรวาล เพลงสิงห์โตเล่นหาง เพลงลีลากระทุ่ม เพลงฟ้าคะนอง เพลงดวงพระธาตุ เพลงเวทสุกรรม เพลงขึ้นพลับพลา เพลงชมดง เพลงหะ เพลงช้างประสานงา เพลงมุล่ง เพลงกระบี่ลีลา เพลงสามเศร่า เพลงเชื้อ เพลงอาถรรพ์ เพลงสามไม้ใน เพลงสารถี เพลงชมตลาด เพลงกุหลาบดำ เพลงนางนาค เพลงม้าย่อง เพลงโล่ เพลงปิ่นตลิ่ง เพลงไทยน้อย เพลงพญาสี่เส้า เพลงจกน เพลงสินวล

ลำดับที่	ประเภทของการใช้	ชื่อเพลง
	- นั่งเตียง	เพลงจำปานารี
	- นั่งเตียง	เพลงมาลัยลอย
	- จะไป-จะมา	เพลงพวงมาลัย
	- นั่งเตียง	เพลงสร้อยสนตัด
	- นั่งเตียง	เพลงสมิงทอง
	- จระเข้,นก ใช้เดินทาง	เพลงแผลง
	- จะไป-จะมา	เพลงถอยหลังเข้าคลอง
	- จะไป-จะมา	เพลงไทรช้อย
	- จะไป-จะมา	เพลงบุหรง
	- จะไป-จะมา	เพลงกล่อมพญา
	- นั่งเตียง	เพลงดาวประสาน
	- จะไป-จะมา	เพลงโนเน
	- บอกความเป็นมาของตัวละคร	เพลงคั่นหงษ์ทอง
	- จะไป-จะมา	เพลงกระบอก
	- กล่าวถึงผี	เพลงเขนง
	- ถวายพระพร	เพลงบุหลันลอยเลื่อน
	- จะไป-จะมา	เพลงต้นตะนาว
	- จะไป-จะมา	เพลงเร็ว
	- จะไป-จะมา	เพลงคลุ้มโปง
	- นั่งเตียง	เพลงโนเนต่อยอด
	- จะไป-จะมา	เพลงรำนีเกริง
	- นั่งเตียง	เพลงการะเวก
	- จะไป-จะมา	เพลงค้ำคาวกนกกล้วย
	- นั่งเตียง	เพลงเหลื่อมแสงสี
	- จะไป-จะมา	เพลงพม่าทุ่งเร
	- จะไป-จะมา	เพลงพม่าโค้งโค
	- นั่งเตียง	เพลงพม่าดาวกระจาย
	- นั่งเตียง	เพลงพม่ากำจับ
	- จะไป-จะมา	เพลงพม่าอาโก

ลำดับที่	ประเภทของการใช้	ชื่อเพลง
	- จะไป-จะมา	เพลงพม่าชมเดือน
	- นั่งเดียว	เพลงมอญ โยนดาบ
	- นั่งเดียว	เพลงมอญรำดาบ
	- นั่งเดียว	เพลงมอญขว้างดาบ
	- นั่งเดียว	เพลงสมีงทองมอญ
	- จะไป-จะมา	เพลงมอญกวาง
	- จะไป-จะมา	เพลงมอญชมจันทร์
	- นั่งเดียว	เพลงมอญคูดาว
	- นั่งเดียว,แปลงตัว	เพลงมอญแปลง
	- บอกความเป็นมา	เพลงมอญตะเอย
	- บอกความเป็นมา	เพลงหงส์ทองมอญ
	- จะไป-จะมา	เพลงลาวล่องน่าน
	- จะไป-จะมา	เพลงลาวนกเขา
	- แต่งตัว	เพลงลาวพุงดำ
	- นั่งเดียว	เพลงลาวเอ้อเอย
	- จะไป-จะมา	เพลงลาวจ้อย
	- บอกกล่าวเล่าเรื่อง	เพลงลาวเนียง
	- จะไป-จะมา	เพลงลาวลงตรง
	- จะไป-จะมา	เพลงลาวน้ำเต็มฝั่ง
	- ดำเนินเรื่อง	เพลงหงส์ทองลาว
	- นั่งเดียว	เพลงเขมรปากท่อ
	- จะไป-จะมา	เพลงเขมรสุดใจ
	- จะไป-จะมา	เพลงเขมรรอมตึก
	- นั่งเดียว	เพลงขอมทรงเครื่อง
	- นั่งเดียว	เพลงเขมรพระปฐม
	- นั่งเดียว	เพลงสาริกาเขมร
	- จะไป-จะมา	เพลงแขกกุลิต
	- นั่งเดียว	เพลงแขกอะหวัง
	- จะไป-จะมา	เพลงแขกบรเทศ

ลำดับที่	ประเภทของการใช้	ชื่อเพลง
	- นั่งเดี่ยว	เพลงแขกนั่งเมือง
	- จะไป-จะมา	เพลงแขกเจ้าเซ็น
	- จะไป-จะมา	เพลงแขกมอญบางขุนพรหม
	- นั่งเดี่ยว	เพลงแขกมอญ
	- นั่งเดี่ยว	เพลงแขกไทร
	- จะไป-จะมา	เพลงแขกกรรเชียง
	- จะไป-จะมา	เพลงแขกแดง
	- คำเนินเรื่อง	เพลงแขกลพบุรี
	- นั่งเดี่ยว	เพลงเพลงแขกตาเสือ
	- จะไป-จะมา	เพลงแขกต่อยหม้อ
	- จะไป-จะมา	เพลงแขกยะวา
	- จะไป-จะมา	เพลงแขกยโฮ
	- จะไป-จะมา	เพลงแขกยากัน
	- จะไป-จะมา	เพลงแขกตั้ง
	- จะไป-จะมา	เพลงจีนขิมเล็ก
	- จะไป-จะมา	เพลงจีนต้องเขียง
	- จะไป-จะมา	เพลงจีนอาเฮีย
	- นั่งเดี่ยว	เพลงจีนขิมใหญ่
	- จะไป-จะมา	เพลงจีนขายอ้อย
	- นั่งเดี่ยว	เพลงพันธ์ฝรั่ง
	- จะไป-จะมา	เพลงฝรั่งทุเรียน
	- จะไป-จะมา	เพลงฝรั่งตัดตั้ง
	- จะไป-จะมา	เพลงหงส์ทองฝรั่ง
	- จะไป-จะมา	เพลงฝรั่งโยสลัม
	- จะไป-จะมา	เพลงฝรั่งคุณหลวง
	- กล่าวเล่าเรื่อง	เพลงญวนทอดแห

ลำดับที่	ประเภทของการใช้	ชื่อเพลง
2	การเกี่ยวพาราตี	<p>เพลงพราหมณ์คีคน้ำเต้า</p> <p>เพลงสะสม</p> <p>เพลงพิศชา</p> <p>เพลงทองย่อน</p> <p>เพลงเต่ากินผักบั้ง</p> <p>เพลงกาเรียนทอง</p> <p>เพลงตุ๊กตา</p> <p>เพลงกล่อมনারี</p> <p>เพลงเกสรตำออง</p> <p>เพลงมะลิซ้อน</p> <p>เพลงมาลีหวน</p> <p>เพลงลมพัดชายเขา</p> <p>เพลงเพราะตำเนียง</p> <p>เพลงดาวเรือง</p> <p>เพลงสาริกาแก้ว</p> <p>เพลงคางคกปากสระ</p> <p>เพลงสุดสวางน</p> <p>เพลงลาวดวงเดือน</p> <p>เพลงลาวเจ้าสู</p> <p>เพลงลาวเจริญศรี</p> <p>เพลงลาวกุหลาบเชียงใหม่</p> <p>เพลงเขมรโพธิสัตว์</p> <p>เพลงเขมรเอวบาง</p> <p>เพลงแขกขาว</p> <p>เพลงแขกสาหร่าย</p> <p>เพลงจีนแส</p> <p>เพลงจีนพญาครุฑ</p> <p>เพลงฝรั่งควง</p> <p>เพลงฝรั่งรำเท้า</p>

ลำดับที่	ประเภทของการใช้	ชื่อเพลง
		เพลงญี่ปุ่นละอ่อน เพลงญี่ปุ่นเกล้า
3.	การแสดงอารมณ์โกรธและการรบ <ul style="list-style-type: none"> - เยาะเย้ย, หึงหวง - เยาะเย้ย - หึงหวง - หึงหวง 	เพลงจระเข้ตัด เพลงลิงโลด เพลงหนีเสือ เพลงจระเข้ขวางคลอง เพลงลิงลาน เพลงเข้าหลุม เพลงศรีสุดา เพลงเย้ย เพลงเทพทอง เพลงพม่าราชวาน เพลงพม่าไชรยาคัด เพลงพม่าไชรยาเต็ม เพลงพม่านกเขา เพลงมอญเอี้ยเขอ เพลงเขมรกำปอ เพลงเขมรไต้ควาย เพลงจีนช้วน เพลงฝรั่งสงคราม
4.	การคั่นถึง หรือบรรยายความในใจ	เพลงนาคราช (ใส่พระจันทร์) เพลงต้นเพลงฉิ่ง เพลงนาคบริพัตร เพลงคลื่นไต้หน้า เพลงบัวบังใบ เพลงพม่าแปลง เพลงพม่าหนาน้อย เพลงขอมกล่อมลูก เพลงแขกสามิติ

ลำดับที่	ประเภทของการใช้	ชื่อเพลง
	- รำพันถึงความยากจน	เพลงทุกตะ เพลงทะเลแยกลองโยน เพลงแขกสะด้ายงค์ เพลงแขกหม่ง เพลงวอชสโลมาช
5.	การแสดงอารมณ์โศกเศร้า	เพลงนกกจาก เพลงนเรศชนช้าง เพลงเต่าเห่ เพลงจำปาทองเทศ เพลงคลื่นกระทบฝั่ง เพลงน้ำลอดใต้ทราย เพลงตะนาว เพลงธรณีกรรแสง เพลงอนงค์สุชาดา เพลงสร้อยเพลง เพลงบังใบ เพลงอกทะเล เพลงสุริโยทัย เพลงโศกตัด เพลงกบเดิน เพลงหม่วยเกริง เพลงนางครวญ เพลงพม่าดาวทอง เพลงร่วมอญ เพลงมอญอ้อยอิ่ง เพลงตะนาวมอญ เพลงมอญร้องไห้ เพลงมอญบางไส้ไก่ เพลงขอมใหญ่

ลำดับที่	ประเภทของการใช้	ชื่อเพลง
		เพลงแขกบันตน เพลงแขกกล่อมสุหร่ำ เพลงแขกรำฟิ่ง เพลงแขกกลั่นตันรันทต เพลงแขกซำโหย เพลงแขกปัตตานี เพลงแขกแกร เพลงจีนขวัญอ่อน เพลงวิลันดาโอด เพลงทยอยญวน

จะเห็นได้ว่าครูทองเจือเป็นศิลปินลิเกที่สามารถอนุรักษ์บทเพลงที่ใช้แสดงลิเกในอดีตได้เป็นอย่างดี ซึ่งเราจะพบว่าในปัจจุบันนี้การแสดงลิเกต่างๆ ไปมักจะไม่ได้นำบทเพลงเหล่านี้มาร้องประกอบการแสดง จากการสัมภาษณ์ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ ทำให้ทราบว่า ผู้แสดงลิเกในอดีตจำเป็นจะต้องขับร้องเพลงไทยได้หลายเพลง เพราะการแสดงในอดีตจะไม่มีเครื่องร้องและบทแสดงกัน จะมีเพียงแต่การเล่าโครงเรื่อง ดังนั้นการร้องเพลงจึงถือได้ว่าเป็นไหวพริบปฏิภาณอีกอย่าง ที่สำคัญในการแสดงลิเก

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.3 ผลงานการประพันธ์

3.3.1 ผลงานการประพันธ์บทลิเกวิทยุ

ตารางที่ 4: รูปแบบของบทประพันธ์ลิเกวิทยุ ของครูทองเจือ โสภิตศิลป์

ลำดับที่	ประเภท	ชื่อเรื่อง	หมายเหตุ
1.	เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรักชาติ และศักดิ์ศรี	<ol style="list-style-type: none"> 1. เสียสละความรัก 2. ขุนศึกชัยปรากฏ 3. ชายชาติทหาร 4. เกียรติศักดิ์ทหารเสือ 5. แผ่นดินของใคร ใครก็รัก 6. หน้าทีกับชีวิต 7. ขุนดาบสะท้านกรุง 8. ขุนรบสนั่นเมือง 	
2.	เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรักชาติ และศักดิ์ศรี	<ol style="list-style-type: none"> 1. บารมี พระเลิศล้ำ 	
3.	เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรักของ บิดา-มารดาและความ กตัญญู	<ol style="list-style-type: none"> 1. ลูกชายของแม่ 2. ชีวิตนี้ยังมีหวัง 3. แม่จำ 4. อ้อมอกพ่อ 5. ยอดหญิงกตัญญู 6. น้ำใจแม่ 7. ลูกสาวของพ่อ 8. ลูกผู้ชายให้บวชพระ 	
4.	เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรัก ระหว่างชาย-หญิง	<ol style="list-style-type: none"> 1. รักในแดนรบ 2. ลมหวานทวนรัก 3. เสน่ห์สาวชาวไร่ 	จากการ สัมภาษณ์ครู ทองเจือ

ลำดับที่	ประเภท	ชื่อเรื่อง	หมายเหตุ
		4. เจ้าบ่าวม้าขาวเจ้าสาวม้าดำ 5. จอมใจเจ้าหญิง 6. สามรัก 7. ชิงช่อทานตะวัน 8. อย่าลืมรัก 9. มะลิซ้อน 10. เนื้อคู่ สมคู่ 11. เต็ดดวงดาว 12. ต้นรักดอกโศก 13. ราชาธิราช 14. จอมใจยุพราช 15. สุดแก่นแสนรัก 16. บึงบัวบาน 17. หน้ากากทองคำ 18. บุพเพสันนิวาส 19. รักซ้อน 20. ดวงใจในดวงจันทร์	โศกิตศิลป์ทำ ให้ทราบว่า ผู้ฟังให้ความ สนใจกับเรื่อง ความรัก ระหว่างชาย หญิงมากที่สุด

ครูทองเจือ โศกิตศิลป์ ได้ประพันธ์บทกวีวิทยุไว้เป็นจำนวนมาก โดยเริ่มประพันธ์บทกวีวิทยุขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2489 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2547)รวมผลงานการประพันธ์บทกวีทั้งสิ้น 68 เรื่อง ได้แก่

1. รักในแดนรบ
2. สีกสงบพบรัก
3. ลมหวานทวนรัก
4. เสน่ห์สาวชาวไร่
5. เสน่ห์ขุนวังหนุ่ม
6. เจ้าบ่าวม้าขาวเจ้าสาวม้าดำ
7. จอมใจเจ้าหญิง

8. ลูกชายของแม่
9. ชีวิตนี้ยังมีหวัง
10. สามรัก
11. เสียดสละความรัก (ปรับปรุงใหม่เป็น รักแท้เกิดทุน)
12. สละรักยุพราช
13. ชิงช่อทานตะวัน
14. ขุนศึกชัยปรากฏ
15. นำโชค
16. อย่าลืมรัก
17. ชายชาติทหาร
18. มะลิซ้อน
19. แม่จำ
20. ดาวเรืองเฟื่องฟ้า
21. ลารักไปรบ
22. เต็ดดวงดาว
23. เกียรติศักดิ์ทหารเสือ
24. สาวชาวบ้านไร่
25. เจ้าชายพเนจร หรือ ลูกสาวแม่นม
26. ชีวิตนี้ยังมีหวัง
27. เนื้อคู่ สมคู่
28. แผ่นดินของใคร ใครก็รัก
29. คู่ร้าย คู่รัก
30. สุดแล้วแต่วาสนา หรือ ลาบวชเข้าโบสถ์
31. สิ้นศึกรบพบศึกรัก
32. กุญแจทองคำ
33. อ้อมอกพ่อ
34. ต้นรักดอกโศก
35. ชนระบแพ้วรัก
36. ยอดหญิงกตัญญู
37. คู่แข่ง แย่งรัก
38. น้ำสามสี

39. ลั่นกลองรบ
40. หน้าที่กับชีวิต (ปรับปรุงใหม่เป็นชาติชาย)
41. สิ้นลมสิ้นรัก
42. พี่น้องครองรัก
43. น้ำใจแม่
44. รักจริงจากดวงใจ
45. ลูกสาวของพ่อ
46. ราชาธิราช
47. บารมีพระเลิศสิ้น
48. บึงบัวบาน
49. หงส์ทอง
50. สองพี่น้องได้ครองทั้งคู่
51. คู่สองครองรัก
52. รักงามตามรัก
53. ลูกผู้ชายให้บวชพระ
54. จึงรักหักสวาท (ตอนที่ 1-2)
55. ขัดขวางทางรัก (ตอนที่ 1-2)
56. จอมใจยุพราช (ตอนที่ 1-3)
57. สุดแค้นแสนรัก (ตอนที่ 1-3)
58. เจ้าชายกระดิ่งทอง (ตอนที่ 1-2)
59. ขุนดาบสะท้านกรุง (ตอนที่ 1-4)
60. สีกเสรีจสมภิมิรมย์รัก (ตอนที่ 1-2)
61. ขุนรบสนั่นเมือง (ตอนที่ 1-4)
62. รักซ้อน (ตอนที่ 1-2)
63. ดวงใจในดวงจันทร์ (ตอนที่ 1-2)
64. เนื้อคู่ม้าขาว (ตอนที่ 1-2)
65. หน้ากากทองคำ (ตอนที่ 1-3)
66. ยอดหญิงทึงแดน (ตอนที่ 1-4)
67. รำรณรงค์เขาวราช (ตอนที่ 1-3)
68. นุพเพสันนิवास (ตอนที่ 1-2)

จากการศึกษาลักษณะการประพันธ์บทกวีของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ พบว่ามีการดำเนินเรื่องที่กระชับ และสนุกสนานเป็นเรื่องความรักระหว่างชายหญิงที่มีฐานะต่างกันและเกิดชอบพอกันเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งอาจเป็นเรื่องจากตำนาน พงศาวดารต่างชาติ นวนิยาย และคิดเรื่องขึ้นใหม่ บทประพันธ์กวีของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ จะมีลักษณะเด่นดังนี้

ตารางที่ 5 : ลักษณะเด่นของบทประพันธ์กวีของครูทองเจือ โสภิตศิลป์

ลำดับที่	ลักษณะเด่นของบทประพันธ์กวีของครูทองเจือ โสภิตศิลป์
1.	เนื้อเรื่องเกี่ยวกับความรัก ระหว่างชายหญิง ความกตัญญูต่อบิดา-มารดาและความรักชาติ รวมไปถึงเรื่องที่นิยมแสดงทั่วไป เช่นผู้ชนะสิบทิศ ราชาราช เป็นต้น
2.	บทร้องและเจรจาต้องสุภาพ ไม่เสียดสีสังคม ไม่หยาบคาย และส่งเสริมให้ตั้งอยู่ในความดี
3.	ในการบรรจเพลงประกอบการแสดงกวีแต่ละครั้ง ครูทองเจือจะเลือกเพลงที่มีความหมายตรงกับเนื้อหาของการแสดงและมีความไพเราะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นเพลงที่ครูได้รับสืบทอดมาจากครูลิเกรุ่นอาวุโส อีกหลายท่าน

ภาพที่ 43 : การแสดงกวีทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เรื่อง หน้ากากทองคำ ประจำเดือนพฤศจิกายน 2546 ประพันธ์บทและฝึกซ้อมโดย ครูทองเจือ โสภิตศิลป์

ภาพที่ 44 : บทประพันธ์ลิเกวิทยุที่ใช้แสดงอยู่ในปัจจุบัน

ภาพที่ 45 : บทประพันธ์ลิเกวิทยุที่นำมาปรับใช้ทั้งในการแสดงลิเกวิทยุและการแสดงลิเกออกตัว
จากภาพแสดงลักษณะการเก็บบทประพันธ์ลิเกวิทยุ ณ บ้านของครูทองเจือ โสภิตศิลป์

3.3.2 ผลงานการประพันธ์ สารคดี และกลอนแหล่

นายทองเจือ โสภิตศิลป์ ได้ประพันธ์สารคดีเรื่องลิเก โดยเนื้อหาส่วนใหญ่ได้กล่าวเกี่ยวกับประวัติของการแสดงลิเกและประสบการณ์ของครูทองเจือที่เกี่ยวข้องกับการแสดงลิเก ลงพิมพ์ในวารสารวัฒนธรรมไทย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ รวมสารคดีเรื่อง ลิเก 6ฉบับ

เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2529

เดือนธันวาคม พ.ศ. 2529

เดือนมกราคม พ.ศ. 2530

เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2530

เดือนมีนาคม พ.ศ. 2530

เดือนเมษายน พ.ศ. 2530

สารคดีลิเกมีดังนี้

- ประวัติลิเก
- ประสบการณ์ของชีวิต
- การแต่งหน้าของลิเกสมัยก่อน
- ลิเกทรงเครื่อง
- ลิเกลูกบท
- ลิเกกับพวงมาลัย
- ลิเกกับแม่ยก
- ลิเกกับครกตำหมาก
- ลิเกสิบสองภาษา
- ลิเกกับบทดอกสร้อย
- ชะเกะ ยี่เกะ ลิเก นาฏดนตรี
- ลิเกชายจริงหญิงแท้
- ลิเกเร่
- ก่อนแสดงทำไมต้องออกแขก
- ลิเกกับการไหว้ครู
- ลิเกโล่พระราชทาน
- ลิเกประกวดชิงถ้วยทองคำ
- ลิเกแสดงออกอากาศทางวิทยุกับลิเกแสดงออกตัวต่างกันอย่างไร

ภาพที่ 46 : ภาพวารสารวัฒนธรรมไทยฉบับ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2530

นอกจากการเขียนสารคดีเรื่องลิเกแล้ว นายทองเจ็ยยังได้เขียนสารคดีเรื่อง แห่หลวงพิมพ์ในวารสารวัฒนธรรมไทย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ รวมสารคดีเรื่องแห่หลวง 6 ฉบับ

เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2532

เดือนมีนาคม พ.ศ. 2532

เดือนเมษายน พ.ศ. 2532

เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2532

เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2532

เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2532

และนายทองเจ็ยได้เขียนสารคดีเรื่องบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งได้ตีพิมพ์ลงในวารสารวัฒนธรรมไทย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2537 อีก 1 ฉบับด้วย

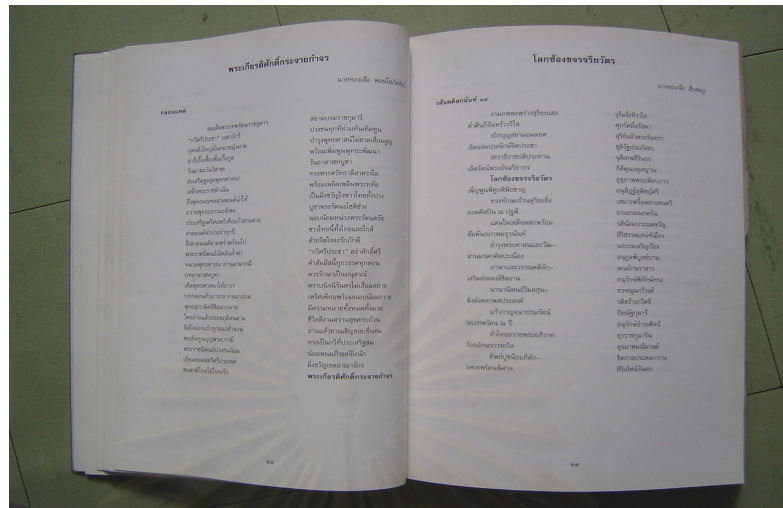
ภาพที่ 47 : ภาพสารคดีเรื่องบาศศรีสู่ขวัญ

เมื่อวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2537 ทางกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ได้ส่งหนังสือมาให้ นายทองเจือ แต่งบทร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

นายทองเจือ ได้เขียนกลอนແຫ່ล่ เถลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุ 40 พรรษา พ.ศ. 2538 เรื่องพระเกียรติศักดิ์กระจายกัจจกร และได้รับคัดเลือกให้ตีพิมพ์ในหนังสือสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กวีประชา พ.ศ. 2538

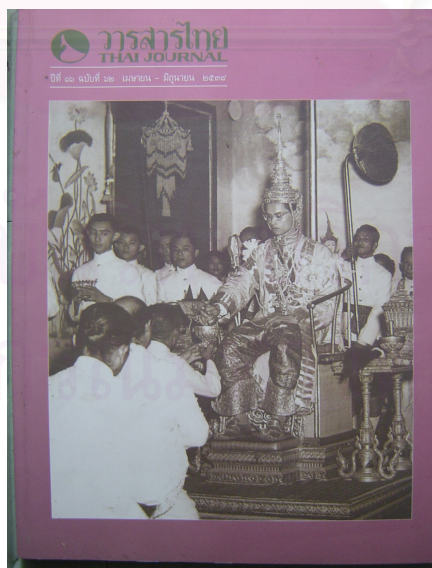

ภาพที่ 48 : ภาพหนังสือสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กวีประชา พ.ศ. 2538

ภาพที่ 49: ภาพกลอนแหล่เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ครูทองเจือได้ประพันธ์ขึ้น

นอกจากนี้ นายทองเจือยังได้เขียนสารคดีเรื่องบายศรี ลงพิมพ์ในวารสารไทย สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ฉบับที่ 62 เดือนเมษายน - มิถุนายน พ.ศ. 2539

ภาพที่ 50 : ภาพวารสารวัฒนธรรมไทย ฉบับเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2539

3.4 ผลงานการถ่ายทอด

นายทองเจือ โสภิตศิลป์ ได้ฝึกสอนเยาวชนชาย-หญิง แสดงลิเก ณ หอประชุมศูนย์เยาวชนเฉลิมพระเกียรติ เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2533 และนอกจากนี้ นายทองเจือยังได้ฝึกสอนนักเรียนโรงเรียนเทพศิรินทร์ และนักเรียนโรงเรียนสายปัญญา แสดงลิเก ณ เวทีในโรงเรียนเทพศิรินทร์ เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2533

นอกจากนี้แล้ว นายทองเจือได้ฝึกสอนนักศึกษาามมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แสดงลิเก นักศึกษาปริญญาตรี สาขาศิลปการละคร รวมทั้งสิ้น 11 คน นำโดยนายวรวิทย์ ศรีชัย และได้แสดง ณ ห้องประชุมชั้น 8 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 12 และ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2535

ภาพที่ 51 : แผ่นป้ายประวัติโดยย่อของครูทองเจือ โสภิตศิลป์
ในงานเทศกาลละครกรุงเทพ 2004 เป็นการแสดงเชิงสาธิต
เพื่อเป็นการถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลทั่วไป

ภาพที่ 452: ภาพการสัมภาษณ์ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ เกี่ยวกับประวัติของลิเก วิถีตลาดทุเรียน เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547ในงานเทศกาลละครกรุงเทพ 2004

ภาพที่ 53 : ภาพการสาธิตการแสดงลิเกเรื่อง จันทร โครพ ตอนเปิดพะอบ ณ สวนสันติชัยปราการ ในงานเทศกาลละครกรุงเทพ

ภาพที่ 54 : ผู้วิจัยถ่ายภาพร่วมกับครูทองเจือ ในงานเทศกาลละครกรุงเทพ
ณ สวนสันติชัยปราการ เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2547

ตารางการแสดงเทศกาลละครกรุงเทพ 2547 Bangkok Theatre Festival 2004 Programs	
เวทีกลาง/Main Stage 20 พ.ย. 47 / Nov. 20, 2004	
เวลา/time	การแสดง/Program
18.40-19.20 6.40-7.20pm	โนรา โดย ครูธรรมณี คณิศพงษ์ Traditional Dance, Nora by Kru Thammajit
19.20-20.00น 7.20-8.00pm	ลิเกครูทองเจือ จันทิโกภ ตอนเจ็ดเพอบาย นางใจเมธา Traditional Likey by Kru Thangjuea
20.00-20.30น 8.00-8.30pm	การแสดงชุด "ศิลปะกรรมหัวใจให้สร้างโลก" ชุดที่ 4 โดยกลุ่มนักแสดงอิสระ: New Dance Theatre, Thailand (NDTT) Performance: Art Moves... Inspire Bliss

ภาพที่ 55 : ภาพตารางการแสดง ในงานเทศกาลละครกรุงเทพ 2004
ณ สวนสันติชัยปราการ ซึ่งการแสดงของคณะครูทองเจือ

ภาพที่ 56 : ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ ได้สอนรำให้แก่เยาวชนที่สนใจ ณ บ้านพักของครูทองเจือ

ภาพที่ 57 : ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ กำลังทำการถ่ายถอดท่ารำที่ใช้ในพิธีไหว้ครูโลกให้กับ
คุณเอนก ทองวนิช ลูกศิษย์ของครูทองเจือ โสภิตศิลป์

3.5 สรุป

จากการศึกษาผลงานของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ พบว่าท่านเป็นศิลปินที่มีความสามารถหลายด้านทั้งทางด้านการแสดงลิเก การรำ การร้อง การประพันธ์บทลิเก การประพันธ์สารคดีที่เกี่ยวกับลิเก การแห่ไ้ว้มากมาย ซึ่งลักษณะดังกล่าวถือได้ว่าเป็นลักษณะเด่นและเอกลักษณ์ของครูทองเจือ

ด้านการขับร้องเพลงที่ใช้ในการแสดงลิเกพบว่า ครูทองเจือเป็นผู้มีความสามารถในการร้องเพลงประกอบการแสดงลิเกได้หลายสำเนียง และทำให้ทราบว่า การแสดงลิเกในอดีตนอกจากเพลงรำนิกะริงแล้ว ยังมีเพลงไทยอีกจำนวนมากที่นำมาใช้ในการแสดง ซึ่งแทบจะสูญหายไปจากการแสดงลิเกในปัจจุบัน

ส่วนเพลงที่ใช้ร้องประกอบการแสดงลิเกตามรูปแบบของครูทองเจือ โสภิตศิลป์นั้น ในปัจจุบันคณะลิเกต่างๆยังคงใช้เพลงในการร้องที่มีทำนองคล้ายๆกัน แต่ส่วนมากนิยมใช้เพลงลูกทุ่ง และเพลงที่นิยมในสังคมมาร้องประกอบ

ครูทองเจือ ได้ประพันธ์สารคดีเกี่ยวกับศิลปะการแสดงของไทยไว้หลายเรื่อง ซึ่งสารคดีเหล่านั้น ได้รับการตีพิมพ์ลงในวารสารต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวารสารวัฒนธรรมไทย หนังสือสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กวีประชา และวารสารไทย ของสำนักงานส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ โดยจะประกอบไปด้วยสารคดีเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. ประวัติลิเก	ฉบับเดือนพฤศจิกายน	พ.ศ. 2529
2. การแต่งหน้าของลิเกสมัยก่อน	ฉบับเดือนธันวาคม	พ.ศ. 2529
3. ลิเกชายจริงหญิงแท้	ฉบับเดือนมกราคม	พ.ศ. 2530
4. ลิเกกับการไหว้ครู	ฉบับเดือนกุมภาพันธ์	พ.ศ. 2530
5. ลิเกประกวดชิงถ้วยทองคำ	ฉบับเดือนมีนาคม	พ.ศ. 2530
6. ลิเกโล่พระราชทาน	ฉบับเดือนเมษายน	พ.ศ. 2530

โดยในแต่ละเรื่องจะแฝงความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับลิเกไ้ว้มากมาย ทั้งรูปแบบการแสดงลิเกในสมัยก่อนทำให้ผู้อ่านทราบถึงความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของลิเกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

นอกจากสารคดีเรื่อง ลิเกแล้ว ครูทองเจือยังได้เขียนสารคดีเรื่อง แห่ อีก 6 ฉบับ เรื่องบายศรีสู่ขวัญอีก 1 ฉบับ

ครูทองเจือยังได้รับเกียรติจากกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ให้แต่งบทร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เมื่อวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2537 และครูทองเจือได้เขียนกลอนแห่ เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อ พ.ศ. 2538

จะเห็นได้ว่า ครูทองเจือ เป็นผู้ที่มีความสามารถในด้าน งานประพันธ์ บทร้อยกรองบท
 แห่ รวมถึงการเขียนสารคดีเรื่องศิลปการแสดงพื้นบ้านของไทยต่างๆที่จบการศึกษาเพียงชั้น
 ประถมศึกษาปีที่ 4 แต่ด้วยประสบการณ์และได้มีโอกาสคลุกคลีอยู่ในวงการลิเกมานาน ประกอบ
 กับพรสวรรค์ ทำให้นายทองเจือมีบทบาทสำคัญด้านวรรณศิลป์อีกบทบาทหนึ่งในวงการลิเกไทย

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 ว่า ครูทองเจือได้แสดงลิเกวิทยุตั้งแต่ปี พ.ศ. 2489 จนถึง
 ปัจจุบัน จึงนับได้ว่าการแสดงลิเกของครูทองเจือ เป็นคณะที่แสดงลิเกวิทยุมากที่สุดในประเทศไทย
 และเรื่องที่แสดงเป็นเรื่องที่ครูทองเจือเป็นผู้ประพันธ์รวมทั้งเลือกเพลงใส่ในบทลิเก รวมผลงาน
 การประพันธ์บทลิเกทั้งสิ้น 68 เรื่อง ซึ่งในบางเรื่องก็นำมาใช้ในการแสดงลิเกลูกบท

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่ารูปแบบการประพันธ์บทลิเกของครูทองเจือจะมีความหลากหลาย
 ไม่เป็นเพียงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรักระหว่างหญิงชายเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับชาติ
 ความดีความงาม เป็นเรื่องจากพงศาวดารต่างชาติ วรรณกรรมการละครของไทย และเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่
 โดยแบ่งแนวคิด เป็น 4 ประเภทได้ดังนี้

1. เรื่องที่เกี่ยวกับความรักชาติและศักดิ์ศรี
2. เรื่องที่เกี่ยวกับการเฉลิมพระเกียรติ
3. เรื่องที่เกี่ยวกับความรักของบิดา-มารดาและความกตัญญู
4. เรื่องที่เกี่ยวกับความรักระหว่างชาย-หญิง

ในด้านการประพันธ์พบว่า นอกจากครูทองเจือเป็นศิลปินนักแสดงที่มีความสามารถ
 ทางการรำ และการร้องแล้ว ครูทองเจือยังเป็นนักวิชาการในด้านการเขียนสารคดีเรื่องลิเก และ
 สารคดีเกี่ยวกับการทำวิทยุและการแห่ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษาต่อไปเป็นแบบอย่าง
 เพราะครูทองเจือได้เขียนจากประสบการณ์ตั้งแต่วัยเยาว์จนกระทั่งปัจจุบัน นอกจากนี้ ครูทองเจือ
 ยังมีความสามารถในด้านการประพันธ์บทลิเกอีกด้วย ซึ่งลักษณะการประพันธ์จะเน้นเรื่องเกี่ยวกับ
 ความรัก โดยจะให้ความสำคัญกับการใช้คำพูดที่สุภาพ และไม่เสียดสี รวมทั้งมักจะใส่เพลงลิเกที่
 หาฟังได้ยากบรรจุเข้าไปด้วย และครูทองเจือเป็นผู้ที่มีบทบาทในด้านการถ่ายทอดความรู้ทางด้าน
 การรำและการร้องลิเกแก่ผู้ที่สนใจ ถือได้ว่าเป็นศิลปินที่อนุรักษและสืบสานการแสดงทางด้านนี้ไว้
 อย่างสมบูรณ์

บทที่ 4

กระบวนการรำลึกของครูทองเจือ โสภิตศิลป์

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาในบทที่ 2 และบทที่ 3 ซึ่งเกี่ยวกับประวัติและผลงานทำให้ทราบว่า ครูทองเจือมีความสามารถในการรำลึกทั้งตัวพระและตัวนาง โดยผู้วิจัยได้แบ่งกระบวนการรำประกอบการแสดงลิเกตามแบบฉบับของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ ออกเป็น 8 กระบวนการรำซึ่งเป็นกระบวนการรำที่มีความสำคัญในการแสดงลิเก และเป็นกระบวนการรำที่พบน้อยมากในการแสดงลิเกในปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

- 4.1 กระบวนการรำเพลงเชิดตัวพระ
- 4.2 กระบวนการรำเพลงเชิดตัวนาง
- 4.3 กระบวนการรำเพลงเสมอตัวพระ
- 4.4 กระบวนการรำเพลงเสมอตัวนาง
- 4.5 กระบวนการรำเพลงโอดตัวพระ
- 4.6 กระบวนการรำเพลงโอดตัวนาง
- 4.7 กระบวนการรำไม้ไทย (รบดาบ)ตัวพระ
- 4.8 กระบวนการรำไม้จีน (รบอาวุธยาว)ตัวพระ
- 4.9 สรูป

ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์แสดงแบบทำรำเพลงในเพลงที่ 4.1 – 4.6 โดย ครูทองเจือ โสภิตศิลป์

4.1. กระบวนการรำเพลงเชิดตัวพระ

เพลงเชิดเป็นเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ประกอบกิริยาของตัวละครในการเดินทาง ซึ่งในการแสดงลิเกนี้ เพลงเชิดถือว่ามีความสำคัญในการแสดง โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวพระเอกและตัวนางเอก และตัวกษัตริย์ ที่ใช้เพลงเชิดในการเดินทางไปมา ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมกระบวนการรำเชิดตัวพระของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ ไว้ดังนี้

ท่ารำในเพลงเชิดตัวพระของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ มีดังนี้

ภาพที่ 58 : อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวพระท่าที่ 1

ศิระษะ

มือและแขน

เท้า

การเคลื่อนไหว

เอียงขวา

มือทั้งสองข้างตั้งวงล่าง

เท้าขวาก้าวข้าง และเปิดเข่าทั้งสองข้าง

ก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับรวบมือทั้งสองข้างมาตั้งวงล่าง และเอียงศิระษะไปทางด้านขวาถ่วงน้ำหนักตัวไปที่เท้าซ้ายและขวาสลับกัน พร้อมกับลักคอก ทำอย่างนี้ 4 จังหวะ

ภาพที่ 59: อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวพระท่าที่ 2

ศิระษะ	ลักคอด้านซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายตั้งวงล่าง และวาดมือขวาไปแตะบริเวณสะโพกด้านขวา
เท้า	เท้าขวาก้าวข้างและเปิดเข่าออก น้ำหนักตัวอยู่ที่เท้าขวา
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง พร้อมกับวาดมือขวาที่ตั้งวงล่างไปแตะบริเวณสะโพกด้านขวา และวาดมือซ้ายตั้งวงล่าง ลักคอด้านซ้าย

ภาพที่ 60 : อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวพระท่าที่ 3

ศีรษะ	ถักคอด้วนขวา
มือและแขน	มือขวาตั้งวงล่าง และวาดมือซ้ายไปตะบบริเวณสะโพกด้านซ้าย
เท้า	เท้าซ้ายก้าวข้างและเปิดเข่าออก น้ำหนักตัวอยู่ที่เท้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง พร้อมกับวาดมือซ้ายที่ตั้งวงล่างไปตะบบริเวณสะโพกด้านซ้าย และวาดมือขวาตั้งวงล่าง ถักคอด้วนขวา

ภาพที่ 61 : อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวพระท่าที่ 4

ศิริษะ	เอียงศิริษะข้างเดียวกับมือที่จับ
มือและแขน	มือซ้ายจับล่าง มือขวาตั้งวงกลาง ดึงแขน
เท้า	ชอยเท้าและเปิดเท้าให้แยกออก สันเท้าชิดกัน
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวไปด้านซ้าย ถอนเท้าซ้ายเอียงขวา มือซ้ายจับคว่ำ มือขวาหงายมือเอียงขวา แล้วก้าวเท้าขวาไปด้านหน้าพร้อมกับม้วนซ้ายจับล่าง มือขวาตั้งวงบน เอียงซ้าย จากนั้นชอยเท้าแล้วหมุนตัวไปด้านหน้า

ภาพที่ 62 : อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวพระท่าที่ 5

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาหงายมือสูง มือซ้ายตั้งวงตั้งแขนระดับไหล่
เท้า	เท้าซ้ายก้าวข้างและเปิดเข่าออก
การเคลื่อนไหว	ยืนผสมเท้าพร้อมกับจับมือขวาเป็นท่าหงายมือสอดสูง มือซ้ายตั้งวงตั้งแขนระดับไหล่ จากนั้นห่มเข่าพร้อมกับเอียงตัว 6 จังหวะ

ภาพที่ 63: อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวพระท่าที่ 6

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาหงายมือระดับวงกลาง มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง จากนั้นชอยเท้า
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวไปด้านซ้าย ประเท้าขวาพร้อมกับม้วนมือซ้ายเป็นตั้งวงบน และเปลี่ยนมือขวาหงายมือระดับวงกลาง(แทงมือ) เอียงขวา จากนั้นชอยเท้า วิ่งไปรอบเวที ให้อยู่ในลักษณะเลขแปดแนวนอน เปลี่ยนมือตามจังหวะ

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 64 : อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวพระท่าที่ 7

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาจับหงายตั้งแขน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง พร้อมกับเคลื่อนมือขวาไปตั้งวง มือขวาจับล่างเอียงซ้าย จากนั้นหมุนตัวมาด้านหน้า แล้วชอยเท้าไปรอบเวทีในลักษณะวงกลม

ภาพที่ 65: อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวพระท่าที่ 8

ศีรษะ

เอียงซ้าย

มือและแขน

มือขวาจับคว่ำระดับวงกลาง มือซ้ายหงายมือตั้งวง

เท้า

ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง

การเคลื่อนไหว

ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับ ม้วนมือโดยให้มือขวาจับปรกข้าง มือซ้าย ตั้งวงระดับปาก (ชักแบ่งผัดหน้า) แล้วชอยเท้าไปรอบเวทีในลักษณะ วงกลม

ภาพที่ 66: อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวพระท่าที่ 9

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาตั้งวงระดับปาก มือซ้ายจับปรกข้าง
เท้า	ยื่นชิดเท้าขวา น้ำหนักตัวอยู่ที่เท้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับหงายมือซ้ายลง เอียงซ้าย มือขวาตั้งวงบน จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างแล้วลากเท้าขวามาชิด พลิกมือซ้ายไปตั้งวงระดับปาก เอียงขวา แล้วชอยเท้าไปรอบเวทีในลักษณะเดียวกับภาพที่ 63 (ต้องก้าวเท้าไปด้านข้างทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนมือ)

ภาพที่ 67: อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวพระท่าที่ 10

ศิระษะ

มือและแขน

เท้า

การเคลื่อนไหว

เอียงซ้าย

มือขวาตั้งวงบัวบาน มือซ้ายตั้งวงตึงแขนระดับไหล่

ยื่นซิดสันเท้าและเปิดเข่าออก

ยื่นซิดสันเท้าพร้อมกับกกลม้าตัวขวาเอียงซ้าย มือขวาตั้งวงบัวบาน มือซ้ายตั้งวงตึงแขนระดับไหล่

ภาพที่ 68: อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวพระท่าที่ 11

ศีรษะ

เอียงซ้าย

มือและแขน

มือขวาตั้งวงบน มือซ้ายจับหลัง

เท้า

ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง น้าหนักตัวอยู่ที่เท้าซ้าย

การเคลื่อนไหว

ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้าพร้อมกับม้วนมือจับขวา แล้วตั้งวงและเคลื่อนมือซ้ายไปจับหลัง เอียงซ้าย พร้อมกับก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง จากนั้นขอยเท้าไปด้านข้าง

ภาพที่ 69 : อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวพระท่าที่ 12

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวามือทั้งสองตั้งวงกลาง
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งไปด้านซ้ายของเวที แทงมือทั้งสองหงายลงพร้อมกับก้าวเท้าขวาไป ด้านเอียงซ้ายจากนั้นจึงก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับมือทั้งสองตั้งวง กลาง เอียงซ้าย

สรุปกระบวนการทำรำเพลงเชิดตัวพระ

1. ลักษณะทำรำ ความยาวในการแสดงประมาณ 2 นาที (ขึ้นอยู่กับผู้แสดงแต่ละคน) ลักษณะทำรำเป็นทำรำเดี่ยว กระบวนทำรำเป็นลักษณะการรำประกอบเพลงหน้าพาทย์ (เพลงเชิด) ซึ่งพบในแม่บทและทำรำใช้บทของละครประกอบด้วย

ทำรำหลัก 5 ท่า ได้แก่

- ทำนุ่งผ้า (ภาพที่ 59 – 60)
- ทำสอดสูง (ภาพที่ 62)
- ทำพาลา (ภาพที่ 63)
- ทำจิบยาว (ภาพที่ 64)
- ทำชักแป้งผัดหน้า (ภาพที่ 66)

ทำรำเชื่อม 4 ท่า ได้แก่

- ม้วนมือ
- ซอยเท้า
- สอดมือ
- ตีไหล่

5. การใช้ทำรำ มีลักษณะดังนี้

ส่วนศรียะและไหล่	เอียงขวา เอียงซ้าย
ส่วนลำตัว	ตัวตรง ยักตัว
ส่วนมือและแขน	ตั้งวง จีบคว่ำ จีบหงาย จีบหลัง ระดับมือจิบ คือระดับ แง่ศรียะ ข้างลำตัวเอว และมีการงอแขน ตั้งแขน
ส่วนขาและเท้า	งอเข้า ผสมเท้า เลื่อมเท้า ก้าวหน้าเปิดเข้า ยกเท้าหน้า

3. การรำเข้าจังหวะ เนื่องจากเพลงเชิด เป็นเพลงที่บรรเลงแบบทำนองสม่ำเสมอทั้งเพลง ไม่มีสัญญาณบอกทำรำ ดังนั้นในการรำช่วงแรกและช่วงกลางจึงเป็นการรำแต่ละท่าให้สัมพันธ์กับทำนองเพลง โดยรำเปลี่ยนท่าแต่ละท่า โดยไม่ยึดเครื่องประกอบจังหวะเป็นเกณฑ์กำหนด แต่ในช่วงท้าย มีการใช้ทำรำร้าย เพื่อสื่อความหมายเป็นการบอกดนตรีเตรียมบรรเลงจบเพลงเชิด

4. การใช้พื้นที่ เน้นการร่ำตรงกึ่งกลางเวที การเคลื่อนที่มี 2 แบบคือแบบที่ 1 การเคลื่อนตัวไปข้างหน้า และเคลื่อนตัวลงหลังพอสวมคร แต่เป็นการเคลื่อนเพื่อเสริมลีลาท่ารำแต่ละท่าและแบบที่ 2 เป็นการเคลื่อนแบบใช้พื้นที่จำกัด คือการหมุนรอบตัวเองซึ่งการเคลื่อนที่ 2 แบบดังที่กล่าวมานี้เป็นการเคลื่อนเพื่อต้องการเปลี่ยนท่ารำจากท่าหนึ่งไปอีกท่าหนึ่งดังนั้นระยะห่างของทิศทางที่เคลื่อนไป จึงไม่ห่างไกลจากตำแหน่งเดิมบนเวทีมากนัก
5. การใช้สีหน้าและอารมณ์ มักเป็นไปตามเหตุการณ์ที่ต่อเนื่อง กล่าวคือถ้าก่อนเดินทางตัวละครมีอารมณ์โกรธ จุนเจียว สีทึมก็ใช้สีหน้าเคร่งขรึม หรือทำก่อนเดินทางตัวละครมีอารมณ์ดี ใจสีหน้าก็จะสดชื่นเบิกบาน ยิ้มมุมปากเล็กน้อย แววตาเป็นประกาย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.2 กระบวนท่ารำเพลงเชิดตัวนาง

เพลงเชิดเป็นเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ประกอบกิริยาในการเดินทางของตัวละคร(นางกษัตริย์) กระบวนท่ารำในเพลงเชิดตัวนางของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ มีดังนี้

ภาพที่ 70 : อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวนางท่าที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาจับล่าง วางมือซ้ายที่บริเวณหน้าขา
เท้า	ยื่นสั้นเท้าชิดกัน
การเคลื่อนไหว	จากนั้นม้วนมือจับสลับข้างกันพร้อมกับเปลี่ยนเอียง (เป็นท่านุ่งผ้าของตัวนาง)

* ลักษณะการยื่นในภาพที่ 70 เป็นลักษณะการยื่นเดียวผ้า คือ ยื่นเปิดปลายเท้าเล็กน้อย ให้ชายผ้านุ่งด้านล่างเหน็บอยู่บริเวณเข่า

ภาพที่ 71 : อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวนางท่าที่ 2

ศีรษะ

เอียงขวา

มือและแขน

มือขวาตั้งวงล่าง วางมือซ้ายจับล่าง

เท้า

ยื่นเหลื่อมเท้าขวา

การเคลื่อนไหว

จากนั้นม้วนมือจับสลับข้างกันพร้อมกับเปลี่ยนเอียง (พยายามใช้เท้าเนี้ยว
ฝ่าไว้อย่าให้ชายผ้าด้านล่างหลุดออกมา)

ภาพที่ 72 : อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวนางท่าที่ 3

ศิริษะ

เอียงซ้าย

มือและแขน

มือขวาจับเข้าหอก มือซ้ายจับส่งหลัง

เท้า

เท้าซ้ายก้าวหน้า

การเคลื่อนไหว

ยังหันอยู่ด้านขวาของเวที ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้าพร้อมกับม้วนมือขวาจับ
เข้าอก แล้วส่งมือซ้ายไปจับหลัง เอียงศิริษะด้านซ้าย (ท่าห่มสไบ)
จากนั้นหมุนตัวไปทางขวา

ภาพที่ 73 : อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวนางท่าที่ 4

ศิระษะ

เอียงขวา

มือและแขน

มือขวาหงายมือตាំมือซ้ายจับคว่ำ

เท้า

ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า

การเคลื่อนไหว

หันหน้ามาด้านซ้ายของเวที พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า เอียงขวา มือหงายมือตាំ มือซ้ายจับคว่ำ จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้าพร้อมกับ เอียงซ้าย ตีไหล่ไปด้านขวาเล็กน้อย มือขวาสอดไปตั้งวงบน มือซ้ายจับ ล่าง

ภาพที่ 74 : อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวนางท่าที่ 5

ศีรษะ

เอียงซ้าย

มือและแขน

มือขวาหงายมือสอคสูง มือซ้ายตั้งวงตั้งแขนระดับไหล่

เท้า

ยืนผสมเท้า (ให้ส้นเท้าชิดกัน)

การเคลื่อนไหว

ยืนผสมเท้าห่มเข่าเล็กน้อย มือขวาสอคสูง มือซ้ายตั้งวงตั้งแขนระดับไหล่
ยักตัว 6 จังหวะ

ภาพที่ 75 : อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวนางท่าที่ 6

ศิริษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาจับล่าง มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้าย เอียงขวา มือขวาจับล่าง มือซ้ายตั้งวงบน พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า เปลี่ยนศิริษะเอียงซ้าย จากนั้นวิ่งซอยเท้าไปด้านซ้าย

ภาพที่ 76 : อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวนางท่าที่ 7

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาตั้งวงบน มือซ้ายจับล่าง
เท้า	เท้าซ้ายก้าวไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	เมื่อวิ่งรอบเวที 1 รอบ หันไปด้านขวาของเวที จากนั้นก้าวเท้าซ้ายพร้อมกับมือซ้ายจับล่าง มือขวาตั้งวงบนเอียงขวา

ภาพที่ 77 : อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวนางท่าที่ 8

ศีรษะ

เอียงซ้าย

มือและแขน

มือขวาตั้งวงบน มือซ้ายแทงมือ

เท้า

เท้าซ้ายก้าวหน้า

การเคลื่อนไหว

เมื่อวิ่งรอบเวที 1 รอบ หันไปด้านขวาของเวที จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไป
ด้านหน้าพร้อมกับแทงมือซ้าย มือขวาตั้งวงบน เอียงข้างเดียวกับมือที่แทง
จากนั้นวิ่งรอบเวที

ภาพที่ 78: อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวนางท่าที่ 9

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	จับหงายตึงแขน ไปด้านหน้า
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	วิ่งไปด้านซ้ายของเวที จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า พร้อมกับแทงมือทั้งสองออกเป็นจับหงายตึงแขน อยู่ด้านหน้า เอียงซ้าย จากนั้นวิ่งไปมุมขวาของเวที

ภาพที่ 79 : อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวนางท่าที่ 10

ศรียะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาจับหลัง มือซ้ายจับคว่ำระดับป้องกัน
เท้า	กระดกเท้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	จากนั้นชอยเท้ามาด้านหน้า พร้อมกับก้าวเท้าขวาแล้วกระดกเท้าซ้ายมือ ขวาจับส่งหลัง มือซ้ายจับคว่ำระดับป้องกัน เอียงศรียะด้านขวา

ภาพที่ 80 : อธิบายท่ารำเพลงเชิดตัวนางท่าที่ 11

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาตั้งวงล่าง มือซ้ายจับล่าง
เท้า	ยืนเหลื่อมเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	จากนั้นกลับมายืนท่าตัวนาง

สรุปกระบวนการทำรำเพลงเชิดตัวนาง

1. ลักษณะทำรำ ความยาวในการแสดงประมาณ 3 นาที (ขึ้นอยู่กับผู้แสดงแต่ละคน)
ลักษณะทำรำเป็นทำรำเดี่ยว กระบวนทำรำเป็นลักษณะการรำประกอบเพลงหน้าพาทย์ (เพลงเชิด)
ซึ่งพบในแม่บทและทำรำใช้บทของละครประกอบด้วย

ทำรำหลัก 7 ท่า ได้แก่

- ทำนุ่งผ้า (ภาพที่ 70 – 71)
- ทำห่มสไบ (ภาพที่ 72)
- ทำสอดสูง (ภาพที่ 74)
- ทำสอดสร้อยมาลา (ภาพที่ 75)
- ทำแทงมือ (ภาพที่ 77)
- ทำข้างประสานงา (ภาพที่ 78)
- ทำป้องหน้า (ภาพที่ 79)

ทำรำเชื่อม 4 ท่า ได้แก่

- ม้วนมือ
- ซอยเท้า
- สอดมือ
- ตีไหล่

2. การใช้ทำรำ มีลักษณะดังนี้

ส่วนศรีษะและไหล่

เอียงขวา เอียงซ้าย

ส่วนลำตัว

ตัวตรง ยักตัว

ส่วนมือและแขน

ตั้งวง จีบคว่ำ จีบหงาย จีบหลัง ระดับมือจิบ คือระดับ

แง่ศรีษะ ข้างลำตัว เอว และมีการงอแขน ดึงแขน

ส่วนขาและเท้า

งอเข้า ผสมเท้า เลื่อมเท้า ก้าวหน้าปิดเข้า ยกเท้าหน้า

3. การรำเข้าจังหวะ เนื่องจากเพลงเซิด เป็นเพลงที่บรรเลงแบบทำนองสม่ำเสมอทั้งเพลง ไม่มีสัญญาณบอกทำรำ ดังนั้นในการรำช่วงแรกและช่วงกลางจึงเป็นการรำแต่ละท่าให้สัมพันธ์กับทำนองเพลง โดยรำเปลี่ยนท่าแต่ละท่า โดยไม่ยึดเครื่องประกอบจังหวะเป็นเกณฑ์กำหนด แต่ในช่วงท้าย มีการใช้ท่ารำป้องกัน เพื่อสื่อความหมายว่าตัวละครได้เดินทางมาถึงที่หมายแล้วและเป็นการบอกดนตรีเตรียมบรรเลงจบเพลงเซิด
4. การใช้พื้นที่ เน้นการรำตรงกึ่งกลางเวที การเคลื่อนที่มี 2 แบบคือแบบที่ 1 การเคลื่อนตัวไปข้างหน้า และเคลื่อนตัวลงหลังพอสมควร แต่เป็นการเคลื่อนเพื่อเสริมลีลาท่ารำแต่ละท่าและแบบที่ 2 เป็นการเคลื่อนแบบใช้พื้นที่จำกัด คือการหมุนรอบตัวเองซึ่งการเคลื่อนที่ 2 แบบดังที่กล่าวมานี้เป็นการเคลื่อน เพื่อต้องการเปลี่ยนท่ารำจากท่าหนึ่งไปอีกท่าหนึ่ง ดังนั้นระยะห่างของทิศทางที่เคลื่อนไป จึงไม่ห่างไกลจากตำแหน่งเดิมบนเวทีมากนัก ลักษณะการเคลื่อนส่วนใหญ่เป็นวงกลม โดยวนจากด้านซ้ายก่อน แล้วจึงวนจากด้านขวากลับมา
5. การใช้สีหน้าและอารมณ์ มักเป็นไปตามเหตุการณ์ที่ต่อเนื่อง กล่าวคือถ้าก่อนเดินทางตัวละครมีอารมณ์โกรธ ฉุนเฉียว ฮึกเหิมก็ใช้สีหน้าเคร่งขรึม หรือทำก่อนเดินทางตัวละครมีอารมณ์ดี ใจสีหน้าก็จะสดชื่นเบิกบาน ยิ้มมุมปากเล็กน้อย แววตาเป็นประกาย โดยส่วนมากมักจะไม่น่าค่อยพบการใช้สีหน้าเคร่งขรึมในการรำเพลงเซิดของตัวนาง

4.3 กระทบท่ารำเพลงเสมอตัวพระ

เพลงเสมอเป็นเพลงที่ใช้ประกอบการไปมาของตัวละครในระยะสั้น ๆ เช่นไปบรรทม ไปเข้าเฝ้า หรือไปสวน เป็นต้น การแสดงลิเกตัวละครส่วนใหญ่จะนิยมใช้เพลงเสมอในการรำออกตัว ซึ่งการรำออกตัวหมายถึงการรำออกจากเวทีครั้งแรกของผู้แสดงในเรื่อง นิยมใช้สำหรับตัวละครที่เป็นกษัตริย์ รำเพลงเสมอเมื่อนั่งเมือง เป็นต้น

กระทบท่ารำในเพลงเสมอตัวพระของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ มีดังนี้

ภาพที่ 81 : อธิบายท่ารำเพลงเสมอตัวพระท่าที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาตั้งวงบน มือซ้ายตั้งวงกลาง
เท้า	ยื่นเหลื่อมเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้าพร้อมกับจับมือขวาไปตั้งวงบน มือซ้ายจับส่งหลัง แล้วก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง

ภาพที่ 82 : อธิบายท่ารำเพลงเสมอตัวพระท่าที่ 2 (ไม้เดิน)

ศิริษะ

เอียงขวา

มือและแขน

มือขวาหงายมือสูง มือซ้ายตั้งวงและตั้งแขนระดับไหล่

เท้า

ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า

การเคลื่อนไหว

ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า พร้อมกับม้วนมือจับขวาแล้วเปลี่ยนเป็นตั้งวงบัวบาน มือซ้ายตั้งวงตั้งแขน และเปลี่ยนศิริษะเป็นเอียงขวา

ภาพที่ 83 : อธิบายท่ารำเพลงเสมอตัวพระท่าที่ 3 (ไม้เดิน)

ศีรษะ

เอียงซ้าย

มือและแขน

มือซ้ายตั้งวงบัวบาน มือขวาตั้งวงตึงแขนระดับไหล่

เท้า

ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า

การเคลื่อนไหว

ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า

พร้อมกับเคลื่อนไหวมือซ้ายไปตั้งวงบัวบานตึง

แขนขวา และเอียงศีรษะด้านซ้าย ปฏิบัติสลับกันกับที่ 2 เดินขึ้น 5 จังหวะ

ภาพที่ 84 : อธิบายท่ารำเพลงเสมอตัวพระท่าที่ 4 (ไม้ลา)

ศิริษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาหงายมือสูง มือซ้ายตั้งวงและตั้งแขนระดับไหล่
เท้า	วางเท้าขวาไปด้านหลัง
การเคลื่อนไหว	วางเท้าขวาไปด้านหลัง พร้อมกับม้วนมือจับขวาแล้วเปลี่ยนเป็นตั้งวงบัวบาน มือซ้ายตั้งวงตั้งแขน และเปลี่ยนศิริษะเป็นเอียงขวา

ภาพที่ 85 : อธิบายท่ารำเพลงเสมอตัวพระท่าที่ 5 (ไม้ลา)

ศิริษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายตั้งวงบัวบาน มือขวาตั้งวงตั้งแขนระดับไหล่
เท้า	วางเท้าซ้ายไปด้านหลัง
การเคลื่อนไหว	วางเท้าซ้ายไปด้านหลังพร้อมกับเคลื่อนมือซ้ายไปตั้งวงบัวบานตั้งแขนขวา และเอียงศิริษะด้านซ้าย ปฏิบัติสลับกันกับที่ 4 เดินลง 4 จังหวะ

ภาพที่ 86 : อธิบายท่ารำเพลงเสมอตัวพระท่าที่ 6

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือซ้ายจับหงายตึงแขนระดับไหล่ มือขวาจับหลังตึงแขน
เท้า	ประเท้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	หันไปด้านซ้าย จากนั้นแกวมือขวาพร้อมกับตีไหล่ไปทางขวา มือซ้ายจับหงายตึงแขนระดับไหล่ ส่งมือขวาไปจับหลังตึงแขน จากนั้นประเท้าซ้าย เอียงศีรษะด้านขวา

ภาพที่ 87 : อธิบายท่ารำเพลงเสมอตัวพระท่าที่ 7

ศิริษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาตั้งวงตึงแขนระดับไหล่
เท้า	ยื่นผสมเท้า
การเคลื่อนไหว	ประเท้าซ้ายพร้อมก้าว วาดมือซ้ายไปตั้งวงบน มือขวาตั้งวงตึงแขนระดับไหล่ เอียงศิริษะขวา จากนั้นยกตัวตามจังหวะเพลง 6 ครั้ง จากนั้นมือทั้งสองปฏิบัติท่าชักแป้งคัดหน้า วิ่งชอยเท้ารอบเวที

ภาพที่ 88 : อธิบายท่ารำเพลงเสมอตัวพระท่าที่ 8 (ท่าป่องหน้า)

ศิริษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาหงายมือต่า มือซ้ายจับค้ำระดับศิริษะ
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	หันมาด้านซ้าย จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า พร้อมกับหงายมือขวา มือจับค้ำ ระดับศิริษะ เอียงศิริษะด้านขวา (เป็นสัญญาณว่าจบเพลง)

สรุปกระบวนการรำเพลงเสมอตัวพระ

1. ลักษณะท่ารำ ความยาวในการแสดงประมาณ 1 นาที ลักษณะท่ารำเป็นท่ารำเดี่ยว กระบวนท่ารำเป็นลักษณะการรำประกอบเพลงหน้าพาทย์ (เพลงเสมอ) ซึ่งพบในแม่บทและท่ารำ ใ้รับทของละครประกอบด้วย

ท่ารำหลัก 5 ท่า ได้แก่

- ท่ารำร้าย (ภาพที่ 81)
- ท่าไม้เดิน (ภาพที่ 82 – 83)
- ท่าไม้ลา (ภาพที่ 84 – 85)
- ท่าอัมพร (ภาพที่ 87)
- ท่าป้อนหน้า (ภาพที่ 88)

ท่ารำเชื่อม 4 ท่า ได้แก่

- ม้วนมือ
- ซอยเท้า
- สอดมือ
- ตีไหล่

2. การใช้ท่ารำ มีลักษณะดังนี้

ส่วนศรียะและไหล่	เอียงขวา เอียงซ้าย
ส่วนลำตัว	ตัวตรง ยักตัว
ส่วนมือและแขน	ตั้งวง จีบคว่ำ จีบหงาย จีบหลัง ระดับมือจิบ คือระดับ แง่ศรียะ ข้างลำตัวเอว และมีการงอแขน ตั้งแขน
ส่วนขาและเท้า	งอเข้า ผสมเท้า เลื่อมเท้า ก้าวหน้าปิดเข้า ยกเท้าหน้า

3. การรำเข้าจังหวะ เนื่องจากเพลงเสมอ เป็นเพลงที่บรรเลงแบบทำนองที่มีสัญญาณบอกท่ารำ ดังนั้นในการรำช่วงแรกจนกระทั่งถึงช่วงท้ายของเพลง การเปลี่ยนท่ารำแต่ละท่า จะยึดเครื่องประกอบจังหวะเป็นเกณฑ์กำหนด (เสียงตะโพน) เช่นการรำในไม้เดินและไม้ลาจะต้องให้สัมพันธ์กับเพลง ในช่วงท้าย มีการใช้ท่ารำป้อนหน้า เพื่อสื่อความหมายว่าตัวละครได้เดินทางมาถึงที่หมายแล้ว และเป็นการบอกดนตรีเตรียมบรรเลงจบเพลงเชิด

4. การใช้พื้นที่ เน้นการรำตรงกึ่งกลางเวที การเคลื่อนที่มี 1 แบบคือ การเคลื่อนตัวไปข้างหน้า และเคลื่อนตัวลงหลังพอสมควร แต่เป็นการเคลื่อนเพื่อเสริมลีลาท่ารำแต่ละท่า ดังนั้นระยะห่างของทิศทางที่เคลื่อนไป จึงไม่ห่างไกลจากตำแหน่งเดิมบนเวทีมากนัก อาจเป็นเพราะเพลงเสมอเป็นเพลงที่ใช้ประกอบกิริยาในการเดินทางของตัวละครในระยะสั้นๆ และความยาวของเพลงไม่มากนัก จึงทำให้มีการใช้พื้นที่บนเวทีน้อย

5. การใช้สีหน้าและอารมณ์ ตัวละครมักจะมีอารมณ์ดีใจสีหน้าก็จะสดชื่นเบิกบาน ยิ้มมุมปากเล็กน้อย แววตาเป็นประกาย เนื่องจากโดยส่วนใหญ่การรำเพลงเสมอมักจะใช้เป็นการรำออกตัว ซึ่งผู้แสดงจึงนิยมแสดงสีหน้าที่สดใส เพราะเป็นการปรากฏตัวครั้งแรกบนเวที

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.4 กระบวน ท่ารำเพลงเสมอตัวนาง

เพลงเสมอเป็นเพลงที่ใช้ประกอบการไปมาของตัวละครในระยะสั้น ๆ เช่น ไปเข้าเฝ้าฯ หรือไปสวน เป็นต้น การแสดงลิเกตัวละครส่วนใหญ่มักจะนิยมใช้เพลงเสมอในการรำออกตัว ซึ่งการรำออกตัวหมายถึงการรำออกจากเวทีครั้งแรกของผู้แสดงในเรื่อง กระบวนท่ารำเพลงเสมอตัวนางของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ มีดังนี้

ภาพที่ 89 : อธิบายท่ารำเพลงเสมอตัวนางท่าที่ 1 (ท่านุ่งผ้า)

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาจับล่าง วางมือซ้ายที่บริเวณหน้าขา
เท้า	ยื่นสั้นเท้าชิดกัน
การเคลื่อนไหว	จากนั้นม้วนมือจับสลับข้างกันพร้อมกับเปลี่ยนเอียง (เป็นท่านุ่งผ้าของตัวนาง)

ภาพที่ 90 : อธิบายท่ารำเพลงเสมอตัวนางท่าที่ 2 (ท่ารำร้าย)

ศิระษะ

เอียงขวา

มือและแขน

มือขวาหงายมือสูง มือซ้ายตั้งวงและตั้งแขนระดับไหล่

เท้า

ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า

การเคลื่อนไหว

ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า พร้อมกับม้วนมือจับขวาแล้วเปลี่ยนเป็นตั้งวงบัวบาน มือซ้ายตั้งวงตั้งแขน และเปลี่ยนศิระษะเป็นเอียงขวา

ภาพที่ 91 : อธิบายท่ารำเพลงเสมอตัวนางท่าที่ 3 (ไม้เดิน)

ศิริษะ

เอียงขวา

มือและแขน

มือขวาหงายมือสูง มือซ้ายตั้งวงและตั้งแขนระดับไหล่

เท้า

ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า

การเคลื่อนไหว

ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า พร้อมกับม้วนมือจับขวาแล้วเปลี่ยนเป็นตั้งวงบัวบาน มือซ้ายตั้งวงตั้งแขน และเปลี่ยนศิริษะเป็นเอียงขวา

ภาพที่ 92 : อธิบายท่ารำเพลงเสมอตัวนางท่าที่ 4 (ไม้เดิน)

ศิระษะ

เอียงซ้าย

มือและแขน

มือซ้ายตั้งวงบัวบาน มือขวาตั้งวงตึงแขนระดับไหล่

เท้า

ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า

การเคลื่อนไหว

ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า

พร้อมกับเคลื่อนมือซ้ายไปตั้งวงบัวบานตึง

แขนขวา และเอียงศิระษะด้านซ้าย ปฏิบัติสลับกันกับที่ 2 เดินขึ้น 5 จังหวะ

ภาพที่ 93 : อธิบายท่ารำเพลงเสมอตัวนางท่าที่ 5 (ไม้ลา)

ศิริษะ

เอียงขวา

มือและแขน

มือขวาหงายมือสูง มือซ้ายตั้งวงและตั้งแขนระดับไหล่

เท้า

วางเท้าขวาไปด้านหลัง

การเคลื่อนไหว

วางเท้าขวาไปด้านหลัง พร้อมกับม้วนมือจับขวาแล้วเปลี่ยนเป็นตั้งวงบัวบาน มือซ้ายตั้งวงตั้งแขน และเปลี่ยนศิริษะเป็นเอียงขวา

ภาพที่ 94 : อธิบายท่ารำเพลงเสมอตัวนางท่าที่ 6

ศิริษะ

เอียงซ้าย

มือและแขน

มือซ้ายตั้งวงบัวบาน มือขวาตั้งวงตึงแขนระดับไหล่

เท้า

วางเท้าซ้ายไปด้านหลัง

การเคลื่อนไหว

วางเท้าซ้ายไปด้านหลังพร้อมกับเคลื่อนไหวมือซ้ายไปตั้งวงบัวบานตึงแขนขวา และเอียงศิริษะด้านซ้าย ปฏิบัติสลับกัน เดินลง 4 จังหวะ

ภาพที่ 95 : อธิบายท่ารำเพลงเสมอตัวนางท่าที่ 7

ศิริษะ

เอียงขวา

มือและแขน

มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาทิ้งวงตั้งแขนระดับไหล่

เท้า

ยืนผสมเท้า

การเคลื่อนไหว

ประเท้าซ้ายพร้อมกับ วาดมือซ้ายไปตั้งวงบน มือขวาทิ้งวงตั้งแขนระดับไหล่ เอียงศิริษะขวา จากนั้นยกตัวตามจังหวะเพลง 6 ครั้ง จากนั้นมือทั้งสองปฏิบัติท่าชักแป้งผัดหน้า วิ่งชอยเท้ารอบเวที

ภาพที่ 96 : อธิบายท่ารำเพลงเสมอตัวนางท่าที่ 8

ศิริษะ

มือและแขน

เท้า

การเคลื่อนไหว

เอียงขวา

มือขวาหงายมือต่ำ มือซ้ายจับคว่ำระดับศิริษะ

ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า

หันมาด้านซ้าย จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า พร้อมกับหงายมือขวา มือจับคว่ำ ระดับศิริษะ เอียงศิริษะด้านขวา (เป็นสัญญาณว่าจบเพลง)

สรุปกระบวนการทำรำเพลงเสมอตัวนาง

1. ลักษณะทำรำ ความยาวในการแสดงประมาณ 1 นาที ลักษณะทำรำเป็นทำรำเดี่ยว กระบวนทำรำเป็นลักษณะการรำประกอบเพลงหน้าพาทย์ (เพลงเสมอ) ซึ่งพบในแม่บทและทำรำใช้บทของละครประกอบด้วย

ทำรำหลัก 5 ท่า ได้แก่

- ทำรำร้าย (ภาพที่ 90)
- ท่าไม้เดิน (ภาพที่ 91 – 92)
- ท่าไม้ลา (ภาพที่ 93 – 94)
- ท่าอัมพร (ภาพที่ 95)
- ท่าป้องหน้า (ภาพที่ 96)

ทำรำเชื่อม 4 ท่า ได้แก่

- ม้วนมือ
- ซอยเท้า
- สอดมือ
- ตีไหล่

2. การใช้ทำรำ มีลักษณะดังนี้

ส่วนศรียะและไหล่

เอียงขวา เอียงซ้าย

ส่วนลำตัว

ตัวตรง ยักตัว

ส่วนมือและแขน

ตั้งวง จีบคว่ำ จีบหงาย จีบหลัง ระดับมือจีบ คือระดับ

แง่ศรียะ ข้างลำตัว เอว และมีการงอแขน ตั้งแขน

ส่วนขาและเท้า

งอเข้า ผสมเท้า เหลื่อมเท้า ก้าวหน้าปิดเข้า ยกเท้าหน้า
กระดกเท้า

3. การรำเข้าจังหวะ เนื่องจากเพลงเสมอ เป็นเพลงที่บรรเลงแบบทำนองที่มีสัญญาณบอกทำรำ ดังนั้นในการรำช่วงแรกจนกระทั่งถึงช่วงท้ายของเพลง การเปลี่ยนทำรำแต่ละท่า จะยึดเครื่องประกอบจังหวะเป็นเกณฑ์กำหนด (เสียงตะโพน) เช่นการรำในไม้เดินและไม้ลาจะต้องให้สัมพันธ์กับเพลง ในช่วงท้าย มีการใช้ทำรำป้องกัน เพื่อสื่อความหมายว่าตัวละครได้เดินทางมาถึงที่หมายแล้ว และเป็นการบอกดนตรีเตรียมบรรเลงจบเพลงเชิด
4. การใช้พื้นที่ เน้นการรำตรงกึ่งกลางเวที การเคลื่อนที่มี 1 แบบคือ การเคลื่อนตัวไปข้างหน้า และเคลื่อนตัวลงหลังพอสมควร แต่เป็นการเคลื่อนเพื่อเสริมลีลาทำรำแต่ละท่า ดังนั้นระยะห่างของทิศทางที่เคลื่อนไป จึงไม่ห่างไกลจากตำแหน่งเดิมบนเวทีมากนัก อาจเป็นเพราะเพลงเสมอเป็นเพลงที่ใช้ประกอบกิริยาในการเดินทางของตัวละครในระยะสั้นๆ และความยาวของเลงไม้มากนัก จึงทำให้มีการใช้พื้นที่บนเวทีน้อย
5. การใช้สีหน้าและอารมณ์ ตัวละครมักจะมีอารมณ์ดีใจสีหน้าก็จะสดชื่นเบิกบาน ยิ้มมุมปากเล็กน้อย แววตาเป็นประกาย เนื่องจากโดยส่วนใหญ่การรำเพลงเสมอมักจะใช้เป็นการรำออกตัว ซึ่งผู้แสดงจึงนิยมแสดงสีหน้าที่สดใส เพราะเป็นการปรากฏตัวครั้งแรกบนเวที

4.5 กระบวนท่ารำเพลงโอดตัวพระ

เพลงโอดเป็นเพลงที่ใช้ประกอบกิริยาอาการเศร้าเสียใจ หรือคิใจของตัวละคร เช่น โอดเอม ซึ่งจะรำในลักษณะยืนหรือนั่งก็ได้ แต่ที่ผู้วิจัยศึกษาเป็นกระบวนท่ารำเพลงโอดที่อยู่ในลักษณะนั่ง การรำในลักษณะนั่งนี้จะทำให้เห็นการรำในลักษณะที่เรียกว่า “ดอกไม้ไหว” ซึ่งเป็นนาฏยลักษณะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ เหตุผลที่ท่านเลือกใช้ลักษณะท่ารำดอกไม้ไหวในการรำเพลงโอดเนื่องจาก เป็นเพลงที่ใช้แสดงอารมณ์โศกเศร้าของตัวละครจึงทำให้เกิดความสมจริง (เสียใจ สะอึกสะอื้น) และเกิดความสวยงาม กระบวนท่ารำเพลงโอดตัวพระของครูทองเจือมีดังนี้

ภาพที่ 97 : อธิบายท่ารำเพลงโอดตัวพระท่าที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาวางที่บริเวณหน้าขา มือซ้ายวางที่เข่าตึงแขน
เท้า	นั่งท่าตัวพระ
การเคลื่อนไหว	นั่งท่าตัวพระ จากนั้นกระทบจังหวะตามเพลง พร้อมกับม้วนมือซ้ายจับหาง

* หมายเหตุ

“ดอกไม้ไหว” คือกลวิธีในการแสดง ที่ผู้แสดงใช้ท่าทางเคลื่อนไหวโดยสะอึกตัวและปลายมือตามจังหวะของเพลง

ภาพที่ 98 : อธิบายท่ารำเพลงโอดตัวพระท่าที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาจับล่าง มือซ้ายม้วนมือจับ
เท้า	นั่งท่าตัวพระ
การเคลื่อนไหว	นั่งท่าตัวพระ จากนั้นกระทบจังหวะตามเพลง พร้อมกับม้วนมือซ้ายจับ หงายไปตั้งวง เคลื่อนมือซ้ายอย่างช้าๆ ตามจังหวะเพลงพร้อมกับยกกัน ขึ้นเล็กน้อย

ภาพที่ 99 : อธิบายท่ารำเพลง โอดตัวพระท่าที่ 3

ศีรษะ	เอียงซ้าย		
มือและแขน	มือขวาจับล่าง มือตั้งวง		
เท้า	นั่งท่าตัวพระ		
การเคลื่อนไหว	จากนั้นวาดมือซ้ายมาตะบรีวนหน้าผาก	ก้มหน้าเล็กน้อย	พร้อมกับ
	กระทบตัวและมือตามจังหวะเพลง		

ภาพที่ 100 : อธิบายท่ารำเพลงโอดตัวพระท่าที่ 4

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาวางที่บริเวณหน้าขา มือซ้ายวางที่เข่าดึงแขน
เท้า	นั่งท่าตัวพระ
การเคลื่อนไหว	จากนั้นกระทบจังหวะตามเพลง พร้อมกับใช้มือซ้ายแตะที่บริเวณตาทั้งสองข้าง แล้วจึงวางมือลง

สรุปกระบวนการท่ารำเพลงโอดตัวพระ

1. ลักษณะท่ารำ ความยาวในการแสดงประมาณ 1 นาที ลักษณะท่ารำเป็นท่ารำเดี่ยว กระบวนท่ารำเป็นลักษณะการรำประกอบเพลงหน้าพาทย์ (เพลงโอด) ซึ่งพบลักษณะท่ารำที่เลียนแบบกิริยาธรรมชาติของมนุษย์ คือ เมื่อเกิดความโศกเศร้าเสียใจก็จะร้องไห้ ก้มหน้าก้มตา สะอึกสะอื้น และเป็นการรำประกอบอารมณ์ของละครประกอบด้วย

ท่ารำหลัก 2 ท่า ได้แก่

- ทำนั่งป้องหน้า (ภาพที่ 98)
- ทำเช็ดน้ำตา (ภาพที่ 99)

ท่ารำเชื่อม 4 ท่า ได้แก่

- ม้วนมือ
- สะอึกตัวและปลายนิ้ว
- นั่ง
- ตีไหล่

2. การใช้ท่ารำ มีลักษณะดังนี้

ส่วนศีรษะและไหล่	ก้มหน้า กล่อมไหล่
ส่วนลำตัว	ก้มตัว สะอึกตัว
ส่วนมือและแขน	ตั้งวงล่าง จีบคว่ำ จีบหงาย ระวังมือจีบ คือระดับ ข้าง ลำตัวเอว และมีการจ่อแขน ตั้งแขน
ส่วนขาและเท้า	นั่งพับเพียบกันเข่า

3. การรำเข้าจังหวะ เนื่องจากเพลงโอด เป็นเพลงที่บรรเลงแบบทำนองสม่ำเสมอทั้งเพลง ไม่มีสัญญาณบอกท่ารำ ดังนั้นในการรำจึงเป็นการรำแต่ละท่าให้สัมพันธ์กับจังหวะและทำนองเพลง โดยรำเปลี่ยนท่าแต่ละท่า โดยไม่ยึดเครื่องประกอบจังหวะเป็นเกณฑ์กำหนด แต่จะต้องรำให้จบพร้อมช่วงท้ายของเพลง

4. การใช้พื้นที่ เน้นการรำตรงกึ่งกลางเวที ไม่มีการเคลื่อนที่ไปจากเดิมเนื่องจากโดยส่วนมากในกระทำรำเพลงโศกมักจะเป็นการนั่งรำเป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าในบางครั้งจะเป็นการยืนรำ ก็จะมีการเคลื่อนไหวไปในทิศทางด้านข้าง เพื่อเสริมให้ทำรำมีความสวยงามมากขึ้น
5. การใช้สีหน้าและอารมณ์ เพลงโศกเป็นเพลงที่สื่อความหมายถึงอารมณ์โศกเศร้าเสียใจ ผู้แสดงก็จะแสดงสีหน้าที่เศร้าสลด และมักจะก้มหน้า(เล็กน้อย) ในเวลารำ เพื่อให้เกิดความสมจริงในการแสดง
6. ลำดับการถ่ายทอดลักษณะการรำ “ดอกไม้ไหว” คือกลวิธีในการแสดง ที่ผู้แสดงใช้ท่าทางเคลื่อนไหวโดยสะอึกตัวและปลายมือตามจังหวะของเพลง

ครูดอกดิน เสือสง่า

ครูเต็ก เสือสง่า

นายจิ้น โสภิตศิลป์

(บิดา ของครูทองเจือ โสภิตศิลป์)

ครูทองเจือ โสภิตศิลป์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.6 กระบวนท่ารำเพลงโอดตัวนาง

เพลงโอดเป็นเพลงที่ใช้ประกอบกิริยาอาการเศร้าเสียใจ หรือคิใจของตัวละคร เช่น โอดเอม ซึ่งจะรำในลักษณะยืนหรือนั่งก็ได้ แต่ที่ผู้วิจัยศึกษาเป็นกระบวนท่ารำเพลงโอดที่อยู่ในลักษณะนั่ง การรำในลักษณะนี้จะทำให้เห็นการรำในลักษณะที่เรียกว่า “ดอกไม้ไหว” ซึ่งเป็นนาฏยลักษณะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของครูทองเจือ โสภิตศิลป์

กระบวนท่ารำเพลงโอดนางของครูทองเจือมีดังนี้

ภาพที่ 101 : อธิบายท่ารำเพลงโอดตัวนางท่าที่ 1

ศิรชะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างประสานกันวางบริเวณหน้าขา ด้านซ้าย
เท้า	นั่งท่าตัวนาง โนมลงเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	นั่งท่าตัวนาง จากนั้นกระทบจังหวะตามเพลง พร้อมกับม้วนมือซ้ายจับหาง

ภาพที่ 102 : อธิบายท่ารำเพลงโอดตัวนางท่าที่ 2

ศิริษะ

มือและแขน

เท้า

การเคลื่อนไหว

เอียงขวา

มือขวาจับล่าง มือซ้ายม้วนมือตั้งวง

นั่งท่าตัวนาง

จากนั้นกระทบจังหวะตามเพลง พร้อมกับม้วนมือซ้ายจับหงายไปตั้งวง
เคลื่อนไหวมือซ้ายอย่างช้าๆ ตามจังหวะเพลงพร้อมกับยกกันขึ้นเล็กน้อย

ภาพที่ 103 : อธิบายท่ารำเพลงโอดด้วนางท่าที่ 3

ศีรษะ

ก้มหน้าเล็กน้อย

มือและแขน

มือขวาจับล่าง มือตั้งวง

เท้า

นั่งท่าด้วนาง

การเคลื่อนไหว

จากนั้นวาดมือซ้ายมาตะบรีเวณหน้าผาก ก้มหน้าเล็กน้อย พร้อมกับ
กระทบตัวและมือตามจังหวะเพลง

ภาพที่ 104 : อธิบายท่ารำเพลงโอดตัวนางท่าที่ 4

ศีรษะ

ก้มหน้าเล็กน้อย

มือและแขน

มือขวาจับล่าง มือซ้ายแตะที่บริเวณตา

เท้า

นั่งท่าตัวนาง

การเคลื่อนไหว

จากนั้นกระทบจังหวะตามเพลง พร้อมกับใช้มือซ้ายแตะที่บริเวณตาทั้งสองข้าง แล้วจึงวางมือลง

ภาพที่ 105 : อธิบายท่ารำเพลงโอดตัวนางท่าที่ 5

ศีรษะ

มือและแขน

เท้า

การเคลื่อนไหว

เอียงขวา

มือทั้งสองข้างประสานกันวางบริเวณหน้าขาด้านซ้าย

นั่งท่าตัวนาง โนมลงเล็กน้อย

นั่งท่าตัวนาง จากนั้นกระทบจังหวะตามเพลง พร้อมกับม้วนมือซ้ายจับ
หงาย

สรุปกระบวนการทำรำเพลงโอดตัวนาง

1. ลักษณะทำรำ ความยาวในการแสดงประมาณ 1 นาที ลักษณะทำรำเป็นทำรำเดี่ยว กระบวนทำรำเป็นลักษณะการรำประกอบเพลงหน้าพาทย์ (เพลงโอด) ซึ่งพบลักษณะทำรำที่เลียนแบบกิริยาธรรมชาติของมนุษย์ คือ เมื่อเกิดความโศกเศร้าเสียใจก็จะร้องไห้ ก้มหน้าก้มตา สะอึกสะอื้น และเป็นการรำประกอบอารมณ์ของละคร ซึ่งผู้แสดงตัวนางสามารถ เคลื่อนไหวเช่น การสะอึกตัว การตีไห่ได้มากกว่าตัวพระ เนื่องจากธรรมชาติของเพศหญิงจะอ่อนแอกว่าเพศชายจึงสามารถแสดงท่าทางที่เสียใจได้มากกว่า

ทำรำหลัก 2 ท่า ได้แก่

- ทำนั่งป้อนหน้า (ภาพที่ 103)
- ทำเช็ดน้ำตา (ภาพที่ 104)

ทำรำเชื่อม 4 ท่า ได้แก่

- ม้วนมือ
- สะอึกตัวและปลายนิ้ว
- นั่ง
- ตีไห่

2. การใช้ทำรำ มีลักษณะดังนี้

ส่วนศีรษะและไห่	ก้มหน้า กล่อมไห่
ส่วนลำตัว	ก้มตัว สะอึกตัว
ส่วนมือและแขน	ตั้งวงล่าง จีบคว่ำ จีบหงาย ระวังมือจีบ คือระดับ ข้าง ลำตัวเอว และมีการรองแขน ตั้งแขน
ส่วนขาและเท้า	นั่งพับเพียบกันเข่า

3. การรำเข้าจังหวะ เนื่องจากเพลงโอด เป็นเพลงที่บรรเลงแบบทำนองสม่ำเสมอทั้งเพลง ไม่มีสัญญาณบอกทำรำ ดังนั้นในการรำจึงเป็นการรำแต่ละท่าให้สัมพันธ์กับจังหวะและทำนองเพลง โดยรำเปลี่ยนท่าแต่ละท่า โดยยึดเครื่องประกอบจังหวะเป็นเกณฑ์กำหนด แต่จะต้องรำให้จบพร้อมช่วงท้ายของเพลง

4. การใช้พื้นที่ เน้นการรำตรงกึ่งกลางเวที ไม่มีการเคลื่อนที่ไปจากเดิมเนื่องจากโดยส่วนมากในกระทำรำเพลงโศคมักจะเป็นการนั่งรำเป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าในบางครั้งจะเป็นการยืนรำ ก็จะมีการเคลื่อนไหวไปในทิศทางด้านข้าง เพื่อเสริมให้ทำรำมีความสวยงามมากขึ้น
5. การใช้สีหน้าและอารมณ์ เพลงโศคเป็นเพลงที่สื่อความหมายถึงอารมณ์โศกเศร้าเสียใจ ผู้แสดงก็จะแสดงสีหน้าที่เศร้าสลด และมักจะก้มหน้า(เล็กน้อย) ในเวลารำ เพื่อให้เกิดความสมจริงในการแสดง
6. ลำดับการถ่ายทอດลักษณะการรำ “ดอกไม้ไหว” คือกลวิธีในการแสดง ที่ผู้แสดงใช้ท่าทางเคลื่อนไหวโดยสะอึกตัวและปลายมือตามจังหวะของเพลง

ครูดอกดิน เสือสง่า

ครูเต็ก เสือสง่า

นายจิ้น โสภิตศิลป์

(บิดาของครูทองเจือ โสภิตศิลป์)

ครูทองเจือ โสภิตศิลป์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.7 กระบวนท่าไม้รบไทย

ไม้รบเป็นกระบวนท่ารำต่อสู้โดยส่วนใหญ่จะใช้ผู้แสดง 2 คน ตั้งแต่ตัวเอกของเรื่องเช่น พระเอก ตัวโกงไปจนถึงตัวเสนา ตัวตลก ในกระบวนท่ารำต่อสู้มีการใช้อาวุธหลายประเภท เช่น ดาบ หอก ทวน กริช แต่ไม้รบอาวุธที่พบว่าใช้บ่อยที่สุดในการแสดงลิเกคือไม้รบดาบ เพราะดาบเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญและขาดไม่ได้

ซึ่งในที่นี้ ผู้วิจัยมุ่งประเด็นศึกษาเฉพาะไม้รบดาบมือเดียว เนื่องจากเป็นกระบวนท่ารำที่นิยมใช้แสดงบ่อยครั้งที่สุดและถ้าผู้แสดงได้ฝึกฝนกระบวนท่ารำไม้รบดาบมือเดียวจนชำนาญแล้วสามารถนำไปปรับใช้กับกระบวนท่ารำไม้รบอื่นๆได้อีก

ไม้รบดาบเป็นกระบวนท่ารำต่อสู้ โดยผู้แสดงถือดาบที่มีมือขวาเพียงมือเดียว และมือซ้ายใช้รำเพื่อเป็นการแสดงอวดฝีมือการรำดาบ การรำไม้รบดาบของลิเกคณะอื่นๆในปัจจุบันนี้กระบวนท่ารำจะลดน้อยลง ซึ่งมีปัจจัยหลายอย่าง เช่น ระยะเวลาของการแสดงที่มีจำกัด และความสามารถของผู้แสดง ที่ต้องอาศัยการฝึกฝนเป็นอย่างดี ดังนั้นกระบวนท่ารำไม้รบดาบของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ ถือได้ว่าเป็นกระบวนท่ารำที่สวยงาม ยังคงรักษากระบวนท่ารำตามแบบโบราณไว้ได้อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์แบบ

ภาพที่ 106 : ผู้ปฏิบัติคนที่ 1
อาจารย์ประดิษฐ์ ประสาททอง

ภาพที่ 107 : ผู้ปฏิบัติคนที่ 2
อาจารย์อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์

4.7.1 กระบวนท่ารำไม้รับไทย (รบดาบมือเดียว) ไม้ที่ 1 (ฉายดาบ)

ภาพที่ 108 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รับดาบที่ 1 ท่าที่ 1

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิริษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาแตะที่บริเวณสะโพกด้านหลัง มือซ้ายจับดาบในแนวนอน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่รำ จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับปาดมือขวาไปแตะบริเวณสะโพกด้านหลัง เอียงศิริษะทางขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิริษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาแตะที่บริเวณสะโพกด้านหลัง มือซ้ายจับดาบในแนวนอน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่รำ จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับปาดมือขวาไปแตะบริเวณสะโพกด้านหลัง เอียงศิริษะทางขวา

* หมายเหตุ “นุ่งผ้า” หมายถึงกระบวนท่ารำเริ่มต้น แสดงถึงการแต่งตัวเตรียมพร้อมก่อนต่อสู้

ภาพที่ 109 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รับดาบที่ 1 ท่าที่ 2

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายแตะที่บริเวณสะโพกด้านหลัง มือขวาจับดาบในแนวนอน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่รำ จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง เปลี่ยนเป็นมือขวาจับดาบพร้อมกับปาดมือซ้ายไปแตะบริเวณสะโพกด้านหลัง เอียงศิระษะทางขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายแตะที่บริเวณสะโพกด้านหลัง มือขวาจับดาบในแนวนอน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่รำ จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง เปลี่ยนเป็นมือขวาจับดาบพร้อมกับปาดมือซ้ายไปแตะบริเวณสะโพกด้านหลัง เอียงศิระษะทางขวา

ภาพที่ 110 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 1 ท่าที่ 3

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาจับดาบในลักษณะตั้งวงบน มือซ้ายจับล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่รำ ก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับควงดาบ แล้วเคลื่อนไหวอยู่ระดับเดียวกับวงบน มือซ้ายจับล่าง เอียงขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาจับดาบในลักษณะตั้งวงบน มือซ้ายจับล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่รำ ก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับควงดาบ แล้วเคลื่อนไหวอยู่ระดับเดียวกับวงบน มือซ้ายจับล่าง เอียงขวา

ภาพที่ 111 : อธิบายกระบวนการทำรำไม้รับดาบที่ 1 ท่าที่ 4

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาถือดาบระดับวงกลาง มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวไปซ้าย (หันด้านหลัง) พร้อมกับถอนเท้าซ้ายมือขวาวาดดาบลงเอียงขวา จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง มือขวาถือดาบอยู่ระดับเดียวกับวงกลาง มือซ้ายตั้งวงบน เอียงซ้าย พยายามให้มือขวาชิดกับคู่ของตนเอง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาถือดาบระดับวงกลาง มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวไปซ้าย (หันด้านหน้า) พร้อมกับถอนเท้าซ้ายมือขวาวาดดาบลงเอียงขวา จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง มือขวาถือดาบอยู่ระดับเดียวกับวงกลาง มือซ้ายตั้งวงบน เอียงซ้าย พยายามให้มือขวาชิดกับคู่ของตนเอง

ภาพที่ 112 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 1 ท่าที่ 5

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายหงายมือดำ มือขวาถือดาบในแนวนอน ให้ปลายดาบชี้ไปด้านซ้ายของตนเอง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยห่างออกจากคู่ หันหน้าด้านเดิม จากนั้นถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง พร้อมกับวาดมือขวาจับดาบแนวนอน จากนั้นก้าวเท้าขวา เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายหงายมือดำ มือขวาถือดาบในแนวนอน ให้ปลายดาบชี้ไปด้านซ้ายของตนเอง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยห่างออกจากคู่ หันหน้าด้านเดิม จากนั้นถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง พร้อมกับวาดมือขวาจับดาบแนวนอน จากนั้นก้าวเท้าขวา เอียงซ้าย

ภาพที่ 113 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 1 ท่าที่ 6

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	วิ่งสวนกับคู่เป็นลักษณะวงกลม 1 รอบ
การเคลื่อนไหว	วิ่งสวนกับคู่เป็นลักษณะวงกลม 1 รอบพร้อมกับฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน เมื่อกลับมาถึงที่ของตนเองแล้วจึงฟันดาบอีกครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	วิ่งสวนกับคู่เป็นลักษณะวงกลม 1 รอบ
การเคลื่อนไหว	วิ่งสวนกับคู่เป็นลักษณะวงกลม 1 รอบพร้อมกับฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน เมื่อกลับมาถึงที่ของตนเองแล้วจึงฟันดาบอีกครั้ง

ภาพที่ 114 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รับดาบที่ 1 ท่าที่ 7

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา หน้ามองที่ปลายดาบ
มือและแขน	มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาจับดาบให้ปลายดาบชี้ต่ำลง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ลงต่ำ

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา หน้ามองที่ปลายดาบ
มือและแขน	มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาจับดาบให้ปลายดาบชี้ต่ำลง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ลงต่ำ

ภาพที่ 115 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รูดดาบที่ 1 ท่าที่ 8

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน จากนั้นกระโดดถอยหลัง คนละ 1 ก้าว

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน จากนั้นกระโดดถอยหลัง คนละ 1 ก้าว

สรุปกระบวนการทำรำไม้รบไทย (รบดาบมือเดียว) ไม้ที่ 1 (ฉายดาบ)

ในกระบวนการทำรำนี้ เรียกว่าไม้ที่ 1 หรือผู้แสดงอาจเรียกตามความเข้าใจของตนเองเพื่อสะดวกในการฝึกซ้อมและนัดแนะทำรำว่า “ฉายดาบ”

1. ลักษณะทำรำ เป็นกระบวนการทำรำที่มีความยาวในการแสดงขึ้นอยู่กับผู้แสดงแต่ละคน คนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงใช้เพลงเชิด กระบวนทำรำจัดเป็นการรำประกอบเพลง ประกอบด้วยทำรำเดี่ยว และทำรำคู่ โดยส่วนใหญ่จะเป็นทำรำคู่ เนื่องจากเป็นกระบวนการทำรำไม้รบทำรำหลัก 4 ท่าได้แก่

- แต่งตัว (ภาพที่ 108 – 109)
- ฉายดาบ (ภาพที่ 110)
- ชนดาบ (ภาพที่ 111)
- เลาะดาบ (ภาพที่ 113)

ทำรำเชื่อม 3 ท่าได้แก่

- ควงดาบ
- ปาดมือ
- ฟินดาบ

2. การใช้ทำรำ มีลักษณะดังนี้

ส่วนศรีษะ และไหล่

เอียงซ้าย เอียงขวา

ส่วนลำตัว

ตัวตรง ยักตัว

ส่วนมือและส่วนแขน

มือขวาถือดาบ ควงดาบ มือซ้ายตั้งวง จีบคว่ำ

จีบหงาย จีบหลัง ลักษณะการเคลื่อนไหวทั้ง

มือขวาและมือซ้าย อยู่ในระดับ ข้างลำตัว แ่ง

ศรีษะ เอว มีการงอแขน และตั้งแขน

ส่วนขาและเท้า

งอเข่า ผสมเท้า ก้าวหน้า ก้าวข้างเปิดเข่า

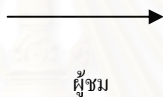
3. การรำเข้าจังหวะ เนื่องจากเพลงเชิดเป็นเพลงที่บรรเลงแบบทำนองสม่ำเสมอทั้งเพลง ไม่มีสัญญาณบอกทำรำ ดังนั้นในการรำและการเปลี่ยนทำรำ จะขึ้นอยู่กับการนัดแนะของผู้แสดงทั้งสองคน แต่การเคลื่อนไหวจะต้องรวดเร็วเพื่อให้สัมพันธ์กับเพลง และเกิดความสมจริงว่ากำลังอยู่ในสถานการณ์รบกับคู่ต่อสู้

4. การใช้พื้นที่ เน้นการรำตรงกึ่งกลางเวที การเคลื่อนตัวมี 2 แบบ คือเคลื่อนตัวไปด้านหน้า และเคลื่อนตัวไปด้านหลังพอสมควร แต่เป็นการเคลื่อนเพื่อเสริมความสวยงามของท่ารำแต่ละท่า และเกิดความสมจริงในการรบ คือผลัดกันรุก ผลัดกันรับ แบบที่ 2 เป็นการเคลื่อนที่เป็นวงกลม โดยวนไปทางขวามือ

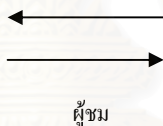
4.1 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกันไปทางซ้ายของผู้ชม

4.2 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกันไปทางขวาของผู้ชม

4.3 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่สวนทางกัน

4.4 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ ในลักษณะวงกลม (วนไปทางด้านขวา)

ผู้ชม

5. การใช้สีหน้าและอารมณ์ มักเป็นไปตามเหตุการณ์ กล่าวคือก่อนรบตัวละครมีอารมณ์ โกรธ ขุนเฉียว อึกหิม ก็ใช้สีหน้าเคร่งขรึม แววดาแสดงความมุ่งมั่น

* ศัพท์เฉพาะที่ใช้ในบทนี้ เรียกโดย อาจารย์อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์

4.7.2 กระบวนท่ารำไม้รบไทย (รบดาบมือเดียว) ไม้ที่ รบดาบที่ 2 (ต่อออก)

ภาพที่ 116 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 2 ท่าที่ 1

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระชะ	เอี้ยวขวา
มือและแขน	มือขวาจับดาบในลักษณะตั้งวงบน มือซ้ายจับล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่รำ ก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับควงดาบ แล้วเคลื่อนไหวอยู่ระดับเดียวกับวงบน มือซ้ายจับล่าง เอียงขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระชะ	เอี้ยวขวา
มือและแขน	มือขวาจับดาบในลักษณะตั้งวงบน มือซ้ายจับล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่รำ ก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับควงดาบ แล้วเคลื่อนไหวอยู่ระดับเดียวกับวงบน มือซ้ายจับล่าง เอียงขวา

ภาพที่ 117 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 2 ท่าที่ 2

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาถือดาบหงายมือตั้งแขนระดับไหล่ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวไปซ้าย (หันด้านหลัง) พร้อมกับถอนเท้าซ้ายมือขวาวาดดาบลงเอียงขวา จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง แขนงมือขวาถือดาบหงายมือตั้งแขนระดับไหล่ มือซ้ายตั้งวงบน เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาถือดาบระดับวงกลาง มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวไปซ้าย (หันด้านหน้า) พร้อมกับถอนเท้าซ้ายมือขวาวาดดาบลงเอียงขวา จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง แขนงมือขวาถือดาบหงายมือตั้งแขนระดับไหล่ มือซ้ายตั้งวงบน เอียงซ้าย

ภาพที่ 118 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รับดาบที่ 2 ท่าที่ 3

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายหงายมือขวา มือขวาถือดาบในแนวนอน ให้ปลายดาบชี้ไปด้านซ้าย
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยห่างออกจากคู่ หันหน้าด้านเดิม จากนั้นถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง พร้อมกับวาดมือขวาจับดาบแนวนอน จากนั้นก้าวเท้าขวา เอียงซ้ายแล้ววิ่งสลับที่กับคู่ของตนเอง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายหงายมือขวา มือขวาถือดาบในแนวนอน ให้ปลายดาบชี้ไปด้านซ้าย
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยห่างออกจากคู่ หันหน้าด้านเดิม จากนั้นถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง พร้อมกับวาดมือขวาจับดาบแนวนอน จากนั้นก้าวเท้าขวา เอียงซ้ายแล้ววิ่งสลับที่กับคู่ของตนเอง

ภาพที่ 119 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 2 ท่าที่ 4

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 2 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน จากนั้นวิ่งสลับที่กับคู่ตัวเอง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 2 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน จากนั้นวิ่งสลับที่กับคู่ตัวเอง

ภาพที่ 120 : อธิบายกระบวนการท่ารำไม้รับดาบที่ 2 ท่าที่ 5

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาคว่ำดาบลง มือซ้ายจับคว่ำ
เท้า	ยกเท้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	(หันหลัง) ก้าวเท้าขวามาข้างหน้า จากนั้นยกเท้าซ้ายพร้อมกับมือขวาคว่ำดาบลง มือซ้ายจับคว่ำ เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาคว่ำดาบลง มือซ้ายจับคว่ำ
เท้า	ยกเท้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	(หันหน้า) ก้าวเท้าขวามาข้างหน้า จากนั้นยกเท้าซ้ายพร้อมกับมือขวาคว่ำดาบลง มือซ้ายจับคว่ำ เอียงซ้าย

ภาพที่ 121 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รับดาบที่ 2 ท่าที่ 6

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาอยู่ระดับวงบนให้ปลายดาบชี้ลง มือซ้ายแตะที่บริเวณไหล่ของคู่
เท้า	เท้าซ้ายก้าวข้าง
การเคลื่อนไหว	(หันหลัง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับห่มเข้าเล็กน้อย มือขวาอยู่ระดับวงบนให้ปลายดาบชี้ลง มือซ้ายแตะที่บริเวณไหล่ของคู่ ยกตัว 4 จังหวะ

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาอยู่ระดับวงบนให้ปลายดาบชี้ลง มือซ้ายแตะที่บริเวณไหล่ของคู่
เท้า	เท้าซ้ายก้าวข้าง
การเคลื่อนไหว	(หันหน้า) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับห่มเข้าเล็กน้อย มือขวาอยู่ระดับวงบนให้ปลายดาบชี้ลง มือซ้ายแตะที่บริเวณไหล่ของคู่ ยกตัว 4 จังหวะ

ภาพที่ 122 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 2 ท่าที่ 7

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายหงายมือดำ มือขวาถือดาบ ให้ปลายดาบชี้ลง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งกลับที่เดิม หันหน้าด้านหลัง จากนั้นถอนเท้าซ้ายไปด้านหลังพร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้างมือซ้ายหงายมือดำ มือขวาจับดาบให้ปลายดาบชี้ลง พยายามให้ข้อศอกชิดกับกู่ เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายหงายมือดำ มือขวาถือดาบในแนวนอน ให้ปลายดาบชี้ไปด้านซ้าย
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งกลับที่เดิม หันหน้าด้านหน้า จากนั้นถอนเท้าซ้ายไปด้านหลังพร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้างมือซ้ายหงายมือดำ มือขวาจับดาบให้ปลายดาบชี้ลง พยายามให้ข้อศอกชิดกับกู่ เอียงซ้าย

ภาพที่ 123 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 2 ท่าที่ 8

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายหงายมือดำ มือขวาฟันดาบ
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	(หันหน้า) จากนั้นถอนเท้าซ้ายไปด้านหลังพร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง มือซ้ายหงายมือดำ มือขวาฟันดาบ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายหงายมือดำ มือขวาฟันดาบ
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	(หันหน้า) จากนั้นถอนเท้าซ้ายไปด้านหลังพร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง มือซ้ายหงายมือดำ มือขวาฟันดาบ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 124 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 2 ท่าที่ 9

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 12 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน โดยวิ่งวนกลับมาที่ตัวเอง 1 รอบ จากนั้นฟันดาบด้านบน อีก 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 12 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน โดยวิ่งวนกลับมาที่ตัวเอง 1 รอบ

ภาพที่ 125 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 2 ท่าที่ 10

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา หน้ามองที่ปลายดาบ
มือและแขน	มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาจับดาบให้ปลายดาบชี้ต่ำลง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ลงต่ำ

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา หน้ามองที่ปลายดาบ
มือและแขน	มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาจับดาบให้ปลายดาบชี้ต่ำลง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ลงต่ำ

ภาพที่ 126 : อธิบายกระบวนการทำรำไม้กระบองที่ 2 ท่าที่ 11

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

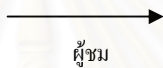
ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน

4. การใช้พื้นที่ เน้นการรำตรงกึ่งกลางเวที การเคลื่อนตัวมี 2 แบบ คือเคลื่อนตัวไปด้านหน้า และเคลื่อนตัวไปด้านหลังพอสมควร แต่เป็นการเคลื่อนเพื่อเสริมความสวยงามของท่ารำแต่ละท่า และเกิดความสมจริงในการรบ คือผลัดกันรุก ผลัดกันรับ แบบที่ 2 เป็นการเคลื่อนที่เป็นวงกลม โดยวนไปทางขวามือ

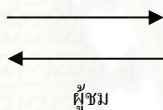
4.1 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางซ้ายของผู้ชม

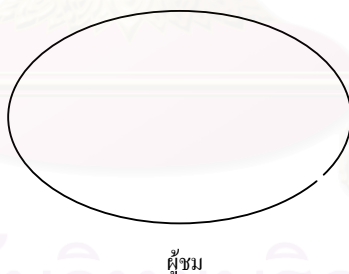
4.2 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางขวาของผู้ชม

4.3 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่สวนทางกัน

4.4 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ ในลักษณะวงกลม (วนไปทางด้านขวา)

4.5 ผู้แสดงทั้งสอง เคลื่อนที่เข้าหากัน

5. การใช้สีหน้าและอารมณ์ มักเป็นไปตามเหตุการณ์ กล่าวคือก่อนรบตัวละครมีอารมณ์ โกรธ ฉุนเฉียว อึกเขิม ก็ใช้สีหน้าเคร่งขรึม แววตาแสดงความมุ่งมั่น

* ศัพท์เฉพาะที่ใช้ในบทนี้ เรียกโดย อาจารย์ย่อนุกูล โรจนสุขสมบูรณ์

4.7.3 กระบวนท่ารำไม้รบไทย (รบดาบมือเดียว)ไม้ที่ 3 (จับดาบ)

ภาพที่ 127 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 3 ท่าที่ 1

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอี้ยวขวา
มือและแขน	มือขวาจับดาบในลักษณะตั้งวงบน มือซ้ายจับล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่รำ ก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับควงดาบ แล้วเคลื่อนไหวให้อยู่ระดับเดียวกับวงบน มือซ้ายจับล่าง เอียงขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอี้ยวขวา
มือและแขน	มือขวาจับดาบในลักษณะตั้งวงบน มือซ้ายจับล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่รำ ก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับควงดาบ แล้วเคลื่อนไหวให้อยู่ระดับเดียวกับวงบน มือซ้ายจับล่าง เอียงขวา

ภาพที่ 128 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 3 ท่าที่ 2

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาถือดาบหงายมือตั้งแขนระดับไหล่ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวไปซ้าย (หันด้านหลัง) พร้อมกับถอนเท้าซ้ายมือขวาวาดดาบลงเอียงขวา จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง แขนงมือขวาถือดาบหงายมือตั้งแขนระดับไหล่ มือซ้ายตั้งวงบน เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาถือดาบระดับวงกลาง มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวไปซ้าย (หันด้านหน้า) พร้อมกับถอนเท้าซ้ายมือขวาวาดดาบลงเอียงขวา จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง แขนงมือขวาถือดาบหงายมือตั้งแขนระดับไหล่ มือซ้ายตั้งวงบน เอียงซ้าย

ภาพที่ 129 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รับดาบที่ 3 ท่าที่ 3

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายหงายมือดำ มือขวาถือดาบในแนวนอน ให้ปลายดาบชี้ไปด้านซ้าย
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยห่างออกจากคู่ หันหน้าด้านเดิม จากนั้นถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง พร้อมกับวาดมือขวาจับดาบแนวนอน จากนั้นก้าวเท้าขวา เอียงซ้ายแล้ววิ่งสลับที่กับคู่ของตนเอง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายหงายมือดำ มือขวาถือดาบในแนวนอน ให้ปลายดาบชี้ไปด้านซ้าย
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยห่างออกจากคู่ หันหน้าด้านเดิม จากนั้นถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง พร้อมกับวาดมือขวาจับดาบแนวนอน จากนั้นก้าวเท้าขวา เอียงซ้ายแล้ววิ่งสลับที่กับคู่ของตนเอง

ภาพที่ 130 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้ประดับที่ 3 ท่าที่ 4

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศรียะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาถือดาบระดับวงบน มือซ้ายจับล่าง
เท้า	ยกเท้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	(หันหลัง) ยืนสลับที่กับคู่ ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้าพร้อมกับ ยกเท้าซ้ายมือ ขวาถือดาบระดับวงบน มือซ้ายจับล่าง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศรียะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาถือดาบระดับวงบน มือซ้ายจับล่าง
เท้า	ยกเท้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	(หันหน้า) ยืนสลับที่กับคู่ ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้าพร้อมกับ ยกเท้าซ้ายมือ ขวาถือดาบระดับวงบน มือซ้ายจับล่าง เอียงซ้าย

ภาพที่ 131: อธิบายกระบวนการทำรำไม้เรียวดาบที่ 3 ท่าที่ 5

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายจับล่าง มือขวาฟันดาบ
เท้า	เท้าซ้ายก้าวข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวมาด้านซ้าย จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง พร้อมกับมือขวาฟันดาบ 1 ครั้ง มือซ้ายจับล่าง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายจับล่าง มือขวาฟันดาบ
เท้า	เท้าซ้ายก้าวข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวมาด้านซ้าย จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง พร้อมกับมือขวาฟันดาบ 1 ครั้ง มือซ้ายจับล่าง เอียงซ้าย

ภาพที่ 132 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 3 ท่าที่ 6

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายจับล่าง มือขวาฟันดาบ
เท้า	ยกเท้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	หันตัวมาด้านซ้าย (หันหน้า) ยืนสลับที่กับคู่ ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้าพร้อม กับ ยกเท้าซ้ายมือขวาถือดาบระดับวงบน มือซ้ายจับล่าง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายจับล่าง มือขวาฟันดาบ
เท้า	ยกเท้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	หันตัวมาด้านซ้าย (หันหลัง) ยืนสลับที่กับคู่ ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้าพร้อม กับ ยกเท้าซ้ายมือขวาถือดาบระดับวงบน มือซ้ายจับล่าง เอียงซ้าย

ภาพที่ 133 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 3 ท่าที่ 7

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายจีบล่าง มือขวาฟันดาบ
เท้า	เท้าซ้ายก้าวข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวมาด้านซ้าย (ยืนอยู่ที่เดิม) จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง พร้อมกับมือขวาฟันดาบ 1 ครั้ง มือซ้ายจีบล่าง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายจีบล่าง มือขวาฟันดาบ
เท้า	เท้าซ้ายก้าวข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวมาด้านซ้าย(ยืนอยู่ที่เดิม) จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง พร้อมกับมือขวาฟันดาบ 1 ครั้ง มือซ้ายจีบล่าง เอียงซ้าย

ภาพที่ 134 : อธิบายกระบวนการท่ารำไม้รับดาบที่ 3 ท่าที่ 8

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาคว่ำดาบลง มือซ้ายจับคว่ำ
เท้า	ยกเท้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	(หันหลัง) ก้าวเท้าขวามาข้างหน้า จากนั้นยกเท้าซ้ายพร้อมกับมือขวาคว่ำดาบลง มือซ้ายจับคว่ำ เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาคว่ำดาบลง มือซ้ายจับคว่ำ
เท้า	ยกเท้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	(หันหลัง) ก้าวเท้าขวามาข้างหน้า จากนั้นยกเท้าซ้ายพร้อมกับมือขวาคว่ำดาบลง มือซ้ายจับคว่ำ เอียงซ้าย

ภาพที่ 135 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รับดาบที่ 3 ท่าที่ 9

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิรณะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือดาบถือดาบระดับวงล่าง ให้ปลายดาบตั้งขึ้น มือซ้ายจับดาบของคู่
เท้า	เท้าซ้ายก้าวข้าง
การเคลื่อนไหว	(หันหลัง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับห่มเข้าเล็กน้อย มือขวาถือดาบระดับวงล่าง ให้ปลายดาบตั้งขึ้น มือซ้ายจับดาบของคู่

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิรณะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือดาบถือดาบระดับวงล่าง ให้ปลายดาบตั้งขึ้น มือซ้ายจับดาบของคู่
เท้า	เท้าซ้ายก้าวข้าง
การเคลื่อนไหว	(หันหน้า) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับห่มเข้าเล็กน้อย มือขวาถือดาบระดับวงล่าง ให้ปลายดาบตั้งขึ้น มือซ้ายจับดาบของคู่

ภาพที่ 136 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 3 ท่าที่ 10

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิรชะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือดาบถือดาบระดับวงล่าง ให้ปลายดาบตั้งขึ้น มือซ้ายจับดาบของคู่
เท้า	เท้าขวาก้าวข้าง
การเคลื่อนไหว	(หันหน้า) ก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับ มือขวาถือดาบระดับวงล่าง ให้ปลายดาบตั้งขึ้นมือซ้ายจับดาบของคู่ทำสลับกับภาพที่134ทั้งหมด4 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิรชะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือดาบถือดาบระดับวงล่าง ให้ปลายดาบตั้งขึ้น มือซ้ายจับดาบของคู่
เท้า	เท้าขวาก้าวข้าง
การเคลื่อนไหว	(หันหน้า) ก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับ มือขวาถือดาบระดับวงล่าง ให้ปลายดาบตั้งขึ้นมือซ้ายจับดาบของคู่ทำสลับกับภาพที่134ทั้งหมด4 ครั้ง

ภาพที่ 137 : อธิบายกระบวนการท่ารำไม้รบดาบที่ 3 ท่าที่ 11

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ยื่นสลักที่ทับคู่ หันหน้าเข้าหาคู่ ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 12 ครั้ง (เลาะดาบ) โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน แล้ววิ่งสลักกลับมาที่ของตนเอง จากนั้นฟันดาบด้านบนอีก 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ยื่นสลักที่ทับคู่ หันหน้าเข้าหาคู่ ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 12 ครั้ง (เลาะดาบ) โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน แล้ววิ่งสลักกลับมาที่ของตนเอง จากนั้นฟันดาบด้านบนอีก 1 ครั้ง

ภาพที่ 138 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 3 ท่าที่ 12

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา หน้ามองที่ปลายดาบ
มือและแขน	มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาจับดาบให้ปลายดาบชี้ต่ำลง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ลงต่ำ

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา หน้ามองที่ปลายดาบ
มือและแขน	มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาจับดาบให้ปลายดาบชี้ต่ำลง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ลงต่ำ

ภาพที่ 139 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 3 ท่าที่ 13

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน

สรุปกระบวนท่ารำไม้รบไทย (รบดาบมือเดียว) ไม้ที่ 3 (จับดาบ)

ในกระบวนทำรำนี้นี้ เรียกว่าไม้ที่ 3 หรือผู้แสดงอาจเรียกตามความเข้าใจของตนเองเพื่อสะดวกในการฝึกซ้อมและนัดแนะทำรำ ว่า “จับดาบ” จากการสัมภาษณ์ท่านอาจารย์สุวรรณี ชลา นุเคราะห์ (ศิลปินแห่งชาติ) ได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า “การจับดาบนั้นจะต่างจากโขนและละคร เนื่องจากการแสดงโขนและละครเมื่อมีท่ารบก็จะคว่ำดาบลง แล้วจับบริเวณที่มีมือจับส่วนในการแสดงลิเก จะตั้งดาบขึ้นและผู้แสดงก็จะจับที่ใบดาบ” ความแตกต่างข้อนี้ ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ ให้ความคิดเห็นไว้ว่า “สำหรับในการแสดงลิเกถือว่าเป็นเรื่องสมมุติ จึงสามารถจับที่ใบดาบได้เลย”

1. ลักษณะทำรำ เป็นกระบวนทำรำที่มีความยาวในการแสดงขึ้นอยู่กับผู้แสดงแต่ละคน คนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงใช้เพลงเชิด กระบวนทำรำจัดเป็นการรำประกอบเพลง ประกอบด้วย ทำรำเดี่ยว และทำรำคู่ โดยส่วนใหญ่จะเป็นทำรำคู่ เนื่องจากเป็นกระบวนทำรำไม้รบ ทำรำหลัก 4 ท่าได้แก่

- ฉายดาบ (ภาพที่ 127)
- ชนดาบ (ภาพที่ 128)
- ฟันดาบ (ภาพที่ 130 – 133)
- จับดาบ (ภาพที่ 135 – 136)

ทำรำเชื่อม 3 ท่าได้แก่

- ควงดาบ
- ปาดมือ
- เลาะดาบ

2. การใช้ทำรำ มีลักษณะดังนี้

ส่วนศรีษะ และไหล่

เอียงซ้าย เอียงขวา

ส่วนลำตัว

ตัวตรง ยักตัว

ส่วนมือและส่วนแขน

มือขวาถือดาบ ควงดาบ มือซ้ายตั้งวง จีบคว่ำ
 จีบหงาย จีบหลัง ลักษณะการเคลื่อนไหวทั้ง
 มือขวาและมือซ้าย อยู่ในระดับ ข้างลำตัว แง่
 ศรีษะ เอว มีการงอแขน และตึงแขน

ส่วนขาและเท้า

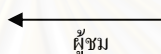
งอเข่า ผสมเท้า ก้าวหน้า ก้าวข้างเปิดเข่า

3. การรำเข้าจังหวะ เนื่องจากเพลงเชิดเป็นเพลงที่บรรเลงแบบทำนองสมร่าเสมอทั้งเพลง ไม่มีสัญญาณบอกทำรำ ดังนั้นในการรำและการเปลี่ยนท่ารำ จะขึ้นอยู่กับการนัดแนะของผู้แสดงทั้ง

สองคน แต่การเคลื่อนไหวจะต้องรวดเร็วเพื่อให้สัมพันธ์กับเพลง และเกิดความสมจริงว่ากำลังอยู่ในสถานการณ์รบกับคู่ต่อสู้

4. การใช้พื้นที่ เน้นการรำตรงกึ่งกลางเวที การเคลื่อนตัวมี 2 แบบ คือเคลื่อนตัวไปด้านหน้าและเคลื่อนตัวไปด้านหลังพอสมควร แต่เป็นการเคลื่อนเพื่อเสริมความสวยงามของท่ารำแต่ละท่า และเกิดความสมจริงในการรบ คือผลัดกันรุก ผลัดกันรับ แบบที่ 2 เป็นการเคลื่อนที่เป็นวงกลม โดยวนไปทางขวามือ

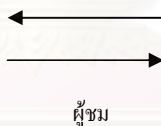
4.1 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางซ้ายของผู้ชม

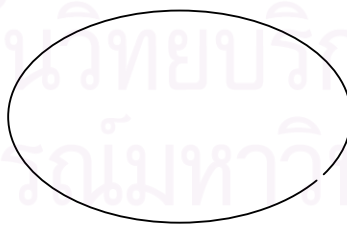
4.2 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางขวาของผู้ชม

4.3 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่สวนทางกัน

4.4 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ ในลักษณะวงกลม (วนไปทางด้านขวา)

ผู้ชม

4.5 ผู้แสดงทั้งสอง เคลื่อนที่เข้าหากัน

ผู้ชม

5. การใช้สีหน้าและอารมณ์ มักเป็นไปตามเหตุการณ์ กล่าวคือก่อนรับตัวละครมีอารมณ์ โกรธ ขุนเฉียว ฮึกเหิม ก็ใช้สีหน้าเคร่งขรึม แววดาแสดงความมุ่งมั่น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* ศัพท์เฉพาะที่ใช้ในบทนี้ เรียกโดย อาจารย์อนุกุล โจรนสุขสมบูรณ์

4.7.4 กระบวนท่ารำไม้รบไทย (รบดาบมือเดียว) ไม้ที่ 4 (สวน – แทง)

ภาพที่ 140 : อธิบายกระบวณท่ารำไม้เรียวดาบที่ 4 ท่าที่ 1

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาจับดาบในลักษณะตั้งวงบน มือซ้ายจับล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่รำ ก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับควงดาบ แล้วเคลื่อนไหวอยู่ระดับเดียวกับวงบน มือซ้ายจับล่าง เอียงขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาจับดาบในลักษณะตั้งวงบน มือซ้ายจับล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่รำ ก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับควงดาบ แล้วเคลื่อนไหวอยู่ระดับเดียวกับวงบน มือซ้ายจับล่าง เอียงขวา

ภาพที่ 141 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้เรียวดาบที่ 4 ท่าที่ 2

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาถือดาบหงายมือตั้งแขนระดับไหล่ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวไปซ้าย (หันด้านหลัง) พร้อมกับถอนเท้าซ้ายมือขวาวาดดาบลงเอียงขวา จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง แขนงมือขวาถือดาบหงายมือตั้งแขนระดับไหล่ มือซ้ายตั้งวงบน เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาถือดาบระดับวงกลาง มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวไปซ้าย (หันด้านหน้า) พร้อมกับถอนเท้าซ้ายมือขวาวาดดาบลงเอียงขวา จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง แขนงมือขวาถือดาบหงายมือตั้งแขนระดับไหล่ มือซ้ายตั้งวงบน เอียงซ้าย

ภาพที่ 142 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รับดาบที่ 4 ท่าที่ 3

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายหงายมือขวา มือขวาถือดาบในแนวนอน ให้ปลายดาบชี้ไปด้านซ้าย
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยห่างออกจากคู่ หันหน้าด้านเดิม จากนั้นถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง พร้อมกับวาดมือขวาจับดาบแนวนอน จากนั้นก้าวเท้าขวา เอียงซ้ายแล้ววิ่งสลับที่กับคู่ของตนเอง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายหงายมือขวา มือขวาถือดาบในแนวนอน ให้ปลายดาบชี้ไปด้านซ้าย
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยห่างออกจากคู่ หันหน้าด้านเดิม จากนั้นถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง พร้อมกับวาดมือขวาจับดาบแนวนอน จากนั้นก้าวเท้าขวา เอียงซ้ายแล้ววิ่งสลับที่กับคู่ของตนเอง

ภาพที่ 143 : อธิบายกระบวนการทำรำไม้ประดับที่ 4 ท่าที่ 4

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาจับดาบขนานกับพื้นระดับเอว ข้างลำตัว (หักข้อมือ) มือซ้ายสอดสูง หงายมือ
เท้า	ยกเท้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้าพร้อมกับจับคว้ามือซ้าย จากนั้น สอดมือซ้ายขึ้นพร้อมกับยกเท้าซ้าย

อธิบายท่ารำเพลงเสมอท่าที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาจับดาบขนานกับพื้นระดับเอว ข้างลำตัว (หักข้อมือ) มือซ้ายสอดสูง หงายมือ
เท้า	ยกเท้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้าพร้อมกับจับคว้ามือซ้าย จากนั้น สอดมือซ้ายขึ้นพร้อมกับยกเท้าซ้าย

ภาพที่ 144 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รับดาบที่ 4 ท่าที่ 5

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาแทงดาบระดับข้างลำตัว มือซ้ายสอดสูงหงายมือ
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้าพร้อมกับแทงมือขวา มือซ้ายหงายมือสูง จากนั้นวิ่งสลับที่กับคู่

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาแทงดาบระดับข้างลำตัว มือซ้ายสอดสูงหงายมือ
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้าพร้อมกับแทงมือขวา มือซ้ายหงายมือสูง จากนั้นวิ่งสลับที่กับคู่

ภาพที่ 145 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รูดาบที่ 4 ท่าที่ 6

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาแทงดาบระดับข้างลำตัว มือซ้ายสอดสูงหงายมือ
เท้า	ยกเท้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้าพร้อมกับจับคว้ามือซ้าย จากนั้นสอดมือซ้ายขึ้นพร้อมกับยกเท้าซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาแทงดาบระดับข้างลำตัว มือซ้ายสอดสูงหงายมือ
เท้า	ยกเท้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้าพร้อมกับจับคว้ามือซ้าย จากนั้นสอดมือซ้ายขึ้นพร้อมกับยกเท้าซ้าย

ภาพที่ 146 : อธิบายกระบวนการทำรำไม้รบดาบที่ 4 ท่าที่ 7

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาแทงดาบระดับวงล่าง มือซ้ายสอดสูงหงายมือ
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้าพร้อมกับแทงมือขวา มือซ้ายหงายมือสูง จากนั้นวิ่งสลับที่กับคู่ ปฏิบัติสลับกับภาพที่ 138 ทั้งสิ้น 4 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาแทงดาบระดับวงล่าง มือซ้ายสอดสูงหงายมือ
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้าพร้อมกับแทงมือขวา มือซ้ายหงายมือสูง จากนั้นวิ่งสลับที่กับคู่ ปฏิบัติสลับกับภาพที่ 138 ทั้งสิ้น 4 ครั้ง

ภาพที่ 147 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 4 ท่าที่ 8

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ยื่นสลับทักกับคู่ หันหน้าเข้าหาคู่ ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 12 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน วิ่งสลับทักกับคู่ของตนเอง จากนั้นฟันดาบด้านบนอีก 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ยื่นสลับทักกับคู่ หันหน้าเข้าหาคู่ ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 12 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน วิ่งสลับทักกับคู่ของตนเอง จากนั้นฟันดาบด้านบนอีก 1 ครั้ง

ภาพที่ 148 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รับดาบที่ 4 ท่าที่ 9

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา หน้ามองที่ปลายดาบ
มือและแขน	มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาจับดาบให้ปลายดาบชี้ต่ำลง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ลงต่ำ

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา หน้ามองที่ปลายดาบ
มือและแขน	มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาจับดาบให้ปลายดาบชี้ต่ำลง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ลงต่ำ

ภาพที่ 149 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 4 ท่าที่ 10

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน

สรุปกระบวนการทำรำไม้รบไทย (รบดาบมือเดียว) ไม้ที่ 4 (สวน - แทง)

ในกระบวนการทำรำนี้ เรียกว่าไม้ที่ 4 หรือผู้แสดงอาจเรียกตามความเข้าใจของตนเองเพื่อสะดวกในการฝึกซ้อมและนัดแนะทำรำว่า “สวน - แทง”

1. ลักษณะทำรำ เป็นกระบวนการทำรำที่มีความยาวในการแสดงขึ้นอยู่กับผู้แสดงแต่ละคน คนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงใช้เพลงเชิด กระบวนทำรำจัดเป็นการรำประกอบเพลง ประกอบด้วยทำรำเดี่ยว และทำรำคู่ โดยส่วนใหญ่จะเป็นทำรำคู่ เนื่องจากเป็นกระบวนการทำรำไม้รบทำรำหลัก 4 ท่าได้แก่

- ฉายดาบ (ภาพที่ 140)
- แทงดาบ (ภาพที่ 141)
- แทง - สวน (ภาพที่ 143 - 146)
- เลาะดาบ (ภาพที่ 147)

ทำรำเชื่อม 3 ท่าได้แก่

- ควงดาบ
- ปาดมือ
- ฟินดาบ

2. การใช้ทำรำ มีลักษณะดังนี้

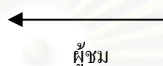
ส่วนศรีษะ และไหล่	เอียงซ้าย เอียงขวา
ส่วนลำตัว	ตัวตรง ยักตัว

ส่วนมือและส่วนแขน	มือขวาถือดาบ ควงดาบ มือซ้ายตั้งวง จีบคว่ำ จีบหงาย จีบหลัง ลักษณะการเคลื่อนไหวทั้ง มือขวาและมือซ้าย อยู่ในระดับ ข้างลำตัว แ่ง ศรีษะ เหว มีการงอแขน และตั้งแขน
ส่วนขาและเท้า	งอเข่า ผสมเท้า ก้าวหน้า ก้าวข้างเปิดเข่า

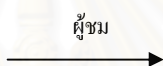
3. การรำเข้าจังหวะ เนื่องจากเพลงเชิดเป็นเพลงที่บรรเลงแบบทำนองสม่ำเสมอทั้งเพลง ไม่มีสัญญาณบอกทำรำ ดังนั้นในการรำและการเปลี่ยนท่ารำ จะขึ้นอยู่กับการนัดแนะของผู้แสดงทั้งสองคน แต่การเคลื่อนไหวจะต้องรวดเร็วเพื่อให้สัมพันธ์กับเพลง และเกิดความสมจริงว่ากำลังอยู่ในสถานการณ์รบกับคู่ต่อสู้

4. การใช้พื้นที่ เน้นการร่ำตรงกึ่งกลางเวที การเคลื่อนตัวมี 2 แบบ คือเคลื่อนตัวไปด้านหน้า และเคลื่อนตัวไปด้านหลังพอสมควร แต่เป็นการเคลื่อนเพื่อเสริมความสวยงามของท่ารำแต่ละท่า และเกิดความสมจริงในการรบ คือผลัดกันรุก ผลัดกันรับ แบบที่ 2 เป็นการเคลื่อนที่เป็นวงกลม โดยวนไปทางขวามือ

4.1 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางซ้ายของผู้ชม

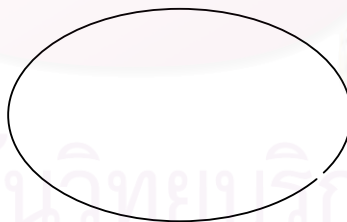
4.2 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางขวาของผู้ชม

4.3 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่สวนทางกัน

4.4 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ ในลักษณะวงกลม (วนไปทางด้านขวา)

ผู้ชม

5. การใช้สีหน้าและอารมณ์ มักเป็นไปตามเหตุการณ์ กล่าวคือก่อนรบตัวละครมีอารมณ์ โกรธ ฉุนเฉียว ฮึกเหิม ก็ใช้สีหน้าเคร่งขรึม แววตาแสดงความมุ่งมั่น

* ศัพท์เฉพาะที่ใช้ในบทนี้ เรียกโดย อาจารย์อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์

4.7.5 กระบวนไม้รบไทย (รบดาบมือเดียว) ไม้ที่ 5 (โคมเวียน)

ภาพที่ 150: อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 5 ท่าที่ 1

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอี้ยวขวา
มือและแขน	มือขวาจับดาบในลักษณะตั้งวงบน มือซ้ายจับล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่รำ ก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับควงดาบ แล้วเคลื่อนไหวอยู่ระดับเดียวกับวงบน มือซ้ายจับล่าง เอียงขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอี้ยวขวา
มือและแขน	มือขวาจับดาบในลักษณะตั้งวงบน มือซ้ายจับล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่รำ ก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับควงดาบ แล้วเคลื่อนไหวอยู่ระดับเดียวกับวงบน มือซ้ายจับล่าง เอียงขวา

ภาพที่ 151 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รับดาบที่ 5 ท่าที่ 2

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาถือดาบหงายมือตั้งแขนระดับไหล่ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวไปซ้าย (หันด้านหลัง) พร้อมกับถอนเท้าซ้ายมือขวาวาดดาบลงเอียงขวา จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง แขนงมือขวาถือดาบหงายมือตั้งแขนระดับไหล่ มือซ้ายตั้งวงบน เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาถือดาบระดับวงกลาง มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวไปซ้าย (หันด้านหน้า) พร้อมกับถอนเท้าซ้ายมือขวาวาดดาบลงเอียงขวา จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง แขนงมือขวาถือดาบหงายมือตั้งแขนระดับไหล่ มือซ้ายตั้งวงบน เอียงซ้าย

ภาพที่ 152: อธิบายกระบวนการทำรำไม้รบคาบที่ 5 ท่าที่ 3

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายหงายมือต่ำ มือขวาถือคาบในแนวนอน ให้ปลายคาบชี้ไปด้านซ้าย
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยห่างออกจากคู่ หันหน้าด้านเดิม จากนั้นถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง พร้อมกับวาดมือขวาจับคาบแนวนอน จากนั้นก้าวเท้าขวา เอียงซ้ายแล้ววิ่งสลับที่กับคู่ของตนเอง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือซ้ายหงายมือต่ำ มือขวาถือคาบในแนวนอน ให้ปลายคาบชี้ไปด้านซ้าย
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยห่างออกจากคู่ หันหน้าด้านเดิม จากนั้นถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง พร้อมกับวาดมือขวาจับคาบแนวนอน จากนั้นก้าวเท้าขวา เอียงซ้ายแล้ววิ่งสลับที่กับคู่ของตนเอง

ภาพที่ 153 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รับดาบที่ 5 ท่าที่ 4

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ยื่นสลัที่กับคู่ หันหน้าเข้าหาคู่ ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 2 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน วิ่งสลัที่กับคู่ของตนเอง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ยื่นสลัที่กับคู่ หันหน้าเข้าหาคู่ ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 2 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน วิ่งสลัที่กับคู่ของตนเอง

ภาพที่ 154 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รับดาบที่ 5 ท่าที่ 5

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ โดยให้ปลายชี้ลงด้านล่าง มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ยกเท้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	หันไปด้านซ้าย(หันหลัง) ก้าวเท้าขวาลง พร้อมกับมือซ้ายตั้งวงบน จากนั้น ยกเท้าซ้าย มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ลง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ โดยให้ปลายชี้ลงด้านล่าง มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ยกเท้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	หันไปด้านซ้าย(หันหน้า) ก้าวเท้าขวาลง พร้อมกับมือซ้ายตั้งวงบน จากนั้น ยกเท้าซ้าย มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ลง

ภาพที่ 155 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รับดาบที่ 5 ท่าที่ 6

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย	
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายจับล่าง	
เท้า	ยกเท้าขวา	
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าถอนพร้อมกับหมุนตัวด้านซ้ายจากนั้นยกเท้าขวา	พร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง มือซ้ายจับล่าง(หันหน้าไปด้านซ้ายของเวที)

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย	
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายจับล่าง	
เท้า	ยกเท้าขวา	
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าถอนพร้อมกับหมุนตัวด้านซ้ายจากนั้นยกเท้าขวา	พร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง มือซ้ายจับล่าง(หันหน้าไปด้านขวาของเวที)

ภาพที่ 156 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รับดาบที่ 5 ท่าที่ 7

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ โดยให้ปลายซี้ลงด้านล่าง มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ยกเท้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	หันไปด้านซ้าย(หันหน้า) ก้าวเท้าขวา ลง พร้อมกับมือซ้ายตั้งวงบน จากนั้นยกเท้าซ้าย มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบซี้ลง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ โดยให้ปลายซี้ลงด้านล่าง มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ยกเท้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	หันไปด้านซ้าย(หันหลัง) ก้าวเท้าขวา ลง พร้อมกับมือซ้ายตั้งวงบน จากนั้นยกเท้าซ้าย มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบซี้ลง

ภาพที่ 157 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 5 ท่าที่ 8

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายจับล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าถอนพร้อมกับหมุนตัวด้านซ้ายจากนั้นยกเท้าขวา พร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง มือซ้ายจับล่าง(หันหน้าไปด้านหลังของเวที) จากนั้นปฏิบัติเหมือนไม้รบ โคมเวียนท่าที่ 5 – 8 อีก 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายจับล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าถอนพร้อมกับหมุนตัวด้านซ้ายจากนั้นยกเท้าขวา พร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง มือซ้ายจับล่าง(หันหน้าไปด้านหน้าของเวที)จากนั้นปฏิบัติเหมือนไม้รบ โคมเวียนท่าที่ 5 – 8 อีก 1 ครั้ง

ภาพที่ 158 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รับดาบที่ 5 ท่าที่ 9

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ยื่นสลัที่กับคู่ หันหน้าเข้าหาคู่ ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 10 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน วิ่งสลัที่กับคู่ของตนเอง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ยื่นสลัที่กับคู่ หันหน้าเข้าหาคู่ ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 10 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน วิ่งสลัที่กับคู่ของตนเอง

ภาพที่ 159 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้รบดาบที่ 5 ท่าที่ 10

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา หน้ามองที่ปลายดาบ
มือและแขน	มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาจับดาบให้ปลายดาบชี้ต่ำลง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ลงต่ำ

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา หน้ามองที่ปลายดาบ
มือและแขน	มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาจับดาบให้ปลายดาบชี้ต่ำลง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ลงต่ำ

ภาพที่ 160 : อธิบายกระบวนการทำรำไม้กระบองที่ 5 ท่าที่ 11

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาฟันดาบ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ถอนเท้าซ้ายไปด้านหลัง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับฟันดาบ 1 ครั้ง โดยให้ปลายดาบชี้ขึ้นมือซ้ายตั้งวงบน

ภาพที่ 161 : อธิบายกระบวนการทำรำไม้รบดาบที่ 5 ท่าที่ 12

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิริษะ	ก้มเล็กน้อย
มือและแขน	ไหวโดยยกมือขึ้นเหนือศิริษะ
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าขวาพร้อมกับยกมือไหว้ขึ้นเหนือศิริษะ จากนั้นห่มเข้าแล้วก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง จากนั้นวิ่งวนรอบตัวเอง 1 รอบ

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิริษะ	เอียงซ้ายเล็กน้อย
มือและแขน	มือขวาใช้ดาบชี้ไปที่คู่ มือซ้ายแตะที่เอวด้านซ้าย
เท้า	ยืนท่าพระ
การเคลื่อนไหว	กระพริบเท้าขวาพร้อมกับใช้ดาบชี้ที่คู่ มือซ้ายแตะเอว

ภาพที่ 162 : อธิบายกระบวนการท่ารำไม้รบดาบที่ 5 ท่าที่ 13

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

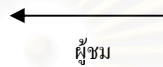
ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาฟันที่ด้านหลังของคู่ มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งเข้าไปหาคู่ จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับใช้มือขวาฟันไปที่ด้านหลังของคู่ มือซ้ายตั้งวงบน (ยืนหล้อมกับคู่เล็กน้อย)

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

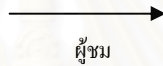
ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาถือดาบระดับวงบน มือซ้ายแตะที่บริเวณเอวของคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งเข้าไปหาคู่ จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับใช้มือซ้ายแตะที่บริเวณเอวของคู่ จากนั้นทำท่าวิ่งจะล้มเข้าเวที

4. การใช้พื้นที่ เน้นการร่าตรงกึ่งกลางเวที การเคลื่อนตัวมี 2 แบบ คือเคลื่อนตัวไปด้านหน้า และเคลื่อนตัวไปด้านหลังพอสมควร แต่เป็นการเคลื่อนเพื่อเสริมความสวยงามของท่ารำแต่ละท่า และเกิดความสมจริงในการรบ คือผลัดกันรุก ผลัดกันรับ แบบที่ 2 เป็นการเคลื่อนที่เป็นวงกลม โดยวนไปทางขวามือ

4.1 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางซ้ายของผู้ชม

4.2 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางขวาของผู้ชม

4.3 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ ในลักษณะวงกลม (วนไปทางด้านขวา)

ผู้ชม

5. การใช้สีหน้าและอารมณ์ มักเป็นไปตามเหตุการณ์ กล่าวคือก่อนรบตัวละครมีอารมณ์ โกรธ ฉุนเฉียว อึกเหิม ก็ใช้สีหน้าเคร่งขรึม แวดตาแสดงความมุ่งมั่น

* ศัพท์เฉพาะที่ใช้ในบทนี้ เรียกโดย อาจารย์อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์

4.8 กระบวนท่ารบไม้จันทน์ (ไม้จู้) ตัวพระ

ไม้รบจันทน์ (ไม้จู้) เป็นการรบอาวุธยาว สามารถปรับใช้กับการรบอาวุธทวน หอก หรือ พลอง เป็นต้น โดยมากมักจะใช้บนหลังม้า กระบวนท่าไม้รบทวนนี้ จากการศึกษา พบว่า มักไม่ค่อยนิยมแสดงเพราะขึ้นอยู่กับเนื้อเรื่องที่แสดง ตอนที่ใช้แสดง เนื่องมาจากปัจจัยในหลายๆด้าน เช่น ระยะเวลาของการแสดง ความสามารถของผู้แสดง ระยะเวลาในการฝึกซ้อม เพราะเป็นการรำคู่กัน ผู้แสดงจึงต้องอาศัยความชำนาญและการฝึกซ้อมคู่กันเป็นสำคัญ กระบวนท่ารบไม้ทวนของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ ที่ผู้วิจัยได้ศึกษามามีทั้งหมด 7 ไม้รบด้วยกัน

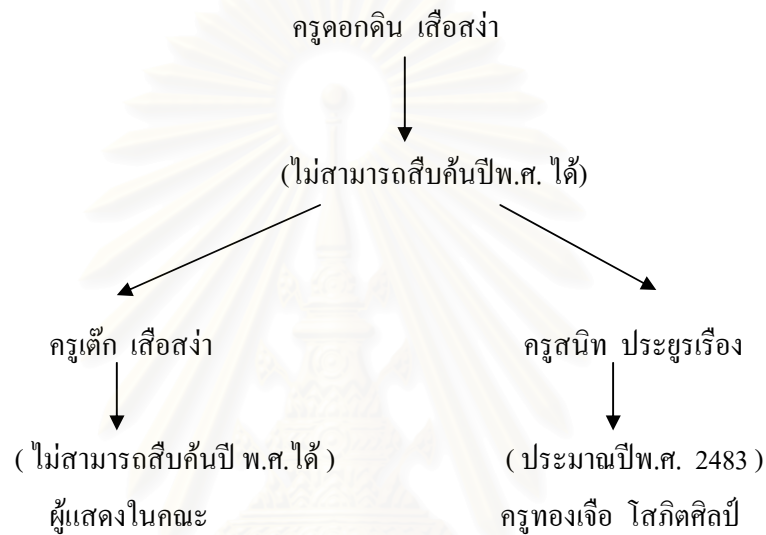
การรำไม้รบจันทน์ เป็นการรำบนหลังม้า ก่อนแสดงต้องมีการขึ้นม้าก่อน

ภาพที่ 163 : อาจารย์อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์ เป็นผู้แสดงแบบท่าขึ้นม้า

ประวัติไม้รับเงินนี้ คณะลิเกของครูดอกคิน เสือสง่า ได้จดเรือแสดงลิเกอยู่ข้างแม่น้ำ และเรือที่จอดอยู่ใกล้ๆกันเป็นเรือที่แสดงงิ้ว เมื่อผู้แสดงของ 2 คณะรู้จักกัน ครูดอกคินจึงได้รับการถ่ายทอดกระบวนท่ารำไม้รับเงินมาจากคนจีนที่แสดงงิ้ว เรียกไม้รับเงินว่า “ไม้รับเงิน”

ลำดับขั้นตอนการถ่ายทอดกระบวนท่ารำไม้รับเงิน

ภาพที่ 164 : ผู้ปฏิบัติคนที่ 1
อาจารย์ประดิษฐ์ ประสาททอง

ภาพที่ 165 : ผู้ปฏิบัติคนที่ 2
อาจารย์อนุกุล โรจนสุขสมบุรณ์

4.8.1 กระบวนท่าไม้จันทน์ไม้ที่ 1

ภาพที่ 166 : อธิบายกระบวนท่ารำไม้จันทน์ ไม้ที่ 1 ท่าที่ 1

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายอยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นวิ่งสลับที่กับคู่ (วิ่งไปด้านหน้า)

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายอยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นวิ่งสลับที่กับคู่ (วิ่งไปด้านหน้า)

ภาพที่ 167 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ ไม้ที่ 1 ท่าที่ 2

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	หน้าตรง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ควางไม้
เท้า	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม(ไหล่ซ้ายเข้าหาคู่)
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม โดยให้ไหล่ซ้ายอยู่ด้านใน มือทั้ง 2 ควางไม้

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	หน้าตรง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ควางไม้
เท้า	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม(ไหล่ซ้ายเข้าหาคู่)
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม โดยให้ไหล่ซ้ายอยู่ด้านใน มือทั้ง 2 ควางไม้

ภาพที่ 168 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ ไม้ที่ 1 ท่าที่ 3

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นก้าวเท้าซ้ายแล้วยกเท้าขวา พร้อมกับวาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นก้าวเท้าซ้ายแล้วยกเท้าขวา พร้อมกับวาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

ภาพที่ 169 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ ไม้ที่ 1 ท่าที่ 4

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	วาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ กระทบด้านบน 1 ครั้ง
เท้า	ก้าวเท้าซ้าย ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้าพร้อมกับวาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบจากนั้นยกเท้าขวาพร้อมกับกระทบไม้ด้านบน 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	วาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ กระทบด้านบน 1 ครั้ง
เท้า	ก้าวเท้าซ้าย ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้าพร้อมกับวาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบจากนั้นยกเท้าขวาพร้อมกับกระทบไม้ด้านบน 1 ครั้ง

ภาพที่ 170 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ ไม้ที่ 1 ท่าที่ 5

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ ให้ไม้ด้านบนกระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไป ด้านล่าง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ ให้ไม้ด้านบนกระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไป ด้านล่าง

ภาพที่ 171 : อธิบายกระบวนทำรำรบไม้จันทน์ ไม้ที่ 1 ท่าที่ 6

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

ภาพที่ 172 : อธิบายกระบวนทำรำรบไม้จันทน์ ไม้ที่ 1 ท่าที่ 7

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	(ยืนแทนที่คู่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นก้าวเท้าซ้ายแล้วยกเท้าขวา พร้อมกับวาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	(ยืนแทนที่คู่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นก้าวเท้าซ้ายแล้วยกเท้าขวา พร้อมกับวาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

ภาพที่ 173 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ ไม้ที่ 1 ท่าที่ 8

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นก้าวเท้าซ้ายแล้วยกเท้าขวา พร้อมกับวาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นก้าวเท้าซ้ายแล้วยกเท้าขวา พร้อมกับวาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

ภาพที่ 174 : อธิบายกระบวนการทำรำบไม้นวน 1 ท่าที่ 9

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ ให้ไม้ด้านบนกระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไป ด้านล่าง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ ให้ไม้ด้านบนกระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไป ด้านล่าง

ภาพที่ 175 : อธิบายกระบวนทำรำรอบไม้เงิน ไม้ที่ 1 ท่าที่ 10

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

ภาพที่ 176 : อธิบายกระบวนทำรำรอบไม้เงิน ไม้ที่ 1 ท่าที่ 11

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือ ไม้ปลาย ไม้ อยู่มือด้านขวา ปลาย ไม้ กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือ ไม้ปลาย ไม้ อยู่มือด้านขวา ปลาย ไม้ กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 177 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จัน ไม้ที่ 1 ท่าที่ 12

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวมาด้านหน้าของเวที จากนั้นก้าวเท้าขวามาด้านหน้าพร้อมกับ กระทบปลายไม้กับคู่ โดยให้ปลายไม้ชี้ลงแล้ววิ่งออกจากคู่

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวมาด้านหน้าของเวที จากนั้นก้าวเท้าขวามาด้านหน้าพร้อมกับ กระทบปลายไม้กับคู่ โดยให้ปลายไม้ชี้ลงแล้ววิ่งออกจากคู่

ภาพที่ 178 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ ไม้ที่ 1 ท่าที่ 13

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งออกจากคู่

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งออกจากคู่

สรุปกระบวนท่ารำไม้รบจับ ไม้ที่ 1

ในกระบวนทำรำนี้นี้ เรียกว่า ไม้ที่ 1 หรือเรียกตามความเข้าใจของผู้แสดงว่า “ ตีงัด ”

1. ลักษณะท่ารำ เป็นกระบวนท่ารำที่มีความยาวในการแสดงขึ้นอยู่กับผู้แสดงแต่ละคน คนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงใช้เพลงเชิด กระบวนท่ารำจัดเป็นการรำประกอบเพลง ประกอบด้วยท่ารำคู่ โดยเนื่องจากเป็นกระบวนท่ารำไม้รบ ที่ใช้ผู้แสดง 2 คน

ท่ารำหลัก 4 ท่าได้แก่

- กระทบไม้ (ภาพที่ 166)
- ควงไม้ (ภาพที่ 167)
- วาดไม้ (ภาพที่ 169 – 171)
- ตีไม้ (ภาพที่ 172 – 177)

ท่ารำเชื่อม 3 ท่าได้แก่

- วิ่งสวน
- วิ่งแยก
- วิ่งเข้าหา

2. การใช้ท่ารำ มีลักษณะดังนี้

ส่วนศรีษะ และไหล่

เอียงซ้าย เอียงขวา

ส่วนลำตัว

ตัวตรง ยักตัว

ส่วนมือและส่วนแขน

มือทั้งสองข้างถือไม้ อยู่ในระดับ ข้างลำตัว

แก่งศรีษะ เอว มีการงอแขน และตึงแขน

ส่วนขาและเท้า

งอเข่า ผสมเท้า ก้าวหน้า ก้าวข้างเปิดเข่า

3. การรำเข้าจังหวะ เนื่องจากเพลงเชิดเป็นเพลงที่บรรเลงแบบทำนองสม่ำเสมอทั้งเพลง ไม่มีสัญญาณบอกท่ารำ ดังนั้นในการรำและการเปลี่ยนท่ารำ จะขึ้นอยู่กับการนัดแนะของผู้แสดงทั้งสองคน การเคลื่อนไหวจะต้องรวดเร็ว เพื่อให้สัมพันธ์กับเพลง และเกิดความสมจริงในการแสดงว่ากำลังอยู่ในสถานการณ์รบกับคู่ต่อสู้

4. การใช้พื้นที่ เน้นการรำตรงกึ่งกลางเวที การเคลื่อนตัวมี 2 แบบ คือเคลื่อนตัวไปด้านหน้าและเคลื่อนตัวไปด้านหลังพอสมควร แต่เป็นการเคลื่อนเพื่อเสริมความสวยงามของท่ารำแต่ละท่า และเกิดความสมจริงในการรบ คือผลักดันรุก ผลัดกันรับ แบบที่ 2 เป็นการเคลื่อนที่เป็นวงกลม โดยวนไปทางด้านขวา

4.1 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางซ้ายของผู้ชม

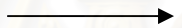
ผู้ชม

4.2 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางขวาของผู้ชม

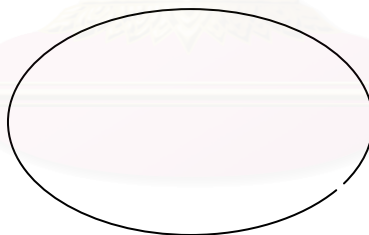
ผู้ชม

4.3 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่สวนทางกัน

ผู้ชม

4.4 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ ในลักษณะวงกลม (วนไปทางด้านขวา)

ผู้ชม

5. การใช้สีหน้าและอารมณ์ มักเป็นไปตามเหตุการณ์ กล่าวคือก่อนรบตัวละครมีอารมณ์โกรธ ฉุนเฉียว อึกเหิม ก็ใช้สีหน้าเคร่งขรึม แววตาแสดงความมุ่งมั่น

* ศัพท์เฉพาะที่ใช้ในบทนี้ เรียกโดย อาจารย์ช่อนุกูล โรจนสุขสมบูรณ์

4.8.2 กระบวนท่ารำไม้รับจับ ไม้ที่ 2

ภาพที่ 179 : อธิบายกระบวนท่ารำรับจับไม้จีน 2 ท่าที่ 1

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นวิ่งสลับที่กับคู่ (วิ่งไปด้านหน้า)

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นวิ่งสลับที่กับคู่ (วิ่งไปด้านหน้า)

ภาพที่ 180 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 2 ท่าที่ 2

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	หน้าตรง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ควางไม้
เท้า	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม(ไหล่ซ้ายเข้าหาคู่)
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม โดยให้ไหล่ซ้ายอยู่ด้านใน มือทั้ง 2 ควางไม้

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	หน้าตรง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ควางไม้
เท้า	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม(ไหล่ซ้ายเข้าหาคู่)
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม โดยให้ไหล่ซ้ายอยู่ด้านใน มือทั้ง 2 ควางไม้

ภาพที่ 181 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 2 ท่าที่ 3

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นก้าวเท้าซ้ายแล้วยกเท้าขวา พร้อมกับवादไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นก้าวเท้าซ้ายแล้วยกเท้าขวา พร้อมกับवादไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

ภาพที่ 182: อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 2 ท่าที่ 4

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ โดยให้ปลายไม้มีขวาคู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับ กระทบไม้กับคู่ 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ โดยให้ปลายไม้มีขวาคู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับ กระทบไม้กับคู่ 1 ครั้ง

ภาพที่ 183 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 2 ท่าที่ 5

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ โดยให้ปลายไม้ มือซ้ายอยู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับ กระทบไม้กับคู่ 1 ครั้ง ปลายไม้ด้านมือซ้ายอยู่ด้านบน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ โดยให้ปลายไม้ มือซ้ายอยู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับ กระทบไม้กับคู่ 1 ครั้ง ปลายไม้ด้านมือซ้ายอยู่ด้านบน

ภาพที่ 184 : อธิบายกระบวนการทำรำบไม้อื่น 2 ท่าที่ 6

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ปลายไม้ด้านขวากระทบกัน(ให้ปลายไม้อยู่ด้านบน)
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า พร้อมทั้งวาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ปลายไม้ด้านขวากระทบกัน(ให้ปลายไม้อยู่ด้านบน)
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า พร้อมทั้งวาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

ภาพที่ 185 : อธิบายกระบวนการทำรำกระบี่กระบองไม้จีน 2 ท่าที่ 7

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ ให้ไม้ด้านบนกระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านบน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ ให้ไม้ด้านบนกระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านบน

ภาพที่ 186 : อธิบายกระบวนทำรำรบไม้จิ้น 2 ทำที่ 8

อธิบายทำรำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

อธิบายทำรำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

ภาพที่ 187 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 2 ท่าที่ 9

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือ ไม้ปลาย ไม้ อยู่มือด้านขวา ปลาย ไม้ กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	(ยืนแทนที่คู่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบ ไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือ ไม้ปลาย ไม้ อยู่มือด้านขวา ปลาย ไม้ กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	(ยืนแทนที่คู่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบ ไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 188 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 2 ท่าที่ 10

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ โดยให้ปลายไม้มือซ้ายอยู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับ กระทบไม้กับคู่ 1 ครั้ง ปลายไม้ด้านมือซ้ายอยู่ด้านบน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ โดยให้ปลายไม้มือซ้ายอยู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับ กระทบไม้กับคู่ 1 ครั้ง ปลายไม้ด้านมือซ้ายอยู่ด้านบน

ภาพที่ 189 : อธิบายกระบวนการทำรำบไม้อื่น 2 ท่าที่ 11

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นก้าวเท้าซ้ายแล้วยกเท้าขวา พร้อมกับวาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นก้าวเท้าซ้ายแล้วยกเท้าขวา พร้อมกับวาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

ภาพที่ 190 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 2 ท่าที่ 12

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ ให้ไม้ด้านบนกระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไป ด้านล่าง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ ให้ไม้ด้านบนกระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไป ด้านล่าง

ภาพที่ 191 : อธิบายกระบวนท่ารำกระบี่ไม้จันทน์ 2 ท่าที่ 13

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระบี่ไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระบี่ไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระบี่ปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระบี่ไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระบี่ไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระบี่ปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

ภาพที่ 192 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 2 ท่าที่ 14

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือ ไม้ปลาย ไม้ อยู่มือด้านขวา ปลาย ไม้ กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือ ไม้ปลาย ไม้ อยู่มือด้านขวา ปลาย ไม้ กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 193 : อธิบายกระบวนการทำรำบไม้อื่น 2 ท่าที่ 15

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวมาด้านหน้าของเวที จากนั้นก้าวเท้าขวามาด้านหน้าพร้อมกับ กระทบปลายไม้กับคู่ โดยให้ปลายไม้ชี้ลงแล้ววิ่งออกจากคู่

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวมาด้านหลังของเวที จากนั้นก้าวเท้าขวามาด้านหน้าพร้อมกับ กระทบปลายไม้กับคู่ โดยให้ปลายไม้ชี้ลงแล้ววิ่งออกจากคู่

ภาพที่ 194 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 2 ท่าที่ 16

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งออกจากคู่

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งออกจากคู่

สรุปกระบวนท่ารำไม้รบจับ ไม้ที่ 2

ในกระบวนทำรำนี้นี้ เรียกว่าไม้ที่ 2 หรือเรียกตามความเข้าใจของผู้แสดงว่า “ตีปลาย “

1. ลักษณะท่ารำ เป็นกระบวนท่ารำที่มีความยาวในการแสดงขึ้นอยู่กับผู้แสดงแต่ละคน คนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงใช้เพลงเชิด กระบวนท่ารำจัดเป็นการรำประกอบเพลง ประกอบด้วยท่ารำเดี่ยว เนื่องจากเป็นกระบวนท่ารำไม้รบ ซึ่งต้องใช้ผู้แสดง 2 คน

ท่ารำหลัก 5 ท่าได้แก่

- กระทบไม้ (ภาพที่ 187)
- ควงไม้ (ภาพที่ 188)
- วาดไม้ (ภาพที่ 193 - 195)
- ตีไม้บน (ภาพที่ 198)
- ตีไม้ล่าง (ภาพที่ 199)

ท่ารำเชื่อม 3 ท่าได้แก่

- วิ่งสวน
- วิ่งแยก
- วิ่งเข้าหา

2. การใช้ท่ารำ มีลักษณะดังนี้

ส่วนศรีษะ และไหล่

เอียงซ้าย เอียงขวา

ส่วนลำตัว

ตัวตรง ยกตัว

ส่วนมือและส่วนแขน

มือทั้งสองข้างถือไม้ อยู่ในระดับ ข้างลำตัว

แ่งศรีษะ เอว มีการงอแขน และตึงแขน

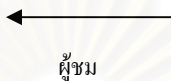
ส่วนขาและเท้า

งอเข้า ผสมเท้า ก้าวหน้า ก้าวข้างเปิดเข้า

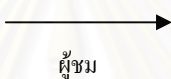
3. การรำเข้าจังหวะ เนื่องจากเพลงเชิดเป็นเพลงที่บรรเลงแบบทำนองสม่ำเสมอทั้งเพลง ไม่มีสัญญาณบอกท่ารำ ดังนั้นในการรำและการเปลี่ยนท่ารำ จะขึ้นอยู่กับการนัดแนะของผู้แสดงทั้งสองคน แต่การเคลื่อนไหวจะต้องรวดเร็วเพื่อให้สัมพันธ์กับเพลง และเกิดความสมจริงว่ากำลังอยู่ในสถานการณ์รบกับคู่ต่อสู้

4. การใช้พื้นที่ เน้นการรำตรงกึ่งกลางเวที การเคลื่อนตัวมี 2 แบบ คือเคลื่อนตัวไปด้านหน้าและเคลื่อนตัวไปด้านหลังพอสมควร แต่เป็นการเคลื่อนเพื่อเสริมความสวยงามของท่ารำแต่ละท่า และเกิดความสมจริงในการรบ คือผลัดกันรุก ผลัดกันรับ แบบที่ 2 เป็นการเคลื่อนที่เป็นวงกลม โดยวนไปทางขวามือ

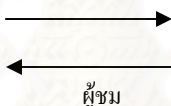
4.1 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางซ้ายของผู้ชม

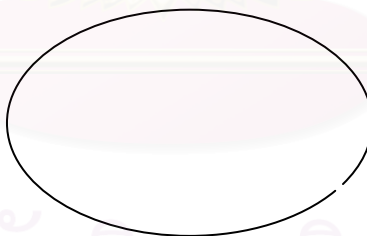
4.2 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางขวาของผู้ชม

4.3 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่สวนทางกัน

4.4 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ ในลักษณะวงกลม (วนไปทางด้านขวาและกลับมาด้านซ้าย)

ผู้ชม

5. การใช้สีหน้าและอารมณ์ มักเป็นไปตามเหตุการณ์ กล่าวคือก่อนรบตัวละครมีอารมณ์โกรธ ฉุนเฉียว อึกเหิม ก็ใช้สีหน้าเคร่งขรึม แววตาแสดงความมุ่งมั่น

* ศัพท์เฉพาะที่ใช้ในบทนี้ เรียกโดย อาจารย์อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์

4.8.3 กระบวนไม้รบจีน ไม้ที่ 3

ภาพที่ 195 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 3 ท่าที่ 1

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นวิ่งสลับที่กับคู่ (วิ่งไปด้านหน้า)

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นวิ่งสลับที่กับคู่ (วิ่งไปด้านหน้า)

ภาพที่ 196 : อธิบายกระบวนการทำรำรับไม้จีน 3 ท่าที่ 2

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	หน้าตรง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ควางไม้
เท้า	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม(ไหล่ซ้ายเข้าหาคู่)
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม โดยให้ไหล่ซ้ายอยู่ด้านใน มือทั้ง 2 ควางไม้

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	หน้าตรง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ควางไม้
เท้า	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม(ไหล่ซ้ายเข้าหาคู่)
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม โดยให้ไหล่ซ้ายอยู่ด้านใน มือทั้ง 2 ควางไม้

ภาพที่ 197 : อธิบายกระบวนการทำรำบไม้อื่น 3 ท่าที่ 3

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นก้าวเท้าซ้ายแล้วยกเท้าขวา พร้อมกับवादไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นก้าวเท้าซ้ายแล้วยกเท้าขวา พร้อมกับवादไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

ภาพที่ 198 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 3 ท่าที่ 4

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ โดยให้ปลายไม้มีขวาคู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับ กระทบไม้กับคู่ 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ โดยให้ปลายไม้มีขวาคู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับ กระทบไม้กับคู่ 1 ครั้ง

ภาพที่ 199 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 3 ท่าที่ 5

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ โดยให้ปลายไม้มือซ้ายอยู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับ กระทบไม้กับคู่ 1 ครั้ง ปลายไม้ด้านมือซ้ายอยู่ด้านบน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ โดยให้ปลายไม้มือซ้ายอยู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับ กระทบไม้กับคู่ 1 ครั้ง ปลายไม้ด้านมือซ้ายอยู่ด้านบน

ภาพที่ 200 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จิ้น 3 ท่าที่ 6

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ โดยให้ปลายไม้มือขวาอยู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับ กระทบไม้กับคู่ 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ โดยให้ปลายไม้มือขวาอยู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับ กระทบไม้กับคู่ 1 ครั้ง

ภาพที่ 201 : อธิบายกระบวนการทำรำรบบไม้จันทน์ 3 ท่าที่ 7

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ปลายไม้ด้านขวากระทบกัน(ให้ปลายไม้อยู่ด้านบน)
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า พร้อมทั้งวาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ปลายไม้ด้านขวากระทบกัน(ให้ปลายไม้อยู่ด้านบน)
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า พร้อมทั้งวาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

ภาพที่ 202 : อธิบายกระบวนท่ารำกระบี่เงิน 3 ท่าที่ 8

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ ปลายไม้ด้านบนกระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ไป ด้านบน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ ปลายไม้ด้านบนกระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ไป ด้านบน

ภาพที่ 203 : อธิบายกระบวนการทำรำกระบี่จีน 3 ท่าที่ 9

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

ภาพที่ 204 : อธิบายกระบวนทำรำรบไม้จันทน์ 3 ท่าที่ 10

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือ ไม้ปลาย ไม้ อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	(ยืนแทนที่คู่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือ ไม้ปลาย ไม้ อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	(ยืนแทนที่คู่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 205 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 3 ท่าที่ 11

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ โดยให้ปลายไม้มือซ้ายอยู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับ กระทบไม้กับคู่ 1 ครั้ง ปลายไม้ด้านมือซ้ายอยู่ด้านบน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ โดยให้ปลายไม้มือซ้ายอยู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง จากนั้นก้าวเท้าขวาไปด้านข้างพร้อมกับ กระทบไม้กับคู่ 1 ครั้ง ปลายไม้ด้านมือซ้ายอยู่ด้านบน

ภาพที่ 206 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 3 ท่าที่ 12

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ โดยให้ปลายไม้มือขวาอยู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับ กระทบไม้กับคู่ 1 ครั้ง ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านบน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ โดยให้ปลายไม้มือขวาอยู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง จากนั้นก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับ กระทบไม้กับคู่ 1 ครั้ง ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านบน

ภาพที่ 207 : อธิบายกระบวนท่ารำรอบไม้จีน 3 ท่าที่ 13

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นก้าวเท้าซ้ายแล้วยกเท้าขวา พร้อมกับวาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นก้าวเท้าซ้ายแล้วยกเท้าขวา พร้อมกับวาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

ภาพที่ 208 : อธิบายกระบวนการทำรำกระบี่เงิน 3 ท่าที่ 14

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ ให้ไม้ด้านบนกระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไป ด้านล่าง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ ให้ไม้ด้านบนกระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไป ด้านล่าง

ภาพที่ 209 : อธิบายกระบวนการทำรำกระบี่ไม้จีน 3 ท่าที่ 15

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

ภาพที่ 210 : อธิบายกระบวนการทำรำบไม้อื่น 3 ท่าที่ 16

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 211 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 3 ท่าที่ 17

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวมาด้านหน้าของเวที จากนั้นก้าวเท้าขวามาด้านหน้าพร้อมกับ กระทบปลายไม้กับคู่ โดยให้ปลายไม้ชี้ลงแล้ววิ่งออกจากคู่

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวมาด้านหน้าของเวที จากนั้นก้าวเท้าขวามาด้านหน้าพร้อมกับ กระทบปลายไม้กับคู่ โดยให้ปลายไม้ชี้ลงแล้ววิ่งออกจากคู่

ภาพที่ 212 : อธิบายกระบวนการทำรำรับไม้จีน 3 ท่าที่ 18

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งออกจากคู่

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งออกจากคู่

สรุปกระบวนการทำรำไม้รับจิบ ไม้ที่ 3

ในกระบวนการทำรำนี้ เรียกว่าไม้ที่ 3 หรือเรียกตามความเข้าใจของผู้แสดงว่า “ ดีสาม “

1. ลักษณะทำรำ เป็นกระบวนการที่มีความยาวในการแสดงขึ้นอยู่กับผู้แสดงแต่ละคน คนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงใช้เพลงเชิด กระบวนทำรำจัดเป็นการรำประกอบเพลง ประกอบด้วยท่ารำคู่ เนื่องจากเป็นกระบวนการไม้รับ

ท่ารำหลัก 5 ท่าได้แก่

- กระทบไม้ (ภาพที่ 195)
- ควงไม้ (ภาพที่ 196)
- วาดไม้ (ภาพที่ 202- 203)
- ดีไม้บน (ภาพที่ 208)
- ดีไม้ล่าง (ภาพที่ 209)

ท่ารำเชื่อม 3 ท่าได้แก่

- วิ่งสวน
- วิ่งแยก
- วิ่งเข้าหา

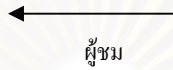
2. การใช้ท่ารำ มีลักษณะดังนี้

ส่วนศรีษะ และไหล่	เอียงซ้าย เอียงขวา
ส่วนลำตัว	ตัวตรง ยักตัว
ส่วนมือและส่วนแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ อยู่ในระดับ ข้างลำตัว แก่งศรีษะ เอว มีการรอกแขน และดึงแขน
ส่วนขาและเท้า	งอเข้า ผสมเท้า ก้าวหน้า ก้าวข้างเปิดเข้า

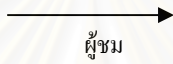
3. การรำเข้าจังหวะ เนื่องจากเพลงเชิดเป็นเพลงที่บรรเลงแบบทำนองสม่ำเสมอทั้งเพลง ไม่มีสัญญาณบอกท่ารำ ดังนั้นในการรำและการเปลี่ยนท่ารำ จะขึ้นอยู่กับการนับและจังหวะของผู้แสดงทั้งสองคน แต่การเคลื่อนไหวจะต้องรวดเร็วเพื่อให้สัมพันธ์กับเพลง และเกิดความสมจริงว่ากำลังอยู่ในสถานการณ์รบกับคู่ต่อสู้

4. การใช้พื้นที่ เน้นการรำตรงกึ่งกลางเวที การเคลื่อนตัวมี 2 แบบ คือเคลื่อนตัวไปด้านหน้าและเคลื่อนตัวไปด้านหลังพอสมควร แต่เป็นการเคลื่อนเพื่อเสริมความสวยงามของท่ารำแต่ละท่า และเกิดความสมจริงในการรบ คือผลักดันรุก ผลัดกันรับ แบบที่ 2 เป็นการเคลื่อนที่เป็นวงกลม โดยวนไปทางขวามือ

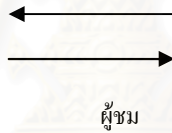
4.1 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางซ้ายของผู้ชม

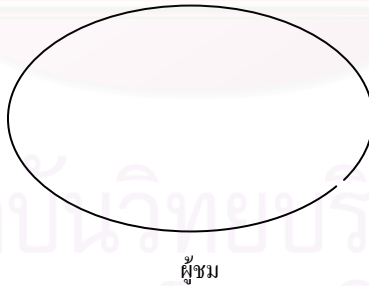
4.2 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางขวาของผู้ชม

4.3 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่สวนทางกัน

4.4 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ ในลักษณะวงกลม (วนไปทางด้านขวา)

5. การใช้สีหน้าและอารมณ์ มักเป็นไปตามเหตุการณ์ กล่าวคือก่อนรบตัวละครมีอารมณ์โกรธ ฉุนเฉียว ฮึกเหิม ก็ใช้สีหน้าเคร่งขรึม แววตาแสดงความมุ่งมั่น

* ศัพท์เฉพาะที่ใช้ในบทนี้ เรียกโดย อาจารย์อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์

4.8.4 กระบวนไม้รับเงิน ไม้ที่ 4

ภาพที่ 213 : อธิบายกระบวนทำรำรับไม้เงิน 4 ท่าที่ 1

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นวิ่งสลับที่กับคู่ (วิ่งไปด้านหน้า)

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นวิ่งสลับที่กับคู่ (วิ่งไปด้านหน้า)

ภาพที่ 214 : อธิบายกระบวนทำรำรอบไม้จีน 4 ทำที่ 2

อธิบายทำรำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	หน้าตรง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ควงไม้
เท้า	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม(ไหล่ซ้ายเข้าหาคู่)
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม โดยให้ไหล่ซ้ายอยู่ด้านใน มือทั้ง 2 ควงไม้

อธิบายทำรำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	หน้าตรง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ควงไม้
เท้า	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม(ไหล่ซ้ายเข้าหาคู่)
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม โดยให้ไหล่ซ้ายอยู่ด้านใน มือทั้ง 2 ควงไม้

ภาพที่ 215 : อธิบายกระบวนการทำรำรบไม้จันทน์ 4 ท่าที่ 3

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 216 : อธิบายกระบวนการทำรำกระบี่ไม้จันทน์ 4 ท่าที่ 4

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

ภาพที่ 217 : อธิบายกระบวนการทำรำรบไม้จีน 4 ท่าที่ 5

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิริษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิริษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 218 : อธิบายกระบวนการทำรำกระบี่ไม้จันทน์ 4 ท่าที่ 6

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

จากนั้นตีไม้จันทน์โดยเมื่อจากมือขวา ผู้ปฏิบัติที่ 1 เป็นฝ่ายรุกก่อน จากนั้นจึงเป็นฝ่ายรับ ปฏิบัติ 4 ครั้ง

ภาพที่ 219 : อธิบายกระบวนทำรำรบไม้จันทน์ 4 ท่าที่ 7

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือ ไม้ปลายไม้ด้านขวากระทบกัน(ให้ปลายไม้อยู่ด้านบน)
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า พร้อมทั้งวาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือ ไม้ปลายไม้ด้านขวากระทบกัน(ให้ปลายไม้อยู่ด้านบน)
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า พร้อมทั้งวาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

ภาพที่ 220 : อธิบายกระบวนการทำรำรบบไม้จันทน์ 4 ท่าที่ 8

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ ให้ไม้ด้านบนกระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ไปด้านบน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ ให้ไม้ด้านบนกระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ไปด้านบน

ภาพที่ 221 : อธิบายกระบวนการทำรำรบบไม้จันทน์ 4 ท่าที่ 9

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

ภาพที่ 222: อธิบายกระบวนการทำรำรับไม้เงิน 4 ท่าที่ 10

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	(ยืนแทนที่คู่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	(ยืนแทนที่คู่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

จากนั้นตีไม้ังคโดยเมื่อจากมือขวา ผู้ปฏิบัติที่ 2 เป็นฝ่ายรุกก่อน จากนั้นจึงเป็นฝ่ายรับ ปฏิบัติ 4 ครั้ง

ภาพที่ 223 : อธิบายกระบวนการทำรำกระบองไม้จีน 4 ท่าที่ 11

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นก้าวเท้าซ้ายแล้วยกเท้าขวา พร้อมกับวาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นก้าวเท้าซ้ายแล้วยกเท้าขวา พร้อมกับวาดไม้ไปด้านหลัง 1 รอบ

ภาพที่ 224 : อธิบายกระบวนท่ารำรอบไม้จีน 4 ท่าที่ 12

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ ไปทวนด้านบนกระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือไม้ ไปทวนด้านบนกระทบกับคู่
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง

ภาพที่ 225 : อธิบายกระบวนทำรำรบไม้จันทน์ 4 ท่าที่ 13

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

ภาพที่ 226 : อธิบายกระบวนการทำรำบไม้อื่น 4 ท่าที่ 14

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิริษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิริษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 227 : อธิบายกระบวนการทำรำรบบไม้จีน 4 ท่าที่ 15

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยดึงแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวมาด้านหน้าของเวที จากนั้นก้าวเท้าขวามาด้านหน้าพร้อมกับ กระทบปลายไม้กับคู่ โดยให้ปลายไม้ชี้ลง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยดึงแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวมาด้านหน้าของเวที จากนั้นก้าวเท้าขวามาด้านหน้าพร้อมกับ กระทบปลายไม้กับคู่ โดยให้ปลายไม้ชี้ลง

ภาพที่ 228 : อธิบายกระบวนการทำรำรบไม้จันทน์ 4 ท่าที่ 16

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งออกจากคู่

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งออกจากคู่

สรุปกระบวนการทำรำไม้รบจิบ ไม้ที่ 4

ในกระบวนการทำรำนี้ เรียกว่าไม้ที่ “4” หรือเรียกว่า “ตีสี่”

1. ลักษณะทำรำ เป็นกระบวนการทำรำที่มีความยาวในการแสดงขึ้นอยู่กับผู้แสดงแต่ละคน คนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงใช้เพลงเชิด กระบวนการทำรำจัดเป็นการรำประกอบเพลง ประกอบด้วย ทำรำเดี่ยว และทำรำคู่ โดยส่วนใหญ่จะเป็นทำรำคู่ เนื่องจากเป็นกระบวนการทำรำไม้รบ ทำรำหลัก 5 ท่าได้แก่

- วาดไม้ (ภาพที่ 219 - 221)
- ควงไม้ (ภาพที่ 222)
- ตีจัด (ภาพที่ 223- 225)
- ตีไม้บน (ภาพที่ 228)
- ตีไม้ล่าง (ภาพที่ 229)

ทำรำเชื่อม 3 ท่าได้แก่

- วิ่งสวน
- วิ่งแยก
- วิ่งเข้าหา

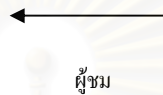
2. การใช้ทำรำ มีลักษณะดังนี้

ส่วนศรีษะ และไหล่	เอียงซ้าย เอียงขวา
ส่วนลำตัว	ตัวตรง ยักตัว
ส่วนมือและส่วนแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ อยู่ในระดับ ข้างลำตัว แ่งศรีษะ เอว มีการงอแขน และตึงแขน
ส่วนขาและเท้า	งอเข่า ผสมเท้า ก้าวหน้า ก้าวข้างเปิดเข่า

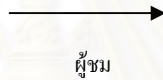
3. การรำเข้าจังหวะ เนื่องจากเพลงเชิดเป็นเพลงที่บรรเลงแบบทำนองสม่ำเสมอทั้งเพลง ไม่มีสัญญาณบอกทำรำ ดังนั้นในการรำและการเปลี่ยนท่ารำ จะขึ้นอยู่กับการนัดแนะของผู้แสดงทั้งสองคน แต่การเคลื่อนไหวจะต้องรวดเร็วเพื่อให้สัมพันธ์กับเพลง และเกิดความสมจริงว่ากำลังอยู่ในสถานการณ์รบกับคู่ต่อสู้

4. การใช้พื้นที่ เน้นการร่าตรงกึ่งกลางเวที การเคลื่อนตัวมี 2 แบบ คือเคลื่อนตัวไปด้านหน้า และเคลื่อนตัวไปด้านหลังพอสมควร แต่เป็นการเคลื่อนเพื่อเสริมความสวยงามของท่ารำแต่ละท่า และเกิดความสมจริงในการรบ คือผลัดกันรุก ผลัดกันรับ แบบที่ 2 เป็นการเคลื่อนที่เป็นวงกลม โดยวนไปทางขวามือ

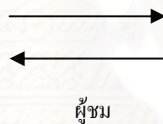
4.1 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางซ้ายของผู้ชม

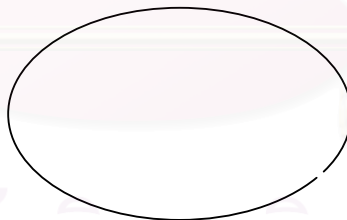
4.2 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางขวาของผู้ชม

4.3 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่สวนทางกัน

4.4 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ ในลักษณะวงกลม (วนไปทางด้านขวาและกลับมาด้านซ้าย)

5. การใช้สีหน้าและอารมณ์ มักเป็นไปตามเหตุการณ์ กล่าวคือก่อนรบตัวละครมีอารมณ์โกรธ ฉุนเฉียว ฮึกเหิม ก็ใช้สีหน้าเคร่งขรึม แววตาแสดงความมุ่งมั่น

* ศัพท์เฉพาะที่ใช้ในบทนี้ เรียกโดย อาจารย์อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์

4.8.5 กระบวนไม้รบจีน ไม้ที่ 5

ภาพที่ 229 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จีน 5 ท่าที่ 1

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นวิ่งสลับที่กับคู่ (วิ่งไปด้านหน้า)

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นวิ่งสลับที่กับคู่ (วิ่งไปด้านหน้า)

ภาพที่ 230 : อธิบายกระบวนทำรำรอบไม้จีน 5 ท่าที่ 2

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	หน้าตรง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ควงไม้
เท้า	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม(ไหล่ซ้ายเข้าหาคู่)
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม โดยให้ไหล่ซ้ายอยู่ด้านใน มือทั้ง 2 ควงไม้

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	หน้าตรง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ควงไม้
เท้า	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม(ไหล่ซ้ายเข้าหาคู่)
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม โดยให้ไหล่ซ้ายอยู่ด้านใน มือทั้ง 2 ควงไม้

ภาพที่ 231 : อธิบายกระบวนการทำรำรบไม้จันทน์ 5 ท่าที่ 3

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 232 : อธิบายกระบวนการทำรำรบไม้จันทน์ 5 ท่าที่ 4

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

ภาพที่ 233 : อธิบายกระบวนการทำรำรบไม้จันทน์ 5 ท่าที่ 5

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 234 : อธิบายกระบวนการทำรำรอบไม้จันทน์ 5 ท่าที่ 6

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบทวน โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา กระทบไม้ซ้ำอีก 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบทวน โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา กระทบไม้ซ้ำอีก 1 ครั้ง

ภาพที่ 235 : อธิบายกระบวนทำรำรบบไม้จีน 5 ท่าที่ 7

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาถือไม้ ให้ปลายไม้อยู่ด้านล่าง มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า พร้อมกับมือซ้ายตั้งวงบน มือขวาถือไม้ให้ปลายไม้อยู่ด้านล่าง จากนั้นยกเท้าขวาพร้อมกับกระทบปลายไม้ 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาถือไม้ ให้ปลายไม้อยู่ด้านล่าง มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า พร้อมกับมือซ้ายตั้งวงบน มือขวาถือไม้ให้ปลายไม้อยู่ด้านล่าง จากนั้นยกเท้าขวาพร้อมกับกระทบปลายไม้ 1 ครั้ง

ภาพที่ 236 : อธิบายกระบวนท่ารารบไม้จีน 5 ท่าที่ 8

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	ข้อศอกขวาประคองไม้ ให้ปลายไม้ด้านซ้ายชี้ลงที่พื้นมือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง ข้อศอกขวาประคองไม้ ให้ปลายไม้ด้านซ้ายชี้ลงที่พื้น มือซ้ายตั้งวงบน เอียงขวา จากนั้นแยกออกจากกลุ่ม

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	ข้อศอกขวาประคองไม้ ให้ปลายไม้ด้านซ้ายชี้ลงที่พื้นมือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง ข้อศอกขวาประคองไม้ ให้ปลายไม้ด้านซ้ายชี้ลงที่พื้น มือซ้ายตั้งวงบน เอียงขวา จากนั้นแยกออกจากกลุ่ม

ภาพที่ 237 : อธิบายกระบวนการทำรำรบบไม้จีน 5 ท่าที่ 9

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	ข้อศอกขวาประคองไม้ ให้ปลายไม้ด้านซ้ายชี้ลงที่พื้น มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง ข้อศอกขวาประคองไม้ ให้ปลายไม้ด้านซ้ายชี้ลงที่พื้น มือซ้ายตั้งวงบนเอียงขวา แล้วใช้ไหล่ขวากระทบกับไหล่ขวาของคู่

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	ข้อศอกขวาประคองไม้ ให้ปลายไม้ด้านซ้ายชี้ลงที่พื้น มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง ข้อศอกขวาประคองไม้ ให้ปลายไม้ด้านซ้ายชี้ลงที่พื้น มือซ้ายตั้งวงบนเอียงขวา แล้วใช้ไหล่ขวากระทบกับไหล่ขวาของคู่

ภาพที่ 238 : อธิบายกระบวนการทำรำรบไม้จีน 5 ท่าที่ 10

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาถือไม้ให้ปลายไม้ชี้ไปด้านบน
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	ก้มเท้าซ้ายแล้วยกเท้าขวาพร้อมกับกระทบไม้โดย ให้ปลายไม้ชี้ไปด้านบน มือซ้ายตั้งวงบน เอียงขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาถือไม้ให้ปลายไม้ชี้ไปด้านบน
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	ก้มเท้าซ้ายแล้วยกเท้าขวาพร้อมกับกระทบไม้โดย ให้ปลายไม้ชี้ไปด้านบน มือซ้ายตั้งวงบน เอียงขวา

ภาพที่ 239 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 5 ท่าที่ 11

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิรณะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาถือไม้ให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง มือซ้ายตั้งวงบน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิรณะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาถือไม้ให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง มือซ้ายตั้งวงบน

ภาพที่ 240 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 5 ท่าที่ 12

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

ภาพที่ 241 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จิ้น 5 ท่าที่ 13

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 242 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 5 ท่าที่ 14

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือทวน ให้ปลายทวนด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบทวนโดยให้ปลายทวนชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือทวน ให้ปลายทวนด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบทวนโดยให้ปลายทวนชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

ภาพที่ 243 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 5 ท่าที่ 15

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 244 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 5 ท่าที่ 16

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา จากนั้นก้าวเท้าขวาพร้อมกับกระทบไม้ซ้ำอีก 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา จากนั้นก้าวเท้าขวาพร้อมกับกระทบไม้ซ้ำอีก 1 ครั้ง

ภาพที่ 245 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 5 ท่าที่ 17

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาถือไม้ ให้ปลายไม้อยู่ด้านล่าง มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า พร้อมกับมือซ้ายตั้งวงบน มือขวาถือไม้ ให้ปลายไม้อยู่ด้านล่าง จากนั้นยกเท้าขวาพร้อมกับกระทบปลายไม้ 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือขวาถือไม้ ให้ปลายไม้อยู่ด้านล่าง มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า พร้อมกับมือซ้ายตั้งวงบน มือขวาถือไม้ ให้ปลายไม้อยู่ด้านล่าง จากนั้นยกเท้าขวาพร้อมกับกระทบปลายไม้ 1 ครั้ง

ภาพที่ 246 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 5 ท่าที่ 18

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	ข้อศอกขวาประคองไม้ ให้ปลายไม้ด้านซ้ายชี้ลงที่พื้น มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง ข้อศอกขวาประคองไม้ ให้ปลายไม้ด้านซ้ายชี้ลงที่พื้น มือซ้ายตั้งวงบนเอียงขวา แล้วใช้ไหล่ขวากระทบกับไหล่ขวาของคู่

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	ข้อศอกขวาประคองไม้ ให้ปลายไม้ด้านซ้ายชี้ลงที่พื้น มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง ข้อศอกขวาประคองไม้ ให้ปลายไม้ด้านซ้ายชี้ลงที่พื้น มือซ้ายตั้งวงบนเอียงขวา แล้วใช้ไหล่ขวากระทบกับไหล่ขวาของคู่

ภาพที่ 247 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 5 ท่าที่ 19

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิริษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาถือไม้ ให้ปลายไม้ชี้ไปด้านบน
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้าย แล้วยกเท้าขวาพร้อมกับกระทบไม้ โดยให้ปลายไม้ชี้ไป ด้านบน มือซ้ายตั้งวงบน เอียงขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิริษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาถือไม้ ให้ปลายไม้ชี้ไปด้านบน
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้าย แล้วยกเท้าขวาพร้อมกับกระทบไม้ โดยให้ปลายไม้ชี้ไป ด้านบน มือซ้ายตั้งวงบน เอียงขวา

ภาพที่ 248 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 5 ท่าที่ 20

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิรณะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาถือไม้ให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง มือซ้ายตั้งวงบน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิรณะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือขวาถือไม้ให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง มือซ้ายตั้งวงบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง มือซ้ายตั้งวงบน

ภาพที่ 249 : อธิบายกระบวนการทำรำบไม้อื่น 5 ท่าที่ 21

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 250 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 5 ท่าที่ 22

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งออกจากคู่

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งออกจากคู่

สรุปกระบวนการทำรำไม้รบจิบ ไม้ที่ 5

ในกระบวนการทำรำนี้ เรียกว่าไม้ที่ 5 หรือ บรรดาผู้แสดงเรียกตามความเข้าใจว่า “ตีไหล่”

1. ลักษณะทำรำ เป็นกระบวนการทำรำที่มีความยาวในการแสดงขึ้นอยู่กับผู้แสดงแต่ละคน คนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงใช้เพลงเชิด กระบวนการทำรำจัดเป็นการรำประกอบเพลง ประกอบด้วย ทำรำคู่ เนื่องจากเป็นกระบวนการทำรำไม้รบ

ทำรำหลัก 5 ทำได้แก่

- ควงไม้ (ภาพที่ 230)
- ตีไม้บน (ภาพที่ 231)
- ตีไม้ล่าง (ภาพที่ 232)
- วาดไม้ (ภาพที่ 235)
- กระทบไหล่ (ภาพที่ 236-237)

ทำรำเชื่อม 3 ทำได้แก่

- วิ่งสวน
- วิ่งแยก
- วิ่งเข้าหา

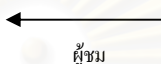
2. การใช้ทำรำ มีลักษณะดังนี้

ส่วนศรีษะ และไหล่	เอียงซ้าย เอียงขวา
ส่วนลำตัว	ตัวตรง ยักตัว
ส่วนมือและส่วนแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ อยู่ในระดับ ข้างลำตัว แ่งศรีษะ เอว มีการงอแขน และตึงแขน
ส่วนขาและเท้า	งอเข่า ผสมเท้า ก้าวหน้า ก้าวข้างเปิดเข่า

3. การรำเข้าจังหวะ เนื่องจากเพลงเชิดเป็นเพลงที่บรรเลงแบบทำนองสม่ำเสมอทั้งเพลง ไม่มีสัญญาณบอกทำรำ ดังนั้นในการรำและการเปลี่ยนทำรำ จะขึ้นอยู่กับกรณัดแนะของผู้แสดงทั้งสองคน แต่การเคลื่อนไหวจะต้องรวดเร็วเพื่อให้สัมพันธ์กับเพลง และเกิดความสมจริงว่ากำลังอยู่ในสถานการณ์รบกับคู่ต่อสู้

4. การใช้พื้นที่ เน้นการรำตรงกึ่งกลางเวที การเคลื่อนตัวมี 2 แบบ คือเคลื่อนตัวไปด้านหน้า และเคลื่อนตัวไปด้านหลังพอสมควร แต่เป็นการเคลื่อนเพื่อเสริมความสวยงามของท่ารำแต่ละท่า และเกิดความสมจริงในการรบ คือผลัดกันรุก ผลัดกันรับ แบบที่ 2 เป็นการเคลื่อนที่เป็นวงกลม โดยวนไปทางขวามือ

4.1 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางซ้ายของผู้ชม

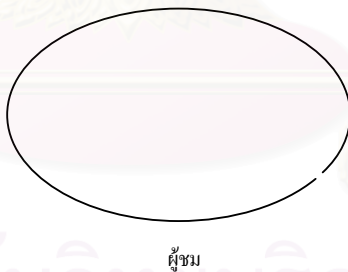
4.2 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางขวาของผู้ชม

4.3 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่สวนทางกัน

4.4 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ ในลักษณะวงกลม (วนไปทางด้านขวา)

4.5 ผู้แสดงทั้งสอง เคลื่อนที่เข้าหากัน

5. การใช้สีหน้าและอารมณ์ มักเป็นไปตามเหตุการณ์ กล่าวคือก่อนรบตัวละครมีอารมณ์ โกรธ ฉุนเฉียว ฮึกเหิม ก็ใช้สีหน้าเคร่งขรึม แววตาแสดงความมุ่งมั่น

* ศัพท์เฉพาะที่ใช้ในบทนี้ เรียกโดย อาจารย์ย่อนุกูล โรจนสุขสมบูรณ์

4.8.2 กระบวนไม้รบจีน ไม้ที่ 6

ภาพที่ 251 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จีน 6 ท่าที่ 1

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นวิ่งสลับที่กับคู่ (วิ่งไปด้านหน้า)

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นวิ่งสลับที่กับคู่ (วิ่งไปด้านหน้า)

ภาพที่ 252 : อธิบายกระบวนทำรำรอบไม้จีน 6 ท่าที่ 2

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	หน้าตรง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ควงไม้
เท้า	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม(ไหล่ซ้ายเข้าหาคู่)
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม โดยให้ไหล่ซ้ายอยู่ด้านใน มือทั้ง 2 ควงไม้

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	หน้าตรง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ควงไม้
เท้า	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม(ไหล่ซ้ายเข้าหาคู่)
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม โดยให้ไหล่ซ้ายอยู่ด้านใน มือทั้ง 2 ควงไม้

ภาพที่ 253 : อธิบายกระบวนทำรำรอบไม้จีน 6 ท่าที่ 3

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 254 : อธิบายกระบวนการทำรำรบไม้จันทน์ 6 ท่าที่ 4

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

ภาพที่ 255 : อธิบายกระบวนการทำรำรบไม้จีน 6 ท่าที่ 5

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 256 : อธิบายกระบวนการทำรำกระบี่ไม้จันทน์ 6 ท่าที่ 6

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา กระทบไม้ซ้ำอีก 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา กระทบไม้ซ้ำอีก 1 ครั้ง

ภาพที่ 257 : อธิบายกระบวนการทำรำรบไม้จีน 6 ท่าที่ 7

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 258 : อธิบายกระบวนการทำรำรบไม้จันทน์ 6 ท่าที่ 8

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

ภาพที่ 259 : อธิบายกระบวนการทำรารบไม้จีน 6 ท่าที่ 9

อธิบายท่าร่าผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	ก้มหน้าเล็กน้อย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ข้างถือไม้วางกระทบพื้น
เท้า	นั่งตั้งเข่าขาขึ้น
การเคลื่อนไหว	(หันไปด้านหลังของเวที)นั่งลงโดยตั้งเข่าขาขึ้น จากนั้นใช้มือทั้ง 2 จับไม้ แล้วกระทบที่พื้น 1 ครั้ง

อธิบายท่าร่าผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	ก้มหน้าเล็กน้อย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ข้างถือไม้วางกระทบพื้น
เท้า	นั่งตั้งเข่าขาขึ้น
การเคลื่อนไหว	(หันไปด้านหน้าของเวที)นั่งลงโดยตั้งเข่าขาขึ้น จากนั้นใช้มือทั้ง 2 จับไม้ แล้วกระทบที่พื้น 1 ครั้ง

ภาพที่ 260 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้ทวน 6 ท่าที่ 10

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	มองที่คู่ของตัวเอง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้โดยให้ปลายไม้มีมือขวาอยู่ด้านบน
เท้า	นั่งตั้งเข้าข้างขึ้น
การเคลื่อนไหว	หันตัวไปหาคู่ จากนั้นใช้ไม้กระทบกัน โดยให้ปลายไม้มีมือขวาอยู่ด้านบน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	มองที่คู่ของตัวเอง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้โดยให้ปลายไม้มีมือขวาอยู่ด้านบน
เท้า	นั่งตั้งเข้าข้างขึ้น
การเคลื่อนไหว	หันตัวไปหาคู่ จากนั้นใช้ไม้กระทบกัน โดยให้ปลายไม้มีมือขวาอยู่ด้านบน

ภาพที่ 261 : อธิบายกระบวนการทำรำบไม้อื่น 6 ท่าที่ 11

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	ก้มหน้าเล็กน้อย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ข้างถือไม้ วางกระทบพื้น
เท้า	นั่งตั้งเข่าขาขึ้น
การเคลื่อนไหว	(หัน ไปด้านหลังของเวที)นั่งลงโดยตั้งเข่าขาขึ้น จากนั้นใช้มือทั้ง 2 จับไม้ แล้วกระทบที่พื้น 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	ก้มหน้าเล็กน้อย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ข้างถือไม้วางกระทบพื้น
เท้า	นั่งตั้งเข่าขาขึ้น
การเคลื่อนไหว	(หัน ไปด้านหน้าของเวที)นั่งลงโดยตั้งเข่าขาขึ้น จากนั้นใช้มือทั้ง 2 จับไม้ แล้วกระทบที่พื้น 1 ครั้ง

ภาพที่ 262 : อธิบายกระบวนการทำรำรอบไม้จีน 6 ท่าที่ 12

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองจับ ไม้ โดยให้มือขวาถือไม้อยู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	ย่นขึ้นพร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า มือทั้งสองถือไม้ จากนั้นกระทบไม้ 1 ครั้ง โดยมือขวาอยู่ด้านบน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองจับ ไม้ โดยให้มือขวาถือไม้อยู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	ย่นขึ้นพร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า มือทั้งสองถือไม้ จากนั้นกระทบไม้ 1 ครั้ง โดยมือขวาอยู่ด้านบน

ภาพที่ 263 : อธิบายกระบวนการทำรำบไม้อื่น 6 ท่าที่ 13

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

ภาพที่ 264 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 6 ท่าที่ 14

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อม กับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อม กับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 265 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 6 ท่าที่ 15

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

ภาพที่ 266 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 6 ท่าที่ 16

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อม กับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อม กับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 267 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 6 ท่าที่ 17

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

ภาพที่ 268 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 6 ท่าที่ 18

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อม กับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อม กับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 269 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 6 ท่าที่ 19

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

ภาพที่ 270 : อธิบายกระบวนการทำรำบไม้อื่น 6 ท่าที่ 20

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	ก้มหน้าเล็กน้อย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ข้างจับไม้วางกระทบพื้น
เท้า	นั่งตั้งเข่าขาขึ้น
การเคลื่อนไหว	(หันไปด้านหน้าของเวที)นั่งลงโดยตั้งเข่าขาขึ้น จากนั้นใช้มือทั้ง 2 จับไม้ แล้วกระทบที่พื้น 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	ก้มหน้าเล็กน้อย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ข้างจับไม้วางกระทบพื้น
เท้า	นั่งตั้งเข่าขาขึ้น
การเคลื่อนไหว	(หันไปด้านหลังของเวที)นั่งลงโดยตั้งเข่าขาขึ้น จากนั้นใช้มือทั้ง 2 จับไม้ แล้วกระทบที่พื้น 1 ครั้ง

ภาพที่ 271 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 6 ท่าที่ 21

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	มองที่คู่ของตัวเอง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้โดยให้ปลายไม้มีมือขวาอยู่ด้านบน
เท้า	นั่งตั้งเข้าหาข้างขึ้น
การเคลื่อนไหว	หันตัวไปหาคู่ จากนั้นใช้ไม้กระทบกัน โดยให้ปลายไม้ขวาอยู่ด้านบน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	มองที่คู่ของตัวเอง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้โดยให้ปลายไม้มีมือขวาอยู่ด้านบน
เท้า	นั่งตั้งเข้าหาข้างขึ้น
การเคลื่อนไหว	หันตัวไปหาคู่ จากนั้นใช้ไม้กระทบกัน โดยให้ปลายไม้ขวาอยู่ด้านบน

ภาพที่ 272 : อธิบายกระบวนการทำรำบไม้อื่น 6 ท่าที่ 22

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	ก้มหน้าเล็กน้อย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ข้างถือไม้วางกระทบพื้น
เท้า	นั่งตั้งเข่าขาขึ้น
การเคลื่อนไหว	(หันไปด้านหน้าของเวที)นั่งลงโดยตั้งเข่าขาขึ้น จากนั้นใช้มือทั้ง 2 จับไม้ แล้วกระทบที่พื้น 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	ก้มหน้าเล็กน้อย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ข้างถือไม้วางกระทบพื้น
เท้า	นั่งตั้งเข่าขาขึ้น
การเคลื่อนไหว	(หันไปด้านหลังของเวที)นั่งลงโดยตั้งเข่าขาขึ้น จากนั้นใช้มือทั้ง 2 จับไม้ แล้วกระทบที่พื้น 1 ครั้ง

ภาพที่ 273 : อธิบายกระบวนการทำรำกระบี่ไม้จีน 6 ท่าที่ 23

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิรณะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อม กับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิรณะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อม กับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 274 : อธิบายกระบวนทำรำรอบไม้จีน 6 ท่าที่ 24

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบไม้ โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบไม้ โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

ภาพที่ 275 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 6 ท่าที่ 25

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิรชะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิรชะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 276 : อธิบายกระบวนการร่ายรำไม้จันทน์ 6 ท่าที่ 26

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวมาด้านหน้าของเวที จากนั้นก้าวเท้าขวามาด้านหน้าพร้อมกับ กระทบปลายไม้กับคู่ โดยให้ปลายชี้ลงแล้ววิ่งออกจากคู่

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวมาด้านหน้าของเวที จากนั้นก้าวเท้าขวามาด้านหน้าพร้อมกับ กระทบปลายไม้กับคู่ โดยให้ปลายชี้ลงแล้ววิ่งออกจากคู่

ภาพที่ 277 : อธิบายกระบวนการทำรำรบไม้จันทน์ 6 ท่าที่ 27

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิรณะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งออกจากคู่

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิรณะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	วิ่งออกจากคู่

สรุปกระบวนการทำรำไม้รบจิบ ไม้ที่ 6

ในกระบวนการทำรำนี้ เรียกว่าไม้ที่ “6” หรือ ทำนั่งพื้น

1. ลักษณะทำรำ เป็นกระบวนการที่มีความยาวในการแสดงขึ้นอยู่กับผู้แสดงแต่ละคน คนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงใช้เพลงเชิด กระบวนการทำรำจัดเป็นการรำประกอบเพลง ประกอบด้วยทำรำคู่ เนื่องจากเป็นกระบวนการทำรำไม้รบ

ทำรำหลัก 5 ท่าได้แก่

- นั่งพื้น
- วาดไม้
- ควงไม้
- ตีไม้บน
- ตีไม้ล่าง

ทำรำเชื่อม 3 ท่าได้แก่

- วิ่งสวน
- วิ่งแยก
- วิ่งเข้าหา

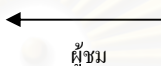
2. การใช้ทำรำ มีลักษณะดังนี้

ส่วนศรีษะ และไหล่	เอียงซ้าย เอียงขวา
ส่วนลำตัว	ตัวตรง ยักตัว
ส่วนมือและส่วนแขน	มือทั้งสองข้างถือ ไม้ อยู่ในระดับ ข้างลำตัว
	แฉ่งศรีษะ เอว มีการงอแขน และตึงแขน
ส่วนขาและเท้า	งอเข่า ผสมเท้า ก้าวหน้า ก้าวข้าง นั่งพื้น

3. การรำเข้าจังหวะ เนื่องจากเพลงเชิดเป็นเพลงที่บรรเลงแบบทำนองสม่ำเสมอทั้งเพลง ไม่มีสัญญาณบอกทำรำ ดังนั้นในการรำและการเปลี่ยนท่ารำ จะขึ้นอยู่กับการนัดแนะของผู้แสดงทั้งสองคน แต่การเคลื่อนไหวจะต้องรวดเร็วเพื่อให้สัมพันธ์กับเพลง และเกิดความสมจริงว่ากำลังอยู่ในสถานการณ์รบกับคู่ต่อสู้

4. การใช้พื้นที่ เน้นการรำตรงกึ่งกลางเวที การเคลื่อนตัวมี 2 แบบ คือเคลื่อนตัวไปด้านหน้า และเคลื่อนตัวไปด้านหลังพอสมควร แต่เป็นการเคลื่อนเพื่อเสริมความสวยงามของท่ารำแต่ละท่า และเกิดความสมจริงในการรบ คือผลัดกันรุก ผลัดกันรับ แบบที่ 2 เป็นการเคลื่อนที่เป็นวงกลม โดยวนไปทางขวามือ

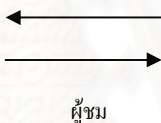
4.1 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางซ้ายของผู้ชม

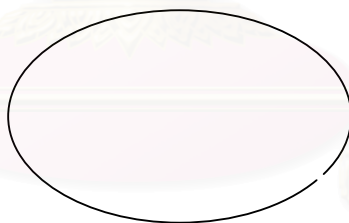
4.2 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางขวาของผู้ชม

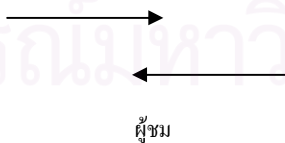
4.3 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่สวนทางกัน

4.4 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ ในลักษณะวงกลม (วนไปทางด้านขวา)

4.5 ผู้แสดงทั้งสอง นั่งหันหลังเหลื่อมกัน

5. การใช้สีหน้าและอารมณ์ มักเป็นไปตามเหตุการณ์ กล่าวคือก่อนรบตัวละครมีอารมณ์ โกรธ ฉุนเฉียว ฮึกเหิม ก็ใช้สีหน้าเคร่งขรึม แววตาแสดงความมุ่งมั่น

* ศัพท์เฉพาะที่ใช้ในบทนี้ เรียกโดย อาจารย์อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์

4.8.7 กระบวนไม้รบจีน ไม้ที่ 7

ภาพที่ 278 : อธิบายกระบวนทำรำรบไม้จีน 7 ท่าที่ 1

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระชะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นวิ่งสลับที่กับคู่ (วิ่งไปด้านหน้า)

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระชะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย จากนั้นวิ่งสลับที่กับคู่ (วิ่งไปด้านหน้า)

ภาพที่ 279 : อธิบายกระบวนทำรำรอบไม้จีน 7 ท่าที่ 2

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	หน้าตรง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ควงไม้
เท้า	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม(ไหล่ซ้ายเข้าหาคู่)
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม โดยให้ไหล่ซ้ายอยู่ด้านใน มือทั้ง 2 ควงไม้

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	หน้าตรง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ควงไม้
เท้า	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม(ไหล่ซ้ายเข้าหาคู่)
การเคลื่อนไหว	วิ่งถอยหลังกลับมาที่เดิม โดยให้ไหล่ซ้ายอยู่ด้านใน มือทั้ง 2 ควงไม้

ภาพที่ 280 : อธิบายกระบวนการทำรำรอบไม้เงิน 7 ท่าที่ 3

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิรณะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิรณะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 281 : อธิบายกระบวนการทำรำกระบี่ไม้จันทน์ 7 ท่าที่ 4

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

ภาพที่ 282 : อธิบายกระบวนการทำรำรบบไม้เงิน 7 ท่าที่ 5

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 283 : อธิบายกระบวนการทำรำรบไม้จันทน์ 7 ท่าที่ 6

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา กระทบไม้ซ้ำอีก 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา กระทบไม้ซ้ำอีก 1 ครั้ง

ภาพที่ 284 : อธิบายกระบวนการทำรำบไม้อื่น 7 ท่าที่ 7

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิริษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิริษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 285 : อธิบายกระบวนการทำรำรบไม้จันทน์ 7 ท่าที่ 8

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

ภาพที่ 286 : อธิบายกระบวนการทำรำรบไม้เงิน 7 ท่าที่ 9

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 287 : อธิบายกระบวนการทำรำกระบี่ไม้จีน 7 ท่าที่ 10

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	ก้มหน้าเล็กน้อย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ข้างจับไม้ วางกระทบพื้น
เท้า	นั่งตั่งเข้าขวาขึ้น
การเคลื่อนไหว	(หันไปด้านหลังของเวที)นั่งลงโดยตั่งเข้าขวาขึ้น จากนั้นใช้มือทั้ง 2 จับไม้ แล้วกระทบที่พื้น 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	ก้มหน้าเล็กน้อย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ข้างจับไม้ วางกระทบพื้น
เท้า	นั่งตั่งเข้าขวาขึ้น
การเคลื่อนไหว	(หันไปด้านหลังของเวที)นั่งลงโดยตั่งเข้าขวาขึ้น จากนั้นใช้มือทั้ง 2 จับไม้ แล้วกระทบที่พื้น 1 ครั้ง

ภาพที่ 288 : อธิบายกระบวนการทำรำรอบไม้จีน 7 ท่าที่ 11

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	มองที่คู่
มือและแขน	ถือไม้โดยให้ปลายไม้ฟาดไปที่กลางไม้ของคู่
เท้า	นั่งตั้งเข้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	หันตัวไปหาคู่ จากนั้นใช้มือที่ถือไม้ฟาดไปที่ไม้ของคู่ โดยให้มือขวาตึง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	มองตรง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ขึ้นตั้งแขนทั้ง 2 ข้าง โดยให้ปลายไม้ขนานกับพื้น
เท้า	นั่งตั้งเข้าขวา
การเคลื่อนไหว	นั่งหันมาด้านหน้า (ตั้งเข้าขวา) จากนั้นใช้มือทั้ง 2 ยกไม้ให้สูงขึ้นจนสุด ปลายแขน

ภาพที่ 289 : อธิบายกระบวนการทำรำกระบี่ไม้จีน 7 ท่าที่ 12

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	ก้มหน้าเล็กน้อย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ข้างถือไม้วางกระทบพื้น
เท้า	นั่งตั้งเข่าขาขึ้น
การเคลื่อนไหว	(หันไปด้านหลังของเวที)นั่งลงโดยตั้งเข่าขาขึ้น จากนั้นใช้มือทั้ง 2 จับไม้ แล้วกระทบที่พื้น 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	ก้มหน้าเล็กน้อย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ข้างถือไม้วางกระทบพื้น
เท้า	นั่งตั้งเข่าขาขึ้น
การเคลื่อนไหว	(หันไปด้านหลังของเวที)นั่งลงโดยตั้งเข่าขาขึ้น จากนั้นใช้มือทั้ง 2 จับไม้ แล้วกระทบที่พื้น 1 ครั้ง

ภาพที่ 290 : อธิบายกระบวนการทำรำบไม้อื่น 7 ท่าที่ 13

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	มองตรง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ ขึ้นตั้งแขนทั้ง 2 ข้าง โดยให้ปลายไม้ขนานกับพื้น
เท้า	นั่งตั้งเข้าซ้าย
การเคลื่อนไหว	นั่งหันมาด้านหลัง (ตั้งเข้าซ้าย) จากนั้นใช้มือทั้ง 2 ยกไม้ให้สูงขึ้นจนสุดปลายแขน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	มองที่คู่
มือและแขน	ถือไม้โดยให้ปลายไม้ฟาดไปที่ไม้ของคู่
เท้า	นั่งตั้งเข้าขวา
การเคลื่อนไหว	หันตัวไปหาคู่ จากนั้นใช้มือที่ถือไม้ฟาดไปที่ไม้ของคู่ โดยให้มือขวาตั้ง

ภาพที่ 291 : อธิบายกระบวนการทำรำรอบไม้จีน 7 ท่าที่ 14

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองจับ ไม้ โดยให้มือขวาถือไม้อยู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	ย่นขึ้นพร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า มือทั้งสองถือไม้ จากนั้นกระทบไม้ 1 ครั้ง โดยมือขวาอยู่ด้านบน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองจับ ไม้ โดยให้มือขวาถือไม้อยู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	ย่นขึ้นพร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า มือทั้งสองถือไม้ จากนั้นกระทบไม้ 1 ครั้ง โดยมือขวาอยู่ด้านบน

ภาพที่ 292 : อธิบายกระบวนการทำรำบไม้อิน 7 ท่าที่ 15

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

ภาพที่ 293 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 7 ท่าที่ 16

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อม กับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อม กับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 294 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 7 ท่าที่ 17

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

ภาพที่ 295 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 7 ท่าที่ 18

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระชะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อม กับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระชะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อม กับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 296 : อธิบายกระบวนทำรำรบไม้จันทน์ 7 ท่าที่ 19

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

ภาพที่ 297 : อธิบายกระบวนการทำรำกระบี่ไม้จีน 7 ท่าที่ 20

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อม กับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อม กับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 298 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 7 ท่าที่ 21

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองข้างถือไม้ ให้ปลายไม้ด้านมือขวาอยู่ด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	กระทบไม้โดยให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง พร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง เอียงด้านขวา

ภาพที่ 299 : อธิบายกระบวนการทำรำกระบี่เงิน 7 ท่าที่ 22

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อม กับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อม กับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 300 : อธิบายกระบวนการทำรำบไม้อิน 7 ท่าที่ 23

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	ก้มหน้าเล็กน้อย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ข้างจับไม้วางกระทบพื้น
เท้า	นั่งตั้งเข่าขาขึ้น
การเคลื่อนไหว	(หันไปด้านหน้าของเวที)นั่งลงโดยตั้งเข่าขาขึ้น จากนั้นใช้มือทั้ง 2 จับไม้ แล้วกระทบที่พื้น 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	ก้มหน้าเล็กน้อย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ข้างจับไม้วางกระทบพื้น
เท้า	นั่งตั้งเข่าขาขึ้น
การเคลื่อนไหว	(หันไปด้านหลังของเวที)นั่งลงโดยตั้งเข่าขาขึ้น จากนั้นใช้มือทั้ง 2 จับไม้ แล้วกระทบที่พื้น 1 ครั้ง

ภาพที่ 301 : อธิบายกระบวนการทำรำบไม้อื่น 7 ท่าที่ 24

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	มองตรง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ขึ้นตั้งแขนทั้ง 2 ข้าง โดยให้ไม้ขนานกับพื้น
เท้า	นั่งตั้งเข่าซ้าย
การเคลื่อนไหว	นั่งหันมาด้านหน้า (ตั้งเข่าซ้าย) จากนั้นใช้มือทั้ง 2 ยกไม้ให้สูงขึ้นจนสุด ปลายแขน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	มองที่คู่
มือและแขน	ถือไม้โดยให้ปลายไม้ฟาดไปที่ไม้ของคู่
เท้า	นั่งตั้งเข่าขวา
การเคลื่อนไหว	หันตัวไปหาคู่ จากนั้นใช้มือที่ถือไม้ฟาดไปที่ไม้ของคู่ โดยให้มือขวาตั้ง

ภาพที่ 302 : อธิบายกระบวนการทำรำกระบี่ไม้จีน 7 ท่าที่ 25

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	ก้มหน้าเล็กน้อย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ข้าง จับไม้ วางกระทบพื้น
เท้า	นั่งตั่งเข้าขวาขึ้น
การเคลื่อนไหว	(หันไปด้านหน้าของเวที)นั่งลงโดยตั่งเข้าขวาขึ้น จากนั้นใช้มือทั้ง 2 จับไม้ แล้วกระทบที่พื้น 1 ครั้ง

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	ก้มหน้าเล็กน้อย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ข้าง จับไม้ วางกระทบพื้น
เท้า	นั่งตั่งเข้าขวาขึ้น
การเคลื่อนไหว	(หันไปด้านหน้าของเวที)นั่งลงโดยตั่งเข้าขวาขึ้น จากนั้นใช้มือทั้ง 2 จับไม้ แล้วกระทบที่พื้น 1 ครั้ง

ภาพที่ 303 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 7 ท่าที่ 26

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	มองตรง
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ขึ้นตั้งแขนทั้ง 2 ข้าง โดยให้ไม้ขนานกับพื้น
เท้า	นั่งตั้งเข่าซ้าย
การเคลื่อนไหว	นั่งหันมาด้านหน้า (ตั้งเข่าซ้าย) จากนั้นใช้มือทั้ง 2 ยกไม้ให้สูงขึ้นจนสุด ปลายแขน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	มองที่คู่
มือและแขน	ถือไม้โดยให้ปลายไม้ฟาดไปที่ไม้ของคู่
เท้า	นั่งตั้งเข่าขวา
การเคลื่อนไหว	หันตัวไปหาคู่ จากนั้นใช้มือที่ถือไม้ฟาดไปที่ไม้ของคู่ โดยให้มือขวาตั้ง

ภาพที่ 304 : อธิบายกระบวนการทำรำบไม้อื่น 7 ท่าที่ 27

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยให้มือขวาถือไม้อยู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	ย่นขึ้นพร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า มือทั้งสองถือไม้ จากนั้นกระทบไม้ 1 ครั้ง โดยมือขวาอยู่ด้านบน

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยให้มือขวาถือไม้อยู่ด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	ย่นขึ้นพร้อมกับก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า มือทั้งสองถือไม้ จากนั้นกระทบไม้ 1 ครั้ง โดยมือขวาอยู่ด้านบน

ภาพที่ 305 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 7 ท่าที่ 28

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบบไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	กระทบบไม้โดยให้ปลายอยู่ด้านล่าง
เท้า	ยกเท้าขวา
การเคลื่อนไหว	กระทบบไม้ 1 ครั้ง จากนั้นวาดไม้มาด้านหน้าพร้อมกับให้ปลายไม้ชี้ลงไปด้านล่าง แล้วกระทบบปลายไม้อีกหนึ่งครั้ง วิ่งมาด้านหน้า แล้วหมุนกลับตัวทางด้านซ้าย

ภาพที่ 306 : อธิบายกระบวนการทำรำกระบองไม้จีน 7 ท่าที่ 29

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิรณะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิรณะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้ง 2 ถือไม้ปลายไม้อยู่มือด้านขวา ปลายไม้กระทบกับคู่
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หมุนตัวด้านซ้าย หันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง (กลับมายืนที่ของตนเอง) ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกระทบไม้ 1 ครั้ง เอียงซ้าย

ภาพที่ 307 : อธิบายกระบวนการทำรำรบไม้จันทน์ 7 ท่าที่ 30

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวมาด้านหน้าของเวที จากนั้นก้าวเท้าขวามาด้านหน้าพร้อมกับ กระทบปลายไม้กับคู่ โดยให้ปลายไม้ชี้ลงแล้ววิ่งออกจากคู่

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศีรษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้ โดยตั้งแขนซ้ายให้ปลายไม้ชี้ไปด้านล่าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	หันตัวมาด้านหน้าของเวที จากนั้นก้าวเท้าขวามาด้านหน้าพร้อมกับ กระทบปลายไม้กับคู่ โดยให้ปลายไม้ชี้ลงแล้ววิ่งออกจากคู่

ภาพที่ 308 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 7 ท่าที่ 31

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิระษะ	เอียงซ้าย
มือและแขน	มือทั้งสองถือปลายไม้ มือขวาตั้งแขน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้าพร้อมกับตีไม้ไปที่ไม้ของคู่

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิระษะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้โดยให้มือซ้ายถือปลายไม้เอียงไปด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้าพร้อมกับใช้มือทั้งสองถือไม้ไว้รับ ไม้ของคู่ต่อสู้

ภาพที่ 309 : อธิบายกระบวนท่ารำรบไม้จันทน์ 7 ท่าที่ 32

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 1

ศิรณะ	มองไปที่คู่
มือและแขน	มือทั้งสองแขนไม้ไปด้านหลังของคู่
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า
การเคลื่อนไหว	(หัน ไปด้านหลัง) ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้าพร้อมกับแขนไม้ไปที่คู่

อธิบายท่ารำผู้ปฏิบัติคนที่ 2

ศิรณะ	เอียงขวา
มือและแขน	มือทั้งสองจับไม้โดยให้มือซ้ายถือปลายไม้เอียงไปด้านบน
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้างพร้อมกับกลาตัวไปด้านซ้าย(แสดงถึงความพ่ายแพ้)

สรุปกระบวนการทำรำไม้รบจีน ไม้ที่ 7

ในกระบวนการทำรำนี้ เรียกว่าไม้ที่ “7” หรือทำนั่งพื้นตีหลัง

1. ลักษณะทำรำ เป็นกระบวนการทำรำที่มีความยาวในการแสดงขึ้นอยู่กับผู้แสดงแต่ละคน คนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงใช้เพลงเชิด กระบวนการทำรำจัดเป็นการรำประกอบเพลง ประกอบด้วย ทำรำเดี่ยว และทำรำคู่ โดยส่วนใหญ่จะเป็นทำรำคู่ เนื่องจากเป็นกระบวนการทำรำไม้รบ

ทำรำหลัก 5 ท่าได้แก่

- นั่งพื้น
- วาดไม้ตีหลัง
- ควงไม้
- ตีไม้บน
- ตีไม้ล่าง

ทำรำเชื่อม 3 ท่าได้แก่

- วิ่งสวน
- วิ่งแยก
- วิ่งเข้าหา

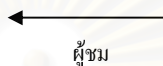
2. การใช้ทำรำ มีลักษณะดังนี้

ส่วนศรีษะ และไหล่	เอียงซ้าย เอียงขวา
ส่วนลำตัว	ตัวตรง ยักตัว
ส่วนมือและส่วนแขน	มือทั้งสองข้างถือ ไม้ อยู่ในระดับ ข้างลำตัว
	แกว่งศรีษะ เอว มีการงอแขน และตึงแขน
ส่วนขาและเท้า	งอเข่า ผสมเท้า ก้าวหน้า ก้าวข้าง นั่งพื้น

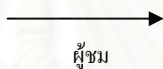
3. การรำเข้าจังหวะ เนื่องจากเพลงเชิดเป็นเพลงที่บรรเลงแบบทำนองสม่ำเสมอทั้งเพลง ไม่มีสัญญาณบอกทำรำ ดังนั้นในการรำและการเปลี่ยนท่ารำ จะขึ้นอยู่กับกัณฑ์และจังหวะของผู้แสดงทั้งสองคน แต่การเคลื่อนไหวจะต้องรวดเร็วเพื่อให้สัมพันธ์กับเพลง และเกิดความสมจริงว่ากำลังอยู่ในสถานการณ์รบกับคู่ต่อสู้

4. การใช้พื้นที่ เน้นการร่าตรงกึ่งกลางเวที การเคลื่อนตัวมี 2 แบบ คือเคลื่อนตัวไปด้านหน้า และเคลื่อนตัวไปด้านหลังพอสมควร แต่เป็นการเคลื่อนเพื่อเสริมความสวยงามของท่ารำแต่ละท่า และเกิดความสมจริงในการรบ คือผลัดกันรุก ผลัดกันรับ แบบที่ 2 เป็นการเคลื่อนที่เป็นวงกลม โดยวนไปทางขวามือ

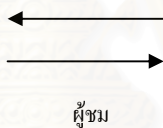
4.1 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกันไปทางซ้ายของผู้ชม

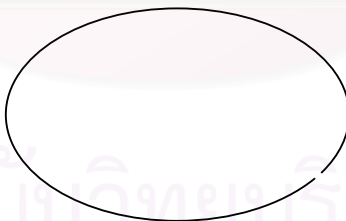
4.2 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกันไปทางขวาของผู้ชม

4.3 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่สวนทางกัน

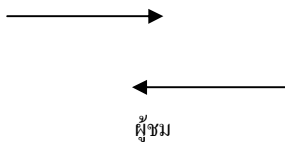

4.4 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ ในลักษณะวงกลม (วนไปทางด้านขวาและกลับมาด้านซ้าย)

ผู้ชม

4.5 ผู้แสดงทั้งสองนั่งหันหลังหล่อมกัน

5. การใช้สีหน้าและอารมณ์ มักเป็นไปตามเหตุการณ์ กล่าวคือก่อนรับตัวละครมีอารมณ์ โกรธ ฉุนเฉียว อึกทึม ก็ใช้สีหน้าเคร่งขรึม แววตาแสดงความมุ่งมั่น

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* ศัพท์เฉพาะที่ใช้ในบทนี้ เรียกโดย อาจารย์อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์

4.9 สรุป

ผลจากการศึกษากระบวนการทำรำ เพลงเซ็ด เพลงเสมอ เพลงโอด ที่ใช้ในการแสดงลิเกของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ ทำให้ทราบว่า นอกจากครูทองเจือจะมีความสามารถในการรำลิเกทั้งตัวพระและตัวนางได้แล้ว ครูทองเจือยังมีเอกลักษณ์เฉพาะในการรำเพลงโอด ก็คือการรำที่เรียกว่า “ดอกไม้ไหว” เป็นการรำที่ต้องอาศัยกลวิธีเฉพาะตัวในการทำให้ร่างกายส่วนต่างพริ้วไหวคล้ายกับดอกไม้ไหว ครูดอกดิน เสือสง่า เป็นศิลปินคนแรกที่ใช้กลวิธีนี้ และถ่ายทอดให้ครูเต็ก เสือสง่า นายอิน โสภิตศิลป์ ได้รับการถ่ายทอดมาจากครูเต็ก เสือสง่า และนายอินจึงนำมาถ่ายทอดกลวิธีนี้ให้กับครูทองเจือ ซึ่งท่านได้กล่าวว่า “การรำโอดที่จะเห็นลักษณะของดอกไม้ไหวที่ชัดเจนนั้น เวลาว่าจะต้องยกกันขึ้นเล็กน้อยพร้อมกับการสะอึกตัวเบาๆ” ซึ่งลักษณะปฏิบัติดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยการฝึกฝนจนเกิดความชำนาญจึงจะสามารถปฏิบัติได้สวยงาม

กระบวนการทำรำเพลงเซ็ด ทั้งตัวพระและตัวนาง ประกอบไปด้วยท่าหลัก อันได้แก่ ทำนุ่งผ้า ทำสอดสูง ทำจีบยาว ทำสอดสร้อยมาลา ทำอัมพร ทำผาลา ทำซึกแข็งคัดหน้า ทำป้อนหน้า ทำเชื่อม ได้แก่ ม้วนมือ ซอยเท้า สอดมือ ตีไหล่

กระบวนการทำรำเพลงเสมอ ทั้งตัวพระและตัวนาง ประกอบไปด้วยท่าหลัก อันได้แก่ ทำสอดสูง หรือเรียกว่า ไม้เดิน ไม้ลา ทำรำร้าย ทำป้อนหน้า ทำเชื่อม ได้แก่ ม้วนมือ ซอยเท้า สอดมือ ตีไหล่

กระบวนการทำรำเพลงโอด ทั้งตัวพระและตัวนาง ประกอบไปด้วยท่าหลัก ได้แก่ ทำป้อนหน้า ทำเช็ดน้ำตา ทำเชื่อมได้แก่ ม้วนมือ สอดมือ ตีไหล่ และพบลักษณะการรำที่เรียกว่า “ดอกไม้ไหว”

นอกจากนี้กระบวนการทำรำไม้รบไทยและไม้รบจีน ก็เป็นเพลงที่มีกระบวนการรำที่มีความน่าสนใจ เพราะถือได้ว่ากระบวนการไม้รบเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับการแสดงลิเก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรบดาบ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาจากครูทองเจือ โสภิตศิลป์ เป็นกระบวนการทำรำไม้รบดาบมือเดียว ในการแสดงใช้เพลงเซ็ดบรรเลงประกอบการแสดง ซึ่งในกระบวนการทำรำแต่ละเพลงจะประกอบไปด้วยท่าหลักและท่าเชื่อม ผู้วิจัยพอที่จะสรุปลักษณะที่สำคัญได้ดังนี้

กระบวนการไม้รบไทยแบ่งออกเป็น 5 ไม้ ได้แก่

- 1 ฉายดาบ
- 2 ต่อศอก
- 3 จับดาบ

4 สวนแทง

5 โคมเวียน

ทำเชื่อม ในกระบวนทำรำไม้รบไทยได้แก่ ทำฉายดาบ ทำควงดาบ และทำฟันดาบ

ทำหลัก ในกระบวนทำรำไม้รบไทยได้แก่ ทำต่อศอก ทำจับดาบ ทำสวนแทง และทำโคมเวียน ซึ่งผู้แสดงมักจะนำทำหลักมาใช้เรียกชื่อไม้รบดาบแต่ละไม้

กระบวนทำรำไม้รบจีน เป็นไม้รบที่ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ได้รับถ่ายทอดมาจาก ครูสุนิท ประยูรเรือง ซึ่งท่านได้รับการถ่ายทอดมาจากครูดอกดิน เสือสง่า กระบวนทำรำไม้รบจีนนี้ ท่านได้รับการถ่ายทอดมาจากคนจีนที่แสดงจิว จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนทำรำไม้รบจีน จากครูทองเจือ โสภิตศิลป์ พอที่จะสรุปกระบวนทำรำได้เป็น 7 ไม้ ได้แก่

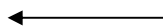
- 1 ดึงค์
- 2 ตีปลาย
- 3 ตีสาม
- 4 ตีสี่
- 5 ตีไหล่
- 6 นั่งพื้น
- 7 นั่งพื้นตีหลัง

จากการศึกษาพบว่ากระบวนทำรำไม้จีน ประกอบไปด้วยท่าหลักและท่าเชื่อมเช่นเดียวกับกระบวนทำรำไม้รบไทยดังนี้

ท่าเชื่อม ในกระบวนทำรำไม้รบจีนได้แก่ ท่าควงไม้ ท่าตีไม้ ท่าดึงค์

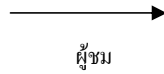
ท่าหลัก ในกระบวนทำรำไม้รบจีนได้แก่ ท่าตีปลาย ท่าตีสาม ท่าตีสี่ ท่าตีไหล่ ทำนั่งพื้นและท่า นั่งพื้นตีหลัง ซึ่งกระบวนท่าเหล่านี้ผู้แสดงมักจะนำมาใช้เรียกชื่อไม้รบจีนในแต่ละไม้ สรุปทิศทางการเคลื่อนไหว 6 แบบ ดังนี้

- 1 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางซ้ายของผู้ชม

ผู้ชม

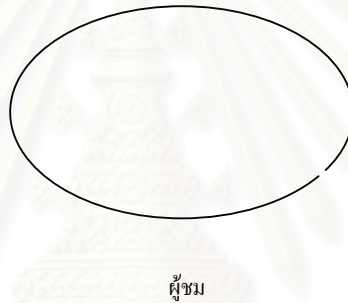
- 2 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไปทางขวาของผู้ชม

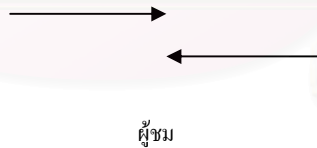
- 3 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่สวนทางกัน

- 4 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ ในลักษณะวงกลม (วนไปทางด้านขวาและกลับมาด้านซ้าย)

- 5 ผู้แสดงทั้งสองนั่งหันหลังหล่อมกัน

- 6 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่เข้าหากัน (ปะทะ)

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า ในการแสดงกระบวนท่ารำไม้ร่ายในแต่ละครั้งนั้น ผู้แสดงที่อยู่ด้านซ้ายมือของผู้ชมจะเป็นผู้ที่รับขณะเสมอ ส่วนผู้ที่แพ้ก็จะวิ่งเข้าทางประตูทางเข้าด้านขวามือของผู้ชมเสมอเช่นกัน

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปวัฒนธรรม ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น และผู้ที่อยู่เบื้องหลังความโดดเด่นของ โขน ละคร ระบำรำฟ้อน และลิเก คือศิลปิน ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญ เนื่องจากบุคคลเหล่านี้คือทรัพยากรที่ทรงคุณค่าและเป็นผู้ที่พัฒนาศิลปะการแสดงของไทย ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ ถือได้ว่าเป็นบุคคลที่สำคัญต่อวงการลิเกไทย ทั้งในด้านการแสดง และการถ่ายทอดวิชาความรู้ เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในการแสดงลิเกเป็นอย่างดี

ลิเกเป็นการแสดงที่สันนิษฐานว่ามีรากศัพท์มาจากคำว่า ซากูสร (เป็นการสวดแขก) มีความเปลี่ยนแปลงทางภาษาตามท้องถิ่น เมื่อมาถึงทางภาคใต้ของไทยจึงเรียกว่า ดจิก ต่อมาจึงเรียกว่า ยี่เก และกลายเป็นลิเกในที่สุด

ลิเกเป็นการแสดงที่สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากการสวดแขก มีการปรับปรุงรูปแบบการแสดงขึ้นอย่างชัดเจน โดยจะเห็นจากการแสดงลิเกทรงเครื่องซึ่งเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยพระยาเพชรปาลณี รูปแบบการแสดงจะมีทำรำและการดำเนินเรื่องคล้ายกับละครรำ จากนั้นลิเกได้เริ่มเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในยุคของนายดอกดิน เสือสง่า ราชานพวงรานิกเกลิง ซึ่งลิเกส่วนใหญ่นิยมนำมาร้องกัน เครื่องแต่งกายและรูปแบบการแสดงได้ปรับปรุงให้มีความเรียบง่ายมากขึ้น หลังจากนายดอกดิน เสือสง่า สิ้นชีวิตลง นายหอมหวล นาคศิริ ก็เป็นศิลปินลิเกอีกคนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อวงการลิเกไทย โดยเฉพาะการแสดงลิเกลูกบท ถัดจากนายหอมหวลก็จะมีนายบุญยัง เกตุคง ศิลปินแห่งชาติ (ลิเก) และครูทองเจือ โสภิตศิลป์ ศิลปินพื้นบ้านดีเด่น (ลิเก) ที่เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อวงการลิเกไทย

ด้วยวิวัฒนาการของลิเกดังกล่าวที่สืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาชีวิตประวัติและกระบวนการทำรำลิเกของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย เริ่มจากศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการแสดงลิเก และประวัติผลงานของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ ในด้านต่าง ๆ รวมถึงสัมภาษณ์ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ เพื่อเก็บข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ถึงบทบาทของครูทองเจือ ที่มีต่อวงการลิเกไทย

ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ เป็นบุตรชายคนโตของนายจันต์ โสภิตศิลป์ ซึ่งเป็นลิเกที่มีชื่อเสียงอยู่ในคณะของนายดอกดิน เสือสง่า ครูทองเจือเริ่มฝึกหัดลิเกตั้งแต่อายุ 11 ปี โดยบิดาได้นำไปฝึกกับครูเด็ก เสือสง่า ที่วัดตลาดทุเรียน และครูลิเกอีกหลายท่านที่มีชื่อเสียงในยุคนั้น ตัวละครแรกที่ครูทองเจือได้แสดงคือ เสนา จากนั้นจึงเลื่อนไปเป็นตัวละครที่สำคัญเช่น พระราชโอรสและพระเอกในที่สุด ลักษณะคล้ายกับนาฏศิลป์กว่าผู้แสดงจะมีชื่อเสียงจะได้แสดงเป็นพระเอกหรือ

นางเอกก็จะต้องเริ่มจากตัวประกอบ เช่น เสนา และนางสนมก่อนเสมอ เพื่อเป็นการฝึกให้คุ้นเคยกับผู้ชมและวิธีการแสดง

จากการศึกษาพบว่า ลักษณะการเรียนรู้ในเรื่องของกระบวนการทำรำและเพลงขับร้องของครูทองเจือมีวิธีการเรียนคือ เรียนตัวต่อตัวจากครูลิเกอาวุโส ทั้งหมด 8 ท่าน แต่ละท่านจะมีความชำนาญและความสามารถเฉพาะทางได้แก่ครูเต็ก และครูละออง เสือสง่า หลวงชาญเชิงระนาด ครูสนิท ประยูรเรือง ครูประดับ ทั้งสกุติ ครูจรัส ประยูรโต ครูชื่น (ไม่ทราบนามสกุล) โดยได้รับถ่ายทอดกระบวนการทำรำเพลงชุดเช่นรำพลาขุมพุด กระบวนทำรำไม้รบ กระบวนทำรำเพลงเชิด เพลงเสมอ และการขับร้องเพลงไทยเดิม เช่น เพลงกุหลาบดำ เพลงบัวบังใบ เป็นต้น นอกจากนี้เรียนแบบลักจำจากผู้แสดงในคณะ เช่นลักษณะการรำประกอบบทร้อง และวิธีการเดินกลอนลิเก รวมถึงลักษณะการดำเนินเรื่อง และการใช้พื้นที่บนเวที และเรียนจากการศึกษาในระบบของกรมศิลปากร เนื่องจากครูทองเจือเข้าอบรมบัตรศิลปินจากกรมศิลปากร ได้แก่กระบวนทำรำ เพลงช้า เพลงเร็ว เป็นต้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2498 ครูทองเจือได้จัดตั้งคณะลิเกชื่อ คณะทองเจือ (เล็ก) โสภิตศิลป์ และได้แสดงลิเกวิทยุออกอากาศทางสถานีวิทยุพิทักษ์สันติราษฎร์ และสถานีวิทยุกรมรักษาดินแดน

ในปี พ.ศ. 2515 ครูทองเจือและคณะได้เข้าประกวดลิเกทรงเครื่องชิงถ้วยทองคำของฯ พณฯท่านจอมพลถนอม กิติขจร และในการประกวดครั้งนั้น คณะลิเกของครูทองเจือได้รับรางวัลชนะเลิศ ต่อมาในวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2529 ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ และได้รับพระราชทานรางวัลโล่เชิดชูเกียรติศิลปินพื้นบ้านดีเด่น (ลิเก) ประจำปี 2528

จากการศึกษาผลงาน ของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ทราบว่าครูทองเจือเป็นศิลปินที่มีความสามารถหลายด้านทั้งทางด้านการแสดงลิเก การรำ การร้อง การประพันธ์บทลิเก การประพันธ์สารคดีที่เกี่ยวกับลิเก การแปลไว้มากมาย ซึ่งลักษณะดังกล่าวถือได้ว่าเป็นลักษณะเด่นและความเป็นเอกลักษณ์ของครูทองเจือ โสภิตศิลป์

ในด้านของการขับร้องเพลงที่ใช้ในการแสดงลิเกพบว่า ครูทองเจือเป็นผู้มีความสามารถในการร้องเพลงประกอบการแสดงลิเกได้หลายสำเนียง ทำให้ทราบว่าการแสดงลิเกในอดีตนอกจากเพลงรำนีเกร็งแล้ว ยังมีเพลงไทยและเพลงออกภาษา อีกจำนวนมากที่นำมาใช้ในการแสดง ซึ่งแทบจะสูญหายไปจากการแสดงลิเกในปัจจุบัน

ในด้านเพลงที่ใช้ร้องประกอบการแสดงลิเกตามรูปแบบของครูทองเจือ นั้นในปัจจุบันคณะลิเกต่างๆยังคงใช้เพลงในการร้องที่มีทำนองคล้ายๆกัน แต่ส่วนมากนิยมใช้เพลงลูกทุ่งและเพลงแนวสมัยนิยมมาร้องประกอบการแสดง

ครูทองเจือ ได้ประพันธ์สารคดีที่เกี่ยวกับศิลปการแสดงของไทยไว้หลายเรื่อง ซึ่งสารคดีเหล่านั้นได้รับการตีพิมพ์ลงในวารสารต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวารสารวัฒนธรรมไทย หนังสือสมเด็จ พระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีกีวีประชา และวารสารไทย ของสำนักงานส่งเสริม เอกลักษณ์ของชาติ ประกอบไปด้วยสารคดีเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. ประวัติลิเก	ฉบับเดือนพฤศจิกายน	พ.ศ. 2529
2. การแต่งหน้าของลิเกสมัยก่อน	ฉบับเดือนธันวาคม	พ.ศ. 2529
3. ลิเกชายจริงหญิงแท้	ฉบับเดือนมกราคม	พ.ศ. 2530
4. ลิเกกับการไหว้ครู	ฉบับเดือนกุมภาพันธ์	พ.ศ. 2530
5. ลิเกประกวดชิงถ้วยทองคำ	ฉบับเดือนมีนาคม	พ.ศ. 2530
6. ลิเกโล่พระราชทาน	ฉบับเดือนเมษายน	พ.ศ. 2530

โดยในแต่ละเรื่องจะแฝงความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับลิเกไว้มากมาย ทั้งรูปแบบการแสดงลิเกใน สมัยก่อน ทำให้ผู้อ่านทราบถึงความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของลิเกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ครูทองเจือยังได้รับเกียรติจากกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ให้แต่งบท ร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เมื่อวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2537 และท่านได้เขียนกลอนแหล่เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ครูทองเจือ เป็นผู้ที่มีความสามารถในด้านงานประพันธ์บทร้อยกรองบทแหล่ รวมถึงการ เขียนสารคดีเรื่องศิลปการแสดงพื้นบ้านของไทยทั้งๆ ที่จบการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แต่ด้วยประสบการณ์และได้มีโอกาสคลุกคลีอยู่ในวงการลิเกมานาน ประกอบกับพรสวรรค์ ทำให้ ครูทองเจือมีบทบาทสำคัญทางวรรณศิลป์อีกทางหนึ่ง

ครูทองเจือได้แสดงลิเกวิทยุตั้งแต่ปี พ.ศ. 2489 จนถึงปัจจุบัน จึงนับได้ว่าเป็นคณะที่แสดง ลิเกวิทยุมากที่สุดในประเทศไทย และเรื่องที่แสดงนั้น ครูทองเจือเป็นผู้ประพันธ์บทรวมทั้งเลือก เพลงใส่ในบทลิเก ทั้งนี้สรุปรวมผลงานการประพันธ์บทลิเกทั้งสิ้น 68 เรื่อง ซึ่งในบางเรื่องก็นำมาใช้ในการแสดงลิเกลูกบท

ในด้านรูปแบบการประพันธ์บทลิเกของครูทองเจือ พบว่ามีความหลากหลายไม่เป็นเพียง เรื่องที่เกี่ยวกับความรักระหว่างหญิงชายเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับชาติ ความตัญญู เป็นต้น โดยแบ่ง เป็น 4 ประเภทได้ดังนี้

1. เรื่องที่เกี่ยวกับความรักชาติและศักดิ์ศรี
2. เรื่องที่เกี่ยวกับการเฉลิมพระเกียรติ
3. เรื่องที่เกี่ยวกับความรักของบิดา-มารดาและความกตัญญู
4. เรื่องที่เกี่ยวกับความรักระหว่างชาย-หญิง

นอกจากครูทองเจือเป็นศิลปินนักแสดงที่มีความสามารถทางการรำและการร้องแล้ว ครูทองเจือยังเป็นนักวิชาการในด้านการเขียนสารคดีเรื่องลิเก หรือสารคดีเกี่ยวกับการทำขวัญนาคนและการแห่ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษาต่อไปเป็นแบบอย่าง เพราะครูทองเจือได้เขียนจากประสบการณ์ตั้งแต่วัยเยาว์จนกระทั่งปัจจุบัน นอกจากนี้ ครูทองเจือยังมีความสามารถในการประพันธ์บทลิเกอีกด้วย ซึ่งลักษณะการประพันธ์จะเน้นเรื่องเกี่ยวกับความรัก โดยจะให้ความสำคัญกับการใช้คำพูดที่สวยงาม และไม่เสียดสี รวมทั้งมักบรรจุเพลงลิเกที่หาฟังได้ยากเข้าไปด้วย ครูทองเจือเป็นผู้ที่มีบทบาทในด้านการถ่ายทอดความรู้ทางด้านการรำและการร้องลิเกแก่ผู้สนใจ ถือได้ว่าเป็นศิลปินที่อนุรักษ์และสืบสานการแสดงทางด้านนี้ไว้อย่างสมบูรณ์

จากการศึกษากระบวนการทำรำเพลงเซ็ด เพลงเสมอ เพลงโอด ของตัวพระและตัวนาง ทำให้ทราบถึง กระบวนการทำรำเพลงเซ็ด ทั้งตัวพระและตัวนาง ประกอบไปด้วยท่าหลัก อันได้แก่ ทำนุ่งผ้า ทำสอดสูง ทำจีบยาว ทำสอดสร้อยมาลา ทำอัมพร ทำผาลา ทำซักเป็งผัดหน้า ทำป่องหน้า ทำเชื่อม ได้แก่ ม้วนมือ ซอยเท้า สอดมือ ตีไหล่

กระบวนการทำรำเพลงเสมอ ทั้งตัวพระและตัวนาง ประกอบไปด้วยท่าหลัก อันได้แก่ ทำสอดสูง หรือเรียกว่า ไม้เดิน ไม้ลา ทำรำร้าย ทำป่องหน้า ทำเชื่อม ได้แก่ ม้วนมือ ซอยเท้า สอดมือ ตีไหล่

กระบวนการทำรำเพลงโอด ทั้งตัวพระและตัวนาง ประกอบไปด้วยท่าหลัก ได้แก่ ทำป่องหน้า ทำเข็ดน้ำตา ทำเชื่อมได้แก่ ม้วนมือ สอดมือ ตีไหล่ และพบลักษณะการรำที่เรียกว่า “ดอกไม้ไหว” ซึ่งเป็นการรำที่ต้องอาศัยกลวิธีเฉพาะตัวในการทำให้ร่างกายส่วนต่างๆ พริ้วไหวคล้ายกับดอกไม้ไหว การรำโอดที่จะเห็นลักษณะของดอกไม้ไหวที่ชัดเจนนั้น เวลารำจะต้องยกกันขึ้นเล็กน้อย พร้อมกับการสะอึกตัวเบาๆ ซึ่งลักษณะปฏิบัติดังกล่าวจำเป็นจะต้องอาศัยการฝึกฝนจนเกิดความชำนาญจึงจะสามารถปฏิบัติได้สวยงาม

ในด้านทิศทางการเคลื่อนไหวของกระบวนการทำรำเพลงเซ็ด เพลงเสมอ นี้มีลักษณะการเคลื่อนไหว 2 แบบ คือแบบที่ 1 เคลื่อนไปด้านหน้าและด้านหลังเล็กน้อยเพื่อเสริมให้ท่ารำเกิดความสวยงาม และแบบที่ 2 เป็นการเคลื่อนไหวในลักษณะวงกลม เน้นพื้นที่บริเวณกึ่งกลางของเวที

ผลจากการศึกษา กระบวนการทำรำไม้รบไทยและไม้รบจีนของตัวพระพบว่า เป็นเพลงที่มีกระบวนการรำที่มีความน่าสนใจ เพราะถือได้ว่ากระบวนการไม้รบที่สำคัญสำหรับการแสดงลิเก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรบดาบ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาจากครูทองเจือ โสภิตศิลป์ เป็นกระบวนการไม้รบดาบมือเดียว ในการแสดงใช้เพลงเซ็ดบรรเลงประกอบการแสดง ซึ่งในกระบวนการรำแต่ละเพลงจะประกอบไปด้วย ท่าหลักและท่าเชื่อม ผู้วิจัยพอที่จะสรุปลักษณะที่สำคัญได้ดังนี้

กระบวนไม้รบไทยแบ่งออกเป็น 5 ไม้ ได้แก่

- 1 นายดาบ
- 2 ต่อศอก
- 3 จับดาบ
- 4 สวนแทง
- 5 โคมเวียน

ท่าเชื่อม ในกระบวนท่ารำไม้รบไทยได้แก่ ท่านายดาบ ท่าควงดาบ และท่าฟันดาบ ท่าเกาะดาบ ท่าหลัก ในกระบวนท่ารำไม้รบไทยได้แก่ ท่านุ่งผ้า ท่าต่อศอก ท่าจับดาบ ท่าสวนแทง และท่า โคมเวียน ซึ่งผู้แสดงมักจะนำท่าหลักมาใช้เรียกชื่อไม้รบดาบแต่ละไม้

กระบวนท่ารำไม้รบจีน เป็นไม้รบที่ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ได้รับถ่ายทอดมาจาก ครูสนิท ประยูรเรือง ซึ่งท่านได้รับการถ่ายทอดมาจากครูดอกดิน เสือสง่า กระบวนท่ารำไม้รบจีนนี้ ท่าน ได้รับการถ่ายทอดมาจากคนจีนที่แสดงงิ้ว จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนท่ารำไม้รบจีน จากครูทองเจือ โสภิตศิลป์ พอที่จะสรุปกระบวนท่ารำได้เป็น 7 ไม้ ได้แก่

- 1 ตีงัด
- 2 ตีปลาย
- 3 ตีสาม
- 4 ตีสี่
- 5 ตีไหล่
- 6 นั่งพื้น
- 7 นั่งพื้นตีหลัง

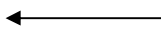
จากการศึกษาพบว่ากระบวนท่ารำไม้จีน ประกอบไปด้วยท่าหลักและท่าเชื่อมเช่นเดียวกับ กระบวนท่ารำไม้รบไทยดังนี้

ท่าเชื่อม ในกระบวนท่ารำไม้รบจีนได้แก่ ท่าควงไม้ ท่าตีไม้ ท่าตีงัด ท่าวิ่งสวน

ท่าหลัก ในกระบวนท่ารำไม้รบจีนได้แก่ ท่าตีปลาย ท่าตีสาม ท่าตีสี่ ท่าตีไหล่ ท่านั่งพื้นและท่า นั่งพื้นตีหลัง ซึ่งกระบวนท่าเหล่านี้ผู้แสดงมักจะนำมาใช้เรียกชื่อไม้รบจีนในแต่ละไม้

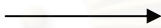
สรุปทิศทางการเคลื่อนไหวกวของกระบวนท่ารำไม้รบไทยและไม้รบจีนได้ 6 แบบ ดังนี้

- 1 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกันไปทางซ้ายของผู้ชม

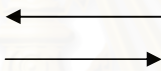
ผู้ชม

- 2 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกันไปทางขวาของผู้ชม

ผู้ชม

- 3 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่สวนทางกัน

ผู้ชม

- 4 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่ ในลักษณะวงกลม (วนไปทางด้านขวาและกลับมาด้านซ้าย)

ผู้ชม

- 5 ผู้แสดงทั้งสองนั่งหันหลังเหลื่อมกัน

ผู้ชม

- 6 ผู้แสดงทั้งสองเคลื่อนที่เข้าหากัน (ปะทะ)

ผู้ชม

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า ในการแสดงกระบวนท่ารำไม้รบในแต่ละครั้งนั้น ผู้แสดงที่อยู่ด้านซ้ายมือของผู้ชมจะเป็นผู้ที่รับขณะเสมอ ส่วนผู้ที่แพ้ก็จะวิ่งเข้าทางประตูทางเข้าด้านขวามือของผู้ชมเสมอ สำหรับการเลือกใช้ไม้รบแต่ละไม้จะขึ้นอยู่กับเรื่องที่ใช้แสดง ความสามารถของผู้แสดง รวมถึงระยะเวลาในการฝึกซ้อมของผู้แสดงแต่ละคนด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากการที่ได้ศึกษาประวัติและกระบวนท่ารำลิกะของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทาง และประโยชน์ในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปะการแสดงสาขาลิเกให้คงอยู่สืบไป คือเนื่องจากยังมีศิลปินลิเกที่มีความเชี่ยวชาญและเป็นบรมครูแห่งวงการลิเกไทยอีกหลายท่าน ซึ่งหากผู้ใดสนใจจะศึกษา สามารถศึกษาได้ทั้งในด้านประวัติและผลงานหรือศึกษากระบวนท่ารำที่ใช้ในการแสดงลิเกก็ได้ หรือสามารถที่จะศึกษาเปรียบเทียบกระบวนท่ารำลิกะกับกระบวนท่ารำในละคร

นอกจากครูทองเจือ โสภิตศิลป์จะมีความสามารถทางด้านลิเกแล้ว ท่านยังมีความสามารถในการแห่ การทำขวัญนาค และเป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครูลิเกอีก องค์ความรู้เหล่านี้สมควรที่จะได้ศึกษาและอนุรักษ์ต่อไป

สำหรับองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับลิเกนั้น เป็นองค์ความรู้ที่กว้างขวางมากและยังมีอีกหลายหัวข้อที่น่าสนใจ เนื่องจากลิเกเป็นการแสดงที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอยู่ตลอดเวลา ซึ่งผู้ที่สนใจจะศึกษาลิเกอาจจะศึกษาในเชิงอนุรักษ์ เช่น รูปแบบและวิธีการแสดงลิเกทรงเครื่อง หรือจะศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้การแสดงลิเกมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอยู่ตลอดเวลา ยังมีศิลปินลิเกอาวุโสอีกหลายท่านที่ยินดีจะถ่ายทอดความรู้แก่ผู้ที่สนใจจะศึกษา

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. เก็บเล็กผสมน้อย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2502.

เจือ นาคะมาลัย. "ประวัติลิเก". หนังสืออนุสรณ์ในงานพิธีไหว้ครูลิเกคณะทองเจือ โสภิตศิลป์

2517. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, (ม.ป.ป).

เด่นดวง พุ่มศิริ. **สิ่งบันเทิงของไทยภาคกลาง**. (ม.ป.ท.), 2528.

เต็มศิริ บุญยสิงห์. **การละครเพื่อการศึกษา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2514.

ทองเจือ โสภิตศิลป์. **ศิลปินพื้นบ้านดีเด่น 2528**. สัมภาษณ์, กรกฎาคม 2545.

นงค์นุช ไพรพิบูลยกิจ. **ลิเก**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ เอส.ที.พี. เวสต์มีเดีย, 2541.

นริศรานูวัตติวงศ์ และดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. **สาส์นสมเด็จพระนคร:**

โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505.

ประดิษฐ์ ประสาททอง. **หัวหน้าละครคณะมะขามป้อม**. สัมภาษณ์, กุมภาพันธ์ 2547.

พยอม พ่วงมณี. **ผู้ร่วมแสดงลิเกวิทยุ**. สัมภาษณ์, ตุลาคม 2546.

พลาดิษฐ์ สิทธิชัยกิจ. **ลิเกไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2540.

มนตรี ตราโมท. **การละเล่นของไทย**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2502.

มนตรี ตราโมท. **โสมส่องแสงชีวิตคนตรีไทยของมนตรี ตราโมท**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้ว

การพิมพ์, 2527.

รัตนา มณีสิน. **สุนทรียะทางนาฏศิลป์ไทย**. กรุงเทพฯ: ฝ่ายเอกสารและตำราสถาบันราชภัฏสวน

คูสิต, 2540.

ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย, วาที ทรัพย์สิน. "ลิเก" **เอกสารประกอบการแสดงลิเกเชิงสาธิต**

25-29 สิงหาคม 2541. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2541

สินทรัพย์ ปทุมมาศ. **ศิลปินลิเก**. สัมภาษณ์, มกราคม 2546.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. **เรื่องร่ำทำเพลงดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม**. กรุงเทพฯ: มติชน, 2532.

สุรพล วิรุฬห์รักษ์. **ลิเก**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2539.

สุวรรณณี ชลานุเคราะห์. **ศิลปินแห่งชาติ**. สัมภาษณ์, กุมภาพันธ์ 2547.

สุวรรณณี อุดมผล. **วรรณกรรมการแสดงของไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประกายพริ้ง, (ม.ป.ป).

อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์. **ลิเกทรงเครื่องเรื่องโกมินทร์**. กรุงเทพฯ: คณะศิลปกรรมศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

อนุমানราชชน, พระยา. บันทึกความรู้. พระนคร: สำนักพิมพ์ศึกษิตสยาม, 2506.

แหล่งที่มาของภาพการแสดง

บันทึกภาพจากการแสดง ณ พุทธสมาคม วันที่ 20 ตุลาคม 2546,

บันทึกภาพการแสดงจากห้องอำนวยการศึกษานิเทศกรรมประชาสัมพันธ์ วันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2546,

บันทึกภาพจากบ้านครูทองเจือ โสภิตศิลป์ 2545 - 2547

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

ประวัติการแสดงลิเกในประเทศไทย

ลิเกเป็นการแสดงที่เป็นที่นิยมของคนไทยทั่วทุกภาคของประเทศ และเป็นการแสดงที่มีการพัฒนารูปแบบไปอย่างรวดเร็ว จึงทำให้ลิเกมีรูปแบบที่หลากหลายออกไปตามลักษณะของท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น ลิเกป่าของทางภาคใต้ ลิเกลาวของทางภาคอีสาน ลิเกล้านนาของทางภาคเหนือ การแสดงลิเกของแต่ละภาค ก็ยังมีความคล้ายคลึงกันทั้งในการดำเนินเรื่อง การรำ เป็นต้น ลิเกเป็นการแสดงที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงตามลักษณะของสังคม เรียกได้ว่าเป็นการแสดงที่สะท้อนลักษณะและความเป็นไปของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี ลิเกจึงเป็นการแสดงที่มีนักวิชาการหลายท่านให้ความสนใจศึกษาพร้อมทั้งเผยแพร่เป็นหนังสือและผลงานทางวิชาการหลายเล่ม ดังนี้

ตามจดหมายเหตุบันทึกของพ่อครูรุ่งซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางประพันธ์บทลิเก ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อสมัยต้นรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวมลายูนำการแสดงมาแสดงที่วังบูรพาภิรมย์ ปัจจุบัน (2517) เป็นที่ตั้งของโรงภาพยนตร์ดิคิงส์ และแกรนด์ พอสว่างวังเสร็จก็มีการทำบุญวันเกิดเจ้าของวัง การแสดงนี้คือการแสดงยะเกบันตน คือมีผู้แสดงมาล้อมวงตีรำมะนาสิบคน ปากก็ร้องเพลงไปในเพลงบันตนจนหมดเรื่องของรำมะนา แล้วจึงมีผู้แต่งตัวขาวออกมาทางขวาจูงข้างเผือก มีผู้แต่งตัวดำออกมาทางซ้ายจูงข้างดำ ทั้งสองฝ่ายโต้ตอบกัน แล้วก็เกิดการต่อสู้ ฝ่ายดำแพ้หนีไป แล้วก็มีการซักถามว่า แสดงเรื่องอะไร ฝ่ายขาวจึงบอกว่า เรื่องธรรมชนะธรรม พวกอธรรมจะต้องแพ้พวกธรรมอยู่ทุกยุคทุกสมัย การแสดงนี้มีผู้จดจำไปแสดงเป็นเรื่องต่าง ๆ ขึ้น การแสดงแยกออกเป็นสองแบบเรียกว่า ฮันดาละห์ คือยะเก แบบหนึ่ง และ ลักกูเยาว ยะเกล่าตติ๊กแบบหนึ่ง¹

ต่อมาพวกไทยอิสลามอยู่ตึกแดงตึกขาวธนบุรี ก็นำมาแสดงเป็นแบบสวดประชัน และพวกจำวัดไทย ได้นำการแสดงเข้าเกมสวดร้องเป็นเพลงภาษาต่าง ๆ พอดีรำมะนาหมดสิ้นกระบวนการ จึงออกลูกหมด ออกหางเครื่องผู้แสดงเป็นภาษาใดก็แต่งตัวตามภาษานั้น ๆ แสดงเป็นยี่เกชุดสิบสองภาษา (ยังไม่มีการบรรเลงปี่พาทย์ร่วมการแสดง) นี่เป็นการเริ่มต้นของยี่เก ใช้ผู้แสดงเป็นชายทั้งหมด การแสดงติดเป็นตลกขบขันให้ผู้ชมพอใจ²

¹ เจือ นาคะมาลัย, หนังสืออนุสรณ์งานพิธีไหว้ครูลิเกคณะทองเจือ โสภิตศิลป์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เหรียญทอง, 2517), หน้า 3.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

คำว่า ยี่เก มาเกิดขึ้นที่บ้านพระยาเพชรปราณี ซึ่งอยู่ตรงข้ามวัดราชนัคคากองเทพฯ การเก็บเงินเกิดจากคนมาดูการตีรามะนา เจ้าของบ้านจึงหาของมาบังกั้นเก็บค่าดู เมื่อคนดูมากก็เก็บเพิ่มคนละอัฐ และขณะนั้นทำร้ายยังไม่มี พระยาเพชรปราณีจึงไปขอตัวละครที่ดีจากพระยามหินทร์ให้มาหัดทำรำ และขยายบริเวณบ้างให้กว้างเก็บค่าดูเพิ่มขึ้น พร้อมทั้งสร้างเครื่องแต่งตัว ให้นุ่งผ้าเยียรบับ สวมมงกุฎ และมงกุฎกษัตริ (เป็นจี๊กรัก) และใช้วงปี่พาทย์มารับร้องแทนรามะนา ยี่เกสมัยนั้นยังไม่กลอนคั่นแสดงแต่เรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ

ยี่เกเรื่องแรกที่แสดงที่วิกพระยาเพชรปราณี คือเรื่องลักษณาวงศ์ แสดงสัปดาห์ละสองครั้ง ในเวลาแสดงใช้ตะเกียงวอชิงตันจุดเพื่อแสงสว่าง ยี่เกวิกนี้เป็นลิเกทรงเครื่องวิกแรกในเมืองไทย

ต่อมายี่เกคณะกัปตันบุง บ้านอยู่ข้างวัดชนะสงคราม (ตองปุ) นำคณะไปแสดงตามบ่อนเบี้ยต่าง ๆ

พระเอกที่มีชื่อในขณะนั้นคือ นายนามราเสด็จพระเอกยี่เกของพระยาเพชรปราณี และนายยามราสคู่จ พระเอกลิเกของกัปตันบุง

ต่อมาเกิดลิเกหม่อมสุภาพอยู่หน้าโรงหอย นักประพันธ์เรื่องลิเกคนแรกคือ พ่อครูรุ่ง ประพันธ์ เรื่อง นิยายฉนวน ยี่เกคณะหม่อมสุภาพ และยี่เกคณะเพชรปราณีจึงกลายเป็นยี่เกประชันกัน คณะหม่อมสุภาพทุ่มเงินจึงเอาพระเอกนางเอกและผู้แสดงที่คนดูนิยมของคณะพระยาเพชรปราณีไปอยู่คณะของตนหมด ยี่เกของพระยาเพชรปราณีจึงต้องล้มเลิกไป เมื่อยี่เกหม่อมสุภาพเจริญอยู่ระยะหนึ่งก็เลิกกิจการไปเช่นกัน

ผู้แสดงในคณะหม่อมสุภาพที่รวมกันมาแสดงอยู่ที่วิกหลวงสวรรคหรือที่มีชื่อยี่เกว่า นาคระสันทสน์ ครูรุ่งหรือพ่อรุ่งก็มาประพันธ์เรื่อง และได้โผล่ก็ได้เชิญคุณครูเทียม สุริยวงศ์มาวางหลักเกณฑ์การแสดง คุณครูนิยมจึงเชิญผู้เชี่ยวชาญจากสาขาต่าง ๆ มาช่วย เช่น พ่อครูเผิง หม่อมครูตลับ หม่อมครูเครือ และอีกสองท่าน ลิเกจึงเจริญรุ่งเรืองขึ้นในครั้งนี้ เมื่อแสดงเรื่องนิยายไป

แล้วเจ็ดวันก็แสดงเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ หนึ่งคืนเปลี่ยนสายตาผู้ชม เช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน และได้เปลี่ยนคำว่ายี่เก เป็นลิเก จึงเรียกว่าลิเกสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้

นอกจากวิก ของพระยาเพชรปราณีแล้ว ยังมีวิกลิเกที่เกิดขึ้นและมีผู้นิยมอีกเช่นวิกหลวงสวรรคเจริญอยู่ระยะเวลานึง วิกญี่ปุ่นหลวง วิกนี้เดิมที่มีหนังญี่ปุ่นแสดง แต่หนังญี่ปุ่นไม่มีคนนิยมดู ลิเกคณะบ้านข้าวหลามจึงแสดงวิกนี้ ต่อมามีวิกปริศนาล้อยไกล้แพรงภูธร วิกปราโมทย์อยู่ข้างวังบูรพาภิรมย์ วิกบำรุงไทย ซึ่งลิเกพวกนั้นนิยมเรียกว่า วิกนายช่วงบางลำพู

ในยุคนี้มีวิกลิเก อีกหลายวิก เช่น วิกตลาดนานา วิกตลาดทุเรียน วิกหัวลำโพง วิกสะพานเหลือง วิกถนนตก วิกตรองซุง วิกบางรัก วิกเจริญผล วิกศรีพระจันทร์ อยู่เชิงสะพานจตุรภักตร์ (สะพานขาว) วิกศรีอาทิตย์ เชิงสะพานเทวกรรมรังรักษ์ (นางเล็ง) วิกเปรมประชา

ใกล้เตาปูนบางซื่อ วิกบางกระบือ วิกเทเวศร์ ทางฝั่งธนก็มีวิกเถกหลายวิก และตามต่างจังหวัดก็มี วิกเถกเกือบทุกจังหวัด วิกเถกที่มีความเจริญรุ่งเรืองและผู้ชมรู้จักกันทั่วทุกจังหวัดคือ วิกชวนชม หรือที่ผู้ชมลิเกมักนิยมเรียกวิกนี้ว่า วิกเมรุปูน (เป็นวัดแรกที่เมรุทำด้วยปูน) อยู่ใกล้บ้านบาตร ถนนบำรุงเมือง

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2486 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นรัฐบาลจึงมอบหมายให้กรมศิลปากรเชิญ ให้ศิลปินเถก และศิลปินนักแสดงประเภทอื่น ๆ รวมทั้งศิลปินดนตรีไทย ดนตรีสากล เข้ารับการอบรมศิลปกรรม วัฒนธรรม ที่กรมศิลปากร และให้เปลี่ยนชื่อคำว่า ลิเก เป็น นาฏดนตรี แต่ผู้ชมก็ยังนิยมเรียกตามเดิม คือ ลิเก

หลักของการแสดง โดยศิลปินเถกครั้งก่อนนั้นท่านได้วางหลักวิธีไว้ดังนี้ คือเพลงหน้าพาทย์สูงไม่ควรนำมาใช้ เพราะเป็นเพลงสำหรับไหว้ครู และการแสดงโขน ส่วนเพลงที่เถกแสดง เช่น เวลาจะไปใกล้ก็ใช้เพลงเสมอ เวลาจะไปไกลก็ใช้เพลงเซ็ด เวลาרבกันใช้เพลงเซ็ด เวลาแปลงตัวหรือหายตัว หรือจะเข้าทำอันตรายผู้อื่นใช้เพลงรัว เมื่อลอบเข้ามาในสถานที่ของผู้อื่นใช้เพลงเซ็ดฉิ่ง รำทวนบนหลังม้าใช้เพลงพระยาเดิน

การใช้เพลงร้องเช่น จะไปหรือจะมาร้องเพลงสั้นๆ หากบทเสรำโศกก็ร้องเพลงที่เหมาะสมกับเวลาที่เสรำโศก หรือนั่งเตียงควรส่งรำเพลงสองชั้นคือ ทีไป ทีมา ทีช้า ทีเร็ว ใช้เพลงให้เหมาะสม เพลงคั่นหงษ์ทอง ใช้ร้องเวลากล่าวถึงความ เป็นไปต่าง ๆ เพลงสองไม้ใช้ร้องเวลาโต้ตอบกันยาว ๆ เพลงคลุ้มโป่งใช้ร้องได้เกือบทุกตอน เพลงโนเนนนิยมใช้ร้องเมื่อรับบทเป็นเทวดา หรือจะใช้ร้องในตอนอื่นก็ได้ เพลงกระบอกร้องเวลาจะรับไปหรือรับมา เป็นต้น³

ลิเกเริ่มชบเซาลงไปบ้างหลังปีพ.ศ.2490 เนื่องจากผู้ชมในกรุงเทพฯ นิยมชมภาพยนตร์เข้ามา มีความนิยม แต่ก็ยังเป็นเพียงผู้ชมบางส่วน เพราะในตามจังหวัดที่ภาพยนตร์ยังตามไปไม่ถึง ลิเกจึงได้รับความนิยมอย่างสูง บางคณะถึงกับเล่นประจำในท้องถิ่น บางคณะก็เล่นแรมไปเรื่อย ๆ เช่น คณะของนายดอกดิน เสือสง่า ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งในวงการลิเก เพลงรำนีเกริงเดิมที่เรียก เพลงคูนเกริง ร้องว่า ดอกโสนบานเช้า ต่อมาพ่อครูดอกดิน เสือสง่า มาปรับปรุงขึ้นใหม่ใช้ร้องกลอนแปด จึงคล้องกันต่อมา เรียกกันว่าทำนองดอกดิน และขณะนี้เรียกว่า รำนีเกริง โดยใช้เนื้อร้องแบบกลอนลำตัด ลิเกก่อนแสดงต้องออกแขก เพราะศิลปินมีความกตัญญูและมีจิตใจนอบน้อมแก่ผู้ศิลปมาให้ เพราะการแสดงลิเกแขกนำมาแสดงก่อนดังกล่าวข้างต้น บรรดาลิเกจึงต้องเคารพ

³ สุรพล วิรุฬห์รักษ์, ลิเก (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539), หน้า 35.

นายดอกดิน เสือสง่า เป็นคนคิดทำนองร้องเพลงรานิเกลิง โดยดัดแปลงมาจาก “เพลงมอญควรวู” ของลิเกบันตน เพลงรานิเกลิงเป็นที่นิยมจนกลายเป็นเพลงสัญลักษณ์ของลิเกสืบมา นอกจากคิดเพลง “รานิเกลิง” หรือที่คนยุคดอกดินเรียกว่าเพลง “ทำนองดอกดิน” แล้วยังมีความสามารถในการด้นกลอนได้อย่างคมคายจนเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชม⁴

นายดอกดินแม้ว่าจะมีชื่อเสียงมากก็ไม่นิยมเล่นตามวิกใดเป็นเวลานาน ๆ แต่จะเร่ไปกับคณะของตนทั้งหมดในเรือข้าวขนาดใหญ่ เมื่อไปถึงที่ชุมชนใด ก็ปลุกโรงแสดง ๆ นาน ๆ จะเข้ามากรุงเทพฯ และมักเล่นที่วิกเมรุรูปน โดยจอดเรือไว้ที่ท่าแปดตำรวจ

นายดอกดิน เสือสง่า ถึงแก่กรรมเมื่อปี พ.ศ. 2477 อายุประมาณ 70 ปี มีลูกศิษย์คนสำคัญที่สืบทอดวิชาต่อมาคือนายหอมหวล นาคศิริ ผู้ได้นายา “ราชาลิเก” นายหอมหวล นาคศิริ เป็นคนบ้านห้วยทราย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อเป็นเด็กหัดแสดงลิเกกับลิเกชาวบ้าน ครั้น พ.ศ. 2456 ได้ติดตามคณะนายดอกดินมาจากบ้าน อยู่มาไม่นานก็แยกตัวออกจากดอกดินไปตระการกำล้าปากอยู่พักหนึ่ง จึงมีโอกาสดังคณะของตนเองขึ้นชื่อ “คณะหอมหวล”

คณะหอมหวลเป็นลิเกเรืออย่างเดียวกับคณะนายดอกดิน มาเล่นประจำในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2482 ที่วิกตลาดทุเรียน (พ.ศ. 2477-2509) สาเหตุที่ต้องเข้ากรุงเทพฯ ก็เพราะนายหอมหวลต้องยกคณะมาสอบวุฒิบัตรเทียบเท่าศิลปิน เพื่อให้มีสิทธิ์แสดงได้อย่างถูกต้องตามพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมทางศิลปกรรมของรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีน⁵

ต่อมาในปี พ.ศ. 2479-2516 นายหอมหวลได้ย้ายคณะจากตลาดทุเรียนมาเล่นที่วิก ตลาดนานา เพราะเจ้าของวิกเดิมขึ้นค่าเช่า นายหอมหวลเล่นอยู่ที่วิกนี้จนถึง พ.ศ. 2515 ก็พักให้ลูกหลานดำเนินการต่ออีกปีเศษ จึงปิดกิจการ ด้วยปัญหาทางเศรษฐกิจ หลังจากนั้น นายหอมหวลได้บวชเป็นบรรพชิตจนมรณภาพ เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2521 อายุ 80 ปี

นายหอมหวล นาคศิริ เป็นบุคคลสำคัญในการพัฒนาลิเกยุคต่อจากนายดอกดิน เสือสง่า โดยนำเพลง “รานิเกลิง” เดิมซึ่งร้องคำเดียวลงในปีพาทย์รับ มาดัดแปลงวิธีร้องใหม่ โดยใช้กลอนแบบลำตัดเข้าผสม ทำให้ร้องด้นต่อไปหลายคำจึงลงให้ปีพาทย์รับครั้งหนึ่ง ทำให้น่าฟังเพราะบรรยายความได้มากและไม่ได้ใช้เฉพาะเกี่ยวพาราสื่ออย่างนายดอกดินเท่านั้น ยังสามารถใช้ร้องบรรยายความอื่น ๆ ด้วย

⁴ เจือ นาคะมาลัย, หนังสืออนุสรณ์งานพิธีไหว้ครูลิเกคณะทองเจือ โสภิตศิลป์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เหรียญทอง, 2517), หน้า 4.

⁵ สุรพล วิรุฬห์รักษ์, ลิเก (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539), หน้า 35

นอกจากนี้ นายหอมหวลยังได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงการแสดงลิเกให้ทันสมัยขึ้น เช่น เล่นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ก็แก้ไขให้รวดเร็ว หรือมีฉะนั้นก็หันมาแสดงเรื่องต่าง ๆ จากนวนิยายที่นิยมกันมากในสมัยนั้น คือ ผู้ชนะสิบทิศของยาขอบ และเรื่องลูกทุ่งต่าง ๆ ของไม้เมืองเดิม เช่น ขุนศึก หรือแต่งขึ้นใหม่ให้เป็นเรื่องทันสมัย เล่นรวดเร็วทันใจ โดยให้มีบทเจรจามากกว่าบทร้อง⁶

เนื่องจากในระหว่วสงครามโลกที่ 2 ขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภค การแสดงลิเกจึงขาดอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น กั้น อาทิ เครื่องแต่งกายพวกผ้ายก ดิ้นเงินดิ้นทองจากอินเดีย เครื่องแต่งหน้าคือหมึกจีนเขียนคิ้ว ฝุ่นจีนพัดหน้าและลื่นจี๋ (กระดาษสีแดงใช้ทาปาก) และด้วยเหตุดังกล่าว ลิเกจึงหันมาประดิษฐ์เครื่องแต่งกายและคิดเครื่องแต่งหน้าขึ้นใหม่ เช่น ใช้เนื้อมะพร้าวห้าวเผาเขียนคิ้วแทนกำรูปจิมหมึกจีน

นายหอมหวลได้คิดลิเกเรื่อง “ทหารเสือคู่พระทัย” ให้มีบทนางเอกเป็นนายทหารเรือหญิงยศพันตรี และนำเอาเครื่องแบบทหารและเครื่องแต่งกายอิงประวัติศาสตร์มาใช้เพื่อให้การแสดงดูสมจริงมากกว่าลิเกทรงเครื่อง จึงนับว่านายหอมหวล นาคศิริ เป็นผู้ปฏิวัติการแต่งกายของลิเก ต่อจากพระยาเพชรปानी ผู้เป็นต้นคิดในการออกแบบข้าราชการและราชอิสริยาภรณ์มาใช้กับลิเกในสมัยรัชกาลที่ 5⁷

ในระหว่างที่นายหอมหวลมีชื่อเสียงตรงกับยุคที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ประกาศนโยบายสร้างชาติไทยให้ยิ่งใหญ่ สิ่งใดที่ไม่ใช่ศิลปะของไทยแต่เดิมหรือศิลปะพื้นบ้านที่ด้อยสุนทรียรสก็ให้ยกเลิกเสีย เช่น ละครชาตรี ลิเก หุ่นกระบอก นโยบายดังกล่าวทำให้ละครชาตรีและหุ่นกระบอกเป็นจำนวนมากต้องเลิกเล่นและหันไปประกอบอาชีพอื่น ทำให้ศิลปะพื้นบ้านทั้งสองประเภทนี้ค่อย ๆ หายสาบสูญไปเหลือเพียงไม่กี่คณะ

ในปี พ.ศ. 2485 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ออกพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมทางศิลปกรรมเกี่ยวกับการแสดงละครขึ้น โดยบัญญัติกฎเกณฑ์และลักษณะต่าง ๆ ของละครขึ้นตามคณะกรรมการดังกล่าวได้แบ่งการละครไทยออกเป็น 3 ประเภท คือ อุปรากร นาฏกรรม และนาฏดนตรี ลิเกเปลี่ยนชื่อการแสดงจาก “ลิเก” กลายเป็น “นาฏดนตรี”

⁶ สุรพล วิรุฬห์รักษ์, ลิเก (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539), หน้า 37.

⁷ พลาคิชัย สิทธิธัญกิจ, ลิเกไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2540), หน้า 54.

เมื่อลิเกใช้คำแทนตัวเองว่า “นาฏคนตรี” บรรดาผู้แสดงลิเกต้องสอบความรู้ด้านนาฏศิลป์กับกรมศิลปากรให้ผ่าน จึงจะได้บัตรประจำตัวเทียบเท่าศิลปิน ซึ่งผู้มีบัตรเท่านั้นจึงจะสามารถแสดงลิเกเป็นอาชีพได้ คำว่า “นาฏคนตรี” นี้ใช้กันจนจอม พล ป. พิบูลสงครามถึงแก่กรรมจึงค่อย ๆ เลิกไป และหันกลับมาใช้คำว่า “ลิเก” อีกครั้งหนึ่ง

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ในวงการลิเกที่ตามมากับพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมทางศิลปกรรมเกี่ยวกับการแสดงละคร คือ การใช้ชายจริงหญิงแท้ในการแสดงลิเก ซึ่งก่อนปี พ.ศ. 2485 ลิเกส่วนมากจะใช้นักแสดงชายล้วน มีผู้หญิงเล่นก็มีอยู่บ้างแต่น้อย ที่มีชื่อเสียงคือ นางละออง เสือสง่า ลูกสาวนายดอกดิน และนางเกษร นาคศิริ ภรรยาของนายหอมหวล แต่เมื่อมีการปฏิวัติวัฒนธรรม ลิเกจึงจำเป็นต้องใช้นักแสดงหญิงเล่นบทผู้หญิง นับแต่นั้นมาลิเกจึงเป็นลิเกแบบชายจริงหญิงแท้⁸

ในระหว่างที่ลิเกกำลังรุ่งเรืองอยู่ตามวิกต่าง ๆ ได้มีสื่อสารมวลชนเข้ามาในประเทศไทย คือวิทยุ ซึ่งเปิดทำการกระจายเสียงตั้งแต่ พ.ศ. 2471 ในสถานีวิทยุ 1 ปณ. บรรดาลิเกจึงมีโอกาสเข้าไปแสดงออกอากาศด้วย ทำให้ลิเกเป็นที่สนใจของคนมากมาย

ลิเกคณะแรกที่เข้าไปแสดงอากาศคือ คณะสุชิน เทวชะลิน จากนั้นได้มีคณะ สนิท เกตุทะนัง ต่อมาในปี พ.ศ. 2473 สถานีวิทยุแห่งประเทศไทยของกรมโฆษณาการ (กรมประชาสัมพันธ์) เริ่มออกอากาศ นอกจากคณะคุณสุชิน เทวชะลิน และคณะเกตุทนนานูที่มาออกอากาศเป็นประจำแล้วยังมีคณะฉลาด คำมูลคดี เพิ่มขึ้นมาอีกคณะหนึ่ง

ในปี พ.ศ. 2495 จอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นว่ามีลิเกเป็นที่นิยมของประชาชนมาก และมีลิเกอาชีพถึง 4,000 คน จึงคิดที่จะใช้ลิเกเป็นสื่อส่งเสริมนโยบายต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยจัดการประกวดลิเกต่อต้านคอมมิวนิสต์ ทำให้มีคณะลิเกที่มีชื่อเสียงในยุคนั้นเข้ามาประกวดหลายคณะ เช่น คุณแสนท์ โกมารชุน คณะฉลาด คำมูลคดี คณะสอึง ธรรมกุล คณะสุชิน เทวชะลิน คณะหอมหวล 1-4 ผลปรากฏว่า คณะสุชิน เทวชะลิน ชนะเลิศในการประกวดครั้งนี้ในเรื่อง “ชาติกับปัญญา” ตั้งแต่นั้นมา ลิเกจึงเป็นที่แพร่หลายกระจายเสียงออกอากาศในวิทยุเป็นประจำ

⁸สุรพล วิรุฬห์รักษ์, ลิเก (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539), หน้า 56.

การแสดงลิเกวิทยุนั้นมี 2 แบบ คือ แบบแสดงในห้องส่ง และแบบแสดงออกตัว แบบแสดงในห้องส่งนั้น เจ้าของคณะจะจัดเตรียมบทลิเกมาพร้อมสรรพ ผู้แสดงมีหน้าที่เพียงร้องและเจรจาตามบทเท่านั้น ลิเกวิทยุในกรุงเทพฯ ส่วนมากเป็นเช่นนี้ แต่ในต่างจังหวัดมักนิยมเล่น “ออกตัว”

การแสดงลิเกวิทยุแบบออกตัว คือ การแสดงลิเกบนเวทีเหมือนกับแสดงตามปกติ มีการแสดงปรากฏตัวหรือออกตัวให้คนดูชม จึงต้องมีการแต่งตัวและร่ายรำประกอบ โดยจัดเวทีการแสดงไว้ในบริเวณสถานีวิทยุ (ถ่ายทอดสดทางวิทยุ)

ต่อมา พ.ศ. 2497 สถานีโทรทัศน์ช่อง 4 ของกรมประชาสัมพันธ์ ได้ทำการแพร่ภาพออกอากาศครั้งแรก ทำให้ลิเกมีโอกาสปรากฏตัวในสื่อโทรทัศน์คือ ในปี พ.ศ. 2506 ได้มีการจัดการประกวดลิเกทางโทรทัศน์ขึ้น โดยลิเกคณะสุรางรัตน์เป็นคณะแรกที่ออกอากาศในงานในปี พ.ศ. 2506 ดำเนินการโดยสุรางค์ ดุริยพันธุ์ ใช้เวลาประกวดยาวนานถึง 10 ปีจึงเสร็จสิ้นซึ่งมีคณะลิเกเข้าประกวดทั้งสิ้น 56 คน ปรากฏว่าคณะทองเจือ โสภิตศิลป์ เป็นผู้ชนะเลิศ

คณะสุชิน เทวพะลิน ได้เปิดแสดงที่สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7 และช่อง 9 สีในปัจจุบันเป็นประจำจนคณะสุชิน เทวพะลินเสียชีวิต บุตรชาย จึงดำเนินการแสดงต่อเป็นเวลา 3 ปี จึงเลิกกิจการ เพราะรายการภาพยนตร์ญี่ปุ่นเข้ามาแย่งความนิยม ลิเกโทรทัศน์เพิ่งมาเริ่มฟื้นอีกครั้งในสมัยของลิเกคณะสมศักดิ์ ภัคดี โดยแสดงอยู่ที่ช่อง 9⁹

การแสดงลิเกทางโทรทัศน์นั้นทำให้ลิเกได้รับความนิยมกันแพร่หลายมากขึ้น และบุคคลที่มีบทบาทในการนำพระเอกนางเอกลิเกมารวมกันแสดงทางรายการโทรทัศน์ก็คือ วิญญู จันทรเจ้า และนพคุณ ทานอุทิศที่เป็นผู้จัดรายการลิเก คณะรวมดาวสาวสยาม ถือว่าเป็นการยกระดับลิเกเข้าสู่การเป็นดารายอดนิยม

การแสดงของสมศักดิ์ ภัคดี พระเอกเงินล้าน ได้มีการเปลี่ยนแปลงการแต่งตัวโดยเลิกใส่เสื้อกั๊กลิเก มาสวมเสื้อคอตั้งแขนยาวโปร่งเป็นตะแกรงปีกเพชรพราว เสื้อนี้เรียกว่า เสื้อดักแมงดา และต่อมาได้มีการเปลี่ยนเป็นเสื้อลูกไม้ปีกเพชร เครื่องประดับศีรษะมีลิเก มีการเพิ่มเกี้ยวอดเรียกว่าหัวมอญ พร้อมกับเปลี่ยนผ้านุ่งที่เคยนุ่งจีบโจงคี่ปักสูง ๆ มาเป็นนุ่งมอญคือ นุ่งโดยข้างขวา โจงหาง ข้างซ้ายห้อยโดยจีบเป็นหน้านางจีบเล็ก ๆ การแต่งตัวลิเกอย่างนี้ สมศักดิ์ ภัคดี เป็นผู้หนึ่งที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบแต่งตัวลิเกคนหนึ่ง

⁹ นงคันทน์ช ไพโรพินุลยกิจ ,ลิเก (กรุงเทพฯ:คอมแพคพริ้นท์, 2541), หน้า 40.

นอกจากนี้ สมศักดิ์ ภักดี ยังได้นำเพลงลูกทุ่งเข้ามาประกอบการแสดงของลิเกด้วยโดยร้อง สลับรายการตอนพักครึ่งเวลา ภายหลังได้นำมาร้องส่งคอนออกตัวครั้งแรก คือ “ร้องส่งหน้าเตียง” แทนการร้องเพลงไทย ๒ ชั้นแบบลิเก ระยะนั้น พ.ศ. 2522 ลิเกร้องเพลงลูกทุ่งจึงได้รับความนิยม ซึ่งมีการดัดแปลงเนื้อร้องให้เข้ากับเรื่องไปด้วย ลิเกแบบนี้ว่านี้เรียกว่า ลิเกลูกทุ่ง

สำหรับดนตรีที่ใช้ประกอบคือ กลองชุดของดนตรีสากล เพื่อทำให้เกิดความสนุกสนาน โดยเฉพาะลิเกลูกทุ่งนี้ต่อมามีหางเครื่องประกอบด้วย การนำลิเกผสมกับการร้องเพลงลูกทุ่งนั้น ในต่างจังหวัดนิยมเล่นกันมากอาจเป็นเพราะคณะลิเกนั้นมีคณะร้างอยู่ด้วย และทั้งตัวลิเกหรือนางรำ (วง) ก็คือ คนชุดเดียวกัน พอเห็นว่ามีเครื่องดนตรีชุดออกงานร้างว่างอยู่ ก็เลยเอามาผสม เล่นด้วยกัน จนบางครั้งปีพาทย์ไม่ต้องตีมาก ปล่อยให้ลิเกร้องเพลงลูกทุ่งแทนร้องกลอนกลืนแทน การเดิน การรำของลิเก หรือหางเครื่องเหมือนนางร้าง ที่มีท่าทางประจำคือ รำมืออยู่แค่เอว สะโพกส่ายหรือเดินไปมา ส่วนตานั้นสอดส่ายหากคนไม่ได้ตั้งใจจะรำ เหมือนจะเรียกให้ผู้ชายซื้อ ตัวขึ้นมารำ

การแสดงลิเกนั้น ไม่ได้นิยมกันแต่ภาคกลางหรือในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเท่านั้น ได้มีการนำไปผสมผสานกับการแสดงพื้นเมือง เช่น หมอลำ แสดงเป็นเรื่องราวอย่างลิเก เช่นภาคอีสาน ได้ประยุกต์ให้เข้ากับการเล่นหมอลำของภาคอีสาน ซึ่งเรียกกันหลายชื่อ เช่น หมอลำเรื่อง หมอลำ หมู่ ลิเกกลองยาว หรือลิเกอีสาน แล้วแต่จะตั้งชื่อเรียกกัน อันที่จริงแล้ว หมอลำเรื่องนั้นรู้จักกันดี อยู่แล้วในชื่อลิเกลาว ดนตรีที่ประกอบการเล่นลิเกนั้นมี แคน 1-2 เต้า กลองยาว 2 ลูก กลอง รำมะนา 1 ลูก บางแห่งเพิ่มระนาด ปี 1 เล่า และฉิ่ง อย่างภาคกลาง การเล่นของลิเกอีสาน หรือลิเก ลาวนั้น นำเอาเรื่องวรรณกรรมสำคัญของอีสานมาแสดง เช่น ขุนนางอ้าว จำปาสี่ต้น กภาพเกษ เป็นต้น การแสดงออกไปทางหมอลำจึงดูอ่อนช้อยเข้มข้น น่าชม ภายหลังมีการนำดนตรีสากล ผสมผสานด้วย หมอลำจึงเป็นหมอลำซิ่ง และเกิดลิเกลาวซิ่งตามด้วย

ภาคเหนือ แม้จะมีการรำการฟ้อน ขับซอ สะล้อ ซึง เปียะ (เครื่องดนตรีที่ใช้ดีดคล้ายพิณ รูปร่างคล้ายกับซอ แต่กะลาทำครึ่งซีก ไม่มีตาคล้ายซอ เวลาดีดต้องใช้กะลาครอบที่หน้าอก) กลองสะบัดชัย กลองยาว กลองแหว่ เล่นกันครึกครื้นก็ตาม อิทธิพลของลิเกก็ขึ้นไปถึงภาคเหนือ เหมือนกัน คือ มีคณะมาจากลำพูน พระเอกนางเอกพูดภาษากลาง มีตัวตลกเท่านั้นที่พูดภาษาเหนือ เพื่อให้ถึงใจคนเหนือ การร้องกลอนรานิกลิงแบบลิเกเสียงเพี้ยนไป การแต่งกายนั้น นางเอกใส่ กางเกงยีน พระเอกแต่งแบบลิเกภาคกลาง ไม่นุ่งผ้ายก เครื่องเพชรมีสีต่าง ๆ ฝีมือและลาวลายไม่ ละเอียด และใช้ช่อดอกสร้อยทองทำด้วยพลาสติกปักแทนขนนกที่ผ้าโพก ผู้แสดงสวมรองเท้า ผิดกับลิเกภาคกลางไม่สวมรองเท้า สวมแต่ถุงเท้า เครื่องบรรเลงมีระนาด ตะโพน กลองทัด 1 คู่

ฉาบเล็ก เหมือนลิเกภาคกลาง ซึ่งก็คงได้รับความนิยมในการชม การขับชอไม่ได้ ซึ่งมีการขับชอ (ร้อง) เป็นเรื่องเป็นราวเหมือนกัน

ใน พ.ศ. 2518 สถาบันวิทยุโทรทัศน์ช่อง 3 ได้มีการจัดรายการการกุศลเพื่อหารายได้สมทบทุนช่วยเหลือทหารตำรวจตระเวนชายแดนขึ้นโดยสมบัติ เมทะนี และอรรัญญา นามวงศ์ ดาราภาพยนตร์ เป็นผู้จัดรายการและร่วมกันขอแรงดารามาร่วมกันแสดงลิเกการกุศล เป็นรายการลิเกดารา ซึ่งระยะหลังมักออกแสดงรายการกุศล โดยเฉพาะรายการรวมใจไปสู่แนวหน้า ที่โรงละครแห่งชาติ เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2518 ครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จทอดพระเนตรลิเกดารา ซึ่งได้มีการถ่ายทอดการแสดงทางโทรทัศน์ไปทั่วประเทศ ลิเกดารา ได้รับความนิยมมากและได้รับเชิญได้ไปแสดงตามโรงภาพยนตร์ในต่างจังหวัดอีกหลายครั้ง และภายหลังได้หยุดสลายคณะลง ลิเกชนิดนี้เรียกว่าลิเกดาราหรือลิเกสมัครเล่น

นอกจากนี้ก็มีลิเกสมัครเล่นที่เล่นเพื่อการกุศลหรือเล่นเพื่อสวดแทนความสนุกขบขันหรือล้อเลียนทางจำพวกโดยนำเหตุการณ์อื่นมาแทรกและดัดแปลงบทเก่าโดยเฉพาะเรื่อง จันทโครพ มักเล่นกันสนุกสนาน ผู้แสดงมักเป็นบุคคลสำคัญที่เชิญมาร่วมกัน เช่น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ประยูร จรรย์าวงศ์ เป็นต้น

สำหรับประยูร จรรย์าวงศ์ นั้น พ.ศ. 2481 ได้เป็นผู้เริ่มเขียนลิเกเป็นการดูในหนังสือพิมพ์โดยนำเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ มาเขียนเป็นตอน พร้อมกับสวดแทนเหตุการณ์บ้านเมืองไปด้วย เช่น เครื่องจันทโครพ ไกรทอง โกมินทร์ หลวิชัยคาวิ พระอภัยมณี เป็นต้น และตั้งคณะลิเกการดูนี้ว่า “คณะนายสุขเล็ก”

บุคคลสำคัญอีกคนหนึ่งที่ถูกเบิกเรื่องการเล่นพื้นบ้านและลิเกสมัครเล่นทางโทรทัศน์คือ ครูเพ็ญ ปัญญาพล ซึ่งจัดรายการให้กับสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม ซึ่งขณะนั้นมีอยู่ช่องเดียวซึ่งต้องถือว่าเป็นผู้นำศิลปะการแสดงพื้นบ้านต่าง ๆ ของไทยเผยแพร่ทางรายการโทรทัศน์มากมาย เช่น เพลงเรือ เพลงฉ่อย ลำตัด ลิเกทรงเครื่อง จึงเป็นลิเกต้นแบบที่ชมกันทางโทรทัศน์ในสมัยนั้น

เมื่อมีการแสดงละครเรื่องผู้ชนะสิบทิศ เครื่องแต่งกายสวยงามศิลปะพม่าจึงถูกนำมาใช้แต่งเป็นเครื่องลิเกแทน ทั้งนี้เกิดจากผู้ชมลิเกคือ “ป่าเล็ก” ได้เห็นว่า เครื่องแต่งตัวละครผู้ชนะสิบทิศนั้นสวยงาม จึงนำมาตัดเย็บให้พระเอกลิเกไปแสดง จึงเกิดนิยมนักทำให้พากันจ้าง “ป่าเล็ก” ตัด ลิเกจึงพากันทั้งเครื่องแต่งตัวลิเกที่นำมาจากละครนอก มาใช้เครื่องแต่งตัวอย่างละครผู้ชนะสิบทิศ หรือเครื่องแต่งตัวปักดินอย่างศิลปะพม่าแทน แต่ผู้แสดงผู้หญิงยังคงแต่งชุดราตรียาว

อย่างฝรั่ง เป็นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมจนเป็นลักษณะเฉพาะของลิเก แม้จะไม่ค่อยถูกต้อง คือ แต่งกายไม่สมกับบทที่แสดง ใส່สวยเหมือนกันหมดก็ตาม

ดังนั้น แม่ยกพ่อยกลิเก จึงพยายามช่วยกันสร้างหรือหาอะไรให้ลิเกใช้เล่นให้ลูกใจที่ตนเองต้องการ เช่นเดียวกับ “ป้าเล็ก” ที่ออกแบบเครื่องแต่งตัวและรับตัดเย็บเสื้อผ้าให้พระเอกลิเกไปใส่แสดงทุกวันนี้

ลิเกในสมัยปัจจุบันได้มีการพัฒนารูปแบบทั้งการแต่งตัวกับการเล่นให้รวดเร็วขึ้น ซึ่งน่าจะเกิดจากการจัดการทางโทรทัศน์ที่มีเวลาจำกัด และต้องการกระชับเนื้อหาให้รวดเร็ว การแต่งกายแบบเก่าต้องเสียค่าเช่าเครื่องและยุ่งยากต่อการต่อการแต่งตัว เมื่อใช้แบบเสื้อก็ปักคิ้น สวมกางเกงใส่เลื่อม ผูกผ้า แล้วดูสะดวกกว่าการทรงเครื่องแบบเดิม โดยไม่คำนึงว่าจะแสดงเป็นตัวอะไรก็สวมใส่ให้สวยงามเป็นใช้ได้

ต่อมากรมศิลปากรได้นำผู้แสดงออกมาแสดงลิเก ซึ่งตัวละครของวิทยาลัยนาฏศิลป์ หรือ กองการสังคีต กรมศิลปากรนั้น ส่วนมากจะแสดงโขน ละคร ทั้งละครนอก ละครใน เป็นประจำ แม้จะมีการนำลิเกหรือการแสดงพื้นบ้านมาเล่นบ้างก็เพียงประกอบเป็นตัวอย่าง ไม่นั่นเป็นเรื่องเป็นฉากเหมือนโขนละคร เมื่อนำพระเอกละครอย่าง ศุภชัย จันทรสวรรณ และคนอื่น ๆ มาแสดงลิเกเต็มเรื่องอย่างลิเกทรงเครื่องนั้น จึงเป็นเรื่องใหม่และเป็นครั้งแรกในการฟื้นฟูให้ลิเกมีความสำคัญยิ่งขึ้น

วันอาทิตย์ที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2538 วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพฯ ได้จัดให้มีการแสดงลิเกขึ้น โดยฝึกซ้อมให้ศิลปินของละคร ซึ่งมีความชำนาญในการละครอยู่แล้ว มาแสดงลิเกทรงเครื่องตามต้นตำรับเดิมในเรื่องชงสามชายที่โรงละครแห่งชาติ โดยการฝึกซ้อมและควบคุมของนายบุญเลิศ นางพินิจ หรือบุญเลิศ ศิษย์หอมหวล นับว่าเป็นครั้งแรกที่ละครกรมศิลปากรได้นำลิเกพื้นบ้านคืนกลับมาให้ผู้แสดงละคร หลังจากที่ได้นำรูปแบบของละครไปผสมผสานสร้างสรรค์จนเป็นลิเกที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย ทุกครั้งผู้แสดงลิเกนั้นมีอิสระในการเล่นจึงสามารถทำให้เข้าถึงจิตใจชาวบ้านได้ดี ดังนั้น ลิเกจึงมีโอกาสดูได้แสดงรับใช้สังคมไทยมานาน

ลิเกเรื่องชงสามชาย เรื่องนี้เป็นเรื่องเก่า อาจารย์บุญเลิศ นางพินิจ ผู้ซึ่งเป็นศิษย์นายหอมหวล นาคสิริ ครูลิเกที่มีชื่อเสียง ได้จดจำเนื้อเรื่องไว้เมื่อครั้งเคยแสดงเรื่องนี้นี้ว่าเป็นเรื่องที่นิยมกันมากในสมัยแรก และใช้เป็นเรื่องที่ทดสอบบทบาทของผู้แสดงว่ามีความสามารถในการแสดงลิเกหรือไม่

จากการศึกษาลักษณะการรำของลิเกนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับการรำละครพันทางแต่ไม่ได้ยึดแบบแผนตามอย่างละคร ด้วยลักษณะดังกล่าวจึงมีผู้ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการรำลิเกดังนี้

เริ่มแรกลิเกเป็นการแสดงที่ไม่มีการรำ ใช้แต่การร้องและการเจรจาเป็นหลัก ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 การแสดงลิเกเริ่มมีรูปแบบที่คล้ายกับการแสดงละคร มีเรื่องละครมาเล่น มีปีพาทย์ละครมาบรรเลง และเอารำอย่างละครมาใช้แสดง ลิเกเริ่มถูกบังคับให้รำถูกแบบแผนเมื่อมีการปฏิวัติวัฒนธรรม พ.ศ. 2483 ศิลปินลิเกทุกคนในยุคนั้นต้องผ่านการทดสอบความรู้ด้วยการรำแม่บท การรำใช้บทอย่างละครและการรำเพลงหน้าพาทย์เช่นเพลงเสมอ จึงจะได้รับวุฒิบัตรเทียบเท่าศิลปิน มีสิทธิ์ประกอบอาชีพนาฏดนตรี

ลิเกเป็นการแสดงที่เน้นความสำคัญในการร้องและการเจรจาอยู่มาก ทำให้การรำด้อยความหมายลงไป และเนื่องจากลิเกเป็นการแสดงที่มีอิสระมาก การใช้ท่ารำจึงขึ้นอยู่กับความถนัดและความพอใจของผู้ศิลปิน พระตั้งผู้เคยเป็นโต้โพลีกรูเป็นต้น เป็นตัวนางลิเกที่มีชื่อเสียงในยุค และมีความชำนาญด้านละครรำ ได้อธิบายความแตกต่างของการรำละครกับการรำลิเกไว้ว่า “ละคอนรำเป็นท่า ลิเกรำเป็นที่”¹⁰

ละคอนรำเป็นท่า หมายความว่า รำครบกระบวนที่กำหนดไว้ในแบบแผนนาฏศิลป์ไทย โดยไม่มีการตัดทอน เพราะละคอนรำเน้นลีลาการรำเป็นสำคัญ นอกจากนั้นการลุก เดิน นั่ง ก็มีเพลงหน้าพาทย์กำกับ ให้ต้องรำตามแบบแผนอย่างเคร่งครัด

ลิเกรำเป็นที่ หมายความว่า ลิเกรำพอเป็นกิริยา ไม่ได้คำนึงถึงความถูกต้องของท่ารำเท่ากับ ความทันใจของกระบวนการเล่นลิเก ซึ่งเร็วกว่ากระบวนการเล่นละคอนรำ เช่น ละคอนรำใช้สองมือ ลิเกก็จะใช้มือเดียว

ลิเกจะรำมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการของเจ้าภาพและคนดูด้วยเหมือนกัน ลิเกรำในสมัยนี้รำมาทั้งรำใช้บท รำเข้าออก และรำชุด

สำหรับการรำใช้บท ลิเกรำใช้บทเหมือนละคอนรำแต่ใช้น้อยต่ำกว่า เพราะเป็นการรำประกอบคำร้อง ท่ารำใช้บทที่ใช้เป็นประจำมีประมาณ 12 ท่า คือ ท่ารัก ท่าโศก ท่าโอด ท่าชี้ ท่าฟาดนิ้ว ท่ามา ท่าไป ท่าตาย ท่าคู่ครอง ท่าช่วยเหลือ ท่าเคื่อง ท่าโกรธ ลิเกรุ่นใหม่ๆ บางคนรำได้ท่าเดียวคือ ท่าชี้ ชี้ไปชี้มา ชี้เข้าชี้ออกก็หมดบทพอดี ท่ารำใช้บทนี้ถึงลิเกจะรำพอเป็นที่ก็ยังยึดแบบแผนละคอนรำอยู่

¹⁰ สุรพล วิรุฬห์รักษ์, ลิเก (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539), หน้า 93.

การรำเข้าออก ลิเกในปัจจุบันไม่นิยมรำเพลงเสมอเข้าออกอย่างโบราณ นอกจากเล่นเรื่อง นารีสีใส คือ เรื่องจากวรรณคดี และถึงแม้จะรำเพลงเสมอในปัจจุบันก็ไม่ใช้ท่าเสมอละคอน กล่าวคือ เมื่อเพลงขึ้น ตัวลิเกจะออกเดินด้วยท่าละคอนตามจังหวะกลองทัดเพียงสามก้าวก็ค้ำนับ คนดูแล้วเดินไปนั่งเตียง แล้วยกมือขึ้นป้องให้ป้าพาทย์ลง เป็นหมดกระบวนรำอย่างลิเก ความเก๋ของการรำออกแบบนี้อยู่ที่การค้ำนับซึ่งลิเกแต่ละคนคิดท่าค้ำนับเอาเอง บางคนก็ไหว้ บางคนก็ซิดท่า ยืนค้ำนับแบบทหาร บางคนเอานิ้วชี้ขวาจิ้มสะโพกขวา เอามือซ้ายตั้งขึ้นเสมอออกแล้วกระดกข้อมือ ซ้ายพร้อมกับการค้ำนับศีรษะ ถ้าเป็นตัวตลกก็จะออกให้เห็นขัน เช่น ก้มหัว กางขา และยกเท้าร้อน เป็นเรือบิน การรำเสมอนี้ตัวนางไม่มีสิทธิ์รำ ถ้าออกพร้อมตัวพระก็ยืนรอจนตัวพระรำเสร็จจึงออก เดินต่อ การรำออกเวทีสมัยนี้มักใช้เพลงพม่าทูลเถ หรือเพลงมอญกระต่ายเดิน เพราะท่วงทำนองของเพลงสนุกสนาน ลิเกมีโอกาสดลดหลายในการรำได้มากกว่าเพลงเสมอ เพราะเล่นทวนเพลง ก็เที่ยวก็ได้ ท่ารำที่ใช้ท่ากินนรรำเป็นหลัก คือมือจีบเหยียดไปข้าง ๆ อีกมือหนึ่งตั้งข้างเสมอคว่ำ นอกนั้นคิดท่าแผลง ๆ เอาเอง การรำเข้าโรงของลิเกสมัยนี้ใช้เพลงเชิดและเพลงชั้นเดียว เช่น เบ้าหลุด ตะลุ่มโปง หงษ์ทอง สองไม้ เขมรไล่ควาย ม้าย้อย ตัวลิเกจะออกท่าเสมอพอเป็นกิริยา แล้วก็เดินเข้าโรงไป น้อยครั้งที่เห็นลิเกรำออกไปจนลับตา การรำออกของลิเกนี้มีลักษณะพิเศษ คือ การทิ้งหางตาเกี่ยวคนดูก่อนจะพาดลับตาไป

การรำชุด คือการแสดงระบำเบิกโรง ระบำสลับนาก หรือระบำประกอบเรื่อง ลิเกใด สามารถรำเพลงชุดต่าง ๆ ได้ถือว่าได้เปรียบกว่าคนอื่น ๆ เพราะในตอนรำชุดนี้เป็นการแสดงความสามารถในการรำอย่างเต็มที่ และเป็นความสามารถเฉพาะตัวที่คนดูจะตื่นตาตื่นใจ ทำให้ลิเกมีโอกาสดำรงไว้ได้ง่ายกว่าการแสดงช่วงอื่น ๆ พวกลิเกจึงพยายามเสาะหาการรำชุดไว้ประดับคนเพื่อหวังลาภดังกล่าว การรำชุดเป็นการจำเอามาจากท่าระบำที่นาฏศิลป์กรมศิลปากรคิดขึ้น¹¹

แต่ความที่ลิเกถ่ายทอดกันเองบ้าง ลักจำเขามาบ้าง จึงทำให้ท่าทางห่างจากต้นแบบไปมาก บางครั้งก็จับแพะชนแกะจากชุดโน้นบ้างชุดนี้บ้างมาผสมกันเกิดเป็นชุดใหม่ของลิเกขึ้นเอง เช่น เอาท่ารำชุดนางมโนห์ราบูชาัญญาไปปนกับท่าซัดซาตรีเกิดเป็นท่านกวีเศษของลิเกไปก็มี ท่าระบำบางชุดของลิเกเก่าแก่มากและยังจำสืบทอดกันมาจนทุกวันนี้ เช่น ชุดพม่ารำขวาน ซึ่งไม่เหมือนท่าของกรมศิลปากรเลย ท่าลับขวานกับฝ่ามือ ท่าขวานหลุด ท่าหีบขวานพลาด ขุนวิจิตรมาตรา เห็นมาเมื่อ 70 ปีก่อนจากคณะนายดอกคิน เสือสง่า ที่วัดเวฬุราชิน

¹¹ นงคัณฐ ไพพรพิบูลยกิจ, ลิเก (กรุงเทพฯ:คอมแพคพริ้นท์, 2541), หน้า 50.

การแต่งหน้าของลิเกสมัยก่อน สมัยที่ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ยังเป็นเด็กอยู่นั้น โต๊ะโหหรือตัวโห หรือที่เรียกกันว่าหัวหน้าคณะ จะมีกล่องเครื่องสำอางหน้าไว้ให้ลิเกทุกคน ผู้เฒ่าสำหรับตัดหน้านั้น โต๊ะโหจะซื้อผู้เฒ่าเป็นห่อ มีขายตามร้านขายเครื่องยาจีน เรียกกันว่าผู้เฒ่า มาเทใส่กล่องตัดหน้าไว้ และซื้อผู้เฒ่าแดงมาใส่ไว้สำหรับทาแก้มให้เป็นสีชมพูก่อน แล้วจึงตัดหน้าด้วยผู้เฒ่าขบลงไป หากแสดงลิเกกลางวันลิเกรุ่นก่อน ๆ นิยมใช้ขบ ซึ่งมีสีเหลืองผสมผู้เฒ่าขบหน้า เป็นสีเหลืองอ่อน ๆ และ โต๊ะโหจะมีน้ำมันตานีใส่ขวดเล็ก ๆ ผูกติดอยู่กับกล่องตัดหน้า ลิเกบางคนที่มีเหงื่อออกมาก ๆ หรือหน้ามันตัดหน้าไม่ติด ก็จะทาน้ำมันที่หน้าเสียก่อนลงผู้เฒ่าขบตัดหน้า เวลาออกไปแสดงเหนือหรือร้อน เหงื่อออก ผู้เฒ่าขบหน้าจะติดแน่นไม่หลุดตามเหงื่อออกมา ส่วนคิ้วนั้น ก็มีหมึกจีนสีดำเป็นแท่ง เวลาเขียนคิ้วก็จูดไม้ขีดไฟ สลัดให้ไฟดับแล้วจุ่มน้ำให้เย็น เอาปลายไม้ขีดนั้นมาสีกับหมึกจีนที่เปียกน้ำ สีดำจะติดปลายไม้ขีดนำมาเขียนคิ้ว และเขียนขอบตาล่าง ที่ปากจะใช้สีแดงทาเรียกว่าสีชาติ คือสีแดงที่ติดอยู่ในแผ่นกระดาษแข็งทองปิดอยู่และพับกลับไปกลับมาเป็นแผ่นเล็ก ลิเกที่แสดงเป็นตัวนางบางคนก็ใช้สีชาตินี้ทาแก้มแดง ๆ รองพื้นก่อน แล้วจึงเอาผู้เฒ่าขบหน้าขบลงไป ตรงแก้มจะเป็นสีชมพู หมึกจีนที่เขียนคิ้วและสีชาติก็ต้องซื้อตามร้านเครื่องยาจีนเช่นกัน การเขียนคิ้วของศิลปินลิเกต่อ ๆ มาจะใช้มีดตัดจากเนื้อมะพร้าวห้าวให้เป็นแท่งยาว ๆ และนำมาเผาไฟ แล้วมาเขียนคิ้วเขียนขอบตาดูสวยสดกว่าหมึกจีน แต่ปัจจุบันนี้ลิเกตัดหน้าด้วยเครื่องสำอางสมัยนิยม เช่น แป้งน้ำผู้เฒ่าขบหรือผู้เฒ่าแดงเป็นตลับแต่งหน้า ใช้ดินสอเขียนคิ้วเขียนขอบตา ทาปากด้วยรู๊ด ซึ่งมีสีแดงแก่แดงอ่อน สีส้ม สีบานเย็น สุดแต่ว่าใครจะนิยมสีอะไรทาปาก และเครื่องแต่งหน้าผู้แสดงจะหามาเองของใครก็ของใคร โต๊ะโหหรือหัวหน้าคณะจะไม่ต้องหาเครื่องแต่งหน้าให้เหมือนอย่างลิเกสมัยก่อน¹²

¹² ทองเจือ โสภิตศิลป์ วารสารวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพฯ:สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2530), หน้า 33.

ภาคผนวก ข .

ผลงานการเขียนสารคดีเรื่องลิเก ของนายทองเจือ โสภิตศิลป์

กำหนดงานพิธีไหว้ครูศิลปนิเทศ คณะทองเจือ โสภิตศิลป์

วันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2517 จึงปรึกษาผู้แสดงในคณะ และศิลปินลิเกส่วนมากเห็นพ้องต้องกันจะให้เชิญพ่อครูเจือ นาคะมาลัย ศิลปินเชี่ยวชาญลิเกสูงอายุมานำพิธีกร ไหว้ครู ครอบครูครั้งนี้

หัวหน้าคณะจึงไปเรียนเชิญท่าน และขอร้องให้เขียนประวัติลิเก ท่านจึงเรียนให้ได้พิมพ์แจกในงานไหว้ครูครั้งนั้นหนึ่งร้อยฉบับ โอกาสนี้จึงขอนำประวัติลิเกที่พ่อครูเจือ นาคะมาลัย ได้เขียนไว้มาให้ท่านได้ทราบ

ประวัติลิเก

ตามจดหมายเหตุบันทึกของพ่อครูรุ่งซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางประพันธ์บทลิเก ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อสมัยต้นรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวมลายูนำการแสดงมาแสดงที่วังบูรพาภิรมย์ ปัจจุบันนี้เป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลศิริราช และแกรนด์ พอสว่างวังเสร็จก็มีการทำบุญวันเกิดเจ้าของวัง การแสดงนี้คือการแสดงยะเกบันตน คือมีผู้แสดงมาล้อมวงตีระฆังนาสิบคน ปากก็ร้องเพลงไปในเพลงบันตนจนหมดเรื่องของรามะนา แล้วจึงมีผู้แต่งตัวขาวออกมาทางขวาจูงข้างเฟือก มีผู้แต่งตัวดำออกมาทางซ้ายจูงข้างดำ ทั้งสองฝ่ายโต้ตอบกัน แล้วก็เกิดการต่อสู้ ฝ่ายดำแพ้หนีไป แล้วก็มีการซักถามว่า แสดงเรื่องอะไร ฝ่ายขาวจึงบอกว่า เรื่องธรรมชนะอธรรม พวกอธรรมจะต้องแพ้พวกธรรมอยู่ทุกยุคทุกสมัย

การแสดงนี้มีผู้จดจำไปแสดงเป็นเรื่องต่าง ๆ ขึ้น การแสดงแยกออกเป็นสองแบบเรียกว่า ฮันดาเลาะห์ คือยะเก แบบหนึ่ง และลักกูเยว ยะเกเล่าตัดอีกแบบหนึ่ง

ต่อมาพวกไทยอิสลามอยู่ที่ตึกแดงตึกขาวธนบุรีก็นำมาแสดงเป็นแบบสวดประชัน และพวกจำวัดไทย ได้นำการแสดงเข้าเกมสวดร้องเป็นเพลงภาษาต่าง ๆ พอดีรามะนาหมดสิ้น กระบวนการจึงออกลูกหมด ออกหางเครื่องผู้แสดงเป็นภาษาใดก็แต่งตัวตามภาษานั้น ๆ แสดงเป็นยี่เกชุดสิบสองภาษา (ยังไม่มีการบรรเลงปี่พาทย์ร่วมการแสดง) นี่เป็นการเริ่มต้นของยี่เก ใช้ผู้แสดงเป็นชายทั้งหมด การแสดงคิดเป็นตลกขบขันให้ผู้ชมพอใจ

ยี่เก

คำว่า ยี่เก มาเกิดขึ้นที่บ้านพระยาเพชรปรางค์ ซึ่งอยู่ตรงข้ามวัดราชนัคคากองเทพฯ การเก็บเงินเกิดจากคนมาดูการตีรำมะนา เจ้าของบ้านจึงหาของมาบังกันเก็บค่าดูคนละพดเดียว เมื่อคนดูมากก็เก็บเพิ่มคนละอัฐ และขณะนั้นทำรำยังไม่ดี พระยาเพชรปรางค์จึงไปขอตัวละครที่ดีจากพระยามหินทร์ให้มาหัดทำรำ และขยายบริเวณบ้างให้กว้างเก็บค่าดูเพิ่มขึ้น พร้อมทั้งสร้างเครื่องแต่งตัวให้นุ่งผ้าเยียรบับ สรววมงกุฏ และมงกุฎกษัตริย์ (เป็นจี้รัก) และในช่วงปีพายุร้ายรับร้องแทนรำมะนา ยี่เกสมัยนั้นยังไม่กลอนฉันแสดงแต่เรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ

เรื่องแรกที่แสดงที่วิกพระยาเพชรปรางค์ คือเรื่องลักษณาวงศ์ แสดงสัปดาห์ละสองครั้ง ในวันที่หยุดเป็นวันที่ซ้อมการแสดง และในเวลาแสดงก็ใช้ตะเกียงวอชิงตันจุดเพื่อแสงสว่าง และยี่เกวิกนี้เป็นลิเกทรงเครื่องวิกแรกในเมืองไทย

ต่อมายี่เกคณะกัปตันบุง บ้านอยู่ข้างวัดชนะสงคราม (ตองปุ) นำคณะไปแสดงตามบ่อนเบี้ยต่าง ๆ

พระเอกที่มีชื่อในขณะนั้นคือ นายนามรำเสด็จพระเอกยี่เกของพระยาเพชรปรางค์ และนายยามรำสคั้ง พระเอกลิเกของกัปตันบุง เศรษฐี

ต่อมาเกิดลิเกหม่อมสุภาพอยู่หน้าโรงหอย (เป็นบ่อนนอกหอย) นักประพันธ์เรื่องลิเกคนแรกคือ พ่อครูรุ่งประพันธ์ เรื่อง นิยายฉนวน ยี่เกคณะหม่อมสุภาพ และยี่เกคณะเพชรปรางค์จึงกลายเป็นยี่เกประชันกัน คณะหม่อมสุภาพทุ่มเงินจึงเอาพระเอกนางเอกและผู้แสดงที่คนดูนิยมของคณะพระยาเพชรปรางค์ไปอยู่คณะของตนหมด ยี่เกของพระยาเพชรปรางค์จึงต้องล้มเลิกไป เมื่อยี่เกหม่อมสุภาพเจริญอยู่ระยะหนึ่งก็เลิกกิจการไปเช่นเดียวกัน

ผู้แสดงในคณะหม่อมสุภาพก็รวมกันมาแสดงอยู่ที่วิกหลวงสวรรคค์หรือที่มีชื่อวิกว่า นาคระสันตสน์ ครูรุ่งหรือพ่อรุ่งก็มาประพันธ์เรื่อง (เต็มเรื่อง) นิยายเขมร นิยายลาว นิยายแขก และได้โผล่เกก็ได้เชิญคุณครูเทียม สุริยวงศ์ มาวางหลักเกณฑ์การแสดง คุณครูนิยมจึงเชิญผู้เชี่ยวชาญจากสาขาต่าง ๆ มาช่วย เช่น พ่อครูเผิง หม่อมครูตลับ หม่อมครูเครือ และอีกสองท่านจำชื่อไม่ได้ ลิเกจึงเจริญรุ่งเรืองขึ้นในครั้งนี้ เมื่อแสดงเรื่องนิยายไปแล้วเจ็ดวันก็แสดงเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ หนึ่งคืน เปลี่ยนสายตาผู้ชม เช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนพระว้ายกตมอญใหม่ และท่านผู้ใหญ่รุ่นนี้ก็ได้เปลี่ยนคำว่ายี่เก เป็นลิเก จึงเรียกว่าลิเกสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้

การแต่งเครื่องลิเก สรววมงกุฎมียอดแหลม ถ้าถอดยอดออกเรียกยอดตัด ของตัวนางจะสรววมงกุฎกษัตริย์ และนางกำนัลสรวมกระบังหน้า ลูกกษัตริย์ก็สรวมจุกใส่เสื้อและนุ่งผ้าเยียรบับใส่อินทรรณู และสร้อยสังวาลย์เปลี่ยนจากจี้รักเป็นเครื่องเพชร

เมื่อวิกิหลวงสุวรรณคีรีเจริญอยู่ระยะหนึ่ง ก็มีวิกิญี่ปุ่นหลวงตั้งอยู่ใกล้คลองถม วิกินี้เดิมที่มีหนังญี่ปุ่นแสดงเพราะย้ายมาจากเวียงนาครเขมม แต่หนังญี่ปุ่นไม่มีคนนิยมดู ลิกะคณะบ้านข้าวหลามจึงแสดงวิกินี้ มีผู้นำแสดงคือ นายลับกับนายหลง นายหลงผู้นี้คือนายสังวาลย์ที่เป็นพระเอกมีชื่อในครั้งนั้น และได้โผเชิญนายเพิ่ม ขุนวิจารณ์ พระเอกที่มีชื่อเสียงโด่งดังอีกคนหนึ่งมาร่วมแสดง

ต่อมามีวิกิปรีดาคล้ายอยู่ใกล้แพร่งภูธร วิกิปราโนทัยอยู่ข้างวังบูรพาภิรมย์ วิกิบำรุงไทย ซึ่งลิกะพวกนั้นนิยมเรียกว่า วิกินายช่วงบางลำพู

มีลิกะคณะต่าง ๆ มาแสดง คณะใดมีผู้ชมมากก็แสดงอยู่นาน ผู้ชมน้อยคณะก็เลิก ย้ายไปแสดงอยู่วิกิอื่น ในยุคนั้นมีวิกิลีกะอีกหลายวิกิ เช่น วิกิตลาดนานา วิกิตลาดทุเรียน วิกิหัวลำโพง วิกิสะพานเหลือง วิกิถนนตก วิกิตรงซุง วิกิบางรัก วิกิเจริญผล วิกิศรีพระจันทร์ อยู่เชิงสะพานจตุรภักตร์ (สะพานขาว) วิกิศรีอาทิตย์ เชิงสะพานเทวกรรมรังรักษ์ (นางเล็ง) วิกิเปรมประชา ใกล้เตาปูนบางซื่อ วิกิบางกระบือ วิกิเทเวศร์ ทางฝั่งธนก็มีวิกิลีกะหลายวิกิ และตามต่างจังหวัดก็มีวิกิลีกะเกือบทุกจังหวัด วิกิลีกะที่มีความเจริญรุ่งเรืองและผู้ชมรู้จักกันทั่วทุกจังหวัดคือวิกิชวนชม หรือที่ผู้ชมลิกะมักนิยมเรียกวิกินี้ว่า วิกิเมรุปูน อยู่ใกล้บ้านบาตร ถนนบำรุงเมือง

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2486 กรมศิลปากรจึงเชิญให้ศิลปินลิกะ และศิลปินนักแสดงประเภทอื่น ๆ รวมทั้งศิลปินดนตรีไทย ดนตรีสากล เข้ารับการอบรมศิลปกรรม วัฒนธรรม ที่กรมศิลปากร และให้เปลี่ยนชื่อคำว่า ลิกะ เป็น นาฏดนตรี แต่ผู้ชมก็ยังนิยมเรียกตามเดิม คือ ลิกะ

ผู้ชมในครั้งนั้นนิยมลิกะมาก เพราะผู้แสดงลิกะเป็นศิลปินที่มีศิลปะอย่างแท้จริง คือใช้ปฏิภาณกับความรู้ความสามารถมาแสดงคือ ลิกะต้องร้องเอง รำเอง เจริญเอง

หลักของการแสดง โดยศิลปินลิกะรุ่นครั้งก่อนนั้นท่านได้วางหลักวิธีไว้ดังนี้คือ เพลงหน้าพาทย์สูงไม่ควรนำมาใช้ เพราะเป็นเพลงสำหรับไหว้ครู และการแสดงโขน

ลิกะแสดง เช่น เวลาจะไปใกล้ก็ใช้เพลงเสมอ เวลาจะไปไกลก็ใช้เพลงเชิด เวลาบงกันใช้เพลงเชิด เวลาแปลงตัวหรือหายตัว หรือจะเข้าทำอันตรายผู้อื่นใช้เพลงรัว เมื่อลอบเข้ามาในสถานที่ของผู้อื่นใช้เพลงเชิดฉิ่ง รำทวนบนหลังม้าใช้เพลงพระยาเดิน

การใช้เพลงร้อง เช่น จะไปหาหรือจะมาก็ร้องเพลงสั้น ๆ หากบทเสรำโศกก็ร้องเพลงที่เหมาะสมกับเวลาที่เสรำโศก หรือนั่งเดียวควรส่งรำเพลงสองชั้นคือที่ไปที่มาที่ซ้ำที่เร็ว ใช้เพลงให้เหมาะสม เพลงด้านหงษ์ทอง ใช้ร้องเวลากล่าวถึงความเป็นไปต่าง ๆ เพลงสองไม้ใช้ร้องเวลาโต้ตอบกันยาว ๆ เพลงตุ้มโปงใช้ร้องได้เกือบทุกตอน เพลงโนเนนนิยมใช้ร้องเมื่อรับบทเป็นเทวดา หรือจะใช้ร้องในตอนอื่นก็ได้ เพลงกระบอกร้องเวลาจะรีบไปหรือรีบมา เป็นต้น เพลงรำนิกริงเดิมที่เรียก เพลงตุ้มกริง ร้องว่า ดอกโสนบานเช้า ต่อมาพ่อครูดอกดิน เสือสง่า มาปรับปรุงขึ้นใหม่

ใช้ร่องกลอนแปด จึงคล้องกันต่อมา เรียกกันว่าทำนองคอกคิน และขณะนี้เรียกว่า ร่านีเกร็ง โดยใช้เนื้อร้องแบบกลอนลำตัด

สุดท้ายนี้ ขออัญเชิญพรของคุณครูผู้ประสิทธิ์ประสาทศิลปะให้ศิลปินลิเก จงคลบบันดาลให้ทุกท่านได้ประสบความสำเร็จในชีวิต สวัสดิ์ เจือ นาคะมาลัย

ประสบการณ์ชีวิตของเจือ โสภิตศิลป์

ศิลปินลิเกดีเด่น

เมื่อครั้งที่นายทองเจือ โสภิตศิลป์ยังเป็นนักเรียน หากวันรุ่งขึ้นเป็นวันที่โรงเรียนหยุด ตอนกลางคืนพ่อก็จะพาไปที่วิกลิเก เพราะวันรุ่งขึ้นจะได้นอนกลางวันชดเชย ส่วนคืนอื่น ๆ รมเร้าขอให้พ่อพาไปดูลิเก พ่อจะไม่พาไปเพราะตอนกลางคืนดูลิเกเลิกแล้วกลับมานอนดึก เข้าตื่นตอนไม่ไหวก็เกยไปโรงเรียน

นายทองเจือ โสภิตศิลป์ ชอบดูลิเกมาก เพราะพ่อเป็นลิเกอาชีพ เมื่อพ่อพาเข้าไปในวิกลิเก พ่อก็จะแนะนำให้ไหว้พวกลิเกรุ่นเดียวกับพ่อทุก ๆ คน ลิเกผู้ใหญ่เขาก็จะอวยพรและบอกว่าโตแล้วให้หัดลิเกเป็นลิเกเหมือนพ่อ

เมื่อนายทองเจือ โสภิตศิลป์ ออกจากโรงเรียนกลางปี พ.ศ. 2480 อายุย่าง 11 ปี พ่อบอกว่าเราจนไม่ต้องเรียน และน้องยังต้องมีเรียนอีก หัดลิเกดีกว่าหากินง่าย พ่อก็พามาวิกเถลิตลาดทุเรียน วิกนี้อยู่บางลำพู เอามาฝากกับหัวหน้าคณะ สมัยนั้นเรียกว่าโต้โผหรือตัวโผ คือ พ่อครูเต็ก เสือสง่า

ได้รับหน้าที่เป็นตัวเสนา คือนุ่งผ้าโจงกระเบนสีแดง นุ่งผ้าไม่เป็น ลิเกผู้ใหญ่เขาให้นุ่งให้บ้าง พ่อให้นุ่งให้บ้าง ส่วนเสื้อพ่อก็ซื้อผ้าลายดอกมาตัดเป็นเสื้อคอกลมให้ ครั้งแรกจะออกจากฉาก ออกไม่ค่อยได้ รู้สึกอายประหม่ากลัว ผู้ใหญ่เขาต้องผลักออกไป เวลาเห็นคนดูหน้าชาไปหมด ต้องนั่งก้มหน้า สักสิบกว่าคืนก็ค่อยหายกลัวหายอาย เวลาลิเกผู้ใหญ่เขาไหว เขาก็จะใช้ให้ออกไปนอกวิก ให้ไปซื้อบุหรี่ปริหรือข้าวราดแกง หรือถ้วยเตี้ยราดหน้า สุดแต่จะใช้ จึงต้องแก้ผ้าโจงกระเบนออกก่อน แล้วออกไปนอกวิก เมื่อชื่อของได้ตามต้องการแล้วเอามาให้ลิเกผู้ใหญ่ที่ในวิก เมื่อจะนุ่งผ้าโจงกระเบนใหม่ก็นุ่งเองไม่ได้ต้องวานผู้ใหญ่เขานุ่งให้ คืนหนึ่งถูกใช้หลาย ๆ ครั้ง เพราะลิเกหลายคนก็ต้องนุ่งผ้าโจงกระเบนหลายครั้ง ผู้ใหญ่ที่วานเขานุ่งผ้าเปลี่ยนคนโน้นบ้างคนนี้บ้างเขาก็ดูเอาและไม่นุ่งผ้าให้ ที่จริงผ้าโจงกระเบนนุ่งยากจริง ๆ หากใครไม่เคยนุ่งแล้วจะนุ่งด้วยตนเองคนเดียวไม่ได้ เพราะม้วนหางกระเบนมาก ๆ แล้วเวลาเดินจะตึงหัวเข่าก้าวขาไม่ออก หากม้วนหางกระเบนน้อย ๆ เวลาเดินผ้าจะห้อยมารุ่มร่าม มากลุ่มเข้าเดินจะหกล้ม ลิเกผู้ใหญ่หลายคนเขาก็เตือนว่าออกไปนอกวิกไม่ต้องแก้ผ้าโจงออกเสียเวลาคนอื่นเขานุ่งให้ เป็นลิเกต้องไม่อาย อายก็หัดลิเกไม่ได้

ก็ต้องตามใจผู้ใหญ่ เวลาออกไปนอกวิกจะมีพวกเด็ก ๆ ที่อยู่แถวนั้น คอยพูดล้อว่า เสนาห้าสดวงค์ ล้อบ่อย ๆ ก็รู้สึกโกรธฮึดฮัดพวกเด็ก ๆ ที่ล้อก็จะรวมชกต่อย ก็เลยต้องทนเอา

ลิกผู้ใหญ่ที่ใส่บ่อย ๆ เขาก็ให้ค่าจ้างรางวัลบ้างครั้งละหนึ่งสดวงค์ สมัยนั้นมีสดวงค์แดง คือทำด้วยทองแดง มีรูปกลมตรงกลาง กว้างเตี้ยวาดหน้าและข้างวาดแขนละห้าสดวงค์ เวลาถืองานมาฝึกกลิ่นหอมเข้าจมูก น้ำลายไหลอยากจะกิน ได้แต่คิดว่ามีสดวงค์มากเมื่อไหร่จะซื้อกินหลาย ๆ งาน บางทีคืนหนึ่งถูกใช้หลาย ๆ ครั้งก็ไม่พอใจ จึงไล่ไปแะดูโปรแกรมที่หน้าวิกหนัง (วิกหนังก็คือโรงภาพยนตร์) อยู่ตรงข้ามกับวิกลิเกตลาดทุเรียน วิกหนังนี้หากจำไม่ผิดก็ชื่อวิกปีนัง บางครั้งผมก็ถูกใช้ให้ออกไปซื้อกาแฟ สมัยนั้นร้านคนจีนที่ขายกาแฟ พอใช้นมข้นหรือนมสดหมดเขาก็จะเอากระป๋องนมโยนลงถึงน้ำข้าง ๆ เตาตั้งหม้อกาแฟ เวลาไปซื้อกาแฟคนขายก็ล้วงกระป๋องนมขึ้นมาจากถังน้ำแล้วเอาน้ำร้อนลวก เสร็จแล้วก็ทำกาแฟร้อนใส่กระป๋องตรงฝากระป๋อง มีรูตรงกลาง แล้วก็เอาเชือกกล้วยขมวดปมจุ่มน้ำเพื่อให้เชือกเหนียว แล้วร้อยรูกระป๋องให้หัวกระป๋องได้ เพราะสมัยนั้นยังไม่มีถุงพลาสติกและเชือกพลาสติกเหมือนสมัยนี้ หากซื้อกาแฟดำเย็นคนขายก็จะลวดน้ำร้อนกระป๋องชกคือกระป๋องนมสดแล้วเอาน้ำแข็งใส่ถุงผ้าดิบ เอาไม้ใหญ่ทุบน้ำแข็งดังโพละ ๆ แล้วเทน้ำแข็งลงในลัง เอามือกอบน้ำแข็งใส่กระป๋อง เทแก้วกาแฟใส่ลงในกระป๋อง เชือกกล้วยร้อยรูตรงกลางผูกให้หัวได้ น้ำแข็งเปล่ากระป๋องละหนึ่งสดวงค์ กาแฟดำร้อนกระป๋องละสามสดวงค์ นมชงสามสดวงค์ นมชงใส่หางกาแฟสี่สดวงค์ คือชงนมแล้วเอากาแฟใส่ลงไปในิดหน่อยเรียกว่านมชงใส่หางกาแฟ กาแฟร้อนหรือกาแฟใส่นมห้าสดวงค์ กาแฟดำเย็นห้าสดวงค์ พอซื้อให้ผู้ใหญ่เขากินแล้วก็ขอกระป๋องนมเขามาคืนหนึ่งก็ได้หลายใบ เวลาลิกเลิกแล้วก็ออกมาเก็บกระป๋องนมที่คนดูลิกทิ้งไว้ คืนหนึ่งจึงได้หลายใบ แต่ก็ต้องแย่งกันเพราะเด็กที่มาหัดและตัวเสนา ก็มีหลายคน รวมกระป๋องนมไว้ที่บ้านพอเจ็ดแปดวัน คนจีนหาบข่งใหญ่ผ่านมาทางบ้านรื้อว่ามีขวดมาไซ้ คือหมายความว่ามิขวดให้มาขาย ก็เอากระป๋องนมมาขายได้หกใบหนึ่งสดวงค์ ใบบนเป็นสนิมเขาก็ไม่รับซื้อ แนะนำว่าเก็บมาแล้วแชน้ำไว้สักพักก็เอามาตากแดดจะเป็นไม่สนิม ก็มีรายได้พิเศษจากขายกระป๋องนมและเก็บกระดาษหนังสือพิมพ์ที่ผู้ชมลิกปุรงนั่งมาเก็บรวมไว้มาก ๆ แล้วขาย

ลิกเริ่มแสดง 20.30 น. เลิกการแสดง 24.00 น. สมัยก่อนนิยมพูดกันว่าแสดงสองทุ่มครึ่ง เลิกสองยาม พอ 19.00 น. วงปีพาทย์ก็จะโหมโรง พอบรรเลงไปสักพักหนึ่งก็หยุด ได้โศก็จะสั้นกระดิ่งในฉากสามครั้ง เรียกว่ากระดิ่งหนึ่ง แล้ววงปีพาทย์ก็บรรเลงต่อไปแล้วก็หยุดบรรเลงอีก ได้โศก็จะสั้นกระดิ่งในฉากสามครั้ง เรียกว่ากระดิ่งสอง วงปีพาทย์ก็จะบรรเลงไปอีกแล้วหยุด ได้โศสั้นกระดิ่งในฉากสามครั้ง เรียกว่ากระดิ่งสาม ผู้ชมก็จะทราบว่าจะกระดิ่งสามแล้วลิกจะเริ่มแสดง ปีพาทย์ก็จะบรรเลงเพลงแขก พวกลิกจะร้องเพลงแขกปีพาทย์รับสามครั้ง ลิกที่แสดงเป็น

ตัวแขกจะเดินแขกออกมาจากฉาก พอเพลงหยุดตัวแขกก็จะประกาศว่าลิเกคณะอะไร แสดงเรื่องอะไร มีใครมาแสดงบ้าง และเล่าเรื่องย่อของคืนที่แล้วให้ฟัง เสร็จแล้วร้องเพลงแขกปีพาทย์รับแขก เดินเข้ามาฉากไป ปีพาทย์บรรเลงเพลงเสมอ ลิเกคนแรกจึงออกมาแสดง เมื่อลิเกแสดงไปถึงเวลาห้าทุ่มครึ่ง ลิเกที่แสดงเป็นพระเอกหรือบางทีหัวหน้าคณะเองจะออกมาประกาศว่าคืนไหน ๆ ว่าสนุกก็สนุกผู้คืนพຽງนี้ไม่ได้ แล้วประกาศข้อความสำคัญในคืนพຽງนี้ พูดโน้มน้าวให้ผู้ชมอยากมาชมในคืนพຽງนี้อีก ขณะที่ลิเกออกมาประกาศห้องขายตั๋วก็จะปิด คนเก็บตั๋วก็เลิกเก็บตั๋ว แผงบังตาที่ตั้งขวางใกล้ประตูก็จะเลื่อนออก ผู้ที่คอยชมลิเกฟรีก็จะเข้ามาชมกัน คนขายตั๋วนับเงินใส่หีบเหล็กใบเล็กแล้วเข้ามาหลังจากที่เอาเงินมานับแล้วเรียงไว้เป็นที่ ๆ เรียกชื่อผู้แสดงเข้ามาหยิบเอาเงินที่วางไว้ไป แล้วลงบัญชีว่าจ่ายแล้ว ใครไม่มาก็ลงบัญชีชื่อลาหรือขาด ส่วนเด็ก ๆ ที่เป็นเสนาก์เข้ามาไหว้แล้วหยิบเงินที่วางไว้ไป ลิเกสมัยนั้นเขาเรียกว่ายกหนึ่งคือเจ็ดคืน ผู้แสดงได้ค่าตัวหกคืน คืนที่เจ็ดต้องยกให้ได้โผ เช่นใครได้ค่าตัวแปดสิบสตางค์ก็จะหักไว้คืนละสิบสตางค์ และคืนยกเงินค้างไว้ก็จะให้ทั้งหมด เงินที่ค้างไว้ได้โผก็จะนำมาหมุนเวียนให้ค่าเช่าวิก ค่าน้ำ ค่าไฟ สมัยนั้นไฟฟ้าเป็นดวงหลอดไฟเสียบ่อย ๆ โต้โผต้องซื้อตะเกียงเจ้าพายุไว้สับกว่าดวง พอไฟฟ้าดับผู้ที่หน้าที่จุดตะเกียงก็จุดตะเกียงเป็นแสงสว่างแทนไฟฟ้า จึงคนหาบน้ำประปาจากต่อน้ำสาธารณะที่สี่แยกบางลำพูมาใส่ตุ่มให้ผู้แสดงลิเกรับทาน จึงหาบน้ำคลองจากคลองบางลำพูมาใส่ตุ่มแกว่งสารส้มไว้ให้ล้างหน้า สมัยนั้นน้ำใสคลองใสสะอาดเพราะมีคนอยู่น้อย ไม่มีผู้คนบ้านเรือนมากเหมือนอย่างทุกวันนี้

เจ็ดคืนได้โผก็จะแสดงเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ คืนหนึ่ง หรือไม่กี่จัดฉากพิสดาร คือฉากน้ำ ฉากทะเล ฉากหายตัวหรือฉากเหาะเป็นต้น โต้โผก็จะพิมพ์ใบปลิว ตอนยังเป็นเด็กรับใช้หรือตัวเสนาก์ต้องมีหน้าที่นำไปปลิวไปแจกตามตลาดต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้วิก เวลาคนจ่ายตลาดเดินมาก็เอาใบปลิวใส่ในตะกร้าและแจกพวกแม่ค้าขายของ นี่เป็นการโฆษณาของลิเกสมัยก่อน เด็กที่วิ่งแจกใบปลิวก็จะได้เงินค่าจ้างวันละยี่สิบห้าสตางค์

นายทองเจือ โสภิตศิลป์ ออกแสดงเป็นตัวเสนาอยู่สองปี คนเต็มเรื่องหรือนักประพันธ์เขาก็จะสอนให้พูดว่า ได้โปรดพะยะค่ะ ข้าศึกตีด่านแตกแล้ว พอพูดได้บ่อย ๆ ใจกล้าขึ้น จึงได้รับบทเป็นตัวกุมาร ออกพร้อมกับลิเกรุ่นใหญ่เขาก็สอนให้พูดให้ร้อง ที่แสดงอยู่กลางคืน กลางวันก็ต้องไปหัดรำต่อเพลงร้องจากครู เมื่อเป็นตัวกุมารได้หนึ่งคืนสองคืนหมดบทก็มาเป็นตัวเสนาอีก เวลา นักประพันธ์เขาเล่าเรื่อง ก็คอยยืนฟังและเมื่อลิเกรุ่นใหญ่ออกไปแสดงก็นั่งดูข้างฉากจึงจำบทประพันธ์ได้มาก และจำเพลงไทยเดิมที่ลิเกรุ่นใหญ่ร้อง พอคนร้องกลับเข้ามาในฉากก็ถามเขาว่า เพลงร้องเมื่อคืนนี้ชื่อเพลงอะไร เขาก็จะบอกชื่อให้ และร้องให้ผู้ใหญ่ฟัง เมื่อร้องผิดเขาก็จะร้องนำ จึงจำเพลงไทยเดิมที่ลิเกรุ่นใหญ่ร้องไว้ได้พอสมควร ที่แสดงเป็นตัวพม่าก็ร้องเพลงพม่า พูด

สำเนียงพม่า แสดงเป็นตัวมอญก็ร้องเพลงมอญพูดสำเนียงมอญ แสดงเป็นตัวภาษาอะไรก็ร้องเพลง และพูดตามภาษา

ลิเกที่แสดงมีผู้ชมนิยมมากที่วิกบำรุงมิตร ตลาดทุเรียนบางลำพู) ก็มี นางอรุณ (อ้วน) นายโชติ ผลบุญ นายพ่องศรี เพียรเจริญ นายคอกดิน เสือสง่า ชื่อจริงไปรุ่ง ธรรมกามี ทั้งสี่ท่านนี้เป็นพระเอก นายป่วน สายสิญจน์ นางตั้ง ปุณภูมิ นายศรีสง่า เสือสง่า แสดงเป็นนางเอก นายกาเหว่า เป็นนางโงง สมัยนั้นผู้แสดงเป็นชายล้วน ตัวโงงก็มีนายก๊อ กลิ่นอภัย นายแม่น (กาละแม) รอดหิรัญ

ลิเกวิกชวนชมซึ่งเรียกกันโดยมากว่าวิกเมรุปุ่น อยู่ถนนบำรุงเมือง บ้านบาตร พระเอกที่มีชื่อโด่งดังและเป็นหัวหน้าคณะ คือนายภักตร์ คงเดช นายเจือ นาคะมาลัย นางเอกก็มีนายตุ้ นายสมจิตร บุญสมบัติ นายผล คงเดช นายพนม สุขเจริญ นายน้อม จันทศิลป์ นางโงง นายสม ตัวโงง นายแปลก วิกลิเกตลาดนาเนา บางลำพู คณะหมื่นสุข นายเลื่อน (เห่) พระเอก นายสนั่น ธาราชีพ นางเอก

พระเอกลิเกที่มีชื่อโด่งดังแสดงตามสถานที่ต่าง ๆ ในยุคนั้นนายทองเจือ โสภิตศิลป์ยังเริ่มหัดลิเก ก็มี นายประดับ (กุหลาบน้อย) ทั้งสกุติ นายเอื้อ สมบูรณ์ศิลป์ นายช่อม เป็ลียนศรี นายอรุณ (หยี) ดีเกียรติล้ำ นายเฉื่อย นายซุ่น กำประเสริฐ นักประพันธ์บทลิเกที่เชี่ยวชาญมากและได้ไผ่ต้องเอาใจและแย่งตัวกันเอาไปไว้ประจำคณะก็มี พ่อปู่หรุ่น ใช้นามปากกาว่า ท้าวสามล และพ่อครูสนิท ประยูรเรือง ใช้นามปากกาว่า จรกา ทั้งสองท่านเป็นลิเกอาชีพมาก่อน จึงมาเป็นนักประพันธ์บทและกำกับการแสดง คนชมลิเกยุคนั้นชอบผู้แสดงเป็นชายทั้งหมด ลิเกที่มีชายจริงหญิงแท้เพิ่งจะมีแสดงกันมากเมื่อ พ.ศ. 2486 เมื่อผู้ชมเรียกลิเกว่า นาฏดนตรี แต่ผู้แสดงลิเกที่เป็นหญิงรุ่นแรกและแสดงอยู่ต่างจังหวัด ก่อนจะเรียกลิเกว่านาฏดนตรี คือ แม่ครูล่อง เสือสง่า แม่ครูยุพิน (แจ้ว) เสือสง่า ลูกสาวของพ่อปู่คอกดิน เสือสง่า เจ้าของผู้แต่งทำนองเพลงหม่วยเกริง เพลงร้านีเกริง และทำนอง ร้านีเกริง ลิเกทุกคณะก็ยังนิยมร้องกันทั่ว ๆ ไป ในปัจจุบันนี้ลิเกคนใดร่อนด้นทำนองร้านีเกริงสัมผัสเพราะได้ใจความคนดูจะชมว่าลิเกร้องกลอนสดดี

การแต่งหน้าของลิเกสมัยก่อน

สมัยที่นายทองเจือ โสภิตศิลป์ยังเป็นเด็กอยู่นั้น ไต้โผหรือตัวโผ หรือที่เรียกกันว่าหัวหน้าคณะ จะมีกล่องเครื่องตัดหน้าไว้ให้ลิเกทุกคน ฟันขาวสำหรับตัดหน้านั้น ไต้โผจะซื้อฟันขาวเป็นห่อมีขายตามร้านขายเครื่องยาจีน เรียกกันว่าฟันจีน มาเทใส่กล่องตัดหน้าไว้ และซื้อฟันสีแดงมาใส่ไว้สำหรับทาแก้มให้เป็นสีชมพูก่อน แล้วจึงตัดหน้าด้วยฟันขาวทับลงไป หากแสดงลิเกกลางวันลิเกรุ่นก่อน ๆ นิยมใช้ขมิ้น ซึ่งมีสีเหลืองผสมฟันขาวตัดหน้า ดูหน้าเป็นสีเหลืองอ่อน ๆ และได้โผจะมี

น้ำมันตานีใส่ขวดเล็ก ๆ ผูกติดอยู่กับกล่องผัดหน้า ลึกบางคนที่มีเหงื่อออกมาก ๆ หรือหน้ามันผัดหน้าไม่ติด ก็จะทาน้ำมันที่หน้าเสียก่อนลงผุ่นผัดหน้าติดทน เวลาออกไปแสดงเหนื่อยหรือร้อนเหงื่อออก ผุ่นผัดหน้าจะติดแน่นไม่หลุดตามเหงื่อออกมา ส่วนคิ้วนั้นก็จะมีหมึกจีนสีดำเป็นแท่ง เวลาเขียนคิ้วก็จุดไม้ขีดไฟ สลัดให้ไฟดับแล้วจุ่มน้ำให้เย็น เอาปลายไม้ขีดนั้นมาสีกับหมึกจีนที่เปียกน้ำ สีดำจะติดปลายไม้ขีดนำมาเขียนคิ้ว และเขียนขอบตาล่าง ที่ปากจะใช้สีแดงทาเรียกว่าสีชาติ คือสีแดงที่ติดอยู่ในแผ่นกระดาษแข็งของปิดอยู่และพับกลับไปกลับมาเป็นแผ่นเล็ก ลึกที่แสดงเป็นตัวนางบางคนก็ใช้สีชาตินี้ทาแก้มแดง ๆ รองพื้นก่อน แล้วจึงเอาผุ่นขาวผัดหน้าทับลงไป ตรงแก้มจะเป็นสีชมพู หมึกจีนที่เขียนคิ้วและสีชาติก็ต้องซื้อตามร้านเครื่องยาจีนเช่นกัน การเขียนคิ้วของศิลปินลึกต่อ ๆ มากี่ใช้มีดตัดจากเนื้อมะพร้าวห้าวให้เป็นแท่งยาว ๆ และนำมาเผาไฟ แล้วมาเขียนคิ้วเขียนขอบตาดูสวยสดกว่าหมึกจีน แต่ปัจจุบันนี้ลึกผัดหน้าด้วยเครื่องสำอางสมัยนิยม เช่น แป้งน้ำผุ่นเป็นขวดหรือผุ่นแห้งเป็นดลับแต่งหน้า ใช้ดินสอเขียนคิ้ว เขียนขอบตา ทาปากด้วยขี้ผึ้ง ซึ่งมีสีแดงแก่แดงอ่อน สีส้ม สีบานเย็น สุดแต่ว่าใครจะนิยมสีอะไรทาปาก และเครื่องแต่งหน้าผู้แสดงจะหามาเองของใครก็ของใคร โต้โผหรือหัวหน้าคณะจะไม่ต้องหาเครื่องแต่งหน้าให้เหมือนอย่างลึกสมัยก่อน ๆ โน้น

ลึกทรงเครื่อง

คือผู้แสดงเป็นตัวเจ้าเมือง หรือมเหสี หรือตัวเจ้าชายเจ้าหญิง ก็จะทรงเครื่อง ตัวพระจะนุ่งผ้าเยียรบับหรือที่ผู้แสดงลึกเรียกว่าผ้ายก คือ นุ่งโจงกระเบนใส่เสื้อเยียรบับ เสื้อเหมือนเสื้อนอก กระดุมห้าเม็ด สรวมสร้อยสังวาลย์ที่หน้าอก ใส่อินทรธนูสองข้างที่บ่ามียอดแหลม ศิระะสรวม มงกุฎ และสรวมถุงน่องขาว สนับเพลาปักคิ่น กำไลเท้าทำด้วยเงินหรือทองเหลืองที่ขัดเป็นสีทองเป็นเงางาม ตัวนางจะนุ่งผ้าเยียรบับจีบชายพกและสรวมเสื้อผ้าแพรตัวนุ่งปักคิ่นเลื่อม สรวมสร้อยสังวาลย์ที่หน้าอก ใส่อินทรธนู คาคเข้มขัด สรวมกำไลข้อมือ ศิระะสรวมมงกุฎกษัตริ์ สรวมถุงน่องขาวใส่กำไลเท้า ตัวเจ้าชายแต่งตัวเหมือนเจ้าเมือง ศิระะสรวมยอดคัต คือถอดเอายอดแหลมออก ตัวเจ้าชายที่ยังเยาว์อายุเรียกว่าพระกุมารจะแต่งตัวสรวมถุงน่องขาวใส่กำไลเท้า นุ่งผ้าเยียรบับโจงกระเบน สรวมเสื้อ สรวมสร้อยสังวาลย์ ดิดอินทรธนู สรวมกำไลข้อมือเหมือนลึกเกตัวนาง มีผ้าปักคิ่นเลื่อมผูกห้อยจากเอวสามผืน และผ้าปักคิ่นเลื่อมคาคเอว เรียกว่าผ้าห้อยหน้าเจียรระบาด ศิระะสรวมกระบังหน้ามีหัวจุกเสียบปิ่น ลึกที่แสดงเป็นตัวนาง เจ้าหญิงที่ยังเด็ก เรียกว่าพระกุมารี ก็แต่งทรงเครื่องอย่างนางเจ้า แต่ถอดยอดแหลมมงกุฎออกเอาผมยาวเสียบตรงยอดแหลมห้อยชายผมลงมา ตัวนางที่เป็นพระหลานหลวงหรือนางกำนัลก็แต่งตัวเหมือนนางเจ้า แต่ที่ศิระะสรวมกระบังหน้าลึกทรงเครื่องที่เป็นตัวพระจะมีสายสะพายและโบติดที่หัวไหล่ทั้งซ้ายขวา ลึกทรงเครื่องที่เป็นตัว

นางจะมีผ้าสะไบเฉียงเล็ก ๆ และผ่านวมคอ ทับบนเสื้อ แล้วจึงสวมสร้อยสังวาลย์ติดโบที่หัวไหล่ ทั้งชายขวาเหมือนกับเครื่องเครื่องตัวพระ

ลิเกลูกบท

ลิเกที่เป็นตัวพระเอก พระรอง นางเอก นางรอง หรือตัวอื่น ๆ ที่มีได้ทรงเครื่อง ก็จะแต่งตัวลูกบท คือตัวพระใส่ถุงน่องสีขาวยาวเลยหัวเข่า ใส่กำไลเท้าทั้งสองข้าง กำไลเท้าทำด้วยเงินก็มี ทำด้วยทองเหลืองก็มี แต่ต้องใช้มะขามเปียกขัดให้เป็นสีทองดูเป็นเงางาม และสวมสนับเพลาปักดินเงินหรือดินทอง ผ้าคาดหน้า คาดข้อมือ เข็มขัด เสื้อกั๊กก็ปักดินและปักเลื่อมสลับกันไป ผ้าที่รองปักก็จะเป็นผ้าแพรตัวน่มัน หรือผ้ากะมะหยี่สีต่าง ๆ ส่วนผ้าถุงนั้นจะใช้ผ้าม่วงนุ่งโจงกระเบน ใส่เสื้อผ้าแพรตัวน่มันสีเดียวกันกับผ้าม่วง หรือเสื้อบางครั้งก็เป็นผ้าแพรลายดอก ถ้าเป็นวันอาทิตย์ ลิเกก็จะแต่งเสื้อผ้าชุดสีแดง วันจันทร์แต่งชุดสีเหลือง วันอังคารแต่งชุดสีชมพู คือวันใดก็จะแต่งชุดสีตามวันนั้น ๆ หากเป็นวันเสาร์ก็แต่งชุดสีม่วงหรือบางทีก็แต่งชุดสีดำ ส่วนที่คอจะมีเพชรหลาคาด และมีเพชรหลาห้อยคอทั้งสายสั้นสายยาว บางคนก็มีสายสะพายเพชรหลา

ส่วนลิเกตัวนางก็จะนุ่งผ้าจีบห่มผ้าสะไบเฉียง ใส่วิกผมปลอม นุ่งห่มตามสีประจำวัน และมีเพชรหลาห้อยคอสายสั้นสายยาว ข้อมือและเข็มขัดปักดิน สวมถุงน่องสีขาว ใส่กำไลเท้าเหมือนลิเกตัวพระ ลิเกเมื่อเดินออกมาจากฉาก จะเป็นลิเกทรงเครื่องหรือลิเกลูกบท ผู้ชมในสมัยก่อนท่านจะทราบทันทีว่าเป็นลิเกตัวชู้หรือตัวโกง เพราะลิเกตัวชู้จะเป็นตัวพระหรือนางก็ต้องสวมถุงเท้าสีขาว ส่วนลิเกตัวโกงจะเป็นตัวพระหรือตัวนางก็จะสวมถุงเท้าสีดำ ลิเกตัวพระที่เป็นตัวตลกจะสวมถุงเท้าสีขาว และม้วนลงมาเป็นวงกลมอยู่ที่ข้อเท้า ไม่ใส่กำไลเท้า ไม่สวมเพชร มีผ้าแพรเชือไม้สีต่าง ๆ คาดหน้า มีผ้าเช็ดหน้าแพรผืนใหญ่ผูกคอ ใส่เสื้อดอกและนุ่งผ้าม่วง ลิเกตัวตลกจะผัดหน้าแปลกกว่าลิเกตัวอื่น ๆ คือผัดหน้าให้ขาวมาก ๆ เขียนคิ้วใหญ่ ๆ หรือบางครั้งก็เขียนไฝดำเม็ดใหญ่ ๆ ที่แก้ม (สมัยนี้ผู้ชมลิเกเรียกตัวตลกว่าลิเกตัวโจ๊ก) ลิเกลูกบทใช้ทำรำน้อยกว่าลิเกทรงเครื่อง จึงเรียกว่าลิเกลูกบท

ลิเกกับพวงมาลัย

ลิเกคนไหนที่มีผู้นิยมชมชอบเป็นส่วนตัว ผู้ชมก็จะจ้างร้านขายดอกไม้ทำพวงมาลัยดอกไม้สด และทำดอกไม้มาให้ทัดหูข้างละดอก ดอกไม้ชนิดนี้คือ ดัดใบตองเป็นวงกลมสามสี่ชั้น แล้วเอากลีบกุหลาบที่โต ๆ มาพับเย็บติดกับใบตองสลับกับกลีบดอกอัญชัญ หรือกับดอกไม้อื่น ๆ เป็นดอกไม้และมีใบไม้สามใบ ใช้ไม้ไผ่เหลากลมอันเล็ก ๆ แหวงติดใบตองที่ทำเป็นรูปดอกไม้ได้ทัดหู และมีดอกมะลิร้อยห้อย ดอกจำปาเป็นพวงอุบะห้อยหู ผ้าแพรที่ใช้คาดหน้าและมีเพชรหลาคาดทับนั้น จะ

ผูกโบเอาไว้ที่ท้ายทอย ตรงท้ายทอยนี้ยังทำเป็นช่อดอกไม้หรือใช้มะลิเสียบกับลวดทำเป็นรูปพัด และมีมะลิร้อยห้อย ดอกจำปาเป็นพวงอุบล เสียงตรงผ้าผูกโบทับขนนกที่ปักไว้ ดอกไม้ที่ทัดหูและเสียบโบท้ายทอย เจ้าของทำเสร็จแล้วจะให้คนนำมามอบให้ผู้แสดงทางหลังวิก ส่วนพวงมาลัยดอกไม้สดสลีสี่ด้วยดอกมะลิกับกลีบดอกไม้สีต่าง ๆ ทำเป็นพวงอุบะดอกจำปาหรือดอกจำปี บางครั้งก็ทำเป็นพวงมาลัยสองชาย บางครั้งก็มีธนบัตรติดพวงมาลัยมาด้วย โดยมากเจ้าของพวงมาลัยจะมอบให้คนเก็บตัวที่หน้าประตูเอามารางวัลผู้แสดงลิเกที่หน้าเวที และกระซิบบอกว่าเจ้าของพวงมาลัยสรรวมเสื้อสีอะไรและนั่งอยู่ตรงไหน ผู้ชมทั้งหมดก็จะปรบมือให้เมื่อลิเกก้มคอรับพวงมาลัยและพนมมือไหว้ ลิเกที่เป็นตัวตลกมักจะได้รับพวงมาลัยที่เอาขนมปังชิ้นเล็ก ๆ หรือเอาหัวเผือกหัวมันต้มหรือพริกชี้ฟ้าร้อยเป็นพวงมาลัยมาให้รางวัล คนชมลิเกทั้งวิกจะปรบมือและเฮฮาด้วยความชอบใจ นี่เป็นการให้พวงมาลัยสมัยเมื่อนายทองเจือ โสภิตศิลป์ยังเริ่มหัดลิเกใหม่ ๆ

ลิเกกับแม่ยก

ผู้ชมลิเกโดยมากจะเป็นผู้หญิงสูงอายุ และผู้ชมลิเกจะเป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย ผู้หญิงที่มีอาชีพเป็นแม่ค้าแม่ขาย เย็นค้าเลิกการค้าแล้วก็มาชมลิเก หรือผู้หญิงที่สูงอายุลูกเติบโตทำการงานหรือพ้นภาระของแม่ไปแล้ว ก็มาพักผ่อนหย่อนใจด้วยการชมลิเก และเมื่อพบกับผู้แสดงลิเกเมื่อก่อนลิเกจะแสดงหรือเลิกการแสดงลิเกแล้ว ก็จะทักถามว่าพຽ່ງนี้ลิเกสนุกหรือไม่สนุก หรือพูดว่าพຽ່ງนี้แม่มาได้ แม่มีธุระจะไปที่ไหนที่นั่น ลิเกอายุคร่าวลูกหลานก็จะพูดว่า พຽ່ງนี้ลิเกสนุก แม่ต้องมาชมลิเกนะครับ พบปะกันบ่อย ๆ ครั้ง ลิเกก็เรียกผู้ชมที่สูงอายุว่าแม่ และผู้ชมลิเกก็เรียกผู้แสดงลิเกอายุน้อยกว่าว่าลูก นี่แหละเป็นที่มาของคำว่าลิเกมีแม่ยก คือยกย่องขึ้นเป็นแม่ ก็เหมือนคนเราทั่วไปต้องเรียกผู้หญิงสูงอายุว่าน่า อ่า ป้า แม่ หรือคุณแม่

ลิเกกับครกตำหมาก

เมื่อนายทองเจือ โสภิตศิลป์ ยังเริ่มหัดลิเกใหม่ ๆ และเป็นตัวเสนาอยู่ณั้ น ผู้ชมลิเกที่เป็นผู้หญิงสูงอายุโดยมากนิยมกินหมาก และเวลาเข้าชมลิเกในวิกก็จะเอาหมากและครกตำหมากไปด้วย ผู้ชมลิเกสมัยนั้นจะสั่งประจำที่นั่งชมลิเกประจำ ไม่ย้ายไปนั่งที่อื่น และคืนไหนจะมาซ้าก็สั่งคนเก็บตัวให้เอากระดาษหนังสือพิมพ์ไปปูวางรองที่ไว้ก่อน หากลิเกแสดงไม่สนุก เช่นร้องเพลงนาน หรือพูดนาน ซักซ้าไม่ทันใจ ก็จะตำหมากแรง ๆ เสียงปัง ๆ ผู้ชมที่อยู่มุมเวทีอีกด้านหนึ่งก็จะตำหมากขึ้นพร้อมกันสามสี่ครก ผู้ชมส่วนมากก็จะเฮฮา ผู้แสดงลิเกก็ทราบว่าจะซ้เข้าไปไม่ถูกใจ จะรีบกลับเข้าฉาก บางครั้งลิเกตัวโงะแสดงบทโงะมากไป ผู้ชมที่อยู่ใกล้เวทีก็ขว้างครกตำหมากขึ้นมาบนเวทีแสดงก็มี ผู้ชมทั้งวิกก็จะฮาชอบใจ การขว้างครกตำหมากนาน ๆ จะมีสักครั้ง นี่แหละเป็น

ที่มาของคำที่ว่าลิเกกับครกตำหมาก และปัจจุบันนี้ผู้ชมลิเกไม่กินหมากกันแล้ว คำว่าลิเกกับครกตำหมากจึงหมดไป

ลิเกสิบสองภาษา

การแสดงลิเกสิบสองภาษาของลิเกรุ่นเก่านั้น นาน ๆ จึงจะแสดงครั้งหนึ่ง การแสดงลิเกเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เช่น เรื่องพระอภัยมณี ตอนแก้ทัพ และยังมีเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ทำนองคล้ายกันนี้ อีกที่สิบสองภาษาเดินทางมา เช่น ลิเกที่แสดงเรื่องนิยายต่าง ๆ นักประพันธ์จะประพันธ์บทโขนเข้าไปหาโดยมีสิบสองภาษามีราชสารมาสู่ขอหญิงคนเดียวกัน และทั้งสิบสองภาษาต่างก็ยกกองทัพมาเพื่อตีเมืองเดียวกัน จึงเรียกว่าลิเกสิบสองภาษา ทุกภาษาเมื่อก่อนจะออกมาจากฉาก ปี่พาทย์ก็จะบรรเลงเพลงของภาษานั้น ๆ ผู้แสดงก็จะรำร่ายตามภาษาของตนออกมาจากฉาก นั่งเตียง ร้อง รำ และพูดตามสำเนียงภาษาของตน (พูดตามใจความของท้องเรื่อง) จึงร้องรำปี่พาทย์ทำเพลงรำเข้าฉากไป

สิบสองภาษาที่ลิเกแสดงก็มีดังนี้ ภาษาแขกซิก ภาษาแขกชวา ภาษาพม่า ภาษามอญ ภาษาลาว ภาษาเขมร ภาษาญวน ภาษาฝรั่ง ภาษาจีน ภาษาแขกกะเหรี่ยง ภาษาข่า และภาษาดลุง การแสดงลิเกสิบสองภาษานั้น ปัจจุบันนี้หาดูได้ยาก เพราะลิเกต้องใช้ผู้แสดงมาก และผู้แสดงก็จะหารูปร่างเหมาะสมพร้อมทั้งถนัดแสดงภาษาต่าง ๆ นั้นก็ยากยิ่งเช่นกัน

ลิเกกับบทดอกสร้อย หรือดอกสร้อยสุภาษิต

นายทองเจือ โสภิตศิลป์ ผู้เขียนประสบการณ์ของชีวิต และสารคดีลิเก เกิดปี พ.ศ. 2469 ออกจากโรงเรียนเมื่อปี พ.ศ. 2480 ออกจากโรงเรียนไม่นานนัก ก็จำได้ว่าบทดอกสร้อยสุภาษิต ได้พิมพ์เป็นเล่มเล็ก ๆ ออกมาวางขายตามร้านขายหนังสือเรียน นักเรียนชั้นประถมซื้อหาอ่านเล่นได้

นักเรียนที่พ่อมีอาชีพแสดงลิเก เมื่อไปโรงเรียนแล้วก็นำบทดอกสร้อยมาอ่านท่องที่บ้าน พ่อก็คิดว่าทำไมมีข้อความประณามผู้มีอาชีพลิเกเช่นนี้ เมื่อเรื่องแพร่หลายไป ก็มีหัวหน้าคณะลิเกที่แสดงตามวิกต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ได้นัดมาประชุมหารือกัน จึงตกลงให้พ่อครูเจือ นาคะมาลัย เป็นตัวแทนของลิเกเข้าพบกับท่านเจ้าของบทดอกสร้อย และเรียนถามความคิดเห็นที่นำบทดอกสร้อยบทนี้ออกมา ท่านก็เล่าว่าหญิงรับใช้ในบ้านท่านมานานไปชมลิเก รักชอบและตามไปอยู่ด้วยกัน และเคยดูลิเกแสดงตกหยาบค้าย ตัวแทนลิเกที่เข้าพบจึงเรียนท่านว่า หญิงชายรักกันธรรมดา ลิเกแสดงตกไม่สุภาพก็มีบ้าง แต่ลิเกก็เป็นอาชีพสุจริต ผู้แสดงลิเกก็มีทั้งคนดีและคนไม่ดี เช่นเดียวกับผู้ที่ทำงานอาชีพอื่น ๆ ย่อมมีทั้งคนดีคนไม่ดี ใครผิดใครถูกก็ว่ากันไปแต่ละคน ที่เป็นคนดีก็มีอยู่มาก

ท่านเจ้าของบทดอกสร้อยจึงกรุณาไม่ให้เอาหนังสือฉบับนี้ให้นักเรียนเรียนอีกต่อไป พ่อครูเจือ นาคะมาลัย เป็นลิเกรุ่นพ่อเล่าเรื่องนี้ให้ฟังเมื่อยี่สิบปีก่อน

นี่แหละเป็นที่มาของลิเกกับบทดอกสร้อย และดอกสร้อยสุภาภิตฉบับนี้ก็ถูกยกเลิก นักเรียนไม่ได้เห็นมาช้านานแล้ว

บทดอกสร้อยบทที่หนึ่ง มีข้อความเกี่ยวพันมาถึงลิเก ดังนี้

บทเอ๋ย บทดอกสร้อย	ใช้แต่งให้เด็กน้อยเจ้าสรวลเสรว
จงร้องเล่นเป็นเวลาผ่อนฮาเฮ	แทนลำลาลิเกที่จำมา
อันลิเกลามกตลกเล่น	รำเดินสิ้นอายุขายหน้า
ไม่ควรจะจดจำเป็นตำรา	มันจะพาเสียคนป่นปี้เอ๋ย

ยะกะ ยี่เก ลิเก นาฏดนตรี ลิเก

ตามจดหมายเหตุที่บันทึกของพ่อปู่รุ่ง นักประพันธ์บทลิเกได้บันทึกไว้ และพ่อครูเจือ นาคะมาลัย ได้เขียนเป็นประวัติลิเก ตามที่ท่านผู้อ่านผ่านสายตามาแล้วแต่ตอนต้น ก็ได้กล่าวไว้แล้วว่า ชาวมลายูนำการแสดงเข้ามาเมื่อต้นรัชกาลที่ห้า เรียกการแสดงนี้ว่า ยะกะ ซึ่งผู้แสดงร้องรำและมีคนตีกลองรำมะนา ต่อมาพระยาเพชรปราณีกันวิกที่บ้านตรงข้ามวัดราชนัคดา จัดหาครูละครมาจากพระยามหินทร์ ให้มาหัดทำรำ และจัดหาผ้าเยียรบับ (คือผ้าลายทอง) และมงกุฎ สร้อยสังวาลย์ มาให้ผู้แสดงสวมใส่ เรียกว่าทรงเครื่อง และจัดวงปี่พาทย์มารับร้อง จึงเปลี่ยนคำจากยะกะมาเป็น ยี่เก ต่อมาการแสดงยี่เกแพร่หลายมีมากคณะ มาเจริญรุ่งเรืองอยู่ที่วิกหลวงสรรค์หรือวิกนาครสันทัศน์ เยื้องวังบูรพา ผู้แสดงในครั้งนั้นจึงเปลี่ยนคำจากยี่เกมาเป็นลิเก ต่อมาได้มีพระราชกฤษฎีกา กำหนดวัฒนธรรมทางศิลปกรรมเกี่ยวกับการแสดงละคร พุทธศักราช 2485 ว่าการแสดงลิเกก็เข้าอยู่ในประเภทนาฏดนตรี

พระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ออกใช้ในสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ท่านส่งเสริมให้นิยมไทยทุก ๆ อย่าง รวมทั้งส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติ

ในครั้งนั้นกรมศิลปากรจึงประกาศทางหนังสือพิมพ์และทางวิทยุ ขอเชิญให้ศิลปินลิเกและศิลปินนักแสดงทุกประเภท รวมทั้งศิลปินดนตรีไทย ดนตรีสากล เข้ารับการอบรมศิลปกรรม วัฒนธรรม และทำการสอบเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2486 ผู้สอบได้จะได้รับบัตรศิลปินซึ่งไปแสดงหรือบรรเลงได้ทั่วประเทศ ผู้สอบตกจะไม่ได้รับบัตรศิลปิน และจะไปแสดงหรือบรรเลงที่ไหนไม่ได้ทั่วประเทศ นายทองเจือ โสภิตศิลป์ ก็ได้เข้ารับการอบรมในครั้งนี้ด้วยเช่นกัน สอบได้ ได้รับบัตรศิลปินจากกรมศิลปากร เลขที่ 362/2486 เจ้าหน้าที่ที่จัดการอบรมก็ให้เรียกชื่อว่า ลิเก เป็น นาฏดนตรี ตามที่พระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมทางศิลปกรรมเกี่ยวกับการแสดงละครพุทธศักราช 2485 ลิเกจึงเปลี่ยนเป็นนาฏดนตรี ผู้แสดงและผู้ชมเรียกว่านาฏดนตรี ไม่นานนักก็ได้มีพระราชกฤษฎีกายกเลิกพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมทางศิลปกรรมเกี่ยวกับการแสดงละครพุทธศักราช 2485 พ.ศ.

2489 ลงนามโดย พลเรือตรี ถ. ชำรงนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 17 ธันวาคม 2489 คำว่า นาฏดนตรี จึงสิ้นสุดลง ผู้แสดงและผู้ชมก็เรียกกันว่า ติเกสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้

วัฒนธรรมทางภาษา

1. กล่าวคำว่า “สวัสดี” ในเมื่อแรกพบและจากกัน
2. กล่าวคำว่า “ขอบคุณ” ในเมื่อได้รับอนุเคราะห์จากผู้อื่น
3. กล่าวคำ “ขอโทษ” ในเมื่อทำผิดพลาดหรือล่วงเกิน
4. ไม่ควรพูดคำหยาบ ลามก อนาจาร
5. รู้จักใช้ภาษาพูด และภาษาเขียนให้เหมาะสมแก่ชั้นของบุคคลที่จะพูดด้วย เช่น พระสงฆ์ เจ้านาย ผู้ใหญ่ที่นับถือ ผู้มีเกียรติ ฯลฯ
6. เขียนหนังสือให้ถูกต้องตามพจนานุกรมของทางราชการ เพื่อให้การเขียนหนังสือไทยเป็นแบบเดียวกัน

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ

ลิขายจริงหญิงแท้

ติเกมีผู้แสดงเป็นชายทั้งหมด เมื่ออบรมได้บัณฑิตปีนของกรมศิลปากร พ.ศ. 2486 แล้ว ติเกคณะนาฏนิยมนิยมคือ นายหลี่ (ปรีชา พวงประยงค์) ก็แสดงที่วิกศรีพระจันทร์ เชิงสะพานจรูญภักตร์ (สะพานขาว) โดยผู้แสดงเป็นชายจริงหญิงแท้ คณะแรกของติเกกรุงเทพฯ นายศรีอัมพร สนวนให้ผล นายพยอม สนวนให้ผล เป็นพระเอกที่คนนิยม

ในระหว่างที่มีการอบรมศิลปินที่กรมศิลปากรอยู่นั้นอยู่ในขณะที่มีสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อเสร็จสิ้นการอบรมไม่นานเท่าไร เครื่องบินของต่างชาติก็เข้ามาทิ้งระเบิดในกรุงเทพฯ บ่อย ๆ วิกติเกก็ต้องพลางไฟ คือ ใช้ผ้าสีน้ำเงินบังตามช่องลม ขณะนั้นหลอดไฟนีออนยังไม่มาในเมืองไทย วิกติเกใช้หลอดไฟดวงกลม ต้องเอากระดาษแข็งมาทำเป็นกรวย และมีผ้าสีน้ำเงินหุ้มนอกกระดาษแข็งอีกทีหนึ่ง บังคับมิให้แสงสว่างขึ้นสู่เบื้องบน เมื่อมีเสียงแตรไซเรนดังครวญคราง ซึ่งประชาชนเรียกกันว่าหวอมา คือมีเครื่องบินเข้ามาทิ้งระเบิดในกรุงเทพฯ เจ้าหน้าที่ตำรวจและอาสาสมัครก็เข้ามาบอกให้ปิดไฟฟ้า ผู้ชมติเกก็แยกกันออกจากวิกรีบลงหลุมหลบภัยที่ทางราชการขุดไว้ตามริมถนนต่าง ๆ จำนวนมาก เมื่อเครื่องบินเข้ามาทิ้งระเบิดบ่อย ๆ ทั้งกลางวันกลางคืน ผู้ชมติเกและผู้แสดงติเกก็พากันอพยพหลบภัยย้ายครอบครัวออกจากกรุงเทพฯ ไปอยู่ตามต่างจังหวัดในชนบทที่ห่างตัวเมืองที่ตนมีญาติอยู่อาศัย ขณะนั้นกรุงเทพฯ เจียบเหงาเพราะผู้คนย้ายไปมาก วิกติเกในกรุงเทพฯ และธนบุรีที่มีอยู่เกือบยี่สิบวิกก็ว่างลง เพราะไม่มีคนดู และไม่มีติเกแสดง

เหลือวิกิศรีพระจันทร์เชิงสะพานจตุรภักตร์ (สะพานขาว) ซึ่งมีลิเกคณะนายหลี่ (ปรีชา พวงประยงค์) แสดงอยู่ โดยใช้ผู้แสดงชายจริงหญิงแท้ และวิกิชวนชม (วิกิเมรุปุ่น) ที่ใกล้กับบ้าน บาดร ถนนบำรุงเมือง มีลิเกนายภักตร์ นายเจือแสดง มีผู้แสดงเป็นชายทั้งหมด ลิเกคณะหอมหวล ก็เข้ามาแสดงที่วิกตลาดทุเรียนบางลำพู มีผู้แสดงชายจริงหญิงแท้

ลิเกเร่

เมื่อนายทองเจือ โสภิตศิลป์ ได้เข้ารับราชการอบรม และได้รับใบศิลปินจากกรมศิลปากร แล้ว ก็ย้ายมาแสดงอยู่วิกิศรีพระจันทร์ เชิงสะพานจตุรภักตร์ (สะพานขาว) โดยมีนายหลี่ (ปรีชา พวงประยงค์) เป็นหัวหน้าคณะและเป็นตัวแสดงได้แล้ว ไม่ต้องเป็นเสนา ไม่ต้องรับใช้ออกไปซื้อ ของ เครื่องบินต่างชาติเข้ามาทิ้งระเบิดบ่อย ๆ ไม่มีคนดู วิกิปิดการแสดง ได้โผไถ่ต่างจังหวัดก็มา หาจ้างให้พ้อไปแสดงก็เลยตามพ้อไปด้วย ไปแสดงตามวิกต่าง ๆ

วิกิไถ่ตามต่างจังหวัดหรือตามอำเภอนอกเมือง แทบทุกท้องถิ่นมักจะคนใหญ่หรือที่เรียกกันว่า นักเลงโต ได้โผหรือหัวหน้าคณะเมื่อย้ายวิกไปใหม่ก็สืบถามรู้ความ ก็ต้องเข้าไปหานักเลงโต นอบน้อมขอฝากตัวและผู้แสดงในคณะว่าผิดพลั้งก็ขออภัย มีปัญหาอะไรก็จะมาขอความช่วยเหลือ ไปหากี่ต้องมีของขวัญมาฝากไปให้ เรียกเจ้าถิ่นว่าพี่หรือบางทีดูอายุมากก็เรียกพ้อ

เมื่อแสดงลิเกอยู่วิกต่างจังหวัด มักจะมีคนมาขอดูฟรี หรือบางทีก็พาคนมาหลาย ๆ คนว่าขอ ฝากให้ดูลิเก หากคนเก็บตัวไม่ยอม ก็จะหาเรื่องทะเลาะวิวาทชกต่อยหรือเอาก้อนอิฐมาขว้างปา หลังคาวิก หรือเข้ามาดูหลายคนก็แก้งะอะทะเลาะกัน คนดูตกใจก็ลุกขึ้นยืนดูสร้างควมรำคาญ ต่าง ๆ นานา ได้โผก็ต้องไปหานักเลงท้องถิ่น ๆ ก็พูดจาห้ามปราม พวกเกรงก็เบาบางไป

ในฤดูฝน พอดีพายุโหมโรง มีคนตีตัวเข้าชมชนิดหนอย ฝนก็ตกลงมามาก คนที่ออกจาก บ้านมาชมลิเกก็ออกมาไม่ได้ จะแสดงไปได้โผก็จะขาดทุน รายได้กับรายจ่ายไม่พอกัน ได้โผก็บอก ให้วงปีพายุหยุดบรรเลงแล้วออกไปประกาศว่างการแสดง จะแสดงก็ขาดทุนมากขออภัยให้มารับตัวกัน ไปเก็บตัวไว้พรงนี้มาดูได้

บางคืนในฤดูฝนปีพายุโหมโรงไปแล้ว มีคนตีตัวเข้าชมมากหนอย แต่ฝนก็ตกชุกช่าลงมา มาก ได้โผหรือหัวหน้าคณะก็ปรึกษาผู้แสดงว่าคืนนี้จะแสดงก็ขาดทุนขอเฉลี่ยกันคือให้ค่าเช่าวิก ค่า ไฟฟ้าแล้ว เหลือเท่าไรก็มาแบ่งกันตามส่วนทั้งผู้แสดงลิเก และผู้บรรเลงปีพายุทุกคนพอใจก็ แสดง หากส่วนมากไม่เห็นชอบก็จะคืนตัวให้ผู้ชม จะยินยอมกันเกือบทุกครั้ง เพราะได้เงินบ้างก็ยัง ดีกว่าไม่ได้

วิธีแจกใบปลิว หรือโฆษณาของลิเกที่วิกอยู่ใกล้ริมฝั่งน้ำ ได้โผจะจ้างเรือจ้างหนึ่งลำ เอาไม้ เหลี่ยมมาตีเป็นกรอบสี่เหลี่ยมเอาลำแพนตีตะปูติด เอากระดาษขาวปิดที่ลำแพน เขียนหนังสือ

โฆษณาช็อคกะตึก ชื่อเรื่องชื่อพระเอกนางเอกที่คนนิยม แล้วคิดป้ายโฆษณาไว้ที่สองข้างของเรือจ้าง เรือจ้างก็แจวเข้าไปในคลองซอยต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้วิก ในเรือก็มีคนตีระนาด และมีคนตีกลอง คนนั่งหัวเรือก็ถือลำโพงคือสังกะสีทำเป็นรูปกรวยแล้วก็ตะโกนพูดไปตามริมฝั่งน้ำเชิญชวนให้มาชมลิเก เด็กและผู้ใหญ่บ้านเรือนอยู่ริมฝั่งน้ำก็วิ่งมาริมตลิ่งเมื่อได้ยินเสียงระนาดเสียงกลอง คนพูดโฆษณาก็จะรอนไบปลิวซึ่งพับไว้แล้วขึ้นไปบนฝั่ง ในไบปลิวก็มีข้อความต่าง ๆ ที่ชักจูงใจให้ผู้ชมมาชมลิเก นี่เป็นวิธีโฆษณาของลิเกที่มีวิกสำหรับแสดงอยู่ใกล้แม่น้ำลำคลอง

ลิเก เมื่อมีคนมาชมม้น้อย โต้โผหรือหัวหน้าคณะก็จะหาวิธีชักจูงใจให้ผู้ชมมาอุดหนุนมาก ๆ โดยประกาศว่าพรุ่งนี้มาตีตัวหนึ่งไบก็ส่งของตายปัญหาได้หนึ่งซอง ปัญหาจะมีว่า มะ อะไร ปัญหานี้จะใส่ซองปิดแขวนไว้หน้าฉากแสดง เวลาห้าทุ่มครึ่งก็จะเปิดซองตายปัญหาเขียนตัวโต ๆ ให้ผู้ชมมองเห็น แล้วแกะซองที่ผู้ชมส่งมาตายปัญหา ซึ่งมีชื่อผู้ส่งด้วย ผู้ชมอาจตายว่ามะพร้าว มะนาว มะขาม ก็สุดแต่จะตาย หากซองปัญหาเปิดมาเป็นมะขม ผู้ตายก็ผิด หากใครตายถูกจะได้รับรางวัลห้าสิบบาท (สมัยนั้นเป็นเงินมาก) และมีตัวชมลิเกฟรีอีกสิบตัว หากมีคนตายถูกหลายคนก็เฉลี่ยแบ่งกันไป

บางครั้งเมื่อผู้ชมตีตัวหนึ่งคนก็ให้นำใบมะม่วงมาส่งประกวดหนึ่งใบ ใบมะม่วงของใครยาวใหญ่กว่าก็ชนะได้รับรางวัล โดยนำใบมะม่วงมาบนเวทีทั้งหมดแล้วอ่านชื่อผู้ส่งประกวด วิธีนี้ก็ทำให้ผู้ชมลิเกมากขึ้นคับคั่งมากกว่าคืนธรรมดา

เมื่อลิเกคนใดเจ็บป่วยมากไม่มีเงินจะรักษาตัว หรือลิเกคนใดจะอุปสมบท (บวชพระ) โต้โผก็จะขอร้องผู้แสดงทุกคนให้งดเว้นรับค่าตัวหนึ่งคืน แล้วประกาศเชิญชวนให้ผู้ชมมาชมรายการแสดงพิเศษ เช่นมีฉากพิสดาร เมื่อได้เงินแล้วก็จะมอบให้ลิเกที่จะอุปสมบทหรือเจ็บป่วยมากเพื่อรักษาตัว นี่ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ลิเกจะช่วยพวกลิเกด้วยกัน

คำว่า ลิเกเร่ คือแสดงอยู่วิกไปหนานาน ๆ พอคนดูเบื่อโต้โผก็ย้ายวิกไปแสดงที่วิกอื่น ๆ ลิเกคณะใหม่ก็เข้ามาขอเช่าวิกแสดงกันอีก และก็หมุนเวียนเปลี่ยนกันไปหากินตามวิชาแนวถนนที่ตนมีอยู่

นายทองเจือ โสภิตศิลป์ ก็ย้ายโต้โผย้ายวิกไปแสดงหลายจังหวัด เช่น จังหวัดสมุทรสงคราม วิกตลาดอำเภออัมพวา วิกยูโป้ปากอ่าวแม่กลอง กลางคืนแสดงวิก กลางวันแสดงงานปลีตามงานประจำปีของวัดเกือบทุกวัน จากนั้นก็ย้ายไปที่วิกอำเภอเมืองจังหวัดนครราชสีมา และวิกอำเภอเมืองจังหวัดนครสวรรค์ และวิกอำเภอเมืองจังหวัดนครราชสีมา และวิกอำเภอเมืองจังหวัดนครสวรรค์และวิกอำเภอเมืองจังหวัดนครปฐม วิกนี้อยู่ใกล้องค์พระปฐมเจดีย์ และวิกอำเภอเมืองจังหวัดเพชรบุรี แสดงอยู่วิกละเจ็ดเดือนแปดเดือน กลับเข้ามาแสดงตามวิกวัดจังหวัดปทุมธานีอีกหลายวิก เมื่อ พ.ศ. 2491 จึงกลับเข้ากรุงเทพฯ มาแสดงอยู่วิกชวนชม ซึ่งคนดูนิยมเรียกว่าวิกเมรุปูน

ใช้ผู้แสดงเป็นชายทั้งหมด ชื่อคณะ เถลิงนาฏคนตรี ได้โผมีหุ่นส่วนกันหลายคน ต่อมาก็เปลี่ยนชื่อคณะว่า ศิษย์ ว.พ.ร. พระเอกลิเกคณะนี้มีชื่อเสียงโด่งดังมาก ผู้ชมนิยมมากที่สุดคือ นายบุญยัง พึ่งจิตร วิกุ่งเรื่องอยู่จนประมาณปี พ.ศ. 2501 จึงถูกรื้อออก ปัจจุบันสร้างเป็นโรงเรียนสารพัดช่างพระนคร

วิกิเกในกรุงเทพฯ และธนบุรี ขณะนี้ถูกรื้อออกหมด ลิเกจึงไม่มีเวทีที่จะแสดง

ลิเกเป็นศิลปะการแสดงที่ชาวอินเดียนำเข้าหรือชาวมลายูนำเข้า มีหลักฐานอะไรที่จะเชื่อได้ว่า

1. สมัยก่อนการเดินทางไปมาหากันระหว่างประเทศไม่สะดวก ต้องใช้เวลานาน หากเดินทางจากประเทศอินเดียมาประเทศไทยยากลำบากเพราะอยู่ห่างไกล จากมลายูมาสู่ไทยมาได้ง่าย เพราะประเทศอยู่ใกล้ชิดติดกัน จึงน่าจะเชื่อได้ว่า ชาวมลายูนำการแสดงลิเกเข้ามาสู่ประเทศไทย

2. หนังสือพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 หน้า 803 คำว่า ลิเก (หมายความว่า) การมหรสพอย่างหนึ่งมาจากชวา มลายู เรียก ยี่เก ก็มี (หมายความว่า ลิเกเป็นการแสดงของชวาเข้ามาในมลายู และมลายูนำเข้าในเมืองไทย)

3. หนังสือพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หน้า 712 ลิเก (หมายความว่า) การแสดงอย่างหนึ่งมาจาก ชาวมลายูเรียกยี่เกก็มี

หนังสือพจนานุกรมทั้งสองฉบับนี้ คณะกรรมการชำระพจนานุกรม (พจนานุกรม) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและมีเกียรติ ฉะนั้นจึงเชื่อได้ว่าหนังสือพจนานุกรมมีข้อความถูกต้อง จึงพิมพ์เผยแพร่ออกมาสู่สายตาประชาชน ลิเกจึงไม่ใช่การแสดงที่มาจากอินเดีย และลิเกเป็นการแสดงที่มาจากมลายู

ลิเกก่อนแสดงทำไมต้องออกแขกก่อนหรือร้องแขกในฉากก่อนแสดง เพราะแขกเป็นผู้นำศิลปะการแสดงมาให้ดังกล่าวก่อนแล้วข้างต้น ศิลปินลิเกเป็นผู้มีความกตัญญูรู้คุณและมีใจนอบน้อม จึงออกแขกหรือร้องแขกก่อนแสดงลิเกทุกครั้งได้ปฏิบัติสืบเนื่องต่อกันมาตั้งแต่ยุคต้นจนถึงยุคปัจจุบัน

ลิเกเป็นชื่อของแขกนำมาแสดง แต่การแสดงโดยตลอดทั้งการรำ การร้อง การพูด การแต่งกาย ก็เป็นศิลปะพื้นบ้านพื้นเมืองของไทยทั้งสิ้นก็เหลือแต่ชื่อคำว่า ลิเก เท่านั้นที่แขกนำมา

ลิเกห้าสมัย ลิเกสมัยต้น เรียกกันว่า ยะเก การรำร้องประกอบด้วยลูกคู่ร้องและตีกลองรำมะนา การแสดงเป็นชุด ๆ ไม่แสดงเป็นเรื่องราวยาว ๆ ผู้แสดงเป็นชายทั้งสิ้น

ลิเก สมัยรอง เรียกกันว่า ยี่เก การแต่งตัวนุ่งผ้าใส่เสื้อเยียรบับ ศิระษะสวมมงกุฎ (เป็นจี๊รัก) แสดงเรื่อง จักร ๆ วงศ์ ๆ ใช้ปี่พาทย์บรรเลงร้องรับ ผู้แสดงเป็นชายล้วน

ลิเก สมัยกลาง เรียกกันว่า **ลิเก** ลิเกทรงเครื่องทั้งหมดทุกคน (เว้นแต่ตัวตลก และเสนา) การแต่งตัว ตัวพระใส่เสื้อ นุ่งผ้าเยียรบับ (ผ้าลายทอง) ศิระสมมวงกุญ สร้อยสังวาลย์ อินทรธนู เข็มขัดล้วนแต่ทำด้วยเงินประดับพลอย ตัวนางนุ่งผ้าเยียรบับจีบชายพก ใส่เสื้อปักด้วยคิ่นเลื่อม ศิระสมมวงกุญษัตรี สร้อยสังวาลย์ อินทรธนู เข็มขัด เหมือนตัวพระ เพิ่มข้อมือเงินประดับพลอย แสดงเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ หรือที่ลิเกเรียกกันว่าเรื่อง นารีศรีใส เรื่องนิยายบ้าง เรื่องนิยายก็แต่งตัวลูกบท วงปีพาทย์บรรเลงร้องรับ ผู้แสดงเป็นชายทั้งสิ้น

ลิเกสมัยใหม่ เรียกกันว่า **นาฏดนตรี** ตั้งแต่ พ.ศ. 2486 การแต่งตัวทรงเครื่องสำหรับผู้แสดงเป็นตัวเจ้า แต่งตัวลูกบทสำหรับแสดงเป็นตัวอื่น ๆ หากแสดงเรื่องเกี่ยวกับชนบทเป็นชวานาก็แต่งชุดชวานา เป็นชวาบ้านก็แต่งชุดชวาบ้าน บางคณะที่แสดงเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ก็ทรงเครื่องทั้งหมดก็ยังมี ใช้วงปีพาทย์ร้องรับ ผู้แสดงเป็นชายจริงหญิงแท้

ลิเกสมัยปัจจุบัน เรียกกันว่า **ลิเก** แต่งตัวแบบลิเกลูกบท ทั้งเสื้อและผ้า พร้อมทั้งศิระประดับเพชรแพรวพราว ตัวพระและตัวนางมุ่นมวยผมสูงมีปิ่นปักผมเหมือนพม่า เหมือนมอญ นำเพลงไทยสากลมาร้องสลับกับการแสดงดนตรีปีพาทย์มีน้อยไม่ครบเครื่อง มีดนตรีสากลเข้ามาประกอบการแสดง ผู้แสดงเป็นชายจริงหญิงแท้

นายทองเจือ โสภิตศิลป์ เขียนประสบการณ์ชีวิตและสารคดีลิเก ได้ปริกษาหาหรือศิลปินลิเกหลายท่าน ต่างมีความเห็นตรงกันว่า

เพลงไทยสากล หากจะนำมาร้องประกอบการแสดงในเรื่องบ้างบางครั้งบางคราวที่เหมาะสมกับท้องเรื่องก็พอนำมาร้องได้ แต่ไม่ควรนำเพลงไทยสากลมาร้องนอกเรื่องสลับการแสดง

ดนตรีที่ไม่ใช่ดนตรีไทย ไม่ควรนำมาบรรเลงรับร้องประกอบการแสดง ควรใช้วงปีพาทย์ตามแบบอย่างของลิเก

ขณะที่แต่งเครื่องลิเกอยู่ ไม่ควรลงจากเวทีแสดงมาเดินอยู่ในกลุ่มของผู้ชมลิเก

ลิเกมีการแสดงน้อย เมื่อนายทองเจือ โสภิตศิลป์ เขียนเรื่องนี้ยังหัดลิเกใหม่ ๆ มีวิกลิเกในกรุงเทพฯ และธนบุรีประมาณยี่สิบวิกและวิกลิเกในตลาดของอำเภอเมืองก็มีแทบทุกจังหวัด จังหวัดละสองหรือสามวิกก็มี วิกลิเกที่อยู่ตามตำบลที่อยู่นอกตัวเมืองก็มี เป็นวิกที่สร้างด้วยไม้ทั้งหมดที่จริงน่าจะเรียกว่าโรงลิเก แต่เป็นที่ติดปากของคนทั่วไป เรียกว่าลิเกที่สร้างด้วยไม้ทั้งหมด

นายทองเจือ โสภิตศิลป์ ก็เคยไปแสดงลิเกตามวิกต่าง ๆ หลายจังหวัดด้วยกัน ลิเกที่แสดงนั้นเมื่อมีผู้ชมมีน้อยจะขาดทุนก็ย้ายไปแสดงวิกอื่น ๆ

แต่ปัจจุบันนี้วิกลิเกดังกล่าวได้เสื่อมโทรมไปตามสภาพ จึงลูกรือออกไปหมดนานหลายปีแล้ว และที่สร้างขึ้นใหม่ก็สร้างเป็นตลาด ดึกแถวหรือเป็นอาคารพานิชหรือเป็นโรงพยาบาลนครชั้นหนึ่ง ตามความเจริญของบ้านเมือง ลิเกจึงไม่มีเวทีแสดง

งานโกนจุก งานบวชนาค งานแก้บน งานประจำปีของวัด งานฌาปนกิจ และงานรื่นเริงต่าง ๆ จะจ้างลิเกไปแสดงทั้งนั้น ปัจจุบันนี้ประชาชนไม่นิยมไว้จุกให้ลูกหลาน จึงไม่ได้จ้างลิเกไปแสดงฉลองงานโกนจุก และไม่ค่อยเชื่อในเรื่องบวชนบ จึงไม่จ้างลิเกไปแสดงแก้บนงานฌาปนกิจตามวัดในกรุงเทพฯ สถานที่วัดก็ไม่อำนวยความสะดวกให้แสดงลิเกได้ และวัดในขณะนี้มุ่งหมายความสงบในยามค่ำคืน ลิเกจึงไม่มีผู้จ้างไปแสดงงานฌาปนกิจ งานประจำปีของวัดตามต่างจังหวัดที่เคยจ้างลิเกก็งดไปงบประมาณใช้จ่ายมีน้อย งานรื่นเริงก็ไม่จ้างลิเกแสดง การจัดงานมุ่งหมายรวบรัด และด้วยการเงินฝืดเคืองไม่คล่องตัว การจัดงานต่าง ๆ มุ่งหมายประหยัดเป็นส่วนสำคัญ งานต่าง ๆ ดังกล่าวจะมีบ้างก็จ้างภาพยนตร์จอใหญ่มาฉาย เจ้าภาพสะดวกไม่ต้องสร้างเวทีให้แสดงไม่ต้องเลี้ยงอาหารลิเกจึงหมดผู้ว่าจ้างไปโดยปริยาย

และในช่วงระยะเวลาขณะนี้ แทบทุกบ้านก็มีทีวีทั้งขาวดำ ทีวีสีให้ชม และมีรายการแสดงต่าง ๆ ซึ่งให้ความบันเทิงและเพลิดเพลินได้ นอกจากนั้นยังมีวิดีโอให้เช่าในราคาถูก ประชาชนจึงหาความรื่นรมย์ในบ้านเป็นส่วนใหญ่ มีการแสดงลิเกเก็บเงินที่ไหน ก็ไม่มีใครค่อยจะมีคนชมลิเกลิเกไม่มีเวทีแสดง ไม่มีคนหาว่าจ้าง ผู้ที่มีอาชีพลิเกหากมีอาชีพอื่น ๆ เป็นหลัก อาชีพลิเกเป็นอาชีพรอง ก็พอจะครองตัวและบำรุงครอบครัวอยู่ได้ หากแสดงลิเกอาชีพเดียว การครองชีพก็ไม่สู้จะราบรื่นนัก

หน่วยงานใดละ จะช่วยศิลปินลิเกผู้รักษาศิลปะพื้นบ้านไว้ได้บ้าง

ลิเกแสดงออกอากาศทางสถานีวิทยุกับลิเกแสดงออกตัวจริงทางเวที แสดงต่างกันอย่างไร

ลิเกที่แสดงตามเวทีต่าง ๆ นั้น นักประพันธ์หรือผู้กำกับการแสดง (ในหมู่คณะของลิเกเขาเรียกกันว่าคนเตี้ยมเรื่อง) จะเขียนรายชื่อผู้แสดง และรายชื่อในเรื่อง ว่าใครแสดงเป็นตัวอะไร ผู้แสดงก็แต่งหน้าแต่งตัว เมื่อเสร็จแล้วผู้กำกับการแสดงก็เล่าเรื่องให้ฟัง ผู้แสดงก็ออกจากฉากไปแสดงตามคำสั่งของผู้กำกับ ผู้แสดงให้ปฏิภาณกับความรู้คือลิเกต้องร้องเองรำเอง ผู้ใดฝึกฝนการรำ การร้อง การพูด มามาก และแสดงมานานก็แสดงได้ถึงบท ผู้แสดงที่ฝึกฝนการรำ การร้อง การพูดมาน้อยและแสดงลิเกมายังไม่นาน ทางที่ลิเกเรียกกันว่าลิเกอ่อน นักประพันธ์หรือผู้กำกับก็จะมอบบทการแสดงให้น้อย ลิเกที่แสดงถึงบทผู้กำกับก็จะมอบบทหนักให้ นี่เป็นการแสดงลิเกออกตัวทางเวที

การแสดงลิเกออกอากาศทางสถานีวิทยุนี้ นักประพันธ์ต้องเขียนบทเมื่อเสร็จแล้วก็มอบให้หัวหน้าคณะ ๆ เอาบทไปส่งให้เจ้าหน้าที่ของสถานีวิทยุตรวจบทแสดง เมื่อฝ่ายตรวจบทเห็นว่าเค้าโครงเรื่องและบทร้อง บทเจรจา ไม่มีลบหลู่เสียดสีผู้อื่น ไม่หยาบคาย ไม่ผิดศีลธรรม และวัฒนธรรม ก็เซ็นอนุญาตให้แสดงออกอากาศได้ นักประพันธ์ย่อมจะเขียนบทอยู่ในแนว รัก โศก

รบ ตก เป็นธรรมชาติอยู่แล้ว นักประพันธ์ที่มีความฉลาดก็ประพันธ์บทกวีแนวเทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ส่งเสริมความสามัคคี รักษาชาติ ส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีงาม โดยสอดแทรกคำ ขวัญ คำคม กติ ข้อเตือนใจไว้ในบทแสดงโดยไม่ให้ผู้ฟังรู้ตัว คือฟังแล้วเพลิดเพลิน ได้คิด การ แสดงภายในห้องส่ง จะนั่งหรือยืนก็สุดแต่เจ้าหน้าที่ของสถานีวิทยุเขาจะจัดไว้ให้ การแสดงทาง สถานีวิทยุไม่ต้องแต่งเครื่องแสดงเหมือนการแสดงออกตัวทางเวที และเมื่อหัวหน้าคณะได้ทราบว่ าทที่ส่งมาให้เจ้าหน้าที่ของสถานีอนุญาตให้แสดงออกอากาศได้ ก็จะนำคณะไปแสดงที่ห้องส่ง กระจายเสียง แต่ลิเกที่แสดงทางสถานีวิทยุปัจจุบันนี้โดยส่วนมากหัวหน้าคณะจะพาผู้แสดงไป บันทึกลงเสียงตามห้องบันทึกเสียงต่าง ๆ ที่มีอยู่มาก หรือบางครั้งก็บันทึกเสียงที่ห้องส่งของสถานีนั้น ๆ ที่จะออกอากาศ โดยบันทึกเสียงครั้งละสามหรือสี่ตอน เพื่อไม่ให้เสียเวลาไปมาหลายครั้ง แล้วจะ นำม้วนเทปบันทึกเสียงมาส่งเจ้าหน้าที่ของสถานีวิทยุ เจ้าหน้าที่ก็จะฟังเสียงจากเทปและตรวจบท ไปด้วย เมื่อเสียงในเทปตรงกับบท ก็จะนำไปออกอากาศตามวันเวลาที่สถานีวิทยุกำหนดให้ เพื่อให้ผู้ฟังได้รับความบันเทิง ม้วนเทปที่กล่าวมานั้นไม่ใช่ม้วนเทปคาสเซตที่นิยมฟังเพลงอยู่ ปัจจุบันนี้ ม้วนเทปที่ออกอากาศสถานีวิทยุ คือม้วนเทปใหญ่ขนาดเจ็ดนิ้ว เรียกว่า เทปรีล

ลิเกกับศิลปะ ศิลปินลิเกที่ฝึกหัดการรำและต่อเพลงร้องไทยเดิมมา ก็พยายามนำศิลปะการ รำการร้องมาแสดงให้ผู้ชมได้ชม รวมทั้งบทพูดก็พูดในทางสร้างสรรค์ สามัคคี พูดเชิดชูชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พูดสุภาพ ไม่พูดหรือแสดงท่าทางหยาบคาย รำร้องตามแบบฉบับของลิเกดั้งเดิม มา นี้คือ ลิเกกับศิลปะ

ลิเกกับวัฒนธรรม ก่อนที่ลิเกจะโหมโรง ลิเกที่สูงอายุและมีความรู้เป็นที่เคารพนับถือของ หัวหน้าคณะและผู้แสดงในคณะ ก็จะได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ตั้งพานก้านล ชันน้ำมันตั้งบูชาครู เสร็จพิธีแล้วก็ประพรมน้ำมันดีในสถานที่แสดงและพรมน้ำมันดีให้ผู้แสดงในคณะทุก ๆ คน

เมื่อลิเกโหมโรง วงปี่พาทย์ก็จะบรรเลงเพลงสาธุการ ลิเกทุกคนจะยกมือพนมไหว้สิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ตนเคารพและน้อมจิตใจระลึกถึงครูอาจารย์ที่เคยสั่งสอนวิชาการแสดงลิเก และ ขอให้คุณครูคุ้มครองรักษาในเวลาร้อง รำ พูด อย่าได้ติดขัดและให้ผู้ชมนิยม

เมื่อปี่พาทย์โหมโรงถึงเพลงตระโหมโรง ความหมายของเพลงคือเชิญเทพยดาและสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์มาประทับสถิต ณ ปริมณฑลนี้ ลิเกทุกคนก็จะยกมือพนมไหว้น้อมใจเคารพ

เมื่อลิเกจะเริ่มแสดง ปี่พาทย์บรรเลงเพลงแขก ลิเกทุกคนจะยกมือพนมไหว้พร้อมกัน เคารพครูแขกที่นำศิลปะการแสดงมาให้

เมื่อลิเกเริ่มแสดงปี่พาทย์จะบรรเลงเพลงเสมอ ลิเกทุกคนจะยกมือพนมไหว้ระลึกถึงคุณครู อาจารย์ที่เคยสอนมา ขอให้แสดงคล่องแคล่วไม่ติดขัด

ลิเกอายุน้อยกว่าออกจากฉากก็จะเข้าไปนอนไหว้ลิเกอายุมากกว่า ลิเกที่อายุมากกว่าก็จะยกมือพนมรับไหว้แล้วกล่าวถ้อยคำอวยพรด้วยถ้อยคำอันเป็นมงคล

ลิเกทุกคนเมื่อเดินออกมาจากฉากจะน้อมค้ำบหรือน้อมไหว้ท่านผู้ชมก่อนที่จะขึ้นนั่งเตียงหรือก่อนที่จะร้อง รำ พุด การน้อมค้ำบหรือน้อมไหว้ผู้ชมก่อนแสดง ศิลปินลิเกได้ปฏิบัติกันสืบเนื่องมาแต่ตอนยุคต้นของลิเก และจนถึงยุคปัจจุบันนี้

เมื่อผู้ชมให้รางวัล ลิเกจะเดินเข้าไปหาที่หน้าเวที และลงนั่งคุกเข่าน้อมพนมไหว้ก่อนรับรางวัล

เมื่อลิเกจบการแสดง วงปีพาทย์บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ผู้แสดงลิเกที่อยู่หน้าเวทีจะยืนตรงถวายความเคารพและน้อมค้ำบเมื่อจบเพลงสรรเสริญพระบารมี ลิเกในฉากทุกคนก็จะยกมือไหว้ถวายความเคารพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเช่นกัน

สิ้นเสียงดนตรีปีพาทย์คือการแสดงลิเกสุดสิ้น ผู้แสดงลิเกที่อายุน้อยก็จะเข้าไปนอนไหว้ผู้แสดงลิเกที่สูงอายุ แล้วกล่าวว่าขอขมาภัยที่ผิดพลั้งล่วงเกิน ลิเกผู้สูงอายุก็จะตอบว่าโหสิ

ที่กล่าวมานี้คือวัฒนธรรมประจำจิตใจของลิเกทุกคนและปฏิบัติสืบต่อเนื่องมาช้านาน ลิเกกับศิลปวัฒนธรรมจึงเป็นของคู่กัน

ลิเกกับการไหว้ครู

ภายในเวลาหนึ่งปี ศิลปินลิเกจะจัดงานไหว้ครูครั้งหนึ่ง การไหว้ครูเพื่อเป็นการสนองพระคุณของครูเพื่อเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีของศิษย์ที่มีกับครูซึ่งเป็นผู้บงการ

การจัดงานไหว้ครูศิลปินลิเก สมความมุ่งหมายดังกล่าวข้างต้นแล้ว และยังเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามไว้ไม่ให้สูญหาย จะได้เป็นมรดกตกทอดไปถึงศิลปินลิเกรุ่นหลังสืบต่อไป

นายทองเจือ โสภิตศิลป์ ผู้เขียนสารคดีลิเกที่ท่านกำลังอ่านอยู่นี้ หัดลิเกแต่อายุสิบเอ็ดปีได้ เคยพบเห็นศิลปินลิเกรุ่นปู่รุ่นพ่อจัดงานไหว้ครูมาหลายครั้ง ซึ่งตนเองก็ได้ไปร่วมในงานพิธีไหว้ครูกับศิลปินลิเกทั้งหลายกับเขาด้วยตลอดมา

การไหว้ครูศิลปินลิเกนั้น ได้โผหรือหัวหน้าคณะลิเกจะเป็นผู้จัดการดำเนินงาน ผู้แสดงในคณะก็จะช่วยจัดเตรียมสถานที่และจัดหาของใช้ในพิธีไหว้ครู

สถานที่จัดงานไหว้ครูนั้น นิยมจัดที่บ้านของผู้จัดการดำเนินงาน หากบ้านของผู้จัดการดำเนินงานคับแคบก็จะยืมสถานที่ต่าง ๆ ที่กว้างให้พอเหมาะสมควรที่จัดงานไหว้ครูศิลปินลิเกได้ หรือลิเกแสดงประจำอยู่วิกไหน ก็จะจัดงานไหว้ครูในวิกลิเกที่แสดงประจำอยู่ เพราะสถานที่กว้างขวาง

ลิกทุกคนตั้งแต่ยุคต้นถึงยุคปัจจุบัน เคารพนับถือพระฤกษ์ และเรียกกันว่าพ่อครูฤกษ์ หรือ ลิกบางคนก็เรียกว่า พ่อครู พ่อแก่ สุดแต่จะเรียก และศิลปินลิกโดยส่วนมากจะมีศิษย์พ่อครูฤกษ์ไว้ประจำบ้านของลิกเกือบทุกคน เว้นแต่ผู้แสดงลิกคนไหนบ้านที่อยู่คับแคบจึงจะไม่มีศิษย์พ่อครูไว้บูชา แต่ก็จะมีเหรียญพ่อแก่หรือพ่อครูบูชาหรือนำติดตัวไปไหนมาไหนด้วยเสมอ

งานไหว้ครู หัวหน้าคณะก็จะจัดเชิญศิษย์พ่อครูฤกษ์หลายองค์ และพ่อครูต่าง ๆ มาจัดตั้งไว้บนโต๊ะหมู่บูชา นิยมหันหน้าพ่อครูไปทางทิศเหนือหรือทิศตะวันออก ลิกที่เป็นผู้แสดงร่วมในคณะก็จะเชิญพ่อครูของตนมาร่วมในงานพิธีไหว้ครู ส่วนผู้แสดงลิกที่แสดงอยู่คณะอื่นเมื่อทราบว่าจะมีงานไหว้ครูก็จะมาขอรื่องกับผู้จัดการ โดยนำศิษย์พ่อครูมาเข้าร่วมในพิธีไหว้ครู ส่วนมากผู้จัดการงานจะไม่ขัดข้องและจัดที่ตั้งศิษย์พ่อครูฤกษ์ให้

ผู้แสดงลิกบางคนแม้ว่าจะไม่รู้จักกันกับผู้จัดการไหว้ครู แต่เมื่อทราบว่ามีการไหว้ครูก็จะเข้าร่วมในงานพิธีไหว้ครูโดยไม่รังเกียจซึ่งกันและกัน เพราะศิลปินลิกเคารพนับถือพ่อครูฤกษ์เหมือนกันทุกคน

งานไหว้ครูลิกนิยมจัดสองวัน คือวันพุธเป็นวันแรก วันพฤหัสบดีเป็นวันหลัง ไม่นิยมจัดงานวันอื่น ๆ และนิยมจัดงานข้างขึ้น ไม่นิยมจัดงานข้างแรม วันพุธนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ตอนเย็น วันพฤหัสบดีตอนเช้าพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์แล้วตักบาตรเพื่อให้พระนำกลับไปฉันเพลที่วัด แล้วถวายภัตตาหารเช้า พระฉันเสร็จแล้วส่งพระกลับวัด งานพิธีไหว้ครูศิลปินลิกจึงเริ่มขึ้น

พิธีกรที่กล่าวคำนำโองการไหว้ครู โดยมากจะเป็นศิลปินผู้มีวิทยุคืออายุโดยมากจะหกสิบปีขึ้นไป และมีคุณวุฒิสุงคือมีความรอบรู้ในศิลปะการแสดงเป็นพิเศษ และเป็นผู้มีความประพฤติดี ปฏิบัติตนดีตลอดมาเป็นที่เคารพนับถือของศิลปินลิกทั่ว ๆ ไป

ผู้เป็นพิธีกรไหว้ครูและครอบครู จะต้องได้รับมอบหมาย คือ ได้รับอนุญาตจากพิธีกรรุ่นใหญ่ว่าให้เป็นพิธีกรไหว้ครูครอบครูได้จึงจะมาเป็นพิธีกรในงานดังกล่าวนี้

ของบูชาครูมี เครื่องกระยาบวชก็มีบายศรีปากชาม มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำว่า ขนมหูช้าง ขนมต้มขาว ขนมต้มแดง ขนมเล็บมือ นาง ถั่วคั่ว งาคั่ว อ้อย นม เนย น้ำ ส่วนผลไม้ไม่มีเจ็ดย่างจะใส่ถาดรวมกันหรือใส่จานใส่ถาดเล็กแยกกันก็ได้ ผลไม้เช่น ทุเรียน ขนุน สับปะรด ส้มโอ กล้วยหอม รวมให้ได้ผลไม้เจ็ดย่าง และยังมีหัวหมูสุก เป็ดสุก ไก่สุก กุ้งสุก ปูทะเลสุก ปลาแป๊ะชะ ไข่ต้ม น้ำจิ้ม

จัดถวายพ่อครูพิราพอีกที่หนึ่ง มีหัวหมูดิบ ไก่ดิบ เป็ดดิบ ไข่ดิบ น้ำจิ้ม สุรา น้ำ พิธีกรบางคนก็จัดให้มีของสุกถวายอีกชุดหนึ่ง

ของที่ถวายพ่อครูแขก (ผู้ที่นำศิลปการแสดงลิเกมาเมืองไทย) ก็มีข้าวหน้าไก่ ไข่ต้มปอกเปลือก โรตีสี ผลไม้ น้ำ

ของที่จัดถวายพระปคนธ อีกที่หนึ่งมีทั้งของสุก และมีเป็ดดิบ ไก่ดิบ

ของที่จัดถวายครูทุกคนที่ต้องมีผ้าขาวปูรองไว้ก่อนเอาของไปวาง

วงปีพาทย์ที่บรรเลงในงานไหว้ครู จะเป็นวงปีพาทย์เครื่องคู่หรือวงปีพาทย์เครื่องใหญ่สุด แต่เจ้าภาพจะจัด

ผู้บรรเลงหรือผู้ตีจังหวะในวงปีพาทย์ไหว้ครู ทุก ๆ คนจะต้องผ่านงานการบรรเลงมาเป็นเวลานานแล้วจึงจะมาหัดบรรเลงเพลงไหว้ครู เพราะเป็นเพลงที่หัดยากและอาจลืมได้ง่าย ผู้บรรเลงผู้ตีจังหวะที่เรียกกันว่าคนเครื่องหนัง ก็หัดกันนานเรียกว่าต่อเพลง ฝึกซ้อมชำนาญดีแล้วจึงจะมาบรรเลงในงานไหว้ครูครอบครุศิลป์นิก

ผู้ที่ตีตะโพนหรือบางท่านก็เรียกว่าพระปคนธ เจ้าภาพจะจัดหาผ้าถุงโจงกระเบนสีขาวให้ถุง ใส่เสื้อขาว มีผ้าขาวสะไบเฉียง

ผู้บรรเลงคนตีเครื่องหนัง คนตีจังหวะ เช่น ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง จะต้องระวังมิให้ผิดเพลงผิดจังหวะ หากมีการผิดพลาดก็ถือกันว่าไม่เป็นมงคลสำหรับผู้บรรเลงหรือผู้ตีจังหวะ นักดนตรีปีพาทย์จึงต้องระวังตัวกันเป็นอย่างมาก

เจ้าภาพหรือหัวหน้าคณะลิเกจะต้องจัดขันน้ำ ผ้าเช็ดหน้าสีขาว ดอกไม้ รูป เทียน เงินทกลีง ใส่ในขัน เรียกกันว่าขันก้านล สมัยนี้เงินจะเป็นหกบาทหรือสิบสองบาท ขันก้านลจะต้องมอบให้ผู้บรรเลง และคนเครื่องหนัง คนตีจังหวะทุกคน คนละหนึ่งชุด

เพลงที่บรรเลงในงานไหว้ครูเท่าที่พอจำชื่อได้ที่พิธีกรเรียกให้วงปีพาทย์บรรเลงก็มี เพลงพราหมณ์เข้า เพลงสาธุการกลอง เพลงตระเชิญ เพลงตระสันนิบาต เพลงโหมโรงสิ่งละอันพันละน้อย เพลงบาทสกุณี เพลงตระพระปคนธ เพลงเหาะ เพลงแผละ เพลงกรม เพลงโคมเวียน เพลงช้าเพลงเร็ว เพลงกราวนอกกราวใน เพลงเชิดฉิ่ง เพลงคูกฤกษิต เพลงเสมอมาร เพลงเสมอแขก เพลงนั่งกิน เพลงเส้นเกล้า เพลงโปรยข้าวตอก เพลงเชิด เพลงเสมอเถร เพลงเสมอสามลา เพลงมหาชัย เพลงกราวรำ

นายทองเจือ โสภิตศิลป์ ผู้เขียนสารคดีลิเกเรื่องนี้ มิได้เป็นนักดนตรีไทยและมิได้เคยเป็นพิธีกรไหว้ครู การกล่าวถึงชื่อเพลงต่าง ๆ และการกล่าวถึงของถวายในงานไหว้ครู ก็ต้องผิดพลาดบกพร่องบ้าง จึงขอภัยจากผู้รู้ผู้ชำนาญ เพราะผู้เขียนเป็นศิลปินลิเก เพียงแต่ได้ยินได้ฟังและจดจำได้บ้าง

ลิเกกับการไหว้ครูเป็นของคู่กันมา ไหว้ครูเพื่อระลึกถึงบุญคุณของครูที่เคยสั่งสอน ครูลักครูทัก ครูจำ และเคารพพ่อครูญาติหรือพ่อแก่ ซึ่งเป็นหลักชัยของศิลปินลิเกทุกคน และผู้แสดงลิเก

จะต้องผ่านการครอบครูด้วยกันทั้งนั้น จึงจะออกแสดงลิเกได้และเป็นมิ่งมงคลสำหรับตัวเอง ศิลปิน
 ลิเกบางคนก็ผ่านการครอบครูลหลายครั้ง นายทองเจือ โสภิตศิลป์ก็เคยครอบครูลหลายครั้ง ลิเกกับ
 การไหว้ครูมีสืบเนื่องต่อกันมาช้านานแล้ว และคิดว่าคงมีต่อไปในเมื่อยังมีศิลปินลิเก และศิลปินลิเก
 ก็คงจะรักษาประเพณี พิธีไหว้ครูไว้ไม่มีวันเสื่อมคลาย

ลิเกประกวดชิงถ้วยทองคำของ ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 1 ปี พ.ศ. 2494

ได้จัดการประกวดลิเกชิงถ้วยทองคำของ ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรี จอมพล แปลก พิบูล-
 สงคราม ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมโฆษณาการ (กรมประชาสัมพันธ์ในปัจจุบัน
 นี้) สมัยนั้นพันเอกหลวงสารานุประพันธ์เป็นอธิบดีกรมโฆษณาการ

ขณะนั้นนายทองเจือ โสภิตศิลป์ อายุยี่สิบสี่ปีก็คิดว่าตัวเองยังเด็กอยู่สำหรับวงการลิเก ก็ยังพอ
 จำได้ว่ามีลิเกคณะอะไรบ้างที่เข้าประกวดในตอนนั้น แต่จะมีขอเอ่ยถึงชื่อคณะที่พ่ายแพ้ในการ
 ประกวด

พลเอกเจ้าพระยารามราฆพ เป็นประธานกรรมการการตัดสินลิเกคณะสุชิน เทวะผลิน
 ประกวดชนะเลิศ รางวัลที่หนึ่ง เข้ารับรางวัลในทำเนียบรัฐบาล โดยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม
 นายกรัฐมนตรีมอบรางวัลด้วยทองคำ ลิเกชนะเลิศให้สุชิน เทวะผลิน

ลิเกชนะเลิศแสดงเรื่อง ปฏิภาณกับความรู้ หัวหน้าคณะประพันธ์บทและกำกับการแสดง
 พระเอกที่แสดงคือ ปรียะชาติ เทวะผลิน

ลิเกประกวดชิงถ้วยทองคำของ ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 2 ปี พ.ศ. 2500

ได้มีการจัดประกวดลิเกชิงถ้วยทองคำของ ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรีจอมพลแปลก พิบูล-
 สงคราม ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ สมัยนั้น พลโท
 หม่อมหลวงขาบ กุญชร เป็นอธิบดี

ลิเกที่เข้าสมัครประกวดครั้งที่ 2 นี้มี 90 กว่าคณะ นายทองเจือ โสภิตศิลป์ขณะนั้นอายุได้ 30
 ปี จึงสมัครเข้าประกวดและจับฉลากได้เบอร์ 3 ก็ต้องเข้าแสดงเป็นคณะที่ 3

คณะกรรมการมีมติกันว่าบทประพันธ์ให้อยู่ในแนวส่งเสริมความสามัคคี ความรักชาติ
 เทิดทูนศาสนา เทิดทูนพระมหากษัตริย์ และต้องแสดงให้จบเรื่องในเวลาหนึ่งชั่วโมง ผู้แสดงคณะ
 ใดแล้วจะไปร่วมแสดงกับคณะอื่นอีกไม่ได้เพราะก่อนการแสดงคณะกรรมการให้ช่างถ่ายภาพผู้
 แสดงลิเกไว้ทุกคณะ ทางคณะกรรมการจัดเครื่องดนตรีปี่พาทย์ไว้ให้ยืมบรรเลงในเวลาแสดงและ
 ตามกติกา ผู้บรรเลงระนาดเอก ผู้บรรเลงระนาดทุ้ม และผู้บรรเลงฆ้องวงใหญ่ ทั้งสามคนนี้

บรรเลงรับร้องลักษณะใดแล้ว จะไปบรรเลงกับคณะอื่นอีกไม่ได้เช่นกัน คณะกรรมการให้ช่างถ่ายภาพผู้บรรเลงทั้งสามคนไว้เหมือนกับถ่ายภาพผู้แสดงลิเก

ลิเกคณะใดนำผู้แสดงคนอื่นที่มาแสดงประกวดไปแล้วเข้ามาแสดงร่วมคณะด้วย หรือนำเอาผู้บรรเลงระนาดเอก ผู้บรรเลงระนาดทุ้ม และผู้บรรเลงฆ้องวงใหญ่ที่เข้าประกวดแล้วมาร่วมคณะ ก็จะถูกตัดออกจากการพิจารณา หรือแสดงไม่จบเรื่องภายในหนึ่งชั่วโมงก็จะตัดออกจากการพิจารณาเช่นกัน

นายทองเจือ เมื่อจับฉลากได้เบอร์ 3 จะต้องแสดงเป็นคณะที่ 3 จึงมอบให้นายเอื้อน สมบูรณ์ศิลป์ เป็นนักประพันธ์บทลิเกที่แสดงประกวด เรื่องที่แสดง เรื่อง ถิ่นกลองรบ และจัดหาผู้แสดงที่เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง รวมทั้งผู้บรรเลงรับร้อง

นายทองเจือ โสภิตศิลป์ เป็นหัวหน้าคณะ ผู้ร่วมแสดงมีนายเจริญ เวชเกษม นายสุภาพ ศิลป์ประเสริฐ นายเอื้อน สมบูรณ์ศิลป์ นายพนม สุขเจริญ นางจำเรียง ทองประกาย นางทองใบ พงษ์พ่วง นางจินตนา ทองประกาย ชายห้าหญิงสามรวมเป็นแปดคน ได้มอบหมายให้นายเอื้อน หมอนวดดี เป็นผู้ควบคุมวงบรรเลงดนตรีปี่พาทย์ และจัดหาผู้บรรเลง จึงได้นายจำรัส อุ๋นวงศ์ บรรเลงระนาดเอก นายเอื้อน หมอนวดดี บรรเลงระนาดทุ้ม นายเลื่อน เขียวโสภา บรรเลงฆ้องวงใหญ่ ทั้งสามคนนี้ที่คณะกรรมการถ่ายภาพไว้และห้ามไม่ได้ไปร่วมบรรเลงคณะอื่น หัวหน้าวงปี่พาทย์จึงว่าจ้างผู้มาร่วมวงอีกสี่คนคือ นายบุญยง เกตุคง ตีฉิ่ง นายจำเนียร ศรีไทยพันธ์ เป่าปี่ นายสมพงษ์ (เล็ก) ตีตะโพนและกลองแขก นายสมาน ทองสุโขติ ตีกลองเซเรท (ขณะนั้นทั้งสี่ท่านทำงานอยู่แผนกดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์ แต่ปัจจุบันนี้ทั้งสี่ท่านได้พ้นหน้าที่จากการทำงานไปหมดแล้ว) รวมผู้บรรเลงปี่พาทย์เจ็ดคน

ทางคณะกรรมการจัดให้ลิเกประกวดเข้าแสดงทุกคืนวันพุธ เวลา 21.30 น. ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ นายทองเจือจับฉลากได้เบอร์ 3 จึงเข้าแสดงเป็นคณะที่ 3 ตรงกับวันพุธที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 เวลา 21.30 น. เมื่อเริ่มแสดงออกอากาศ วงปี่พาทย์บรรเลงเพลงแขก ซี่ฟิ่งที่ติดฉิ่งฝั้นระนาดก็หลุดร่วงลงมาหนึ่งก้อน และเมื่อลิเกร้องพร้อมทั้งเจรจาและร้อง วงปี่พาทย์ทำเพลงเซ็ด ซี่ฟิ่งที่ติดฝั้นระนาดก็หลุดร่วงลงมาอีกหนึ่งก้อน ทั้งซี่ฟิ่งที่ติดฉิ่งฆ้องวงใหญ่ก็หลุดร่วงลงมาอีกหนึ่งก้อนเช่นกัน ทำความลำบากยุ่งยากใจให้ผู้บรรเลงเป็นอย่างมาก ช่วงขณะที่ผู้แสดงหยุดร้องมาเจรจา ผู้บรรเลงระนาดเอกจึงถอดเชือกเกี่ยวขื่อที่หัววางระนาดออก และพลิกฝั้นระนาดขึ้นเอาไม้ขีดไฟจุดร่นให้เกิดความร้อนที่ซี่ฟิ่งแล้วรีบติดไว้พออยู่ เพราะกลัวจะไม่ทัน หากเข้าไปผู้แสดงเจรจาหมดตามบทที่ส่งคณะกรรมการตรวจแล้วจะพูดนอกบทต่อไปก็ไม่ได้ เมื่อหมดบทเจรจาหรือพูดก็ต้องร้อง เมื่อพลิกฝั้นระนาดจะมีเสียงดังกร๊อกแกร๊กออกอากาศทำให้เสียคะแนนเพราะกรรมการคะแนนดนตรีปี่พาทย์ด้วย เป็นที่ลำบากใจทั้งผู้บรรเลงและผู้แสดง

เป็นอย่างมาก ผู้บรรเลงฆ้องวงใหญ่เมื่อซึ้งถ่วงฆ้องหลุคจะแกเส้นหนังที่ผูกผูกฆ้องออกเพื่อคิด ซึ้งถ่วงก็ไม่ทัน บังเอิญมีผ้าเช็ดหน้าขนหนูสีขาวผืนเล็กจึงพับวางทับลงไปบนปมฆ้องลูกที่หลุค และบรรเลงประทับประคองไป

เมื่อสิ้นสุดการแสดงหนึ่งชั่วโมงแล้ว ผู้บรรเลงฆ้องวงใหญ่ก็พูดกับนายทองเจือ โสภิตศิลป์ ว่า ตนเองตีฆ้องมาตั้งแต่ยังนั่งเป็นไม่เคยตีฆ้องจนซึ้งถ่วงหลุคออกเลย และผู้บรรเลงระนาดก็ปรารภ ว่าไม่ได้ตีระนาดแรงเท่าไร ทำไมซึ้งถ่วงถูกระนาดจึงหลุคออกถึงสองก่อน จึงได้พลิกผืนระนาด พลิกลูกฆ้องคูก็ทราบได้ว่ามีรอยถูกแฉะซึ้งถ่วงไว้และติดเอาไว้พออยู่

จึงเตือนใจศิลปินลิเกรุ่นน้องรุ่นหลาน หากจะเข้าประกวดลิเกหรือแข่งขันก็จงอย่าหวังแต่ผู้ แสดงอย่างเดียว จงหวังระวังตรวจตราดูเครื่องบรรเลงปีพาทย์ด้วยว่าอยู่ในสภาพพร้อมดีหรือไม่ จะได้ไม่ต้องวุ่นวายใจในขณะที่บรรเลงเมื่อมีการแสดง

ลิเกประกวดมีทุกคืนวันพุธ แสดงได้เดือนละสี่คณะ เมื่อการประกวดผ่านไป ได้ 30 กว่า คณะ ถึงวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 ก็มีเหตุผันแปรทางการเมือง จอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีก็พ้นจากหน้าที่และเดินทางไปอยู่ประเทศญี่ปุ่น การประกวดลิเกสิ้นสุดลง พลโท หม่อมหลวงขาบ กุญชร อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ และประธานกรรมการตัดสินลิเกประกวดชิง ถ้วยทองคำครั้งที่ 2 จึงตัดสินให้ ลิเกคณะเกตุคง ดำรงค์ศิลป์ชนะเลิศ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์และ ประธานกรรมการตัดสินลิเกประกวด เมื่อตัดสินแล้วก็พ้นหน้าที่ไป วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2500 มี เหตุผันแปรทางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พลเอกสุรจิตร์ จารุเสถณี ก็เข้ารับตำแหน่งอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์คนใหม่ ก็จัดมอบรางวัลถ้วย ทองคำลิเกชนะเลิศทางวิทยุแห่งประเทศไทย (ที่ห้องส่งเก่า) กรมประชาสัมพันธ์ ในวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2501 ลิเกชนะเลิศ แสดงเรื่อง ปรุพิชวานทอง พระเอกที่แสดงชื่อ บุญสม อุษงษา เป็นผู้ประพันธ์บทและกำกับการแสดง

ครั้งนั้นนายทองเจือซึ่งนำคณะเข้าประกวดก็ได้รับรางวัลชมเชย จึงรับรางวัลด้วยเงินของ กรมประชาสัมพันธ์ โดยพลเอกสุรจิตร์ จารุเสถณี มอบให้

สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จึงจัดให้ลิเกคณะทองเจือ โสภิตศิลป์ เข้าแสดงอยู่ เป็นประจำเดือนละหนึ่งครั้ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2501 และแสดงติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้

ลิเกประกวดชิงถ้วยทองคำของ ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 3 ปีพ.ศ. 2514

ได้มีการจัดประกวดลิเกชิงถ้วยทองคำของ ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรี จอมพลถนอม กิตติขจร ทางไทยทีวีช่อง 9 สี ช่อง 4 ขาวดำ บางขุนพรหม คณะลิเกในกรุงเทพฯและคณะลิเก

ต่างจังหวัดได้เข้าสมัครประกวดครั้งที่รวม 42 คณะ คณะใดบ้างที่เข้าประกวดนายทองเจ็อกี้ยังพอจำได้

การประกวดลิเกชิงถ้วยทองคำของ ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 3 นี้ ผิดกับการประกวดสองครั้งข้างต้น เพราะการประกวดสองครั้งข้างต้นผู้ชมไม่เห็นการแสดง ได้ฟังแต่เสียงทางสถานีวิทยุ แต่การประกวดลิเกครั้งที่ 3 นี้ ประกวดทางทีวี ผู้ชมได้เห็นภาพการแสดงในจอทีวี และได้ยินเสียงของการแสดงด้วย

หลักเกณฑ์การตัดสินประกวดลิเก ซึ่งคณะกรรมการได้วางระเบียบไว้คือ ให้คะแนนเต็ม 100 คะแนน แบ่งออกดังนี้ ให้นือเรื่อง 20 คะแนน ให้กลอน 20 คะแนน ให้การรำรำ 20 คะแนน การร้องส่งเพลง 10 คะแนน ให้พูด (เจรจา) 10 คะแนน ให้การแต่งตัว 10 คะแนน ให้ความพร้อมเพรียง ความเรียบร้อย 10 คะแนน เกณฑ์ข้อในการพิจารณา คือ 1) แต่ละคณะต้องไม่ซ้ำตัวแสดง 2) ตัวแสดงต้องไม่น้อยกว่าคณะละสิบคน 3) ไม่มีการขับเสภาร้องทำนองหุ่นหรือเพลงสากล 4) คำพูด (เจรจา) และกลอนที่ร้องต้องไม่หยาบโลน ไม่เสียดสีสังคม และไม่โฆษณาตนเอง หรือสินค้าใด ๆ 5) แต่ละคณะต้องแสดงสดทั้งหมด ไม่มีภาพยนตร์ประกอบการแสดง 6) แต่งกายแบบลิเกให้เหมาะสมและให้เป็นไปตามเนื้อเรื่อง 7) แนวของเรื่องจะเป็นเรื่องอะไรก็ได้ แต่ขอให้เป็นไปในแนวรักชาติ 8) วงดนตรีใช้ของไทยทีวีช่องสี่ 9) ส่งเรื่องล่วงหน้าเจ็ดวันก่อนการแสดงครั้งแรกของทุกคณะ 10) คณะกรรมการ จะไม่พิจารณาตัดสินการประกวด ถ้าคณะใดแสดงไม่จบเนื้อเรื่องตามเวลาที่กำหนดไว้ให้ 11) การตัดสินของคณะกรรมการถือว่าเป็นเด็ดขาด

การประกวดแบ่งออกเป็นสองรอบ รอบหนึ่งแสดงหมดทุกคณะ คณะทองเจ็อก โสภิตศิลป์ แสดงเรื่องสลະซีฟ เพื่อชาติ ตรงกับวันอาทิตย์ที่ 14 และ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2514 เวลา 17.00 น.

คณะกรรมการได้คัดเลือกไว้แสดงรอบสองคือ รองชิงชนะเลิศหกลคณะ และคณะทองเจ็อก โสภิตศิลป์ ได้รับคัดเลือกอยู่ในรอบชิงชนะเลิศครั้งนี้ด้วย จึงนำคณะเข้าแสดงเรื่อง รักแผ่นดินไทย ตรงกับวันอาทิตย์ ที่ 1 และ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2545 เวลา 17.00 น.

คณะกรรมการตัดสินลิเกประกวดชิงถ้วยทองคำของ ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 3 นี้มี พันเอก พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมพล ทิฆัมพร ประธานกรรมการ พลโท หม่อมหลวง ขาบ กฤษกร รองประธานคณะกรรมการ ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทย และขับร้อง นายโชติ คุริยะปราชิต ผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทย นายเจือ นาคะมาลัย ศิลปินผู้เชี่ยวชาญลิเก นั่งชมและให้คะแนนอยู่ภายในห้องการแสดง

จึงร่วมกันตัดสินให้ลิเกคณะทองเจ็อก โสภิตศิลป์ ชนะเลิศได้รับรางวัลถ้วยทองคำของ ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรี จอมพลถนอม กิตติขจร

ลิเกเรื่องที่แสดงคือเรื่อง รักแผ่นดินไทย หัวหน้าคณะประพันธ์บทและกำกับการแสดง พระเอกที่แสดงชื่อ ขอม ศรีวิบูลย์ศิลป์

หลังจากการตัดสินใจผ่านไปเกือบหนึ่งปี จึงได้เข้ารับรางวัลที่หอประชุมเล็ก กรมประชาสัมพันธ์ วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2516 พลตรีประกอบ จารุมณี อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ และประธานกรรมการบริษัทไทยโทรทัศน์ มอบรางวัลด้วยทองคำลิเกประกวดชนะเลิศให้หัวหน้าคณะทองเจือ โสภิตศิลป์

ลิเกประกวดชิงถ้วยทองคำของ ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรี ก็มีมาทั้งหมดรวม 3 ครั้ง ส่วนลิเกประกวดชิงถ้วยเงิน ชิงขันเงิน ชิงโล่ และชิงรางวัลอื่น ๆ ของคนสำคัญต่าง ๆ มีอีกมากมายนับครั้งไม่ถ้วน บางครั้งประกวดแล้วยังไม่ทันตัดสิน เลิกลาไปก็มี จึงไม่อาจจดจำหรือนำมาแสดงได้ ณ ที่นี้

ลิเกโล่พระราชทาน

นายทองเจือ โสภิตศิลป์ ผู้เขียนประสบการณ์ของชีวิตศิลปินลิเก ได้หัดลิเกตั้งแต่อายุ 11 ปี กลางวันหัด กลางคืนแสดง นอกจากมีครูหัดหลายคนแล้ว ยังมีครูลึก ครูทัก ครูจำอึก ลิเกรุ่นใหญ่ร้องหรือรำ หรือพูดในเวลาแสดงก็คอยจดจำสิ่งที่ดีและมีคุณค่าเอาไว้ นักประพันธ์เรื่องลิเกที่มากำกับการแสดง ซึ่งทางลิเกเรียกกันว่าคนเต็มเรื่อง หรือคนให้เรื่องมาแล้วเรื่องอะไรให้ลิเกแสดง ก็ได้พยายามจดจำบทประพันธ์ การแสดงลิเกไว้ได้มาก

และด้วยนายทองเจือมีอุปนิสัย กตัญญูรู้คุณ ครูอาจารย์ทุกท่าน แม้แต่จะแนะนำเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้ก็ตาม นอกจากนั้นยังเคารพศิลปินลิเกรุ่นใหญ่ แม้แต่ว่าศิลปินลิเกรุ่นใหญ่บางคนจะมีวิชาการแสดงน้อย หรือมีชีวิตตกต่ำก็ได้ลบหลู่ การแสดงบนเวทีก็ไม่หักหาญหรือกลั่นแกล้งศิลปินลิเกรุ่นเล็กกว่า และคอยโอบอุ้มแนะนำเมื่อศิลปินลิเกรุ่นเล็กกว่าผิดพลาด

นายทองเจือ โสภิตศิลป์ พยายามรักษาศิลปการแสดงของลิเกตามแบบฉบับเดิมที่ศิลปินลิเกรุ่นใหญ่ท่านวางแนวทางไว้ และมีความเคารพบูชาพ่อครูญาติ หรือที่ศิลปินลิเกเรียกกันว่าพ่อแก่อย่างสม่ำเสมอตลอดมาแต่เริ่มหัดลิเกจนถึงขณะนี้ และมีความเคารพรักเทอดทูนพระมหากษัตริย์ไทยในอดีตทุกพระองค์ พร้อมทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ นายทองเจือ โสภิตศิลป์ ถวายความจงรักภักดีอยู่ในจิตใจเสมอมา

เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2526 ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการจัดงาน 5 ธันวาคมมหาชาติฝ่ายมหรสพ ให้คณะลิเกทองเจือ โสภิตศิลป์ เข้าแสดงที่เวทีชั่วคราว ณ ท้องสนามหลวง ใกล้ศาลพระหลักเมืองเพื่อถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา

และวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2528 กองกำลังรักษาพระนครได้ติดต่อมา จึงนำคณะลิเกทองเจือ โสภิตศิลป์ เข้าแสดงที่เวทีชั่วคราว ณ ห้องสนามหลวง ตรงข้ามพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เนื่องด้วยในงานเทศกาลเกียรติ วันเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

วันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2526 และงานเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พ.ศ. 2528 นำคณะเข้าแสดงลิเก ไม่รับค่าใช้จ่าใด ๆ ทั้งสิ้น

ขอยจะเป็นบุญของคนที่ได้อาศัยพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชินีนาถ ที่ตนเองถวายความจงรักภักดีตลอดมา และผลบุญแห่งความดีที่เคารพ พ่อครู ญาติหรือพ่อแม่ และปฏิบัติดีปฏิบัติชอบกับครูอาจารย์ และเคารพศิลปินลิเกรุ่นใหญ่ ให้ความเมตตา กับศิลปินลิเกรุ่นเล็ก พยายามรักษาศิลปวัฒนธรรมของการแสดงลิเกตลอดมา จึงมีโชคได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และได้รับพระราชทานรางวัลโล่เชิดชูเกียรติศิลปินลิเกดีเด่น เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2529

กลางเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2529 หนังสือพิมพ์ลงข่าวหลายฉบับว่าได้รับคัดเลือกจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติให้เป็นศิลปินลิเกดีเด่น และต่อมาหนังสือจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ แจ้งให้ทราบว่าได้รับคัดเลือกเป็นศิลปินดีเด่น สาขาลิเก และหนังสือฉบับสุดท้ายมีมาแจ้งให้ทราบกำหนดการเข้ารับพระราชทานรางวัลโล่เชิดชูเกียรติที่หอวิชาวุฒานุสรณ์ วันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2529 เมื่อได้รับข่าวดีที่ไม่เคยคาดคิด ก็มีความปิติยินดีเหมือนคนเราทั่ว ๆ ไป แต่ก็ไม่ลืมตัว ไม่ได้คิดว่าตัวเองล้ำเลิศกว่าศิลปินลิเกคนอื่น ๆ

เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2529 มาถึง เวลา 10.00 น. หอวิชาวุฒานุสรณ์ มีนักข่าวโทรทัศน์วิทยุ หนังสือพิมพ์ มาสัมภาษณ์ศิลปินดีเด่นทุกคน

เวลา 12.00 น. เจ้าหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ก็นำศิลปินดีเด่นและผู้ติดตามทั้งหมดไปรับประทานอาหารกลางวันภัตตาคารบ้านคุณหลวง และก่อนรับประทานอาหารนายเรือ เจริญชัย เลขานุการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ก็กล่าวปราศรัยให้การต้อนรับศิลปินดีเด่น ผู้แทน และผู้ติดตามทุกท่าน เสร็จจากการรับประทานอาหารแล้วก็กลับมาที่หอวิชาวุฒานุสรณ์ เมื่อเวลา 13.00 น. ขณะที่ศิลปินดีเด่นสาขาต่าง ๆ และตัวแทนศิลปินดีเด่นพร้อมทั้งผู้ติดตามและเจ้าหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ทั้งผู้มาเฝ้ารอรับเสด็จจำนวนมารอเวลาสำคัญที่จะมาถึง เวลา 14.00 น. ตรง รถยนต์พระที่นั่งของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พร้อมด้วยรถยนต์ติดตามก็เข้าจอดเทียบที่หน้าหอวิชาวุฒานุสรณ์

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ก็เสด็จลงจากรถยนต์พระที่นั่ง เข้ามาในหอวิชาวุฒานุสรณ์ คนตรีบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ทุกคนที่รอเฝ้ารับเสด็จก็ยืนขึ้นถวาย

ความเคารพ เมื่อจบเพลงสรรเสริญพระบารมี สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีก็เสด็จเข้าสู่ที่ประทับ ต่อจากนั้นนายสมาน แสงมลิ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ก็อ่านรายงานทูลถวายเรื่องความเป็นมาของการจัดงานศิลปินดีเด่น และต่อมานายเรือง เจริญชัย เลขาธิการสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ ก็อ่านรายงานทูลถวายเรื่องประวัติของศิลปินดีเด่นทุกสาขารวม 16 คน และต่อจากนั้นก็เบิกตัวศิลปินดีเด่นทุกสาขาเข้ารับพระราชทานรางวัลโล่เชิดชูเกียรติจนครบทั้งหมด

นายทองเจือ โสภิตศิลป์ ได้เข้ารับพระราชทานรางวัลเป็นคนที่ 10 เมื่อเสร็จสิ้นพระราชทานรางวัลแล้ว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีก็เสด็จจากที่ประทับ มาตรัสทักถามกับศิลปินดีเด่นทุก ๆ คนทั่วกันแล้วเสด็จไปห้องประทับพักพระราชอิริยาบถ ผู้ที่มาเฝ้าในครั้งนั้นก็ต่างแยกย้ายกันกลับ

เวลา 18.00 น. ของวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2529 คือวันเดียวกันนั้นงานเลี้ยงแสดงความยินดีแก่ศิลปินดีเด่นที่บ้านดีเด่นในโอกาสที่ได้รับพระราชทานโล่เชิดชูเกียรติ ก็จัดขึ้นที่ห้องกิ่งเพชร ชั้น 3 โรงแรมเอเชีย โดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด เป็นผู้จัด

เมื่อศิลปินดีเด่นและตัวแทนของศิลปินดีเด่นและผู้ติดตาม พร้อมทั้งคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและแขกผู้มีเกียรติมาพร้อมกัน และรับประทานอาหารแล้ว นายสัมพันธ์ ทองสมัคร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ก็กล่าวนำถวายพระพร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และกล่าวแสดงความยินดีกับศิลปินดีเด่นที่บ้านดีเด่น และมอบของที่ระลึกให้ศิลปินดีเด่นที่บ้านดีเด่นด้วยกัน

ต่อจากนั้น นายอานวย จันเงิน พิธีกรของงานก็กล่าวเชิญศิลปินดีเด่นทุกท่านให้แสดงความรู้ความสามารถของศิลปการแสดงตามสาขาที่ตนได้รับพระราชทานรางวัล นายทองเจือ โสภิตศิลป์ ศิลปินลิเกได้รับเชิญเป็นคนแรก และเนื่องจากนั่งกางเกงอยู่ มิได้นุ่งผ้าโจงกระเบนจะรำรำก็ไม่เหมาะสม จึงกล่าวคำขอบคุณทุก ๆ ท่านที่มาแสดงความยินดี และเล่าความเป็นมาของลิเกชนิดหน้อย เพราะศิลปินดีเด่นยังรอคอยจะแสดงอยู่อีกหลายคน จึงได้ร้องเพลง ทำนอง รำนิกริ่ง ซึ่งผู้ชมผู้ฟังลิเกนิยมเรียกเพลงนี้ว่ากลอนสด ซึ่งได้นึกเนื้อร้องในขณะนั้น

(ร้องเพลง ทำนอง รำนิกริ่ง)

กระหม่นนายทองเจือ โสภิตศิลป์	เป็นศิลปินดีเด่น
แสดงลิเกมานาน	ไปหลายย่านหลายตำบล
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ	ท่านได้ประกาศผลงาน
ว่าศิลปินดีเด่น	มีผลงานเข้มข้น

จัดตั้งคณะกรรมการ	ประสานงานตัดสิน
คัดเลือกหาศิลปิน	ที่มีศิลป์เลิศล้ำ
หลายสาขาหลายจังหวัด	กรรมการท่านจัดสรรหา
รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษา	ท่านทราบดีมาตั้งแต่ต้น
คือคุณสัมพันธ์ ทองสมัคร	ท่านก็รักศิลปิน
เช่นชื่ออนุมัติเสร็จสิ้น	เรื่องศิลปินมีผล

ศิลปินดีเด่นครั้งนี้ รวมแล้วมี 16 คน

สิ้นเสียงร้องจบลง ก็มีเสียงเฮฮาและปรบมือจากผู้ที่มาร่วมงาน จึงเป็นที่พอใจของท่าน รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ คือคุณสัมพันธ์ ทองสมัคร ท่านจึงมอบซองใส่เงินรางวัล ให้ และได้รับเสียงปรบมืออีกครั้งหนึ่ง

ทำไมจึงจำเนื้อร้องได้และนำมาเขียนให้ท่านได้อ่าน เพราะคืนนั้นหลานชายเป็นช่างถ่ายภาพไปร่วมงาน ได้บันทึกเสียงไว้ด้วยเทปม้วนเล็ก ต่อจากนั้นศิลปินทุกท่านก็เข้าแสดงศิลปะตามสาขาของท่าน และได้รับรางวัลจากรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ คือคุณสัมพันธ์ ทองสมัคร และจากคุณวีระ รมยรูป ได้รับรางวัลทั่วถึงกันทุกคน

งานเลี้ยงแสดงความยินดีแก่ศิลปินพื้นบ้านดีเด่นในโอกาสที่ได้รับพระราชทานรางวัล โล่เชิดชูเกียรติจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ก็มาถึงเวลาประมาณ 22.30 น. นายอานวย จั่นเงิน เจ้าหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งเป็นพิธีกรในงานครั้งนี้ ก็กล่าวขอบคุณทุกท่านที่มาร่วมงาน งานเลี้ยงฉลองก็สิ้นสุดลง ดนตรีปี่พาทย์ก็บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ทุกคนต่างกล่าวคำลาต่างกัน และแยกย้ายกันกลับ

นายทองเจือ โสภิตศิลป์ ผู้เขียนประสบการณ์ของชีวิตและสารคดีโลก ได้รับพระราชทานรางวัลโล่เชิดชูเกียรติ ศิลปินดีเด่น จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นคนแรกของวงการศิลปินโลก แต่ก็ไม่เคยคิดว่าตนเองจะมีความรู้ความสามารถทางศิลปการแสดงลิเกมากกว่าผู้อื่น และคิดว่าผู้อื่นที่มีความรู้ความสามารถในศิลปการแสดงลิเก ที่ดี และเหนือกว่าก็ยังมีอีกมาก และสักวันหนึ่งก็จะมีโชคคืออย่างผู้เขียนสารคดีโลกเรื่องนี้บ้าง

จึงขอเตือนให้ศิลปินลิเกรุ่นน้องหรือรุ่นรองต่อ ๆ ไป ได้ขยันหมั่นเพียรหาวิชาศิลปการแสดงให้มากขึ้น เมื่อทราบว่าลิเกที่วิทยุผไทลื้อสูงกว่า ก็จงเข้าไปหาและนอนน้อมฝากตัว ขอถ่ายทอดวิชาที่ท่านถนัดเอาไว้ และพยายามหาวิชาเพิ่มเติมหมั่นฝึกซ้อมทบทวน รักษาศิลปการแสดงของลิเกไว้ให้ดีที่สุด รักษาเกียรติของอาชีพลิเก เช่น แต่งตัวลิเกอยู่แล้วไม่ควรลงไปเดินปะปนกับผู้ชมที่หน้าเวที แสดงลิเกก็ใช้วงปี่พาทย์บรรเลงรับร้อง อย่างนำเอาดนตรีชนิดอื่นมารับร้องหรือ

ประกอบการแสดง เพลงไทยสากลหากจะนำมาร้องบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ เมื่อเข้ากับเนื้อเรื่องได้เหมาะสมประกอบในการแสดงก็พอได้ แต่อย่าเอาเพลงไทยสากลหรือเพลงสากลทั้งเพลงหรือหลาย ๆ เพลงนอกแนวเรื่องมาร้องในเวลาแสดง จะผิดแนวทางของศิลปินการแสดงลิเก สิ่งใดนำความเสื่อมเสียมาถึงลิเกเป็นส่วนรวมก็อย่าทำ

บารมีของพ่อครูฤทธิหรือพ่อแก่ ก็จะส่งเสริมให้ศิลปินลิเกรุ่นน้องหรือรองลงไปมีโชคดี มีโอกาสเป็นพิเศษสุดที่จะได้เข้าเฝ้ารับพระราชทานรางวัลเหมือนนายทองเจือ โสภิตศิลป์ ผู้เขียนประสบการณ์ของชีวิตสารคดีลิเก

สุดท้ายนี้ ขออัญเชิญพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ได้อำนวยพรให้ศิลปินลิเกทุกท่าน และผู้ที่อ่านหนังสือเรื่องนี้ จงมีความสุขสมหวังในชีวิต และมีอายุยืนนาน

สวัสดิ์

จาก ทองเจือ โสภิตศิลป์

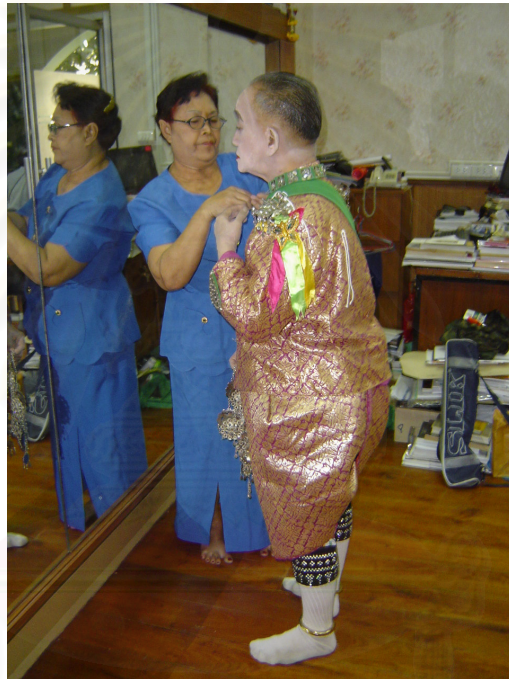
ศิลปินลิเกดีเด่นได้รับพระราชทานรางวัลโล่เชิดชูเกียรติ

42 ซอยจันทนชาติ ถนนประชาชื่น แขวงบางซื่อ

เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10800 โทร. 02 5853510

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค.
ประมวลภาพวิธีการดำเนินการวิจัย

ภาพที่ 310 : ครูทองเจือ โสภิตศิลป์กำลังเตรียมความพร้อม
ก่อนถ่ายภาพวิดีโอที่ศูนย์ในการรำลิเกตัวพระ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 311 : อาจารย์อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์ และอาจารย์ประดิษฐ ปราสาททอง
แสดงไม้รบทวน ในงานเทศกาลละครกรุงเทพ 2003

ภาพที่ 312 : อาจารย์อนุกุล (อาจารย์ที่ปรึกษา) ถ่ายรูปร่วมกับผู้วิจัย

ภาพที่ 313 : ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ กำลังแต่งตัวเพื่อที่จะถ่าย
วิดีโอทัศน์ในการรำลิเกด้วนาง

ภาพที่ 314 : ผู้วิจัยกับครูทองเจือ โสภิตศิลป์ ถ่ายที่ห้อง
นาฏศิลป์ไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

ภาพที่ 315 : ผ.ศ.อมรา กล้าเจริญ ช่วยดูความเรียบร้อยในการแต่งตัวเพื่อเตรียมถ่ายภาพ วิดีทัศน์

ภาพที่ 316 : อาจารย์สุวรรณณี ชลานุเคราะห์ ขอต่อทำรำไม้รับเงินกับครูทองเจือ โสภิตศิลป์

ภาพที่ 317 : ครูทองเจือ โสภิตศิลป์กำลังต่อทำรำไม้จันทน์
ให้กับ อาจารย์สุวรรณี ชลานุเคราะห์

ภาพที่ 318 : บรรยากาศการฝึกซ้อมก่อนที่จะทำการถ่ายวิดีโอทัศน์
ไม้รับทวน

ภาพที่ 319 : ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ กำลังแนะนำท่ารำให้แก่
ผู้ที่แสดงเป็นแบบ

ภาพที่ 320 : ครูทองเจือ โสภิตศิลป์ กำลังสาธิตท่ารำให้แก่
ผู้ที่แสดงเป็นแบบ

ภาคผนวก ง.

ประมวลภาพเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการแสดงลิเก

ภาพที่ 321 : ชฎาที่ใช้ในการแสดงลิเกของครูทองเจือ โสภิตศิลป์
มีอายุประมาณ 80 ปี ซึ่งครูได้รับต่อจากครูลิเกอาวุโส

ภาพที่ 322 : เครื่องแต่งกายลึเกทรงเครื่องตัวนางของครูทองเจือ โสภิตศิลป์

สถาบันนวัตกรรมการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ประวัติส่วนตัว

นางสาวนิรมล เจริญหลาย เกิดเมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2519 บิดาชื่อ พ.ต.ละออ เจริญหลาย มารดาชื่อนางศรีวัฒนา เจริญหลาย อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 124 ซอยสันนิบาตเทศบาล 1 ถนนรัชดาภิเษก แขวงจันทระเกษม เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร 10900

ประวัติการศึกษา

ระดับประถมศึกษาปีที่ 1 -6	โรงเรียนเพชรรัตน์
ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6	วิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ
ระดับอุดมศึกษา	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
วุฒิทางการศึกษาระดับปริญญาตรี	ศิลปศาสตรบัณฑิต เอก นาฏศิลป์ไทย

ปัจจุบัน เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชานาฏศิลป์ สาขา นาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2545

ประวัติการทำงาน

ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำภาควิชานาฏศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

ผลงาน

- เผยแพร่นาฏศิลป์ไทย ณ ประเทศญี่ปุ่น เมื่อปีพ.ศ. 2540
- แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา มลรัฐแคลิฟอร์เนีย
- เป็นตัวแทนมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตสอนนาฏศิลป์ไทยและวัฒนธรรมไทยให้กับเยาวชนไทยที่สนใจ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา มลรัฐเท็กซัส
- เผยแพร่และแสดงนาฏศิลป์ไทยในงานนาฏศิลป์พื้นเมือง ณ ประเทศโปแลนด์